

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

SÖTÉT BÚJÓCSKA

**Az írásokat összegyűjtötte és a szöveget gondozta
RÉZ PÁL**

TARTALOM

PILLANATKÉPEK	PESTI KÉPESKÖNYV
A MI NÓTÁINK	CSALÁDI KÖR
EMBER ÉS VILÁG	ILLEMTAN
SZÜRKE RAJZOK	VILMOS CSÁSZÁRRÓL
NAPLÓM	EMBER ÉS VILÁG
TAPS	BETEGSÉG
A KÖLTŐ	EMBER ÉS VILÁG
SZABADSÁG	EMBER ÉS VILÁG
ÓDA A TELEFONHOZ	EGY LEÁNY MEG EGY ASSZONY
EMBER ÉS VILÁG	TÁRSASÁG
VASÁRNAP	LEGYEN VILÁGOSSÁG
VASÁRNAP	DÉLUTÁN HAT ÉS HÉT KÖZÖTT
KÉPESKÖNYV	RAJZOK
NAPLÓ	DICSŐSÉG
ANKERSCHMIDT JUN.	VASÁRNAP
ŐSEMBER	BOGLÁRFA
EMBER ÉS VILÁG	NÉVCSERE
EMBER ÉS VILÁG	IGÉK A SZENVEDÉSRŐL
EMBER ÉS VILÁG	A VILÁG LEGNAGYOBB MŰFORDÍTÓJA
ÁKOMBÁKOM	CSÓKOK, KÉZCSÓKOK, NAGYMAMÁK
NAPLÓJEGYZETEK	ÉS KERESZTMAMÁK FERGETEGE
VADAK	VILÁGNÉZET ÉS VIRÁGNÉZET
SZÍNPADI JELENET	APOSTOL
HATTYÚ HALÁLA	RÉSZVÉT
ÍRÁS AZ ÍRÁSRÓL	ARCUNK TITKA
KÉPEK A GÖDÖLLŐI VILÁGTÁBORBÓL	ORVOSOK
ELEVEN RUHATÁR A VILÁGTÁBORBAN	NAPLÓ
KÉPEK A CSERKÉSZ-VILÁGTÁBORBÓL	ÁKOMBÁKOM
A KÖLTŐ UTOLSÓ SZAVA	ZÁPOR
ELLENVÉLEMÉNYEK	HIÉNAFOG
ÚTINAPLÓ	SÖTÉT BÚJÓCSKA
EMBER ÉS VILÁG	PESTI UTCA
EMBER ÉS VILÁG	SZÉPSÉG ÉS RÚTSÁG
ÚTINAPLÓ	HÁROM TÖRTÉNET
EMBER ÉS VILÁG	MÁSODPÉLDÁNYOK
ÁKOMBÁKOM	PESTI UTCA
„AZ ÖNGYILKOS”	EGREGY
EMBER ÉS VILÁG	NAPLÓ
ÁKOMBÁKOM	A VERSENYÚSZÓ
EMBER ÉS VILÁG	TÖMEG
EMBER ÉS VILÁG	VASÁRNAP
EMBER ÉS VILÁG	KÖLTŐK 1934-BEN
HIDEG	SZOBROK BESZÉLNEK
LÉLEK	EMBER ÉS VILÁG

VASÁRNAP
AZ UTCASEPRŐ MEG ÉN
EMBERBŐR
BABA
VASÁRNAP
EMBER ÉS VILÁG
TÁNCOLÓ BETŰK
MATUSKA SZILVESZTER
SZERELMESPÁROK
A SZAMÁR ÉS TÁRSAI
DÉLSZAKI KALANDOK
NARANCSSZÍN FELHŐ
1 500 000 000 BUTA EMBER
TIZENKÉT INGGOMB
ARCÉLEK
A CUKRÁSZSEGÉD
ÁKOMBÁKOM
DERŰS, TÉLI DÉLELŐTT
ÖT PERC
EMBER ÉS VILÁG
ÚJ TÜNDÉRORSZÁG
HÓEMBER
NÉMAJÁTÉK
NAPTÁRAM
EMBER ÉS VILÁG
AZ EZERSZEMŰ CÉZÁR
TEREFERE
EMBER ÉS VILÁG
KÜLÖNVÉLEMÉNYEK
KÉPEK A KÉPEKRŐL
TAVASZI MUZSIKA
ÁPRILIS BOLONDJA
TANULMÁNYFŐ
KIÁLTÁSOK
TENGEREN
APA
RÁGÓGUMI
TAVASZI SZÍNJÁTÉK A TENGEREN
A KERT
ÁKOMBÁKOM
JEGYZETEIM
KIRÁNDULÁSAIM
KEDVES
PILLANATKÉPEK
KÉT ARCÉL
NÉMA MOZI SZÍVDOBOGÁSSAL

RÉSZEG EMBER 1935-BEN
A KÖZÉPOSZTÁLYRÓL
LÁZ
EMBER ÉS VILÁG
NEMZETKÖZI KÁVÉHÁZ
HÁBORÚ
VIDÉKI VENDÉGLŐBEN
HEGYI KISÖREG
NAPJAIM MÚLÁSA
ÁKOMBÁKOM
KÉT ZARÁNDOKÚT
VIDÉKI ŐSZ
SZERELEM
ARCOK ÉS KARCOK
TÖLTŐTOLLAM HALÁLÁRA
EMBER ÉS VILÁG
LÓ
VERA MEG A CIGARETTA
KISMACSKA
MONDATFOSZLÁNYOK 1935-BŐL
TELEP
HIVATALOS JÁNOS
ISKOLAI DOLGOZATOK
AJÁNDÉK
ORVOS, BETEGSÉG, EGÉSZSÉG
ÁKOMBÁKOM
VADREGÉNYES TÉL
SZERETEM...
A VÁNDOR
ARCKÉP
VÉR
TINTA
CUKOR ÉS IRODALOM
JEGYZETEK
ORVOS ÉS BETEG
VIRÁGOK BESZÉDE
FÁK BESZÉDE
ÁLLATOK BESZÉDE
MADARAK BESZÉDE
BOGARAK BESZÉDE
ROVAROK BESZÉDE
LEPKÉK BESZÉDE
GYÜMÖLCSÖSKOSÁR
ÁSVÁNYOK BESZÉDE
DRÁGAKÖVEK BESZÉDE

PILLANATKÉPEK

Olyan fogai vannak, hogy minden, amit eszik, közjük akad. Ha vacsorára hívják, csak egy részét fogyasztja el annak, amit szájába vesz, a másik - nem jelentéktelen - része a fogsorában marad. Vendégségek után otthon valóságos pótvacsorát piszkál ki fogazata réseiből. Ez eddig rendben volna. Csak az a felháborító, hogy ő ezeket a pótvacsorákat, melyeket illetéktelenül sikkasztott el, rendszerint el is költi, mégpedig kitűnő étvággal.

Öreg, vidéki, nyugalmazott tanár. Sokáig készülődött a tengerre, de nem jutott el. Végre évek hosszú során addig rakosgatta félre nyugdíjfilléreit, míg egybe nem gyűlt az összeg.

Egy nyári reggelen harmadosztályú szakaszban ül feleségével. Felesége deres kontyot visel. Mindketten boldogok. Mosolyognak, beszélgetnek. Több napig csomagoltak erre az útra. Gondos leltár tünteti föl, mit hoztak szegényes, tiszta bőröndjeikben. A szükséges, különböző pénznemek, felesen elosztva pihennek ingük alatt, a keblükön, egy nyakukból lógó viaszkos-vászonzacskóban, melyet hártypapírral burkoltak be, hogy izzadtságuk se tehessen benne kárt.

Jön a kalauz, kéri a jegyfűzetüket. Lapozgatja, forgatja, előre-hátra, csóválja fejét. Megállapítja, hogy a fűzet egyik szelvénye nem érvényes. Hiába minden magyarázat, nem enged.

- Büntetést kell fizetni - jelenti ki.

Erre a szóra: *büntetés*, az öreg tanár elpirul. Úgy, ahogy az öregemberek szoktak elpirulni, amikor igen indulatosak. A homloka lesz lángvörös. Megalázottan kotorja elő erszényét, leszúrja a büntetést. Egyébként csekélység ez, alig pár pengő.

Ettől kezdve mintha megváltozott volna. Komoran mered maga elé. Szégyene lassan emészti. Megbüntették őt, aki egy életet élt le becsületesen. Megbüntették, mint hajdan a rossz diákjait. Ha a kalauz azt mondja: *ráfizetés*, akkor nyilván csak bosszankodik. De azt mondta: *büntetés*. Úgy érzi, hogy *büntetett előéletű*. Vajon el lehet-e ezt viselni?

Egy szót se szól. Szeretne azonnal leszállni, hazafutni. Felesége, aki pontosan tudja, mi viharzik a lelkében, szintén hallgat. Csak a kezét, meg a kabátja szélét simogatja.

Amikor az ura órák múlva kimegy a folyosóra, idegesen követi. Attól tart - és nem oktanul -, hogy szegény öngyilkosságot akar elkövetni, és kétségbeesésében még majd leugrik a robogó vonatról.

Egy paranoiás beteg ezt mondja az intézetben:

- Engem mindig kijátszottak. Gyermekkoromban szerettem a csirke nyakát. Ha szüleim néha-néha adtak, előzőleg minden alkalommal lehúzták a bőrét, csontig rágták, aztán a bőr meg a csont közötti részt - titokban - darált borjúhússal töltötték meg...

Mennyit sopánkodnak a mai gyermekek romlottságán. Hadd jegyezzek föl valami vigasztalót is.

Egy pesti négyéves leányka, este, minekelőtte elaludnék, így szól édesanyjához:

- Most majd imádkozom, hogy egészséges légy te, az apa, a bátyám, a néném, a dadám, mindenki az egész világon, senkinek se legyen semmi baja, de azért a doktor bácsik is meg tudjanak élni.

Angyali.

Pesti Hírlap, 1933. január 8.

A MI NÓTÁINK

Vázlat egy tanulmányhoz

Régóta tünődöm azon, hogy tanulmányt kellene írni mulató cigánynótáinkról, melyeket szakadatlanul muzsikálnak, dalolnak, füttyörésznek köröttünk, s meg kellene vizsgálni, hogy mit jelentenek nekünk. Körülbelül tízezer ilyen nótánk van. Közülük százat valamennyien tudunk, dallamostul és szövegetül. Közönyös, hogy mit érnek ezek. Azzal se törődnek, hogy magyarosak-e vagy németesek, hogy népdalok-e vagy műdalok, vagy *népies műdal*-ok. Ezt döntsék el avatott zenei tekintélyek. Korukat se firtatnám. Általában régiebbeknek vélik, mint valóban. Vannak olyanok, melyek kétszáz évesek, s olyanok is, melyek alig ötven-hatvan évvel ezelőtt keletkeztek, noha úgy rémlik, mintha az idők kezdetétől fogva itt zengtek volna. Ez szintén nem tartoznék tanulmányom keretébe. Tanulmányom lélektani lenne, s csupán azzal foglalkoznék, hogy hatnak nótáink az itt élő közösségre.

Hogy vannak és hatnak, az tagadhatatlan. Bölcsönktől koporsónkig kísérek bennünket. Fi-gyelhetünk rájuk elandalodva vagy undorodva, mindegy: öntudatosan, öntudatlanul bennünk szunnyadnak. Egy magyarról, aki azzal kérkedik, hogy egy nótát se tud, végül mindig kiderül, hogy ugyanannyit tud, mint a többi. Én se sokat cigányoztam, hajlamomnál fogva pedig nemigen vonzódtam ehhez a népszínműi tárgykörhöz, mégis bátran állhatom a versenyt e tekintetben híres korhelyeinkkel, akik megannyi tükröt törtek össze, s megannyi nagybögőbe belerúgtak. Köröttünk vannak ezek a nóták, nem védekezhetünk ellenük, a levegővel szívjuk magunkba. Majdnem azt merném állítani, hogy amint az ókori görögséget egy érzelmi és egy szellemi közösségbe forrasztották azok a dalok, melyeket rapszódjaik énekeltek Akhilleuszról és Hektórról, vagy a finnséget már évszázadokkal ezelőtt összekovácsolták a *Kalevala* akkor még töredékesen kóválygó versei, azonképpen minket is végzetesen egybefűznek cigánynó-táink, és egységet teremtenek közöttünk, akik egyébként oly kevésben tudunk megegyezni. Úgy vesznek körül bennünket, mint valami monda, mint valami hitrege, mint valami vallásos áhítat, mely hatalmasabb nálunk. Ilyesmin nem uralkodhatunk értelmünkkel. Hiába tudjuk, hogy a zene néha gyarló, és a szöveg még gyarlóbb, mind a kettőt tartalmassá teszi a hagyomá-ny kegyelete. Annyi élet itatja át őket, annyi elfajzott fájdalom és vidámság, annyi semmivé párologott keserűség és féktelenség, annyi soha meg nem virradó duhaj éjszaka, annyit énekeltek már mások, akik előttünk jártak, és ma nem élnek, annyit hallgattuk mi magunk is, talán még csecsemőkorunkban, amikor bölcsönkben toltak el bennünket egy lakodalomra, hogy az, amit hallunk, sohasem elsőséges élmény, hanem azonnal emlék is az, amit érzünk, messzire nyúlik vissza lelkünk őskorába, mely felett köd és fény imbolyog. Így történik, hogy ezekből a nótákból egyszerre kilépnek azok az alakok, akik csak éppen oda vannak vázolva - vagy mázolva -, de bennünk születésünktől kezdve élnek, s nemzedékről nemzedékre örök-lődnek, mint egy monda, hitrege, egy vallásos áhítat alakjai: a leány, aki az ormódi temetőben elvesztette piros bársonykeszkenőjét, a kondorosi öreg bojtár, a hetyke, fiatalságában őrjögő, rokonszenves jogász, akit mindig agyon akarnak ütni, de hát sohase sikerül, és a jogász legna-gyobb örömeinkre mindig kiugrik az ablakon. Valóbbak a valónál ezek az alakok. Emlékszem, hogy mikor évekkal ezelőtt Pápára vetődtem, s az ottani kollégiumban műveltségünk nyom-dokait bámultam, és Petőfi, Jókai szárnypróbálgatását olvastam egy önképzőköri dísz-könyvben, állandóan izgatott az a gyermekesen-együgyű, megfoghatatlan, de annál erősebb remény, hogy a pápai utcán, melyet azóta is „söpörnek”, meg fogom majd pillantani valahol a „tizenhat esztendő barna kislányt”, akit szilaj éjszakáinkon, viszkető jókedvünk rakoncátlan-ságában, tréfából „hatvankét esztendő barna kislánynak” csúfoltunk, noha tudtuk, hogy örök-ké tizenhat esztendő, és örökké a „regiment után ballag”, mert felette csodálatosan megállt az

idő. Csodálatos világ ez. A nóták sorfoszlányai a gondolattársítások végtelen változatát keltik bennünk életünk legkülönbözőbb helyzeteiben. Amit az iskolában tanultunk, felületes cefrangként fityeg rólunk. Ezek azonban mélyen belé vannak ágazva kedélyünk televényébe, s ott csíráznak és sarjadzanak. Hányszor gondolom egy közönyös legyintéssel: „Gombház”, s hányszor mondom, vagy inkább érzem, akaratlanul is, kétségbeesett levertségemben, amikor semmiféle európai remekíró nem elegendő lelkiállapotom kifejezésére, hogy „Megvirrad még valaha”.

Tervezett tanulmányomban, melynek most csak szeszélyes vázát közlöm, tüzetesen elemez-ném az egyes nótákat, főképp azt a sajátos, külföldieknek merőben megfoghatatlan szertartást, ahogy mi mulatunk. Tévedés azt hinni, hogy a szövegek betű szerint hatnak reánk. A szövegek sokszor idegen ízűek, érzélgősek, semmi közük az igazi néphez, afféle regényes, álnépies hamisítványok, melyek a negyvenes években divatoztak. A lélek nem is olvad egészen belé-jük. Felettük vagy alattuk csapong, magasan, a szemlélődés fellegeiben vagy mélyen lenn, a dévajkodás, a gúny, a fintor földszintjén. Maga a szöveg és dallam nemegyszer ellentmond egymásnak. Mi is csak játszunk velük, kacéran és szemérmesen is. Vidámra fordítjuk a szomorút, s a vidámat szomorúra. Dölyfösen megvetjük azt, ami fontos, és haláloskomolyan vesszük, ami nem fontos. Az ősi jelképekből - a borból, a búzából, a szerelemből - holmi parlagi bölcelet körvonalai alakulnak ki. Ez a bölcelet gyakran túlon túl érzelmesnek látszik, de nem az, s gyakran anyagiasnak is látszik, de akkor talán a legérzelmesebb. A régi szerető, aki hajdan piros csizmát viselt, azért kénytelen mezítláb járni, mert tisztelője megvonta tőle anyagi támogatását, de ebben a kissé vaskos s kétségtelen udvariatlan megállapításban mennyi hódolat van, mennyi csók és mennyi új piros csizma ígérete. Kimutatnám, hogy egy ilyen nóta hallatán mindannyian, akik e csillagok alatt növekedtünk, egyetértünk, és pontosan egyet érzünk is. Ez a mi iskolánk, és ez döntő a mi regényes életszemléletünkre. Mindegy, hogy hány egyetemet végeztem és hol, nekem az igazi mulandóságot csak az a három sor érzékelteti meg, mint itt bárkinek, hogy „Szép asszonynak, jónak, Büszkén járó lónak Kár megöregedni” - s ez jut eszembe először és nem Horatius és nem a *Carpe diem!* Olykor sivár környezetbe kerülök, olyan emberek közé, akikkel egyetlen közös élményem, olvasmányom sincsen. Nem is tudok velük társalogni. De ha ezekkel este benyitok egy vidéki étterembe, s ott a cigány a *Sárga cserebogár*-at húzza, már egyek vagyunk. Helyeslem, hogy abban a katonanótában, amelyikben a leány haja a jobb válláról a bal vállára göndörödik, olyan lassan megy végbe ez a felettébb egyszerű folyamat, hogy néha egy negyedórába is tart, míg végre-valahára megtörténik. Az se fordult még elő, hogy mikor részeg iparosok és sápadt díjnokok verték az asztalt, mint árva férfilázadók, és bömböltek, hogy nekik „olyan asszony kell”, csak a legcsekélyebb különvéleményt is jelentettem volna be ez ellen, akár a jó modor, akár az irgalom nevében, hiszen nekem is csak olyan asszony kell, aki felkel, ha százszor is beteg, s megfőzi vacsorámat. Ez a testvéri kapocs szétéphetetlen közöttünk.

Tanulmányom zárószakaszában kifejteném azt is, hogy mennyire becses ez a világnézeti és bölceleti egység s hogy szinte az elveszett iráni-hun mondakört pótolja számunkra. Valóban mindnyájunkat egy titokzatos, szinte regei viszonyba hoz egymással. Lehetek bárhol a világon, északon, a ködben egy kis norvég gőzösön is, mihelyt rábukkanok egy magyarra, más híján azonnal elbeszélgethetek vele például Csicsónéről és három különös leányáról, mint közös ismerősünkről, akár csak két francia Madame de Maintenonról, vagy két német Brunhildáról és a valkűrökről vagy két amerikai a legújabb hollywoodi mozicsillagokról. Nem is szabad ezt fitymálni vagy megvetni. Vitatkozhatunk arról, hogy nótáink művészi értékek-e vagy sem. De hogy ez a hangulati közösség érték, arról nem vitatkozhatunk. Nem ismerjük önmagunkat. Az idegenek, akik közénk jönnek, elsősorban nótáinkat veszik észre. Bízunk kell abban, hogy ítéletük helyes. Arcunkat sem a szemünk tükrén látjuk meg, hanem a tükörben, egy idegen üvegdarabban.

Pesti Hírlap, 1933. január 8.

EMBER ÉS VILÁG

ÉLET

Az élet zűrzavarait így jellemeztem valakinek:

- Délelőtt még velem ült a kávéházban. Leharapta körömgökerét, kissé vérzett a helye, megijedt, átrohant a szemben levő patikába, még kalapot se tett fejére a téli hidegben, angoltapaszt vásárolt, leragasztotta a sebet, hogy elállítsa a vérzést, s óvta magát mindenféle fertőzéstől. Délután aztán egy borotvával elvágta a nyakát.

„A GYERMEK ÉS A BOLDOGSÁG”

A minap ezt a címet olvastam egy napihír fölött. Nyomban megkapott, s bűvösen kezdett zenélni a fülemben-lelkemben. Elemezni kezdtem, hogy mi okozhatja ezt a varázst, s rájöttem, hogy e zene mögött egy kísérőzenét is hallok, e szavak fölött egy másik cím is muzsikál. Arany János verséé, melyet valaha gyermekkoromban olvastam: *A gyermek és a szivárvány*. Micsoda csodálatos, eltemetett, föl-föléledő emlékek munkálnak anyanyelvünkben, mellyel születésünktől halálunkig együtt élünk. Hogy lehet ilyesmit megértetni, megérezkeltetni az idegenekkel, akik más nyelvet beszélnek, vagy csak később, könyvből tanulták meg anyanyelvünket?

MÉLYSÉG

Sohase feledd, költő, hogy az a tenger, ahol a mélységek mélységére kell ereszkedned, a színpadi tengerhez hasonlít, mely legföljebb másfél méter mély. Ebből kell az igazgyöngyöt felhoznod. Sekély vizek, csillogó fölületek gyöngyhalásza vagy. Igazságod: káprázat. De mégis a te mélységed az igazi mélység, holott fenekét nem éri el semmiféle mérőőn, s mégis a te igazságod lesz igazság egy varázslat által. Ne vágyakozzál az igazi tengerre. Ott is csak a fölszín a szép. Ha mélyebbre bukol, mint tested magassága, már nem tudsz lélegzeni, már nem lehetsz természetes. Nem is érdemes oda leszállnod s eldicsekedned, hogy lenn jártál és fölhoztál - bizonyítékul - egy marék sarat. Ez túlbuzgalom. Nem arra születél, hogy szorgalmi feladatokat oldj meg. Ezer vagy tízezer méter mélyben unatkozol, s a tenger alatti világ rejtelve helyett csak sötétséget lelsz. Hazudj nekünk tengert és mélységet. Búváruhát se ölt. Nem vetted-e észre, hogy a bűvár a vaskos öltözékében milyen kevéssé emberi, s roppant sisakjával, tág üvegszemével, széles pofájával milyen nagyképű? Minden bűvár nagyképű.

ILLEMTAN

Császárok, királyok, hercegek, köztársasági elnökök sohase fényképeztessék le magukat, amint egy bádogcsajkából kedélyesen kanalazzák a tegnapról maradt hideg paszulyt, s száraz kenyeret rágcsálnak hozzá jókedvűen, miniszterek, bankvezérek se fényképeztessék le magukat, amint foltozgatják egyetlen nadrágjukat, mozicsillagok se fényképeztessék le magukat,

amint egy csutakkal súrolják mosókonyhájuk korhadt faküszöbét. Ilyesmi nem ütközik a törvényekbe. De minthogy ezek a helyzetek az ő életükben ugyan előfordulhatnak, de vajmi ritkán, ennél fogva rájuk egyáltalán nem jellemzőek, akárcsak a koldusokra, csavargókra, kéregetőkre, vándorlegényekre nem jellemző, hogy esetleg francia pezsgőt isznak, és havannát szívnak, vagy a boltiszolgákra, kőművestanoncokra nem jellemző, hogy esetleg egy elsőosztályú hálófülkében utaznak, vagy a pesztonkákra nem jellemző, hogy esetleg gyémántfejjel ülnek egy díszelőadáson a páholyban, és ők tapintatosan nem is fényképeztetik le magukat ilyen fölöttébb kivételes esetekben. Az előkelőek fönti szokását illetlennek tartom, helytelenítem, elítélem, s bár a teljes véleményszabadság törhetetlen híve vagyok, az efféle fényképek közlését meg is tiltanám, mert a legmagasabb erkölcs, az illetlen ellen vétének s alkalmasak a társadalmi rend megbontására.

1933

Egy hétéves fiúcska, aki naponta több újságot olvas, s mindenről tájékoztatva van, a házassági híreket böngészgeti.

- Aha, most már értem - kiált föl. - A nagyemberek ilyenkor alapítják azokat a családokat, melyeket később kiirtanak.

ALAPFOK

Kilencen voltak egy kis szobában. Az öregasszony az egyetlen vaságyon aludt. Lenn a földön négy gyermek didergett zsákokba, rongypokrócokba, régi lábtörők hullatag szalmájába bugyolálva. Farkasordító hideg volt itt. Az ablakon jégvirágok nőttek.

A családfővel beszélgettem. Ez a beszélgetés során tűnődve jelentette ki:

- Szegény vagyok.

Mindezt pedig csak így, alapfokban közölte, fokozás és lírai zöngé nélkül, egyszerűen és tárgyilagosan, mint a jó író a pusztán tény, mint a jó színész a pusztán szöveget, nem túlozva, hogy *földhözragadt* vagy *nyomorult* vagy *ágrólszakadt*, nem szégyenkezve és nem dicsekedve, csak épp megállapítva rangját, ahogy bizonyos igazán finom főurak a bemutatkozásakor szerényen ezt rebegik:

- X. herceg vagyok.

NŐ ÉS KUTYA

Vacsora után bolyongani kezdtünk a nagy lakásban. A házigazda íróasztalán keretbe foglalva egy fénykép állott, mely feleségét ábrázolta, amint kacagva játszik egy gyönyörű bernáthegyi kutyával.

- Megindító - mondom a mellettem álló hölgynek. - Állandóan látni akarja. Mennyire szeretheti a feleségét.

- Honnan tudja? - kérdezte a hölgy a vállát vonogatva. - Hátha csak a kutyáját akarja látni?

Pesti Hírlap, 1933. január 15.

SZÜRKE RAJZOK

ELBORULT TITKÁR

Komorán, mint egy kövér medve, ül a kórház irodájában. Fáradt, életunt, szótalán.

Az iratokra, melyeket eléje tesznek, úgy tekint, mintha személyesen haragudnék rájuk. De azért elintézi őket.

Sóhajtva nyitja ki a könyveket. Adatokat keres, adatokat ír.

Kérdéseinkre dörögve válaszol. A feleknek nem köszön vissza.

Olykor fölkel, s kiemel a páncélszekrényből egy hosszú, sötétkék palackot. Kortyogva iszik.

Aztán íróasztalához ül, még levertebben.

Minap, mikor nagyot húzott ebből a hosszú, sötétkék palackból, mosolyogva kérdeztem tőle, hogy mi van benne.

- Idegcsillapító - mondta.
- Hogyhogy, ön ideges?
- Nem.
- Akkor miért issza?
- Ingyen van - felelte, és vállat vont.

GAZDAG ÉS SZEGÉNY

A Gazdag meg a Szegény összeült, hogy törvényes formák között véglegesen eldöntse, kit illet meg a vezetés, az élet.

- Az ülést megnyitom - mondta a Gazdag.
- Hohó - szólt a Szegény -, én nyitom meg. Te mindig erőszakoskodol.
- Talán nem szereted az erőszakot? - érdeklődött a Gazdag.
- Megvetem - felelte a Szegény.
- Azért ragaszkodol hozzá most is? - kérdezte a Gazdag.
- Én nem erőszakos vagyok - válaszolt a Szegény önérzetesen -, hanem erős.
- Ha annyira erős vagy - vágott vissza a Gazdag -, akkor miért tárgyalasz velem, miért nem győzöl le, miért nem ütsz agyon?
- Azért - harsogott a Szegény -, mert ravasz vagy, és mások verejtékéből, véréből élsz. Gyűlöllek.
- Nem gondolod - érvelt a Gazdag főnnhéjazóan -, hogy bennem magát az életet gyűlölöd, melyre te évszázadok óta képtelen vagy?
- Ó, te vérszopó - ordított a Szegény.

- Ó, te tehetségtelen - rikácsolt a Gazdag.
  - Sértegetsz? - kérdezte a Szegény.
  - Hogyne - bólintott a Gazdag. - Te is sértegettél.
  - Meg mer sérteni engem - jajveszékelt a Szegény -, engem, aki folyton szenvedek, nélkülözök, robotolok? - s feléje emelte sápadt, szenvedő arcát.
  - Nézd - magyarázott a Gazdag -, most mi arról vitázunk, hogy kié legyen a hatalom, a trón. Ebben a vitában tehát egyikünk sem tarthat számot különösebb kíméletre. Egyelőre mind a ketten egyenlőek vagyunk: trónkövetelők.
- A vita, mely már több ezer éve tart, tovább folyik.

REJTÉLYES ISMERŐSÖM

Valakit így jellemeztem:

- Voltaképp nem tudom, hányadán vagyok vele. Fogalmam sincs, hogy becsülöm-e, szeretem-e őt. Hogy ő becsül-e engem? Lehet. Hogy szeret-e? Talán. Ha megpillant, elmosolyodik, nyájasan üdvözl. De ha letelepszik mellém, hamarosan kiderül, hogy egyetlen közös eszménk és érzésünk sincsen, s barátság sohase fejlődhetik közöttünk. Sokszor gyanakodva nézem rejtélyes ismerősömet, s rögeszmeként jelentkezik bennem a gondolat, hogy ez az az ember, aki majd okvetlenül eljön temetésemre. Egyéb kapcsolat nincs közöttünk. Egyelőre tehát úgy tiszteltem őt, mint gyászoló közönségem egyik nagy reményű tagjelöltjét.

Pesti Hírlap, 1933. január 22.

NAPLÓM

TÜKÖRPONTYOK AZ ÉJSZAKÁBAN

Az élet ismétlődik.

Minthogy helyzetei és akut változatai nem végtelenek, bizonyos idő múltán olyan élményekkel, hangulatokkal találkozunk, melyeket innen-onnan ismerünk. Úgy hatnak ránk ezek, mint múltunknak visszatérő, partra vetődő, fáradt hullámai.

Néha azonban még akad egy-egy meglepetés.

Múlt éjszaka egyedül ballagtam haza a hosszú, üres, téliesen zord utcákon. Egy lélek sem járt ott, se ember, se kocsi. A lámpák gyér fényt szitáltak a kerekektől kisikált, feketén csillogó aszfaltútra. Lépteim riasztották föl a halálos csöndet. Úgy rémlett, hogy egy kihalt városban bolyongok, amelyből minden élet elköltözött, csak a komoran örökdő házfalak maradtak meg zárt kapuikkal.

Egyszerre elámultam. Egy sötét kirakat tükörüvege mögött tétova és gyors mozgást vettem észre. A halkereskedés haltartójában tükörpontyok úszkáltak, nagyok és kicsinyek, kövérek és soványak, egymás fölött és alatt, szakadatlan, barátságtalan keringéssel, hápogva szájukkal, csapkodva ezüst uszonyukkal, reám világítva arany szemükkel. Végeérhetetlen fátyoltáncot lejtettek a homályos vízben, közvetlen közelemben, a kirakat s a haltartó kettős vastag üvegfalától védelmezve, némán, nesztelen ijedelmességgel.

Ezek voltak kívülem az egyetlen élőlények. De ez az élet még sivárabbá tette magányomat. Az élet borzalmát éreztem ekkor, mely örökkévaló nyüzsgésével még a halál mozdulatlanságánál is rettenetesebb, az életnek azt a rejtélyes folytatását és áramlását, mely a halak ösvilágától kezdve mindmáig, sok-sok ezer éven át egyformán érthetetlennek, céltalannak, kétségbeejtőnek látszott előttem ebben a kietlen és vigasztalan novemberi éjszakában.

NÉPEK, GYERMEKEK

A határnál belépnek a vonatba az új kalauzok. Más sapkát viselnek, más egyenruhát, s pattogva, tüntetően kezdik beszélni azt a nyelvet, melynek területére érkezünk.

Lesír az orrukról, hogy mindegyik éppoly kitűnően tudja azt a másikat is, melynek politikai határát elhagytuk. De ha valamelyik utas nem érti az ő nyelvüket, annál inkább ragaszkodnak hozzá. Élvezik fölényüket s az utasok zavarát.

Bennem évek tapasztalata alapján az a ravasz gyakorlat fejlődött ki, hogy azonnal az ő nyelvüket kezdem beszélni, még pattogósabban és még tüntetőbben, mint ők.

Mi történik akkor? Gyarló kiejtésesen észreveszik, hogy idegen vagyok, s elszégyellik magukat. Nyomban anyanyelvemre terelik a szót, csakis ezen hajlandók válaszolni, szinte erőszakoskodnak velem: nem engedik, hogy más jobban szeresse anyanyelvemet, mint ők.

A népek olyanok, mint a gyermekek. Egy kis előzékenység árán madarat lehet velük fogatni. Nem volna érdemes megkísérelni ezt a rendszert a politikában is? A vonaton a kalauzokkal mindenesetre bevált.

SZIGORÚ BETEG

Az orvosok már tíz évvel ezelőtt lemondtak róla. Rozoga porhüvelyében legalább tíz olyan nyavalyát hordoz, melynek mindegyike halálos.

Egyre vékonyabb és horpadtabb, egyre sárgább, kékebb és zöldebb. De nem hajlandó a tudományt igazolni s lefeküdni a koporsóba. Dolgozik, sűrög-forog, énekel, veszekszik, szeret, gyűlölködik, szóval: él.

Minap, amikor künn állt az utcán, egyik ismerőse megpillantotta, és összecsapta a kezét.

- Jé - sápítózott -, de rossz színben van. Mi baja?

- Nekem semmi bajom sincs - felelte, s végigmérte ismerősét. - Magának azonban, úgy látom, velem van baja. A föld alá akarna küldeni. Nem szégyelli magát? Azonnal takarodjék.

Így torkol le minden „jólelkű” érdeklődést és „nemes” részvétet, nem veszi tudomásul, hogy beteg, s megcáfolva a különböző kórjóslatokat, tovább él.

Hogy miért? Nyilván ezért.

Pesti Hírlap, 1933. január 29.

TAPS

Fiatalember áll a terem fényárjában, fenn a dobogón. Kezében hegedű. A művész, aki játékaival elragadta hallgatóságát. Hajlongva köszöngeti a tapsot.

Már több ízben kijött az oldalajtón, de a lelkesedés nem lohad. A közönség minduntalan hívja. Megmámorosodik saját tetszésétől. Ki akarja őt fárasztani, össze akarja törni, le akarja venni lábáról. Olyasmit kapott tőle, hogy vissza kell adnia a kölcsönt.

Ez a sudár ifjú - frakkban és lakkcipőben - egy óriással birkózik. A tömeg támadja. Ő védekezik. Mosolyog, mentekezik. Kiveszi zsebkendőjét, s törülgeti homlokát. Már hegedülni szeretne. De nem engedik. Még mindig nem volt elég.

Páholyból figyeltem ezt a viaskodást. Amikor - nem tudni hányadszor - újra megjelenik, a taps úgy orkánlik, mint eddig még soha. Hömpölyög, tombol és dörög félelmesen. Ettől egy pillanatra maga is megriad. Valamit el is sápad. Azt érezheti, hogy életveszélyes belépni ilyen viharba.

Lassítja lépteit. Óvakodva, féloldalt közeledik a dobogó lámpafüzére felé. Arcát egy kicsit elfintorítja, mint aki dagály idején az esti tenger ember magasságú hullámaival barátkozik, fürdés előtt. De aztán beleveti magát a szeretet óceánjába, hagyja, hogy emelgesse, ringassa és paskolja, hogy tajtéka gyöngye arcába fröccsenjen, hogy végigkorbácsolja derekát, mellét, lábait, kezeit.

A tenyerek lármája öblösödik. Zeneietlen zörej. Jutalom a zene simaságáért. Mégis milyen édes muzsika a művész fülének.

Tapsolnak az öregek és fiatalok, a férfiak és nők, a szakértők és botfülűek. Még a zenetudósítók és ajtónyitogatók is tapsolnak. Sőt, még a szabadjegyesek is tapsolnak. Tapsolok én is, ahogy a többi. Mindenki tapsol.

De mégsem. Egyszerre észreveszem, hogy ott lenn a bal földszint negyedik zártszéksorában nyolcan-tízen tartózkodnak az ünnepléstől. Figyelem őket. Ölbe tett kézzel ülnek. Nézik a tüntetőket, a műsort, a művészt, mint valami színjátékot, mely távol áll tőlük. Olykor összesúgnak. Az általános mámortól nem tudnak megrészegülni. Mint egy szigeten vannak együtt, és szárazok maradnak. Nem tapsolnak.

Ismerem őket, anélkül hogy ismerném. Ezek a művész rokonai, a család. Egy deres hajú hölgy, akinek ég a füle életének legszebb, legnevezetesebb napján, egy szakállas öregúr, lázasan a boldogságtól és fáradtan, fiatal leányok különféle színű selyemben, virággal, cukorral, egy alhadnagy is, díszruhában, és kisfiúk, ünnepien megfésülve, kimosdatva. Valamennyien zavartak. A „Józi” - gondolják vagy a „Jancsi”. De nem tapsolhatnak. A művész „legjobb barátai”, akik titokban azt kívánják neki, bárcsak a villamos alá kerülne, s levágnák egyik karját - lehetőleg a jobbat - tapsolhatnak, és tapsolnak is, majd kireped a tenyerük, de ők nem tapsolhatnak, mert a hozzátartozói, s leginkább szeretik azt, akit még egyre ünnepel a közönség.

Helyzetük félszeg voltát maguk is érzik. Nekik csak az tetszhetik, hogy másoknak tetszik az, ami bizonyára nekik is tetszik. Úgy kell viselkedniök, mintha nem is tetszenék. Milyen jól is esnék egy kicsit tapsolni. Főleg az anyának. Szegényke a félkesztyűs tenyerét nézegeti vastag szemüvegén át. Nyilván viszket. Nagyságos asszonyom - kiabálok oda neki gondolatban -, tapsoljon, a jó Isten áldja meg, ne szégyellje, hogy kedve telik abban a gyermekben, akit hajdan a szíve alatt hordozott, s ön is tapsoljon, tisztelt bátyám, abban a vidékies szalonkabát-

ban a kedves fiának, alhadnagy úr, ön is a bátyjának, kisleányok és kisfiúk ti is mindannyian a Józsinak vagy a Jancsinak. Hogy ez nem illendő? Csacsiság. Csak természetellenesnek lenni illetlenség. Hogy az önök tapsa feltűnő volna? Tévedés. Éppen ezzel az úgynevezett jó modorral, ezzel a finom, ellenzéki különvéleménnyel tüntetnek. Hogy a szerénység is ezt parancsolja? A szerénység csak akkor parancsol ilyesmit, amikor mások nem tapsolnak egyáltalán, de az önök tetszésnyilvánítása úgy elveszne itt, mint a tengerben néhány csepp harmat. Önöket pedig felüdítené.

Hiába szavalgatok nekik, konokul kitartanak álláspontjuk mellett. Sajnálom őket. Sokszor sajnálom a szereplők hozzátartozóit. Ha rokonuk megbukik, nem fűtyölhetnek a többiekkel, ha sikert arat, nem tapsolhatnak a többiekkel. Mindig csak szégyenkeznek. Érdemes lenne felülvizsgálni a művészi álszemérem illemtanát. A szerzőket sem értem, akik darabjuk előadásakor nem mernek tapsolni a színészeknek. Még a költőket sem értem, akik félnek összeverni tenyerüket, amikor valaki az ő versüket szavalja. Attól tartanak, hogy tapsukat félreérthetik. A tapssal bajos kifejezniök, hogy csak az előadóknak szól. Mások esetleg azt hihetik, hogy tulajdon munkájuknak tapsolnak. Hát aztán? Azok a megvetendő írók, akik olyasmit adnak ki kezeik közül, ami nem tetszik nekik. Kinek tessék, ha nekik nem? Én sohase néznék meg oly darabot, sohasem olvasnék el oly költeményt, melynek nem az írója tapsol elsősorban és leglázásabban.

Pesti Hírlap, 1933. február 5.

A KÖLTŐ

1

Egy fiatalember egyszer azt közölte Goethével, hogy életét a költészetnek szeretné szentelni, s ezért szenvedni is hajlandó. Goethe, aki talán legtöbbet tudott mesterségünk titkáról, ridegen és röviden csak annyit válaszolt az áhítatos ifjúnak, hogy a költészetért nem kell szenvedni, és nem is lehet.

2

Más szókkal kifejezve azt jelenti ez, hogy a költészet nem szenvedés, hanem szenvedély. A költészet olyan élvezeti cikk, mely készítőjének - csodálatosképpen - több élvezetet szerez, mint azoknak, akik használják.

3

Kit is szolgál ki a költő azzal, hogy teremt? Elsősorban önmagát. Mit is áldoz föl ezért a költő? Az életét, az egész életét s nemcsak hónapokat vagy éveket belőle, mint mások a hivatásukért, de ezt önként, lelki kényszerűségből teszi, mert másként nem cselekedhet. Vajon dolgozik-e egyáltalán a költő? Úgy látszik, sokat és állandóan dolgozik, gyakran gyötrődve, kétségek között, önmagát emésztve-pusztítva, lemondva erről-arról, álmatlanul, az ágyból kiugorva, föl-följegyezve egy mondatfoszlányt, belebetegedve izgalmába, de cserében olyan kielégülést kap, melyet ő maga is többre tart minden nyugalomnál, gazdagságnál és jólétnél.

4

Így az ő áldozata csak látszólagos. Életszükséglet ez, mely önmagában hordja jutalmát. Nem is illeti meg érte semmiféle elismerés, taps vagy köszönet. Élvezet a munkája. Ami pedig élvezet, az nem munka.

5

Munka az, ami hasznot hajt a köznek, de annak, aki műveli, csak gyötrelem és önmegtagadás, egyéni életéről, idejéről, erőkifejtéséről való lemondás. Ezért jár a bér. Munkás a szivargyári munkás, aki szivarokat állít elő másoknak, és közben maga nem gyönyörködhetik a füst ízében és karikáiban. Munkás az utcaseprő is, aki nem kedvtelésből söpörget, hanem hogy mi tiszta utcákon járhassunk, és ő megélhessen.

6

Az a szivargyári munkás, akinek a szivarok sodrása, a dohánylevelek színe és illata nagyobb örömet okozna, mint nekünk a füstölés, már a költőhöz volna hasonlatos. El tudok képzelni egy ilyen, fölöttébb furcsa utcaseprőt is. Vannak a tisztaságnak lelki betegei. Vannak olyan rögeszmések, akik naponta hétszázszor mossák kezüket, de azt képzelik, hogy még mindig nem eléggé tiszta a kezük. Vannak olyan hibbantak is, akiknek az a bogaruk, hogy szakadatlan takarítaniuk kell, hogy minden zeget-zugot föl kell söpörniök, ki kell súrolniok, de miután már lakásuk úgy ragyog, mint a tükör, mégis fölfedeznek valahol egy porszemet, egy pihét, s újra kezdik az egészet. Ha egy ilyen terhelt ember véletlenül utcaseprő találna lenni, akkor az szintén a költőhöz hasonlítana. Ez az utcaseprő csodálkoznék azon, hogy megdicsérik szorgalmáért, s azon is csodálkoznék, hogy fizetést adnak neki azért a kényszercselekedetéért, melyet biztatás és javadalmazás nélkül, sőt mindenkivel dacolva is tovább folytatna, ha egyebütt nem, egy elmeógyógyintézet zárkájában.

7

Az ő munkájukhoz hasonlít a költő munkája. Hogy ez hasznos is lehet, nem kétlem. De a haszon csak a szenvedély merőben esetleges mellékterméke. A többiek egyszerre észreveszik, hogy amint a költő az önkívületében végigbotorkált a közművelődés országútján, közben ki is takarította.

8

A költő ámulva értesül erről az úgynevezett érdeméről s zavartan és boldogan fogadja az elismerést. Jutalmat kap azért, hogy egyszer már megjutalmazta magát. Örömmel fizetnek neki az öröméért. Tudja, hogy ezt voltaképp nem érdemli meg. De annál jobban örül neki. Semminek sem örülünk inkább, mint annak, amit nem egészen érdemeltünk meg. Nem arra vágyakozunk, hogy a szolgáltatásért ellenszolgáltatást juttassanak nekünk, hogy pont annyira becsüljenek bennünket, amennyi az értékünk, mert ez üzlet és számtan, hanem arra, hogy túlbecsüljenek bennünket. Arra vágyakozunk, hogy szeressenek bennünket. A szeretet pedig túlbecsülés. A dicsőség is túlbecsülés. Ezt is megkapja néha a költő. Ő, aki minden ember barátja, s magányából kétségbeesett szerelemmel mindenkire intézi szavait, minden eleven szívhez és minden eleven elméhez, egy láthatatlan és óriási tömeghez, meglepődve látja, hogy szeretik is. Ekkor az a felelőtlen mámor fogja el, mint alkotás közben. Azt érzi, hogy a szenvedélyéből és a szenvedélyért élhet, mint az az iszákos, akit kitüntetnek azért, hogy mindig csak ivott, és sohase volt józan.

9

Ez a boldogsága a gyermek boldogságához hasonlít, aki egész nap játszott, színes kockái jelképével a komoly világot építve, s este a szülei maguk is gyönyörködtek játékában, gondolatban játszanak a játszó gyermekkel, mint egy eleven játékszerrel, aztán magukhoz intik őt, és arcát megcirógatják, hogy „oly szépen játszott”.

Mit tehet a költő? Azt teszi, amit a gyermek. Megígéri a közönségnek, ennek az elnéző és hatalmas felnőttnek, hogy úgy fog élni, mint eddig, vagyis semmi olyasmit nem fog művelni, ami kötelesség, csak olyasmit, amihez igazán kedve van. Megígéri, hogy ezután is jó lesz. Megígéri, hogy soha életében nem fog dolgozni, csak játszani.

Pesti Hírlap, 1933. február 12.

SZABADSÁG

A szabadságról beszélgettek köröttem. Arról, hogy el kell törölni a régi, korhatag intézményeket, az ostoba tilalmakat, melyek csak előítéleteken alapulnak. Magam is helyeslem ezt. De megjegyeztem, hogy ez még nem elegendő. A külső gát eltakarításával nem szűnik meg a belső gátlás. Előbb föl kell szabadítani a lelkeket, hosszan kell iskolázni a szabadságra, akár valaha a rabságra. Erre vonatkozólag ezt a történetet meséltem el:

- Amikor először értem angol földre, engem is a gyöp lepett meg leginkább, mint az idegeket általában. Zöld sziget - kiáltottam -, édes, buja gyümölcsöskert, smaragd ékszer, mely a tenger kék hullámain lebegsz, komor és ködös sziklaország te, melyet a természet nyájas előzékenységből végtől-végig zöld selyemperzsákkal teregetett be. Mit bántam, hogy nem valami eredetibbet vettem észre. A szólamok mögött boldogan fedeztem föl az igazságot.

- Az angol gyöp valóban csodálatos, semmihez se hasonlítható. Ez a föld természetes haja. Dús, sűrű, göndör, mint egy húszéves ifjú sörénye. A gereblye akadozik benne, mint a fésű a bozontos fűrtben. Lehet tépni, cibálni, tiporni is. Annál pazarabbul nő. Hozzá képest az európai szárazföld legápoltabb gyöpe is olyan, mint a hajnövesztővel pacsmagolt gyér haj, mely csak tél-túl ütközik, s arra szolgál, hogy eltakarja az öreg föld kopaszságát. Ezt a gyöpöt a tenger sós-keserű párái hizlalják és fényesítik, az örökös köd, az örökös lucok. Albion fiai nyilván kárpótlásul kapják azért, hogy évente százezren és százezren pusztulnak el köszvényben.

- Elég az hozzá, egy enyhe őszi délután a Hyde-parkban kószáltam. Láttam, hogy az angolok valamennyien a gyöpön heverésznek, s még az állatok sincsenek kizárva ebből a paradicsomból. Bárányok legeltek a kertészeti remekművön, kutyák hancúroztak. Angol bárányok és angol kutyák.

- Egy darabig a porondolt útról, a gyalogjáróról nézegettem őket a jól nevelt külföldi kandi-ságával és irigységével. Aztán magam is ráléptem a gyöpre. Olyan rugalmas volt, mint egy ágysodrony. Le se süppedt alattam. Fönntartott a levegőben. Beletöröltem poros cipőmet. Szaladni kezdtem. Letérdepeltem, megfürödtem a szagos fűben, hemperegtem, hanyatt feküdtem. Tünődve bámultam az égre.

- Azon tünődtem, hogy most - életemben először - megtöröm azt a tilalmat. Hajdanában én is mit se sejtve, repeső karokkal futottam a gyöp felé a mi városi parkunkban. De amikor a gyöp pereméhez értem, dadám elkapta a karom, visszarántott, mint valami ellenséges ország határa elől, ahol már nincs béke, s a hadszíntér kezdődik. Kezének ez az egyetlen mozdulata elegendő volt, hogy közölje mindazt a riadalmat, melyet rakoncátlan tettem keltett benne. Bennem pedig a félelmek hógörgetegét indította meg. Máskor talán szóval is figyelmeztetett, hogy: *Nem szabad.* Mutatta a szigorú táblát. A csósz is mutatta, egy sunyi, szőke bajszerű öregembert, aki a rózsabokrok mögött leselkedett a csintalan gyermekekre. Hallottam, hogy ezeket tüstént átadja a csendőröknek. Hallottam, hogy puskája sóval van megtöltve, s egyszer szürkületkor ezzel a sós töltéssel lőtt rá egy kisfiúra, meg is sebezte, sebe nem volt halálos, de úgy csipett, égetett, viszketett, hogy egész éjszaka nem bírt aludni, csak sziszegett, fogait összeharapva, s hajnalban titokban fölkel, kimosta véres paplanát, lepedőjét, hogy szülei s a hatóságok meg ne tudják, milyen szörnyűséges bűnügybe keveredett. Lassan nőtt bennem ez a sötét rémmese, s egy tömbbé merevedett. Később már nagyocska voltam, apámmal sétáltam a városi parkban, ő magyarázta meg, hogy voltaképp miért nem szabad a gyöpre lépni. A gyöp köztulajdon, édes mindnyájunké, a társadalomé. Ha legázoljuk, akkor senkié se lesz többé.

Ennélfogva a magam érdekét védelmezem, amikor kímélem. Az értelem követeli ezt. Fanyar arccal bólintottam. Ekkor már nemcsak az értelmem, az ösztönöm se hagyta volna, hogy megszegjem a parancsot, melyet évek hosszú során edzettek belém.

- Miután átgondoltam ezt, elmosolyodtam. Fölkeltem, hogy tovább dőzsöljek a korlátlanságban. Örültem, hogy senki se csószkodik mögöttem. Jártam-keltem, szabadon és függetlenül. De vajon csakugyan szabad voltam-e és független? Észrevettem, hogy nem egész természetesen viselkedem. Az angolok uzsonnáztak a gyöpön, újságot olvastak, ásítottak. Én lázas nyugtalansággal és telhetetlenséggel bolyongtam. Nem voltam szabad. A szabadság rabja voltam. Független se voltam. Csak tiltakoztam és lázadoztam. Aki tiltakozik és lázadozik, az nem független.

- Amint így ide-oda cikáztam, a gyöp széléről leléptem az útra. Akkor mást is észrevettem. Azt, hogy a gyalogjárón jobban esett mennem, mint fenn a gyöpön. Ott boldog se voltam. Nem is léptem többé a gyöpre. Nyegleség lett volna utánózni a többieket, pusztán daczból. Megértettem, hogy nekem lenn van a helyem. Mert hiába nem volt itt tilalomfa, lelkemben még mindig ott komorlott a régi tábla: *A gyöpre lépni tilos*, és hiába nem volt itt csósz, a csósz a lelkiismeretem volt, mely holtom napjáig lekerget mindenféle gyöpről, s nem engedi, hogy ott tanyázzak, mint azok az emberek, akik szabadnak születtek...

Pesti Hírlap, 1933. február 19.

ÓDA A TELEFONHOZ

- Halló - szólít fel egy hang.

- Halló.

- Bocsánatot kérek.

- Miért?

- Hogy csak telefonon.

- Ugyan.

- Tudniillik szerettem volna inkább személyesen.

- Fölösleges, kérem.

- De fontos ügyről van szó.

- Éppen ezért - mondom már dühösen, aztán így folytatom: - Kedves uram, engedje meg, hogy tisztázzunk valamit, mielőtt előadja kérését, melyre ezennel újra följosgositom. Először is arra kérem, ne sértesse a telefonomat. Én a telefonomat nagyra becsülöm. Majdnem annyira, mint önmagamat. Huzalai: az idegrendszerem, tölcse, melybe belebeszélek: a szájam, hallgatója, mellyel hallok: a fülem. Ennélfogva telefonomat éppoly kevésbé kisebbítheti, mint önmagamat. Hozzám tartozik, az egyéniségemhez. Ön azt jegyezte meg az imént, hogy *csak* telefonon. Hát van-e ennél több a világon? Van-e nagyobb megtisztelés a számomra, mint az, ha valaki a testét kikapcsolva azt küldi hozzám, ami igazán fontos belőle, a szavait, a gondolatait, a lelkét? Eleve megbocsátom, hogy nem hozza be hozzám a bibircsókját az orrán, cipőjén a sarát, melyet örök emlékül hagy szőnyegemen, s nem maszatoz össze kezemet és kilincsemet. Biztosítom, önre nézve is megtisztelőbb, hogy *nem fogadom*, s pusztán mint szellem létezem számára, nem pedig mint nyolcvan kiló hús, csont, bél, gyomornedv s egyéb váladék. Higgye el, ez a lelkek eszményien tiszta, fertőzésmentes érintkezése. Aztán milyen istenien kényelmes. Hálóköntösben s meztelenül is ünnepélyesek lehetünk, felöltözve, állig begombolkozva is közvetlenek. Most például fogalmam sincs, hogy ön áll-e egy utcai telefonfülkében, télikabátban, vagy ül-e otthon, vagy csak fekszik rendetlen, kétes tisztaságú ágában, borotvátlanul. Mindezzel nem törődöm, és nem törődhetem. Hangja beleng fülembe, megrezgetti dobhártyámat, s agyvelőmben egy ember képzetét támasztja. Ezt az embert majd úgy ítélem meg, amint megérdemli, véralkata, képessége, értelme szerint, vagyis mint embert. Itt nem függünk azoktól a sokszor zavaró, állati külsőségektől, melyek unos-untalan megtévesztenek. Szinte testetlenek vagyunk, de mégse száraz, elvont képletek, mert hangunk eleven remegése, kifejező és változó rugalmassága érzékelteti meg, jelképezi egész életünket. Ez a kis gép olyan, mint Siegfried ködsüvege. Láthatatlanná teszi testünket. Lelkünk azonban láthatóvá válik általa. Szellemünk pedig áttetszővé lesz, mintha X-sugarak világítanák át. Csak gondolataink keresztmetszetét, gerincét, csontszerkezetét észleljük ilyenkor. Gondolataink röntgenfényképét olvassuk, melyen mindaz, ami nem kézzelfogható és nem határozott, mindaz, ami kocsonyás és pépes, árnyék gyanánt imbolyog. Micsoda fölszabadulás ez. Csak a megdicsőült és üdvözült angyalok lehetnek ennyire szabadok és könnyűek. Egy ember a telefonban csupa szárny, csupa zene, csupa fény. Azzá egyszerűsödik, azzá nemesedik, ami a mivolta, lélekké és szellemmé. Nincs is ehhez fogható elmés találmány. Ha választanom kellene, hogy repülőgépem legyen, mely mint valami tündéri alkalmatosság elröpít bárhova, ahova akarom, vagy telefonom, én habozás nélkül az utóbbi közlekedési eszközt választanám,

mert az mindennél csodásabb csoda, a lelkemet és szellememet fuvarozza el abban a pillanatban, amikor óhajtom, anélkül hogy mellékelnem kellene hozzá - teherárúként - a testemet is. Gép, de a lélek és a szellem gépe. Az egyéniség messzi érző csápja, mely elér mindenhova. Milyen merev hozzá képest a rádió, s milyen gyatra tömegcikk. A telefon, úgy, ahogy van - a mai alakjában is - maga a tökély. Kötve hiszem, hogy a távolbalátás majd növeli értékét. A távolbalátás, melynek segítségével láthatom is a beszélőt, éppúgy elveszi a varázsát és fűszerét, a hang egyedülvaló uralmát, ahogy a néma mozi is elkorcsosult, mióta nemcsak szemünket foglalkoztatja, hanem fülünket is. Szent előttem a telefon. Hány kéziratot olvastam belé, még azon forrón, mihelyt elkészült, és soha hangversenydobogón ezer és ezer ember előtt nem voltam olyan őszinte és megindult, mint e fekete tárgy előtt. Hány orvosi kórjelzést hallottam rajta keresztül, s hány jó és rossz hírt. Mindent rábízhatunk, mindent elintézhünk vele. Mennél fontosabb, annál inkább. Telefonon kitűnően lehet szerelmet vallani és szakítani, barátságot kötni és oldani, forradalmat indítani, országokat földaraboltni és új országokat teremteni. Ez a tölcser és hallgató éppoly terhes az élettől, mint a szájunk vagy a fülünk. Ha haldoklom, lehet, hogy úgynevezett *utolsó szavaim*-at nem is közvetlen környezetemnek suttogom el, hanem föltárcsáztatok egy számot az ápolónővel, s lelkemet ebbe a tölcserbe lehelem bele. Csak az vetheti meg a telefont, aki nagyképű, fontoskodó és üres, aki a formáságot többre tartja a lényegnél, aki a lelket és a szellemet is megveti. Arra kérem tehát, hogy bármi bizalmas vagy életbevágó közölnivalója van is, mondja el, de lehetőleg röviden és tárgyilagosan, mint én ezt az ódát, melyet egyébként csak egy alkalom, az Ön fitymáló megjegyzése zaklatott föl bennem. Halló, halló. Szóval, rendelkezésére állok.

Pesti Hírlap, 1933. március 4.

EMBER ÉS VILÁG

NYELVLECKÉK HANGLEMEZEN

A gyermekek hanglemezről tanulnak angolul. Hallgatom a beszélőgépet. Ezt recsegi:

- A kedves és jómódú Smith család vacsoránál ül. Mr. Smith, egy tekintélyes, szigorú, de jószágos úriember, épp az imént tért haza virágzó üzletéből. Mrs. Smith porcelán kancsóból kakaót önt a kicsinyeknek. Charles, a galambósz, még délceg és fiatalos nagybácsi, mosolyogva szemléli a bölcsőben kacagó csecsemőt, Roby és Tomy vidáman falatozik. Benyt Arthur, a hidegtől kicsípett piroszozsgás arccal, az unokaöccsük, akit mindig szívesen fogadnak. Künn hull a hó. A kandalló kellemes meleget áraszt. Miután az inas és szobaleány leszedi az asztalt, a fiúk zongoráznak, Mr. és Mrs. Smith gyönyörködik a játékukban. Charles bácsi szivarozik, azután valamennyien lefekszenek és békésen elszenderednek.

Megállapítom, hogy ma már csak a nyelvrezen található meg az igazi boldogság, a Smith családban, melynél nincs egyensúlyozottabb és émeiyítőbb család. Náluk sohase beteg senki, náluk mindenkinek a szénája rendben van. Lehet, hogy a hanglemez szerkesztője az angol nyelv első elemeivel együtt az angol véralkatot is jellemezni óhajtotta...

„ERŐNKÖN FELÜL”

Az igazi művész kisebb föladatakra vállalkozik, mint alkotóereje. Az, hogy Shakespeare megírta a *Hamlet*-et - és úgy írta meg, amint megírta: érzékletesen, élően, mindvégig röplő könnyűséggel - arra vall, hogy ez a feladat még mindig alkotóereje alatt állott. Játszik a roppant tárggyal. Alakjait szinte a kisujjával mozgatja. Az egész csak annyi lehetett neki, mint másnak egy operettszöveg összehozása. Nem igaz, hogy itt „felülmúlta önmagát”. Azok a munkák, melyekben az írók „felülmúlják önmagukat”, rosszak: nehézkesek és verejtékesek. Hamlet azt igazolja, hogy Shakespeare még ennél is roppantabbat alkothatott „volna”. Erre a föladatazra azonban - önismerete folytán, a művészet gazdasági törvényeit figyelembe véve - már nem vállalkozott. Valamit mindig ott kell hagyni. A nagy erő s az ahhoz viszonyított kis föladat hozza létre a közvetlenséget, a részleteknek azt a mozgékonyaságát, melyet életnek nevezünk.

ALMA ÉS NARANCS

Ebedlőnk pohárszékén két tál van. Az egyikken négy alma. A másikon két narancs.

Katóka meglátogat bennünket. Amint elmegy, télikabátja zsebébe belecsúsztatunk egy almát és egy narancsot.

Másnap a szülei, akik szegény emberek, megkérdezik, milyen csodálatos szobába vezettük kisleányukat. Otthon azt mesélte, hogy van nekünk egy szobánk, mely telis-tele van rakva almával és narancsal, minden asztal, szekrény és polc, föl egészen a mennyezetig. Legalább ezer almát és ezer narancsot látott.

Nem is hazudott. Ő abban a tündéri korban él, ahol a vágy és a valóság egy.

Katóka még költő.

ŐSZINTESÉG

Ha valaki azt állítja egy versről, hogy *őszinte és becsületes*, olyan erkölcsi ítéletet hoz, mely egyáltalán nem ellenőrizhető. Kihez vagy mihez viszonyítva *őszinte és becsületes*? Az ilyen ítéletet akkor alkalmazzák, amikor a vers csúnyácska, kopottka, vénecske, s egyébbel nem lehet megdicsérni. Így mondják a pártában maradt, nem szép vénlányról, hogy *mélyen érző, tisztességes és házias*. A versnek és leánynak szépnek kell lenni.

MACSKAKAPARÁS AZ ARCKÉPEMEN

Egy francia lap tudósítója fölkeresett, beszélgetett velem erről-arról, hogy majd közlétegye újságjában. Elmenőben fényképet kért tőlem. Véletlenül nem volt kéznél megfelelő. Megállapodtunk, hogy másnap elküldet hozzám a szállodájából, s én a fényképet előre kikészítem számára, egy borítékban. Így is tettem.

A párizsi újságíró hazautazott, a cikk egy hét múlva megjelent. Amint kezembe vettem az újságot, hátrahőköltem. A beszélgetést híven közölte, arcképemet is, de az arcképeken valami macskakaparást láttam, egy idegen aláírást, az én nevemet, kis kezdőbetűkkel s olyan göthös szarkalábakkal, olyan szállás és gyarló ákombákomokkal odanyomorítva, amilyeneket tanyai parasztlányok vetnek, akik csak néhány elemít jártak.

Nyomozni kezdtem a rejtélyes ügyben. Kiderült, hogy a mi kis pesztonkánk másnap a nyitva hagyott fényképes borítékot annak rendje és módja szerint átadta a szálloda küldöncének, de amikor az közölte vele az üzenetet, hogy a fényképre a nevemet is rá kell írni, távollétemben ő maga kaparásztta oda, ahogy máskor a különféle nyugtákra és adóintésekre szokta.

Így jelent meg az ő aláírása az enyém helyett egy párizsi újságban. A világrendben nem történt semmi szakadás. De én gyakran gondolok erre a csip-csup esetre. Megdöbbenek a gondolattól, hogy milyen szeszélyes véletlenekkel játszik az élet, a milyen nehéz lehet *hiteles* történelmet írni.

Pesti Hírlap, 1933. március 5.

VASÁRNAP

LJOVOCSKA

Ljovocska olyan, mint egy vásott kamasz. Ljovocska következetlen, rigolyás, önimádó. Ljovocska erőszakos, falánk, önző. Ljovocska kibírhatatlan.

Ljovocska nem más, mint Tolsztoj Nyikolajevics Leó gróf, s felesége, Tolsztoj Leó grófnő a hátrahagyott naplójában becézi ezzel a kisiússal névvel az *Iljics Iván halála* íróját. Ljovocska, miután tudomására jut, hogy műveinek tizenharmadik kötetét a cári sajtórendőrség nem engedélyezi *A Kreutzer-szonáta* miatt, feleségét Szentpétervárra küldi, az asszony el is utazik oda egyedül, s noha *A Kreutzer-szonáta* a házasság intézménye ellen íródott, s hősnőjében mindenki őt sejteti és szánja, oly hősieesen-ügyesen védelmezi a regényt, hogy III. Sándor cár föloldja a tilalmat. Ljovocska otthon tovább is veszekszik vele, lármás jeleneteket csap, úgy ordít, hogy az asszony kénytelen elnémulni, mert - amint megjegyzi - „a kutyaugatásban nem lehet vitatkozni”. Ljovocska naplót ír, s élettársa esténként alázatosan tisztázza azt a naplót, melyben megannyi kifakadás van ellene. Ljovocska ásni kezdi a meddő, szikes talajt, és búzát akar vetni beléje. Ljovocska hirtelenül parasztszizmát varr magának. Ljovocska nem eszi meg, amit a családja, hanem kenyérrel, árpamalátával puffasztja hatalmas gyomrát. Ljovocska a könyveiért járó tiszteletdíjat fölajánlja a köznek, birtokait szét akarja osztani a parasztok között, s nem törődik azzal, miből élnek majd gyermekei. Ljovocska helyteleníti gyermekei nevelését, noha sohase egyre foglalkozik velük, csak írásaival és hírnevével. Ljovocska a szerelem ellen ír, de a szerelmet azért nem veti meg. Ljovocska vizet prédikál, és bort iszik. Ljovocska azon panaszkodik feleségének, hogy nem tud írni, de nem regényeivel bíbelődik, melyekhez ért, hanem zavarosabb világmegváltó elméleteivel, melyek pokollá teszik életét és a környezete életét.

Szánalmunk és részvétünk ezé a szerencsétlen asszonyé. Semmi kétség, hogy ilyen szeszélyes, makacs, túrhetetlen zsarnok lehetett - közelről - a világ egyik legnagyobb íróángelméje. Ljovocska mégsem azonos Tolsztojjal. Tolsztoj nem Ljovocskát írta meg, hanem azt, amire Ljovocska a serkentő ellenpéldájával alkalmat adott neki. Ljovocskát el is ítéljük. Tolsztojné panasza azonban szomorú magánügynek érezzük, s testestül-lelkestül Tolsztoj pártján vagyunk.

A GYERMEK

Még meg se született, de már ott volt képzeletünkben, s bearanyozta életüket. Már átalakították lakásukat is, mint egy érkező fejedelemnek. Varrtak, horgoltak, kötöttek, hímeztek. Amint az ingecskéket, pelenkákat, szakállkákat és topánokat nézegették, elmosolyodtak, mintha máris jól ismernék azt, akinek még be se voltak mutatva. A rémlátó, aki közöttünk ült, félrevont, s ezt súgta fülemben:

- Tudod, minek örülnek ezek? A hosszú, sípoló sírásnak, melynek sohase tudják majd meg igazi okát, a jajveszékülésnek és bömbölésnek, mely egész éjszaka nem hagyja őket aludni. A fogzás kínjának, a leendő torokgyulladásoknak, melyek már ott szunnyadnak a jövő mélyében. A vörhenyeknek, a szamárköhögésnek, a torokgyíknak s a vele járó oltásnak és utóbetegségeinek. Az orrmandulának, melyet véres és fájdalmas műtéttel kell kicsípíteniök. A riadalomnak,

hogy egyszer valamelyik fürdőhelyen, ahol boldogan nyaralnak, úgy este hat felé elvész az, akit most várnak, s ők órák hosszáig keresik, részint attól reszketve, hogy belefulladt a tóba, részint pedig attól örjögve, hogy cigányok rabolták el, és soha életükben nem fogják viszontlátni. Az iskolának, osztálytársai első durvaságának, a tanító első igazságtalanságának, mely örökkévaló sebet üt benne. Az intőknek és rossz bizonyítványoknak. A kamaszkor lelki zavarainak. A szerelem gyötrelmeinek. Egy váratlan vakbélgyulladás vérpezsdítő izalmának. A szegénység, a nyomor és éhség vitustáncának. Egy általános mozgósítás bájos változatosságának. Szóval annak örülnek, hogy egy emberi lény ismét a világra születik, s végül éppoly nyomorultul fog elpusztulni, mint eddig minden teremtmény...

Nem szóltam semmit. Rápillantottam. Aztán a reménykedő szülőkre tekintettem, akik mindenek ellenkezőjét látták. Én mind a két képet egyszerre láttam.

Ennélfogva hallgattam.

HITVALLÁS

Mindaddig, amíg az emberek külön-külön rá nem ocsúdnak arra, hogy milyen ragadozó kegyetlenség lakozik bennük, mindaddig, míg magukat csak valamivel is jobbnak tartják, mint másokat, mindaddig, míg az önismeret által lassanként ki nem gyógyulnak eredendő hibájukból, illetve romboló ösztönüket nem tudják más módon kiélni, becsvággyá és munkává finomítani, semmi remény sincs arra, hogy a földön vége szakad annak a tenger szenvedésnek, melyet a háborúk és a forradalmak támasztanak. Ezt azonban tömegmozgalommal, közintézményekkel nem lehet elérni. Az erőszak minden rendszerben megtalálja a maga ürügyét. Nem lehet az egész emberiséget megváltani, csak egy embert lehet, ez is csak önmagát válthatja meg, az önismeret által. Az író kétségbeesetten fut vissza önmagába, az egyéniségnek arra a szigetére, melyet már a krétai Zenón is dicsért, s Max Stirner az ember egyetlen menedékének jelzett, és itt küzd pártok nélkül, itt lázadzik a természet és társadalom igazságtalanságai ellen, itt szolgáltat igazat mindenkinek mint egyén, és mindenkinek mint egyénnek, itt bünteti meg azokat, akik vétettek egy magasabb törvénykönyv ellen, mely nemcsak a bűnt, hanem a mulasztást és szépséghibát is megtorolja, s gyakran nemcsak azokat sújtja halállal, kik nem voltak valakivel eléggé emberiek és emberiesek, figyelmesek és udvariasak, hanem akik nem viselkedtek *szépen*. De ennek az álmodott világnak, mely a maga zártságában kerek és tökéletes, nincs közvetlen összefüggése a tényleges világgal, ahol a bűnt egyáltalán nem követi oly következetesen a bűnhődés, mint itt. Az igazi író óvakodik is attól, hogy ezt a kettőt összekeverje. Ő csak a dolgok viszonylagosságát hirdeti, minden ember megértését, azt az igazságot, melyet értelme igazságnak ismert meg. Ez az igazság sötét, de mégse fél attól, hogy őt magát is *sötét*-nek tartják, mert nem hazudja rózsaszínűnek a világot, mint azok a veszedelmes csalók és öncsalók, akik nem merik bevallani, hogy az a kő, melyet elengednek, a természet törvényei szerint mindig a föld középpontja felé esik, s azt hitetik el másokkal és magukkal, hogy ez a kő egyszer majd mégiscsak fölfelé fog röpülni.

Pesti Hírlap, 1933. március 19.

VASÁRNAP

AZ ÉLET ARANYFÁJA

Papíron minden politikai rendszer gyönyörű. Végre valamennyit a boldogságra és boldogításra vágyakozó értelem eszelte ki, beléje sűrítve tapasztalatát, leleményét és jószándékát. Nem is akad olyan politikai rendszer, melyben ne lennének valami különösen nemeset és megszívlelendőt.

Mindössze az a baj, hogy mihelyt megvalósítják őket, olyan gyarlóak és tökéletlenek lesznek, mint az emberek, akik megvalósították, s tartalmat adtak nekik. Így az összes politikai rendszerek fölöttébb hasonlítanak az emberekhez és egymáshoz.

Goethe ezt írta: „Szürke minden elmélet, de zöld az élet aranyfája.” Ez igaz. De a politikában az ellenkező az igaz. Ott az elmélet arany - még a legzöldebb elmélet is -, és kopott és korhatag és könnyes és szürke az élet fája.

NARANCS

Kültelki villamoson sovány, fogatlan asszony. Mellette négy-öt éves gyermeke. Az is sovány. Arca savószínű. Ruhácskája rongyos.

Ülnek egymás mellett. Nem beszélnek. Miről is beszélnének? Hallgatnak.

Egy megállónál a fiú narancsokat lát az utcán. Vékony fejhangocskáján tagolva-nyűgösen kérleli anyját:

- A-nyu-ka, ve-gyen ne-kem egy na-ran-csot.

Az anya inkább a kocsiközönségének felel, zavartan, de vidáman, valami hideg mosollyal:

- Ez azt akarná, hogy az egész Pestet megvegyem neki...

MŰLÁB

A társaskocsiban egy leány műlábat visz. Cipő és harisnya is van a műlábon, már teljesen kész, csak épp majd fel kell csatolnia a tulajdonosának.

Egyszerre leesik a műlábat a földre.

- Kopp - mondja tompa fahangon.

Egy fiatalember fölemeli a műlábat, átnyújtja a leánynak. A leány megköszöni figyelmét.

Nem fáj? - gondolják magukban az emberek, akik most valami furcsa részvétellel tekintenek a leány felé.

A leány az ölébe fogja a műlábat, s porolgatja, mintha a műlábat maznacsontját - sípcsontját - simogatná, mely ha megütik, sokáig szokott sajogni.

ERKÖLCS

Mi európaiak regényes hőstiszteletben nevelkedtünk föl, s ez rányomja a maga bélyegét erkölcsünkre is.

A hős az, aki ember létére emberfölötti dolgot művel. A hős csodatevő. A hős „túlszárnyalja önmagát”.

Nyilvánvaló, hogy egy embertől csak annyi telik, mint egy embertől. Az ember nem tehet csodát, és sohase „szárnyalhatja túl önmagát”, mert bármily hatalmasat alkot is, képességeinek határai között marad.

Ez a követelmény, melyet a régi görögök éppúgy hallottak, mint mi, túllő a célon. Istenit vár tőlünk, azért, hogy emberek maradhassunk. Érzésünkhöz szól és nem értelmünkhöz, hiszen értelmünk a fellengző ellentmondást azonnal észreveszi, és badarságnak tartja. A túlcsigázott intelem arra számít, hogy majd megedzi akaratunkat.

Kérdés azonban, hogy ezzel nem épp az ellenkezőt éri-e el. Kérdés, hogy a lehetetlen föladat láttán a törekvők nem csüggednek-e el. Kérdés, hogy ez nem szegi-e végképp kedvüket az embereknek, akik miután nem lehetnek diadalmas istenek, tunya, közönyös állatokká aljasulnak.

Konfucius, a kínaiak tanítómestere sohasem élt ilyen eszközzel. Ő az észre hivatkozik, csekély erőnket hangsúlyozza, szerény.

- Mindig távol állott tőlem - jelentette ki tanítványainak -, hogy a dolgok ősokát kutassam, melyet az emberi értelem nem foghat föl, vagy hogy rendkívüli tetteket vigyek véghez, melyek - úgy látszik - nem egyeztethetők össze az ember természetével.

Micsoda becsületes egy bölcs. Bámulom őt.

Pesti Hírlap, 1933. március 25.

KÉPESKÖNYV

A RÉGI FÖLDESÚR

Egy öregúr mesélte nekem:

- Volt egy földbirtokos barátom. Egyszer - miért, miért nem - elhatározta, hogy eladja birtokát. A vevővel már megkötötte az adásvételi szerződést. Minekelőtte aláírta volna, az utolsó pillanatban valami eszébe jutott. Ragaszkodott ahhoz, hogy amennyiben tönkremenne és földönfutóvá válnék, bármikor joga legyen a volt birtoka disznóóljában lakni, minden ellenszolgáltatás nélkül. Tudod, úgy, mint a tékozló fiú, aki rongyokban tér haza, s a disznók ételét habzsolja. Furcsa ötlet volt. Végre az én barátom dúsgazdag úr volt. Aztán béke is volt akkor, régi, szilárd béke. Arannyal fizették a búzát és a földet. A vevő meg az ügyvédek összenéztek, elmosolyodtak. Tréfának vélték. Ő azonban addig erősködött, míg a szerződés záradékába be nem iktatták különös kikötését. Aztán külföldre ment, eltűnt, nem hallottak többé felőle. Huszonhét évvel a szerződés megkötése után egy november végi estén valami kopott öregúr jelentkezett a kasznárnál. Arra kérte, hogy meghálhasson a disznóólban. Fölmutatta a szerződést. Az új földesúr döbbenten meredt a régi földesúrra. Meghívta magához, de ő nem fogadta el a meghívást. Erre az új földesúr egyhónapi haladékot kért. Azalatt építtetett neki a disznóól helyén egy szoba-konyhás lakást. Oda költözött be a régi földesúr, ott éldegélt, ott is halt meg, egyedül. Lásd, milyen az élet. Azt hitték róla, hogy örült volt. Pedig csak bölcs volt.

NEVEK

Vannak nevek, melyek felbőszítenek. Valakit például nem Istvánfinak hívnak, hanem Itsvánfinak, nem Kovácsnak, hanem Govácsnak, nem Vajdának, hanem Vadjának. Az ilyen nevek - úgy tetszik - áprilist járatnak velem, ugratnak, szántszándékkal bosszantanak. Kancsalul tekintenek felém, aztán markukba röhögnek. Alattomos nevek, nem őszinték. Lassanként megtanulom őket, belenyugszom a változhatatlanba, de éjszakánként visszatérnek, rám fintorognak, bohókásan csiklandoznak, véresre gyötörnek, nem hagynak aludni. Gyűlölni kezdem viselőit. Amikor személyesen is megismerkedem velük, rájövök, hogy nincs igazam. Ezek a szerencsétlen, jobb sorsot érdemlő emberek többet szenvednek nevük miatt, mint én. Szinte bocsánatot kérve mutatkoznak be. Tudják, hogy a következő pillanatban már kénytelenek lesznek helyreigazítani. Fél életük abban telt el, hogy egy félreértést igyekeztek eloszlatni, s azt magyarázgatták, hogy ők voltaképpen nem azok, akinek gondoljuk, hanem merőben mások. Kimerülten és szerényen állanak előttem, mint a testet öltött nyelvbottlások, mint az eleven tollhibák. Érzik, hogy nevük áldozatai, s rajtuk már nem segíthet soha senki.

A BUTA EMBER

A buta ember jön velem szemben. Mit tegyek? Lámpaláz fog el, és szívem kalimpál. A világ legnagyobb lángelméje se hoz oly zavarba, mint ő. Félek attól, hogy szeret, hogy egy véleményen van velem, hogy reám kacsint, és bizalmasan fülembé súgja, hogy nekünk kettőnknek a jövőben össze kellene tartanunk. Ha megdicsér, végem. De attól is félek, hogy gyűlöl, mert

valami vak, romboló erőt sejtek benne, mely csak az elemek sötét haragjához hasonlítható. Ha nem méltányol, szinten végem. Tehetetlen vagyok. Szeretnék eltűnni, a föld alá süllyedni, megsemmisülni. Előre köszönök, végtelen tisztelettel emelem meg kalapom, s máris tovább vágatok, hogy alkalmunk se legyen beszélgetni. Utána sokáig furdal a lelkiismeret, vajon helyesen cselekedtem-e. Homályos, izgatott, szenvedélyes lelki kapcsok fűznek hozzá. Ennek alapján megértem, hogy a butaság miatt jut vezető szerephez mindenütt a földön. A butaság nagyhatalom.

TANÁCS

Az író így szólt:

- Sohase beszélj készülő írásodról, még csak egy célzással sem. Végre amikor írsz, az a vágyad, hogy közölj valamit. Ez mozgatja a tollad, serkenti alkotókedved. Ha másokat is beleavatsz tervedbe, azáltal is kielégülsz, hogy fecsegsz. Titokban jöjj össze múzsáddal, mint bűnös találgákra szokás, lefüggönyözött kocsikban, elhagyott cukrászdák különtermében. Amikor egy nagy munkába kapsz, légy körültekintő és óvatos, mint a gyilkos, aki előre megfontolt szándékkal követi el tettét, hónapokkal előbb tisztáz mindent, gondoskodik máshol léte bizonyítékairól, s nem köti a rendőrség orrára, hogy mit forral. Állítsd a bírálókat, az irodalom e rendőreit *befejezett tény* elé, hogy valamennyien ámulva fedezzék föl ördögi ravaszsággal kieszelt, szívós akarattal keresztülvitt, ragyogó leleménnyel megoldott remekműved, s hűledezve és mosolyogva csóválják fejüket, hogy ezt már mégse hitték volna.

Pesti Hírlap, 1933. április 16.

NAPLÓ

Az utcán megüti fületem ez a mondatfoszlány:

- Mi gyermekek.

Hátrafordulok.

Egy gyermek mondja ezt, egy hatéves kisfiú. A körülötte álló kisfiúk tisztelettel hallgatják.

Döbbsenten nézem a társaságot.

Vajon beszéltem-e én valaha így, többes első személyben? Alig hiszem. Gondolni gondoltam arra, hogy gyermek vagyok, öntudatom mélyén nyilván folyton erre gondoltam, de kimondani nem mondtam ki soha.

Ma se tudnék így szólni egy barátomhoz:

- Mi felnőttek.

Miért? Azért, mert belőlem hiányzik az a tömegöntudat, mely a mai emberben - a hatéves gyermekben is - megvan.

Mindenesetre furcsa. Végre a gyermek mivolta az, hogy öntudatlan. Ennélfogva ez a kijelentése önmagának a tagadása.

Olyan, mintha egy néma ember elém állna, és rám kiáltana:

- Kérem, én néma vagyok. Nem hallja?

Tudomásul kellennem, hogy ilyen a mai kor. Semmin se szabad csodálkoznom.

Nem csodálkoznék azon sem, ha a mezőn, a fejem fölött ezt csattogná egy pacsirta:

- Mi pacsirták.

Azon se csodálkoznék, ha egy hőscincér az erdőben egy fűszálra ülne, s hosszú bajszát megpödörítve az összegyülekezett hőscincéreknek kissé rekedtes hangon ezt jelentené ki:

- Az ülést ezennel megnyitom.

Furdal a lelkiismeret, hogy vidáman ballagok a házak között, melyekben bizonyára sokan szenvednek és éheznek. Aztán eszembe jut, hogy ha majd haldoklom, lenn, a kis utcában egy vargainas fog füttyüreszni, s a szomszédomban valakinek egész nap az lesz legnagyobb bosszúsága, hogy rosszul tárcsázott egy számot. Erre megnyugszom.

Egy nő mondja nekem:

- Tudja, mi történt vele? Egyszer vidéken, egy forró, nyári délután a vásárban jóslatott magának. Csak úgy, tréfából. Akkor huszonkilenc éves volt. Ella bement a bódéba, eltűnt egy faközöld függöny mögött, én pedig künn vártam. Halálsápadtan jött ki. A jósnő - valami kövér banya, valami méregkeverő boszorka - a tenyerét vizsgálgatva arra figyelmeztette, hogy vigyázzon, az ura előbb-utóbb el fogja hagyni. Ő nemigen hitt a jóslásokban. De ez az intellemt szíven ütötte. Legérzékenyebb pontjára tapintott. Szerette az urát. Az ura pedig nem szerette őt. Házasságuk mindig egy cérnaszálon lógott. Most ez a szegény teremtés az életét tette arra, hogy a jóslat ne teljesejék be. Állandóan résen volt. Túrt, mint egy vértanú. Kedveskedett,

fömládozta magát, a porig, a sárig alázkodott. Ha kellett, tágra nyitotta szemét, hogy mindent lásson. Ha kellett, lehunyta szemét, hogy semmit se lásson. Harmincnégy évig tartott ez. Dolgozott a végzet ellen. Diadalmaskodott is. Nem hagyta el az ura. De közben pokol lett az élete. Jaj, mennyit szenvedett. Aztán a múlt hónapban meghalt. Azóta sokszor gondolok arra, hogy ha akkor, azon a forró, nyári délutánon nem jósolat magának, s később „szabad folyást enged az eseményeknek”, talán elhagyatottabb lett volna, de sokkal boldogabb. Nem okos dolog a sorsnak ellenszegülni.

Cocteau ragyogó megállapítása:

- Victor Hugo örült volt, aki azt képzelte magáról, hogy ő Victor Hugo.

Minden költőre alkalmazható ez. Valamennyien abban a nagyzási téveszmében élnek, hogy ők voltaképpen ők, s csakis ez a téboly segíti őket ahhoz, hogy alkotni tudjanak, hogy megvalósítsák a lehetetlent.

Vannak jó emberek és rossz emberek.

Vidéken él egy deresedő barátom. Támogatja özvegy édesanyját, eltartja elvált feleségét és két gyermekét, az első házasságából, tejbén-vajban fürösztli új feleségét és három gyermekét, a második házasságából, szolgája barátainak. Kifutóinasa boldog-boldogtalannak. Éjjel-nappal robotol. Veseköve van. Este *villamos* melegítővel a gyomrán üldögél otthon. Fáradt, fanyar, kedélytelen. Neve hallatára keserűen bólint az édesanyja, mert a két feleségre gondol, gúnyosan mosolyog az első feleség, mert a másodikra gondol, fősóhajt a második feleség, mert az elsőre gondol, fitymálva biggyeszti le szájukat a gyermekek, mert egymásra gondolnak, barátjai és lekötelezettjei pedig csak vállukat vonogatják megvetően. Ezek nincsenek beszédes viszonyban. Gyűlölik egymást. Éppen miatta. De ha történetesen összejönnének, valamennyien könnyűszerrel megállapodnának abban, hogyan gondolkoznak felőle. Mindnyájan tőle várnak mindent.

Ő a rossz ember.

Pesti Hírlap, 1933. április 23.

ANKERSCHMIDT JUN.

Abban a könyvesboltban, ahova minden héten bekukkanok néhányszor - ez már több évvel ezelőtt történt -, megszólítottam egy szemüveges, fiatal segédet.

- Bocsánat - felelt németül, s zavartan mentegetőzött, hogy nem érti, amit mondtam. - Német vagyok. Tegnap érkeztem Lipcséből.

Szőke volt, szerény és sápadt.

Én azonnal németre fordítottam a szót, s elbeszélgettem vele. Kitűnő szakembernek látszott. Mindent tudott, mindent ismert.

Miután kiszolgált, kezet szorítottunk, bemutatkoztunk egymásnak. Kurznak hívták.

Ettől kezdve csak Kurz úrhoz fordultam. Ő lett a bizalmasom, titkos tanácsosom könyvek ügyében. Gyors volt és készséges.

Egy héttel első találkozásunk után megint a könyvesboltban jártam. Folytatni akartam megkezdett társalgásunkat ott, ahol abba hagytuk. Természetesen németül, az ő anyanyelvén.

Kurz úr azonban megigazította szemüvegét, s valami leírhatatlanul tétova, laza és puha magyarsággal rám parancsolt:

- Magyarul, kérem. Talán megértem úgy is.

Erre magyarul beszéltem.

Ő ezalatt a homlokát ráncolva a földre pillantott. Roppant erőfeszítés tükröződött homlokán. Szinte meg is meredt tőle.

Néhány pillanatig így állt.

Majd - se szó, se beszéd - sarkon fordult, s megtette azt, amire kértem: hozta a számlám, törölt benne egy tételt, egy könyvet, melyet visszaküldtettem.

Engem oly ámulat fogott el, mint mikor a gondolatolvasó kitalálja legrejtettebb gondolatomat, anélkül hogy bármit is közölnék vele. Erről azonban hallgattam. Kurz úr szemérmes volt. A szemérmes emberek tiszteletet árasztanak magukból, s bennünket is szemérmessé tesznek.

Két-három hónapig tartott ez. Én beszéltem, ő pedig cselekedett, létrára mászott, könyveket emelt le, fölvette rendelésem, mindig pontosan és hibátlanul. Csak épp köszönt:

- Alászolgája, jó napot, van szerencsém.

Különben néma volt.

Ahhoz, hogy németre tereljem a beszédet, nem volt bátorságom. Ezt ő egy ízben már - udvariasan ugyan, de azért határozottan - visszautasította.

Egy napon hirtelen megeredt a nyelve. Folyékonyan, gazdagon, meglepő szóbőséggel, változatosággal és ízléssel beszélt. Csak még a hangja volt halk, s a kiejtése idegenszerű.

Alig telt el egy év az érkezése óta, jöttém-mentem a könyvesboltban, tárgyaltam, tréfáztam vele, s eszembe se jutott, hogy Kurz úr voltaképp német és Lipcséből való.

Hogy hol tanulta meg így nyelvünket és milyen könyvekből, milyen rendszerrel, fogalmam se volt.

Vajon mikor szakított magának erre időt? Ki volt a tanítómestere? Milyen konok elszánt-sággal, hősi fortéllyal valósította meg szándékát ebben a városban, ahol mindenki szívesen gagyogja a németet?

Mindezt szerettem volna megtudni tőle.

De nem mertem kérdezősködni. Annyira megindítónak éreztem ragaszkodását, hogy átallot-tam beszennyezni kíváncsisággal. Különben az ő viselkedése is tartózkodó volt ebben a tekintetben. Egy-egy csodálkozó tekintetemre vállat vont, mintha ezt jelezné: „Hiszen ez csak természetes.”

Kurz úr folyton dolgozott. Az álló-íróasztalra görnyedve körmölt, halkán és kitartóan, az ősei roppant szorgalmával és értelmével.

Egyszer beszélgetés közben Goethét emlegettem neki, a *Dichtung und Wahrheit*-et.

- Igen - szólt a szemüvege egy villanásával -, a *Költészet és valóság*. Megvan magyarul. Én is olvastam.

Múltak az évek.

Kurz úr közben megszerezte nekem Petőfi verseskönyvét, a *Cipruslombok*-at és Kazinczy *Mondolat*-át, meg is nősült itten, s egy kisfia is született. Ezt bemutatta nekem az üzletben.

- Nagy lurkó - jegyezte meg, s egy barackot nyomott a feje búbjára, úgy, mint ahogy én vidéken láttam, a nagybátyáimtól.

Nemrégiben Fáy András meséinek első kiadását kerestem. Hozzá fordultam mint szakértőhöz. Valahol a bolt mélyében kuporgott egy láda mellett.

Bekiáltok hozzá:

- Komlós úr.

Komlós úr jött, fölvilágosított, tanácsokkal látott el. Amíg a vastag könyvekben lapozgatott, én Ankerschmidt lovagra gondoltam. Ő is egy új földesúr. Nincs földbirtoka. A szellem szántóföldjén vet és arat. De azért fölöttébb hasonlít Ankerschmidt lovaghoz s a többi névtelen és megszámlálhatatlan elődjéhez, aki közénk jött, testvérünk lett, és megsemmisült a szeretetben. Szemem láttára történt ez, néhány év alatt. Levonta a következményeket abból, hogy levegőnket szívja, és kenyerünket eszi. Tüntetés és hivalkodás nélkül. Egyszerűen teljesítette becsületbeli kötelességét.

Ezért pedig még csak meg se lehet szorítani a kezét. Ezt sértésnek tartaná.

Valahányszor belépek az üzletbe, szökén, szerényen és sápadtan néz rám. Úgy néz rám szemüvege mögül, mint a hűség.

Pesti Hírlap, 1933. április 23.

ŐSEMBER

A politikus már órák óta szórakoztatott azzal, hogy a jövő reménytelen és sötét, s rövid idő alatt valamennyien el fogunk pusztulni.

Udvariasan bólongattam. Közben mindenféle gondoltam.

Arra is gondoltam, hogy mit szólna e kései leszármazottjához az őseMBER.

Minthogy képzeletem eléggé élénk, a következő másodpercben már meg is jelent az őseMBER.

Kopogtatás nélkül rontott be a szobába, meztelenül, szőrös mellel, kiugró pofacsontokkal. Mihelyt megpillantott bennünket, felénk rohant. Kezében dorong volt.

Azt hittem, hogy mindkettőnket nyomban agyonüt és megesz.

De nem tette.

Látta, hogy az asztalon ennivaló van. Az őseMBER nem híve a vérontásnak, csak akkor, ha föltétlenül szükséges. Ennélfogva inkább lerágcsálta a sonkacsülköt, bekebelezett egy fél cipót meg egy jókora darab sajtot, az ezüstpapirosával együtt.

Szuszogva telepedett le közénk, egy karosszékre.

A politikus nem vette őt észre. Két okból. Először azért, mert nem volt a Választója, és ő csak a választóit veszi észre. Másodszor azért, mert képzeletbeli alak volt, és a képzeletbeli alakokat csak az veheti észre, akinek képzelete is van.

Tovább sopánkodott. Amíg a gyümölcsízt kente vajas kenyerére, így folytatta:

- A romlás, kérlek, föltartóztathatatlan. Olyan világos ez, mint a kétszerkettő. Végünk van. Olvastad, mi történt Kínában? Hallottad, hogy Japánban a kereskedők máglyán égetik el az igazgyöngyöket, mert nem akarják olcsóbban piacra dobni? Tudod, hogy Brazíliában a kávé mázsaszámra döntik a tengerbe? Ne csodálkozz tehát, hogy ilyen termelési rend mellett mindnyájan tönkremegyünk, lerongyolódunk, elvérzünk, elevenen megrohadunk és éhen halunk. Éhen halunk - ismételte, s beleharapott vajas kenyerébe.

Teáját kihörpintette. Megevett még néhány vajas kenyeret, sajtos és halas zsömlét, három csokoládés fánkot, rágyújtott egy szivarra, és kétségbeesetten meredt maga elé. Galambszürke ruhája zsebéből kivette zsebkendőjét. Megtörölte sápadt homlokát.

Az őseMBER, aki eddig tátott szájjal hallgatta őt, felém fordult. Alig észrevehető neandervölgyi kiejtéssel ezt kérdezte:

- Őrült ez?

- Dehogy.

- Akkor hülye?

- Dehogy.

- Hát micsoda?

- Államférfi - feleltem határozottan. - Miért vagy róla ilyen rossz véleménnyel?

- Azért - szólt az őseember -, mert azt mondotta, hogy éhen hal, pedig két pofára zabált, hogy vérzik, pedig kutyabaja sincs, hogy lerongyolódott, pedig a legújabb tavaszi divat szerint öltözködik, hogy a helyzet kibírhatatlan és tűrhetetlen, pedig láthatóan ragyogóan érzi magát. Aki így beszél, vagy örült, vagy hülye, vagy képmutató.
- Nézd - csitítgattam az őseembert. - Te ezt még nem értheted. Ő szóképeket használ. Az, hogy *éhen halunk*, nem azt jelenti, hogy éhen halunk, csak azt, hogy némi baj van.
- Eszerint hazudott?
- Nem hazudott. Különben se magáról beszélt. Az emberiségről beszélt.
- Kicsodája az emberiség?
- Hogy is fejezzem ki magam: távoli rokona.
- Ismeri?
- Nem személyesen. Csak úgy hallomásból.
- Akkor mit törődik vele?
- Az ő foglalkozása az, hogy mindig mások feje fájjon neki. Nem olyan önző, mint például te. Részvétből, rokonérzésből sajnálja a szenvedőket. Hasonlít ahhoz, aki fogorvos barátját várja a várószobában, ahol csupa dagadt arcú beteg van, és noha nem is sajog a foga, savanyú arcot vág, szájára szorítja a zsebkendőjét, a többiek iránti udvariasságból.
- Ebből meg lehet élni?
- Néha kitűnőbben, mint a legszennyesebb önzésből.
- De miért nyafogott Kína, Japán és Brazília miatt? Mi köze hozzá?
- Ezt is megmagyarázom. Te még - bocsáss meg - sokkal alantasabb szellemi és erkölcsi fokon állasz, semhogy ezt rögtön megérthetnéd. A Világ azóta egy lett. Öntudata itt lüktet a fejünk búbján, éjjel-nappal. Voltaképp nincs és mégis van. Legalábbis szenvedünk miatta. Úgy, mint a köszvényes ember a rég levágott lábától, melynek idegei esős időben még mindig föl-fölnyilallnak. A kínaiak, japánok és brazíliaiak tyúkszemét mi is érezzük.
- Ennyire szeretitek egymást?
- Azt nem mondhatnám. Inkább ügyelünk egymásra, számon tartunk mindenkit, hogy ne árthassanak nekünk, hogy ne éheztesse ki, hogy ne indíthassanak ellenünk háborút.
- Legalább sikerül ezt elérnetek?
- Azt se mondhatnám. De mindig tudjuk, hogy milyen veszedelmek környékeznek. Ez is valami.
- Szóval, ti féltetek attól, ami van és attól, ami nincs, azoktól, akiket láttok és azoktól, akiket nem láttok, a leendő éhínségektől, járványoktól és háborúktól, a távol levő kínaiaktól, japánoktól és brazíliaiaktól. Nem éritek be azzal, hogy önzők legyetek és boldogok, néhányan, hanem mindannyian boldogok akartok lenni. De senki se boldog közöttetek. Akkor mi mégis okosabbak voltunk. Mi, amikor verekedtünk, verekedtünk, és egyszer haltunk meg, amikor meghaltunk. Ti azonban állandóan meghaltok.
- Lehetséges. De az, amiről te beszélsz, az állati öntudatlanság volt, a műveletlenség.
- És mi az, amiről te beszélsz?
- Az az emberi öntudat és műveltség áldása.

Az őseember elszontyolodott. Enni szeretett volna még valamit. De a politikus mindent fölfalt előle. Csak az üvegszelencében hagyott meg néhány kockacukrot. Az őseember megette. Utána az üvegszelencét sokáig nyalogatta, majd beleharapott, s azt is elfogyasztotta, valamivel lassabban, mint a cukrot, de éppoly jóízűen.

Aztán úgy, ahogy jött, eltűnt.

Pesti Hírlap, 1933. április 30.

EMBER ÉS VILÁG

TERI

Sápadt kislány, hétéves, második elemis.

Apja fodrászsegéd, de már régóta nincs állása. Anyja azokból az elcsigázott, sovány, rossz fogú munkásasszonyokból való, akik harmincéves korukban ötvennek látszanak.

Pincelakásban élnek. Népkonyhából étkeznek, hárman egy adagból.

Teri az iskolában azt hirdeti, hogy ők „nagyon gazdagok”. Ő talán az egyetlen a földgolyón, aki magáról beszélve a gazdagsága elé egy nyomósító határozót tesz. Mintha már maga is sokallná a gazdagságot.

Vásott ruhácskájában úgy viselkedik, mint egy hercegisasszony. Már ahogy ő a hercegisasszonyokat elképzei. Szája körül fitymáló, hideg mosoly. Gyakran vonogatja vállát is, mert ezt előkelőnek tartja.

Iskolatársai ugratják:

- Mondd csak, Teri, hány szobátok is van nektek?

- Öt vagy hat - feleli. - Kettő nekem, kettő anyukámnak, és kettő apukámnak. De fürdőszobánk is van - és gúnyosan mosolyog.

A kisleányok - leendő kávézók és boszorkák - nem kacagnak rajta. Összenéznek komolyan, megértő, néma gonoszsággal. Tovább vallatják:

- Mi volt nálatok tegnap ebédre?

- Ja, már el is felejtettem - sóhajt -, annyi mindenféle volt - s felsorolja a hercegi étrendet, már ahogy ő elképzei -, kacsapörkölt, feketekávé, csirkeleves, datolya, kolbász, torta - és vonogatja vállát.

Múltkor reggel találkoztam veled. Az esőben édesanyja kísérte az iskolába.

Délben megint találkoztam veled. Megszólítottam:

- Láttalak reggel, Teri, az édesanyáddal.

- Az nem az anyukám volt.

- Hát kicsoda?

- A kisasszonyom...

Rám meredt a tündöklő, fekete szemével. Aztán lehunyta hosszú, seprős pilláit. Olyan volt így, mintha álmodnék.

INGYEN NYELVLECKE

Miki két és fél éves. Mindenki beszél vele.

Beszél vele az apja, az anyja, a dada, a házmester. Beszél vele a villamoson a kalauz bácsi, aki megmutatja a csíptetővasát, és figyelmezteti, hogy a rossz gyermekeknek ezzel lyukasztják ki a fülét. Beszél vele a grófné, aki megkérdezi tőle, hogy látott-e már orosz lányt, s a mosónő, aki az iránt érdeklődik, hogyan kukorékol a kakas. Beszél vele felnőtt és gyermek, ismerős és

ismeretlen. Egy miniszterelnökkel nem akar annyi ember beszélni, mint Mikivel, pusztán azért, mert még nem tud beszélni, s ezt mindenki mulatságosnak tartja: egy mosolyt vár tőle, egy édes nyelvbötlést, egy meglepetést.

Beszélek vele én is minden áldott nap. Nem győzök csodálkozni azon, hogy még mennyire nem tud beszélni, és hogy én mennyivel jobban beszélek, mint ő.

Bámulom őt. Közben azonban a természetet is bámulom. Micsoda agyafűrt fogása az, hogy a gyermekek kedvességét, gyámoltalanságát veti elénk csalétkül, minket pedig - mindnyájunkat - ingyen nyelvmesterül szegődtet melléjük.

Borzasztó lenne, ha a gyermekek olyan unalmasak volnának, mint a felnőttek. Akkor senki sem állna szóba velük. Nyelvmestereket kellene melléjük fogadni, és sohase tanulnák meg anyanyelvüket.

A TÖRZSEMBER MEG AZ ÖREG NÉNI

Amikor az újságok fehér szárnyukon kiröppennek az utcára, izgatottan, mint a sirályok, politikai viharokat jelezve: a rikkancsok vijjonganak.

A gyalogjáró szélén egy pápaszemes öreg néni kiabálja az újság címét. Pár lépésnyire tőle, az aszfalt közepén egy lábatlan törzsember kiabálja ugyanannak az újságnak a címét. Mindketten rikkancsok.

Nyilvánvaló, hogy egymás üzletét rontják. A párviadal körülbelül egyforma eshetőségekkel indul. Az öreg néni hangja vékonyka, de ő látható és kiemelkedik a földből, viszont a törzsember hangja erős, de láthatatlan, a földön araszol, a kezére kötött fatalpakkal.

- Menjen innen - fakad ki a törzsember -, ne előzzön nekem.
- Nem megyek - mondja a néni -, ott állok, ahol akarok.
- Kotródjon már.
- Van eszembe.
- Te vén csoroszllya.
- Te nyomorék.
- Ne lábatlankodj itt, mert úgy beléd rúgok - dörmög a törzsember.
- Mivel? - kérdezi a néni majdnem kíváncsian.

A törzsember vérmes arca kigyullad a dühtől. A néni halálsápadt.

Vitájuk halkán folyik tovább, mint mikor a színészek a szerző utasítása szerint *félre* beszélnek. Ez az ő magánéletük. De szabályos időközökben legjobb tudásuk szerint ordítanak is. Ez az ő közéletük.

TRUDE

Német kisasszony. Túl a harmincon. Csupa jóság. Eddig azonban még nem szerette senki.

Mivel kárpótolja magát? Azzal, hogy ő mindenkit szeret. Szeret minden embert, minden élőlényt, az egész világot.

Sajnálja a szegényeket, mert nincs semmijük, a gazdagokat, mert annyi mindenük van, a soványokat, mert soványok, a kövéreket, mert olyan kövérek, a férjeket, mert van feleségük, az agglegényeket, mert nincs feleségük, a szónokokat, mert folyton beszélnek, az állatokat, mert nem tudnak beszélni, a szegény igáslovakat, mert húzzák a társzekereket, de a szegény kocsisokat is, mert állandóan verik azokat a szegény lovakat, aztán a hangyákat, mert szorgalmasak, a lajhárokat, mert lusták, és így tovább, a végtelenségig.

Mindenkit sajnál. Csak magát nem sajnálja.

Amint észrevétlenül múlnak fölötté az évek, szeretetét kiterjeszti a növényvilágra, sőt az élettelen tárgyakra is. A szervesekre éppúgy, mint a szervetlenekre.

Könnyezik azon, hogy a virág elhervad, hogy a kefét folyton koptatják, hogy a székeken mi ülünk, de a székek bármennyire elfáradnak is, sohasem ülhetnek a mi ölünkbe.

Minap egy repülőről beszéltek neki, aki az amerikai partoktól megállás nélkül szállt az európai partokig. A repülőnek a hajaszála se görbült meg. Őt nem sajnálhatta. De mikor hallotta, hogy a motorja két és fél napig szakadatlanul berregett, maga elé meredt, s elcsukló hangon ezt suttogta:

- Szegény motor.

Pesti Hírlap, 1933. május 7.

EMBER ÉS VILÁG

A GYERMEK ÉS ÉN

Minden gyermeket szeretek. Annak idején bárhol jártam, barátkoztam velük. Megszólítottam őket. Csókot, barackot nyomtam fejükre.

Újabban azonban ezerszer meggondolom, minekelőtte pajtáskodnék. Láttukra eszembe jut, hogy bennük is csalatkoztam, hogy ők is elhagytak és megaláztak, kigúnyoltak és semmibe vettek, hogy jószándékom, segítségem megannyiszor balra fordult, és miattuk talán még többet szenvedtem, mint a felnőttek miatt. Ennélfogva most óvatosabb vagyok.

Akár a tapasztalt nőhódító, aki a kalandoktól összeesebezve, emlékektől tetézve már bizonyos bölcsességre tesz szert, és noha hajtja vére, mindig latba veti, hogy új ismeretséget kössön-e, mert a kínálkozó öröme első pillanatában is érzi a véget, az elidegenülés és a szakítás gyötrelmét: én is tűnődve, félénken járkálok e csöpp emberkéek között, mint a kárvallott, becsukom a szemem, hogy ne lássam kedvességüket, a fülem, hogy ne halljam friss hangjukat, védekezem ellenük, főképp magam ellen, aki rajongok értük, s legtöbbször rájuk se pillantok, úgy haladok el mellettük.

Aki így lát, szívében ezzel a tiszta, szemérmes, önmagától megijedt gyermekimádattal, azt hiheti, hogy közönyös vagyok irántuk, s egyáltalában nem is szeretem őket.

PESTI PINCÉR

Régóta szeretnék már tanulmányt írni róla, hogy milyen eszes, kedves, figyelmes, talpraesett, baráti, készséges, művelt, elmés, gyors és tapintatos. Sehol a világon nincs párja.

Amellett nem afféle *alak*, akit egypár szóval jellemezni lehetne. Szerepet játszik, de ezer és ezer szerepet, ahány vendége van. Néhány másodperc alatt tudja, kivel van dolga, s tüstént alkalmazkodik hozzá, mint a jó házastárs felölti szokásait, elérti szeszélyeit és rigolyáit, még a szókinsét is elsajátítja, s csak azt használja. A szellemi rugalmasság csodája ő.

Fiatal korunkban Józsi szolgált ki bennünket a kávéházban, ahol sok beszélő író és külön tanyázott.

Egyszer asztalunkra tett egy tálcát, hat pohár vízzel. A tálca, a poharak, a víz tündököltek a reggeli verőfényben.

Valamelyikünk azonban rámeredt a poharakra, rémült arccal.

- Józsi - mondta -, nézze - és mutogatja neki a poharakban a vizet, szemrehányóan és számon kérően. - Nem látja? Nedves, és teljesen összefolyik.

Józsi szintén megriadt. A poharak fölé hajolt. Egy darabig figyelte a vizet, hogy mintegy megállapítsa, vajon barátunk észrevétele megfelel-e a valóságnak.

- Igen, kérem - felelte végül komolyan, szemrebbenés nélkül -, mi is már évek óta tapasztaljuk.

Aztán elsietett. A többi asztaloknál a kávézárókkal, a miniszteri tanácsosokkal, a lócsiszárokkal tárgyalt hasonlóan, mindegyikkel a maga modorában, a maga nyelvén, a maga szellemében.

HAJNALI UTCA

Van a nyári hajnalnak egy szakasza, mely az éjfélnél is kísértetesebb.

Már dereng, de még nem tetszett föl az első napsugár. Fakó, ónszínű az ég a legfényesebb napokon, és hideg a rekkenő forróságban is. Egy lélek se jár. Az éjszakai korhelyek már hazatértek, de a hajnali mulatók még nem indultak útnak. Gépkocsi sehol. A csönd oly teljes, a némaság oly döbbenetes, mintha a természetnek elakadt volna a lélegzete, s ordítani akarna, de nem bír valami rémülettől. Ketyegnek a keltőórák, lázasan sietnek a beigazított időpont felé, hogy majd néhány perc múlva goromba csörömpöléssel verjék föl a korán kelőket, akik most álmuk utolsó fölvonását nézik végig, hunyt szemmel. A rigók hangversenye se kezdődött meg.

Aki ilyenkor lepi meg a hajnalt, és szemléli az élet e durva keresztmetszetét, a temetőnél elhagyottabb utcát, mint üres színpadot, ahol nappal a mi drámánkat játsszák, a bérházak mozduatlan sorát, kopott falaikkal, tárt ablakaikkal, a lakásokban egy-egy érthetetlen, merőben céltalannak látszó bútordarabot, egy inget, mely a szék karfájáról petyhüdten lóg, annak az az érzése támad, hogy egy kihalt várost lát, melynek lakóit egytől egyig megölte valami gáztámadás, s most ő az egyetlen ember, aki a világűrben továbbrobog ezzel a halotti várossal és halotti kellékeivel.

Mindez azonban csak néhány percig tart. Egyszerre léptek hallatszanak valahol, egy kocsi gördül, egy keltőóra berreg, egy madár füttyent, és vége a lidércnyomásnak.

Pesti Hírlap, 1933. június 11.

EMBER ÉS VILÁG

KALAND

Marikának, a vénleánynak, volt egy divatos kalapja.

Barátnője, a fiatalasszony, átment hozzá, kölcsönkérte tőle néhány napra. Másnap aztán ebben a kalapban szökött meg szeretőjével, külföldre.

Most ez a kalap, mely csak a csöndes, budai utcákon, vasárnap pedig legföljebb a templomban fordult meg, elment világot látni, élni. Izgatott éjszakai vonatokon zakatol, fürdik a tengeri levegőben, nemzetközi fogadók előcsarnokában tűnik föl, mulatóhelyek lámpái vetik rá sugárkévüket, késő éjjel, hajnal felé. Ki tudja, visszatér-e valaha.

Marika cinkos mosollyal meséli el ismerőseinek, mi történt a kalapjával. Nem sajnálja. Föl van villanyozva. Úgy látszik, hogy - életében először - boldog.

Végre van egy kalandja. Ha nem is neki, legalább a kalapjának.

A HAZUG

- Tudom, engem hivatalosan mindenki lenéz és megvet - mondta. - De azért szívesen szóba állnak velem, és tanulnak tőlem. Múltkor előadást tartottam arról, hogy a hazugságnak nem valószínűnek kell lenni, amint sokan tévesen hiszik, hanem ellenkezőleg rikítóan és elképesztően valószínűtlennek. A valószínűvel az emberek vitatkoznak, s ezért nem mindjárt hiszik el. Viszont a valószínűtlen, ha igazán az, olyan szemérmetlen hazugságnak tetszik, hogy ijedtükben azonnal elhiszik. Erre vonatkozólag van néhány újabb példám.

- Nemrég Bécsbe kellett utaznom, sürgősen. Nem állhattam elő ezzel a megokolással, amikor lemondtam egy vacsorát. Tudták, hogy gyakran utazom Bécsbe. Nem hitték volna el. Azt mondtam, hogy Bosznabrodába kell utaznom. Miért épp ezt a horvát kisvárost említettem, amelyhez igazán semmiféle kötelék nem fűz és nem fűzhet? Magam se tudtam. Ösztönöm sugallta. Mégpedig helyesen. Mert a hazugság ihletett pillanatában nemcsak én csodálkoztam el azon, hogy mit keresek Pozsega megyében, hanem ismerőseim is, s meglepetésükben nem firtatták tovább a dolgot. Ilyenkor a becsapottak képzeletét foglalkoztatom.

- Máskor egy váratlan hazugsággal új ismeretanyagot közlök velük, s értelmüket foglalkoztatom. Minap azon a címen mentettem ki távolmaradásom, hogy Plymouth-ból vendégeim érkeztek. Én jártam ott, s az ottaniaktól hallottam, hogy ennek az angol kikötővárosnak nevét így ejtik: *plimauth* s nem úgy, ahogy itt az angolhoz konyítók sejtik: *pleimauth*. A név hallatára barátaim fülelni kezdtek, nem értették, majd fölényesen kijavították helyes kiejtésemet, én azonban fölvilágosítottam őket, hogy tévednek, aztán anélkül hogy kétkedtek volna kifogásom igaz voltában, tudásukban gyarapodva, hálásan távoztak.

- Még valamit tapasztaltam. Olykor maga az igazság is oly csodálatosan hat, mint a hazugság. Egy délután valaki fölszólított, hogy meg akarna látogatni, de én azt válaszoltam, ami egyébként szóról szóra igaz volt, hogy éjszaka nem aludtam, szeretnék lefeküdni, fáradt vagyok, jöjjön máskor. Az illető nem sértődött meg ezen az udvariatlanságon. Rögtön tudomásul vette. Nyilván azt gondolta, hogy hazudom. Ebben pedig lényegében nem is tévedett. Igazat csak

akkor mondunk, ha mindig föltétlenül ragaszkodunk a valósághoz. Én azonban ebben az esetben a valóságot tudatosan alkalmaztam egy hazugság helyett, mert éreztem, hogy ugyanannyit érek vele, mint a hazugsággal. Ennélfogva ekkor nem igazat mondtam, hanem igazat hazudtam.

KOLDUSOK

Vannak koldusok, akik rongyokba burkolva, szutykoson fekszenek az útfélen, elapadt szemmel, béna törzssel, s állandóan rázkódnak, mintha valami villamos gép mozzogná őket ide-oda. Úgy rémlik, hogy náluk nincs tökéletesebb, eszményibb koldus.

De téved az, aki azt hiszi, hogy ezek keresnek legtöbbet. Az alamizsnálkodók megriadnak tőlük, és elborzadnak. Arra gondolnak, hogy jobb lenne szegényeknek, ha meghalnának, rajtuk már úgyse lehet segíteni, eleve gúnynak érzik azt a pár fillért, melyet odavetnek ennyi kétségbeesésnek és szenvedésnek, s továbbhaladnak, anélkül hogy bármit is adnának nekik.

Mások érvényesülnek. Nem a pirospozsgás, köpcös koldusok, hanem azok, akikben a szegénység még mértéktartó, a testi hiba még életszerű s így még megható. Itt is kifejezésre jut az életnek az a könyörtelen elve, hogy mindenütt inkább a középszerűek, a mutatósak szedik le a tejfölt, és akikben túl sok a képesség, a mesterség legkiválóbbjai háttérbe szorulnak, s alighogy tengődhetnek.

Pesti Hírlap, 1933. június 18.

ÁKOMBÁKOM

A SZEGÉNY ROKON

Gyakran emlegették.

Valahányszor összejöttek a gazdag rokonok, dús ebédek után, a családi asztalnál, már csak emésztésük fokozására is megtárgyalták Franciska nénit.

Sopánkodva állapították meg, hogy az ura halála után máról holnapra elvesztette minden vagyonát, nyomorba jutott, a szó szoros értelmében éheznek azóta, le is soványodott, már olyan, mint az árnyék, mert mindenki a világon elhagyta.

- Így maradt, mint az ujjam - mondták, és ebben a pillanatban tíz-tizenkét jól táplált, kövér mutatóujj emelkedett a levegőbe, s együttesen mutatták egymásnak, hogy az emberek gonosz nemtörődömségéből milyen egyedül maradt szegény Franciska néni.

SZOBOR

Micsoda roppant álom is szobrot kapni.

Ott állni a halhatatlanság őrhelyén, kő- vagy ércruhában, télen fehér parókában és hermelinpalástban, tavasszal, az olvadás idején, ellágyulni, csorogni a könnyektől, nyáron napsugarak verő tüzében izzadni, porosan és szutykosan, mint a leendő századok utasa, aki örökké vándorol, s mozdulatlanul is előrehalad, ősszel aztán lemosakodni a zuhogó záporokban, közben pedig bölcsen szemlélni azt, ami az utcán történik, a verebek szemtelenségét, a csókolódzó szerelmeseket, a közlekedési baleseteket, s mindig csak a jövőbe tekinteni, mindig új korok felé és elé.

Minden jobb érzésű kisdíák, minden valamirevaló költőtanonc erről ábrándozott hajdanában. A buzgóság pillanataiban el is tökélték valamennyien, hogy majd olyasmit művelnek, amivel megérdemlik az utókor háláját, annyira rászolgálnak szobrukra, mint a napszámos a napszámjára.

A szobrász azonban legyint. Ezt mondja:

- Ez a módszer elavult, s mint annyi más minden, a múlt lomtárába került. A szobrok manapság nem a földből nőnek ki, csodaképpen, nem a milliók áhítatából és kegyeletéből, hanem a szoborbizottságokból. Kérlek benneteket, gondolkozzatok. Tulajdonképp kinek is az érdeke, kinek is az elsőrangú életföltétele, hogy új és új szobrok silbakoljanak a köztereken? Senki másnak annyira, mint a szobrásznak. Tehát mindenkinek, aki szoborra pályázik, jóhiszemmel azt tanácsolhatom, hogy kössön véd- és dacszövetséget egy szobrásszal. Nem akármelyikkel. Lehetőleg olyanal, aki kitűnő összeköttetésekkel, hatalommal és befolyással rendelkezik. Ápolja ezt a barátságot. Érette még munkásságát is hanyagolja el. Ne a múzsájának hízelegjen, hanem a szobrásznak. A halhatatlanság megszerzéséhez ő sokkal fontosabb tényező. Ha a szoborjelölt így viselkedik, s hozzá az a szerencséje van, hogy előbb hal meg, mint szobrász barátja, akkor halála halhatatlanságot jelent számára, mert a szobrász társadalmi úton csakhamar szoborbizottságot hoz össze, és előkelő pártfogói megbízást adnak neki a szoborra. Nem a levegőbe beszélek. Ez az eljárás néhányszor már bevált. Szóval, barátokozzatok a szobrászokkal.

VONATON ALUDNI

Mindnyájan hiúak vagyunk valamire. Ha egyébre nem, arra, hogy nem szeretjük a parajfőzeléket és a darás metéltet. Önérzetünket növeli, hogy a földön van olyasmi, ami nem kell nekünk, amit lenézhetünk és megvethetünk.

Tapasztalatom szerint a mai emberek legáltalánosabb hiúsága az, hogy a vonaton nem tudnak aludni. Azok, akik egyébként szerények, és soha semmivel se dicsekszenek, az úton, megismerkedésünk első perceiben csodálkozó vállvonogatással közlik velünk, hogy ők - isten tudja, miért - a vonaton le se tudták hunyni a szemüket, ha mindjárt három nap óta virrasztottak volna. Ez valami megkülönböztető előkelőség a számukra, mely ízlésük finnyásságára, idegrendszerük finomságára vall. Ebben a varrólány és a hercegnő, a tőzsdeügynök és a költő egy.

Egyedül én tudnék a vonaton aludni. De, sajnos, eddig még sohasem aludhattam. Nem elvem vagy érzékenységem miatt, hanem mert köröttem mindig öt ember horkolt. Így a fülkében, álmatlan éjszakáimon rendszerint azon töprengtem, vajon kik lehetnek ezek a titokzatos alvók. Minthogy még soha életemben nem találkoztam olyanokkal, akik azt állították volna magukról, hogy ők a vonatban igenis tudnak aludni, érett megfontolás után arra a következtetésre jutottam, hogy a horkolók a panaszkodók közé tartoznak, s én, a földgolyó egyetlen embere, aki még tudnék aludni a vonaton, voltaképp azok miatt nem alhatom, akik nem tudnak aludni.

Pesti Hírlap, 1933. június 18.

NAPLÓJEGYZETEK

ÉLET ÉS SZÍNPAD

Werfelnek van egy népszerű verse a szobalányról, aki összetör egy tálat, majd a vendégek néma részvételére lopózik, s miután a konyha szenesládáján részegre sírta magát, ő kapja mindenkitől a legnagyobb borralalót. Ez a költemény azért olyan meghatóan mulatságos, mert az élet egy eddig le nem rögzített színpadi helyzetét leplezi le.

Valahányszor a szobalány összetör valamit a polgári ozsonnáknál, a szoba drámai színpaddá változik. Ott a tragikai vétség: az eltört tál. Mellette pedig a drámai hősnő: a szobalány.

Lehet, hogy a szobalány nem is fakad sírva, s a háziasszony is kedélyesen tér napirendre a jelentéktelen kár fölött, mi azonban, akik jelen vagyunk, nem tudjuk többé elfelejteni, a csöndes légkörben is sejtjük a viharfelhőket és a tűrhetetlen feszülést, szüntelenül az eltört tálra gondolunk és a belőle származó kiszámíthatatlan bonyodalmakra, annyira, hogy társalgásunk is elakad, mert nem arról beszélünk, ami fejünkben jár.

Aztán, amikor a szobalány be-bejön, mosolyogva és látszólag teljesen nyugodtan, a fehér bőbitájával és a fehér kötényével, hogy fölszolgáljon az asztalnál, úgy érezzük, hogy mindig egy új jelenete kezdődik azon a színpadon, melyen az ő ismeretlen kimenetelű drámája pörög.

Szinte látni véljük a szerzői utasítást is: *Voltak, Szobalány.*

AZ UTOLSÓ KÖTELESSÉG

Sokszor szeretnék lehengeríteni magamról minden kötelességet, mely még rajtam csörömpöl, hogy végre-valahára szabad legyek, független, és pihenhesek egy kicsit.

Befejezem egy-két heverő írásomat, rendbe rakom boglyában púposodó kézírataimat, megtisztítom töltőtollam, új tűzkövet teszek öngyújtómba, mely már több napja alig csíhol szikrát, letudom levelezésemet, mert már hetek óta nem törődöm vele, fölszólítom néhány barátomat, pár köteles látogatáson is túlesem, de miután mindezt elintéztem, még mindig nem érzem a szabadság boldog korlátatlanságát, lelkem mélyén homályosan kísért valami, amire nem is gondoltam, amit elfelejtettem, ami miatt még mindig rab vagyok.

- Ja igen - mondom ilyenkor szomorúan -, még meg is kell majd halnom egyszer. Ez az utolsó kötelesség, mely állandóan előttem van, az utolsó föladat, mely alól nem mentesíthet senki.

Pesti Hírlap, 1933. június 25.

VADAK

Lévy Bruhl alapvető munkáját a négerekről és a maorikról 1910-ben írta, de még ma is izgató olvasmány. Én legalább olvasás közben lépten-nyomon csodálkozom. Sokszor azon, hogy ezek az úgynevezett vadak milyen finomak, sokszor pedig azon, hogy mi, finomak, milyen vadak vagyunk. Fölöttébb hasonlítunk egymáshoz.

Egy ilyen néger vagy maori mindenesetre közelebb van a legműveltebb európaihoz, mint egy európai átlaghivatalnokhoz vagy egy átlag köz- és váltóügyvédhez, ahogy a gyermek, az ősemberek kicsinyített mása is közelebb van a teremtő lángészhez, mint egy közönséges felnőtt. Az ellentétek találkoznak.

Miben is áll a vadak szellemi alacsonyrendűsége, melynek alapján a közelmúltban azt hirdették róluk, hogy „állati színvonalon” vannak, és nem tarthatnak jogot arra, hogy testvéreinkül tekintsük őket? Mindenekelőtt abban, hogy nem gondolkodnak „természettudományosan”. Az ok és okozat közötti kapcsolatot nem látják világosan. Ami nekünk nyilvánvaló, nekik nem az. Amikor náluk például a csecsemő beteg, az apa vesz be orvosságot, hogy a csecsemő meggyógyuljon. Ez természettudományos szempontból hibás következtetés. Egykor váltig is mosolyogtak rajta. Mi azonban, akik az új lélektani bűvárok légkörében növekedtünk, legalábbis igyekeztünk megérteni. Vajon ez a babona csakugyan afféle felületesség-e, amint látszik, és nem inkább olyan tapasztalatok szüledéke, melyek nemzedékről nemzedékre szálltak? Az apa, aki orvossággal erősíti magát, vagy legalább annak tudatával, hogy orvosságot vett be, nem lesz-e alkalmasabb arra, hogy beteg csecsemőjét ápolja és ellássa? Aztán a belőle áradó hit és bizakodás, az a lelkeség, mely végzetesen összefügg a testiséggel, nem járulhat-e hozzá a beteg meggyógyulásához? Ezek csak kérdések, melyeket még nem tudunk teljesen eldönteni, de nevetni a vadak szokásán már semmi esetre sem nevetünk.

Általában meglepő, milyen szellemien gondolkoznak ezek a földhözragadt barbárok, akiknek állítólag csak az létezik, amit birtokolhatnak és megehetnek. Nem hisznek abban, hogy valaki természetes halállal múlhat ki. Itt Grodeckkel, a baden-badeni orvossal találkozunk, aki úgy vélekedik, hogy a „természetes” halálok nagy része tudattalan önbüntetés vagy öngyilkosság. A halál az ő szemükben sohasem természetes. Mindig van valami „más” oka is: varázslat, szemverés, boszorkányozás. Ha valakit megöl a lándzsa, szerintük nem a lándzsa ölte meg, az csak lehetővé tette, hogy egy gonosz szellem beavatkozzék, és kioltsa az illető életét. Azt kérdezem, hogy mit hiszünk mi, akik a természettudomány iskolájában tanultunk? Tegyük föl, hogy valaki hagymázban hal meg, vagy tüdőgyulladásban. Hisszük-e, hogy az illető csak hagymázban vagy csak tüdőgyulladásban halt meg? Nincs olyan anyagelvű tudós, aki ezt ilyen mereven hirdetné. Egy okkal semmit sem lehet megmagyarázni. Ez a magyarázat nem tudományos, sőt a lehető legtudománytalanabb. Ilyen esetben a hagymáz és a tüdőgyulladás mellett ezer és ezer más dologról is beszélünk, a kórokozó gombákról, de a beteg hajlamosságáról, ellenállóképességéről, életerejéről is, azokról a láthatatlan, megfoghatatlan, csak föltételezett lelki tényezőkről, melyek a hagymáz és tüdőgyulladás végzetes kimenetelét éppúgy csak lehetővé tették, mint a néger halálát a lándzsaszúrás. A két gondolkozásmód szembeötlően azonos.

Egy négert megmarta a kígyó, és utána belehalt sebébe. A bennszülöttek véleménye szerint azonban nem a kígyómarásba halt bele, hanem abba, hogy a kígyó sok-sok apró kígyót varázsolt az áldozat beleibe. Egy orvos fölboncolta a halottat, megmutatta a bennszülötteknek, hogy a hulla beleiben nincsenek kis kígyók. Erre azzal álltak elő, hogy nem is igazi kígyók pusztították el társukat, hanem „a kígyók szellemei”. Mi más ez, mint a természettudomány szellemesítése, mint egy érzékeny kifejezett elvonás, a fogalmi gondolkodás első nyoma?

Egy másik francia tudós, aki újabban szintén a négerek közül érkezett haza, új adatokkal szolgál erre vonatkozólag. A négerek bizonyos vidéken, valahányszor az újhódat megpillantják, ráfújnak tenyerükre, beleköpnék, aztán fölmutatják a holdnak. Tudakolta tőlük, miért cselekszenek így. Azt mondták, azért, mert „ez náluk a szokás”. A felelet bárgyúnak látszik. A tudós föltételezi, hogy ez a jelképes cselekedet, a lehetnek és nyálnak - egy ember legbelső valójának - följánlása, hódolat a Hold istenének, aki az életet adja. A hagyomány ősidőktől fogva apáról fiúra öröklődött. Értelmét a négerek nem tudják. De mit tudunk mi európaiak? - kérdezi a tudós. - Ha tudakolnák tőlünk, hogy húsvétkor miért ajándékozunk tojásokat, ezer ember közül kilencszázkilencvenkilenc nem tud rá felelni, csak mosolyogva, a vállát vonogatná, s végül azt mondaná, amit a négerek, hogy „ez nálunk a szokás”.

Az abiponok ezt mondják:

- Mi nem félünk a síkságon a tigrisektől, megöljük őket, mert láthatjuk. De e mesterséges tigrisektől már félünk, mert se nem láthatjuk őket, se nem ölhetjük meg.

Ezek a „mesterséges tigrisek” az ő sarjadzó bölcséletük. Vannak és még sincsenek fogalmak, melyekben minden tigris iszonyata megtestesül. Mi is hasonlóan gondolkozunk. A veszedelemmel, melyet látunk, síkraszállunk. A rablógyilkos, aki megtámad bennünket, egy betegség, mely ágyba dönt és meggyötör, közel sem kelt bennünk olyan névtelen rémületet, mint az a testetlen fogalom, melynek neve Halál, Végzet, Nemezis, Sors. Ezek a mi „mesterséges tigriseink”.

Pesti Hírlap, 1933. július 2.

SZÍNPADI JELENET

Vannak az életben is színpadi jelenetek, melyek oly tömörek, gyorsak, drámaiak, hogy első pillanatban hihetetlennek tetszenek.

Én egyetlen ilyent láttam, évekkel ezelőtt Bécsben.

Egy előkelő szállóban laktam.

Az előcsarnokban éppen átvettem a szobám kulcsát a portástól, amikor nem messze tőlem, a pálmák alatt, magyar párbeszédet hallottam.

- Lenne kegyes megmondani, hogy kihez van szerencsém? - kérdezte egy köpcös, borostás férfi az előtte álló fiatalembertől, aki kifogástalanul vasalt, galambszürke ruhát viselt, vékony nádbotot, monoklit.

- X. Y. gróf vagyok - vetette oda a fiatalember raccsolva és szórakozottan.

A köpcös úr erre - se szó, se beszéd - pofon ütötte. Oly hatalmasan, hogy a fiatalember monoklija lehullott az ingmellére, s kalapja fejről a földre röpült.

- Ne hazudj, fiam - figyelmeztette, s közben már megragadta karját -, ne hazudj, Lajos - intette még egyszer, már majdnem jóindulatúan és atyaián.

Dulakodást vártam, névjegycserét, izgatott szóváltást.

Nem ez történt.

Voltaképp egyikük se haragudott. A grófpofozó úr kedélyesen mosolygott. Maga a gróf pedig az igazi neve hallatára összetört, és így szólt:

- Kezét csókolom, főfelügyelő úr - és hangtalanul, mozdulatokkal könyörgött, hogy csak semmi botrányt.

A detektív főfelügyelő elengedte a rovott múltú, körözött szélhámos karját, eléje állt a bika-döntő természetével, azzal tuszkolta egy biztos sarokba, melyet előre kiszemelhetett magának erre a célra.

Ott a fiatalember leült. Megtörölte homlokát zsebkendőjével, melyen kilencágú grófi korona ékeskedett. Aztán keresztbetette lábait, még a régi, hanyag „grófi” mozdulattal, kissé fölhúzta nadrágját, hogy ne gyűrődjék ülés közben, s jobban lehessen látni remek selyemharisnyáját, ragyogó lakkcipőjét.

Most már szinte barátián beszélgettek egymással, szakszerűen, hogyan viszik majd el őt innen, hogyan szállítják „haza”, a budapesti rendőrségre.

Ez a színpadi jelenet - a meglepő hirtelenséggel, a váratlan kifejtéssel és a józan tárgyilagosságával - felejthetetlen emlékem maradt. Ha a színpadon látom, talán észre sem veszem.

Pesti Hírlap, 1933. július 9.

HATTYÚ HALÁLA

Most elbúcsúzokodok tőle. Mint az ünnepi szónok, utánakiáltok harsányan:

- Hűséges és jóságos. Kölyökkorodtól fogva - tizenhárom hosszú esztendő óta - itt velem egy házban, egy fődél alatt jóban-rosszban. Magányom osztályosa. Egyszerű és bölcs. Lélek te, lélek. Eltűntél, mint a lélek. Ez az első hűtlenséged.

Hattyúnak hívták. Fiam a kiskorában eleinte így nevezte: „Kosztolányi Hattyú”. De miután megtudta, hogy a kutya, noha állandóan közöttünk vannak, nem családtagok, s a családok vezetéknévét nincs joguk viselni, ő is a rendes nevén szólította.

Én még ezt a nevét se használtam. „Kutya” - mondogattam neki, valahányszor rápillantottam, mert azt éreztem, meg-megújuló ámulattal, hogy ő egy másfajta élőlény, a kutya. „Ember” - gondolhatta ő, amint rám tekintett, mert egész lényén az enyémhez hasonló, soha el nem apadó ámulat tükröződött, hogy egy másfajta élőlényt lát, egy embert.

Körülbelül ez volt közöttünk a viszony. Két teremtmény egymás mellett, ezen a csillagon, két lélegző, elmuló társ. Van polgártárs és embertárs. Arra a nagyobb közösségre, arra a titkosabb kapcsolatra, mely két élőlényt egybefűz, nincs szó.

Nem hiszem, hogy gazdájának tartott volna. Ehhez én nem vagyok eléggé komoly. Csak az adóhivatal könyvelt el ekképpen: „ebtulajdonos”. Ő tudta, hogy nem birtokolom őt. Sem a gőgöm, sem az ostobaságom nem akkora, hogy egy lelket magaménak követeljek. Épp ezért alig engedelmeskedett, csak szeszélyből, ha kedve volt rá. Nem tisztelt. Amíg üldögéltem a kertben, rá se hederítve, egyszerre fölemelte egyik lábát, otrombán, esetlenül a térdemre nyomta, s ott hagyta egy darabig. Az élőlények - még azok is, akik beszélni tudnak - igazi szeretetüket a tapintással értetik meg, azzal, hogy egymáshoz érnek.

Éjjel, ha hazajöttem, s az előcsarnokban villanyt gyújtottam, fölébredt. Már régóta nem csaholt örömeiben, farkát se csóválgatta. Ilyenkor kissé hunyorgatott a hirtelen világosságtól. Aztán valami családias, tündéri melegség gyulladt a szemében, mintha ezt mondaná: „Á, te vagy?” Gondolatban bizonyára tegezett - a kölcsönösség alapján -, mint én őt.

Múltkor délben a városban voltam. Fölszólítottak otthonról. Közölték, hogy nem eszik, nem iszik, az óljába bújik, egy sarokba. Az orvos, akit elhívtak hozzá, egy kemény idegen tárgyat tapintott ki a gyomrában, azt hiszi, hogy lenyelt valamit.

Eddig még nem volt beteg soha. Tudtam, hogy az ő fajtája - magyar kuvasz volt - húsz-huszonöt évig is élél, s voltaképp még nem is nagyon öreg. De rosszat sejtettem. Hazasiettem.

Ott feküdt egy pokrócon, az ólja előtt. Közben kicsalogatták. Előtte tej, víz, cukor. Nem nyúlt hozzá. Szemeit lehunyta. Hiába kedveskedtem, nem törődött velem. Szaporán lélegzett. Nagy láza volt.

Bennem minden érzés azonnal segítőkészséggé, cselekvéssé alakult. Kocsit rendeltem. Ráraktuk. Könnyen ment. Máskor a fogával tiltakozott volna ellene. A környéken, az emelet ablakaiból könnyes szemek nézték. Gyermekek kiabáltak a nevét, mielőbbi gyógyulást, visszatérést kívántak neki.

Ezek vele együtt növekedtek. Még nem is beszéltek, már őt csodálták, amint csontokat ropogtat, amint a kert falára lép, fehérén, mint Lohengrin, s bozontos fejét rázogatva hősi zengéssel beleugat a zimankós éjszakába. Óskori regevilágukban ez a kutya jelentette a bűvös állatot. Népszerű volt a körükben. Ha tőlük függ, nyilván őt választják meg képviselőjüknek.

Az állatorvosi főiskola sebészeti osztályára vittem. Ott ráemelték egy üvegasztalra, s meghőmérőzték. Negyvenegy és fél fok láza volt. A tanársegéd tapogatta a gyomrát, hosszan tapogatta, lelt is benne valamit, de kijelentette, hogy az aligha „valami idegen tárgy”. Hogy micsoda, azt csak műtét derítheti ki pontosan, csakis az segít rajta, ha segíthet. Beleegyeztem. Erre gyöngéden megveregette a kutya hátát - milyen kedves volt ekkor -, s odaszólt a főápolónak, immár a mesterségnek számomra mindig megható, tárgyilagos rövidségével:

- Hasműtét.

A kutyát visszatették a földre. Horkolva aludt. Szívverését alig lehetett érezni. Koffeinoltást kapott. Valamit fölocsúdott. Kinyitotta szemét. Két elülső lábát egymásra rakosgatta, mintha föl akarna kelni és menekülni, de lábai összecsucsklottak. Nem kísérletezett többé, beletörődött, elnyúlt. Egy teljes óráig készültek a műtetre. Főzték a műszereket a gázkályhán. Benzint öntöttek a mosdótálakba, meggyújtották, tűzzel fertőtlenítették. A tanársegéd és egy orvos mosták a kezüket csorgó víznél, szappannal, majd kefével és szublimáttal, húsz percig mosták, tíz percig tisztogatták körmüket is. Már hozták a kifőzött rostán a kifőzött késeket, ollókat, csipeszeket, a tűket a beljük akasztott kifőzött fonállal, a kifőzött kendőket és a kifőzött kesztyűket is, s a konyhasóoldatot, a parafint, minden eshetőségre.

Közben az ápolók a kutyát ismét az üvegasztalra helyezték, hátvást. A főápoló simára borotválta a hasát. Lefejtette róla a bundáját. Csupasz mellel láttam őt, amint még soha. Bőre szakasztott olyan volt, mint a miénk, csak rózsaszínű. Egyik ápoló zsinaggal kötötte be a száját, hogy ha harapni találna, s a két elülső lábát tartotta keményen, a másik ápoló meg pedig a két hátulsó lábát. Szuszogott, nyögött, de nem látszott, hogy szenvedne. Fehér pofáját szőr borította. Amit érzett, az mind a szemébe futhatott. Ezt azonban még mindig nem nyitotta ki.

Altatni nem lehetett, a korára való tekintettel. Helyileg érzéstelenítették, öt-hat ponton. Figyelmesen hajoltak föléje az orvosok az éles villanyfényben. A kés nyolc centiméter hosszú sebet metszett a bőrén. Alig vérzett. A tanársegéd a mutatóujjával lassan, óvatosan belenyúlt a hasüregbe. Sokáig keresgélt ott. Kihúzta mutatóujját. Alvadt vércsomó feketedett rajta, a belső vérzés jele. Megint belenyúlt, most már mind a két ujjával s tovább kutakodott, percekig némán, a homlokát ráncolva, el-elkomolyodva.

- Igen - mondta inkább önmagának. Egy gyermekfej nagyságú húsdaganatot talált, egy szarkómát, mely a májra tapadt, s már áttevődött a többi szervekre is, ennél fogva céltalan eltávolítani, céltalan tovább kínozni szegényt. Hasonló esetben magamnak is ezt kívánnám.

- Morfint - kértem.

- Morfint - hagyta helyben, részvevően, és utasított valakit, hogy hozza.

- Nem - mondtam, mert átnyilallt rajtam a gondolat, hogy az örökkévalósághoz viszonyítva mit jelent a központi agyvelő egy villámgyors görcse, mely után úgymint a semmi következik. Ekkor a segédkező orvos már visszatért az oltótűvel, melynek üveghengerében megcsillant a sztrichnin rózsás oldata. A tanársegéd a kutya szívét keresgélte. Elfordultam, hogy ezt mégse lássam. Intettek, hogy visszafordulhatok. Már nem élt. Zárt szemmel hevert, ahogy eddig, de mozdulatlanul. Csak szervei remegtek. Azok még éltek. A belek, melyek először érintkeztek a szabad levegővel, mióta a világon vannak, fodrosan összetüremkedtek. Láttam a szívet, a tüdőt. Arra gondoltam, micsoda főnhéjazás rangkülönbséget tenni élőlény és élőlény között, oktalan állatról és okos emberről beszélni. Mintha az számítana, az a semmisség, hogy az egyik beszél, a másik pedig nem, az a buta külsőség, hogy az egyik csokornyakkendőt hord színes sávval, a másik pedig nyakörvet, s nem ez számítana itt, ez a mély szertartás, ez a rejtélyesen ősi divat, amellyel össze vannak bogozva a szervek, az élő szövetek, az idők kezdetétől fogva a miénkéhez hasonló módon, ijedelmesen azonos rendben, elkészítve életre, fájdalomra és halálra. Porig hajtani itt a fejet. Alázatot.

„Úgy döglök meg, mint egy kutya” -, csöng vissza fülemben a régi mondás. Nem, kedves barátaim, ma már a kutya se pusztul el „úgy”. Kórjelzése van és kórjóslata, az irgalmas tudomány egy óráig fertőtleníti, egy fél óráig mosakodik, s az ő érdekében is elkövet mindent, ami emberileg lehetséges. Könnyekig megindító ez. De a lényeg a régi. A kutya nem úgy pusztul el, mint az ember, s az ember nem úgy pusztul el, mint a kutya. Mi mást tehetnek ezek a kedves, tudós és kitűnő orvosok? Mossák a kezüket.

Otthon, a folyóson, ahol heverészni szokott, valamivel gyorsabban haladok át, mint azelőtt. Az udvaron nem tekintek az ólja felé. Micsoda csönd van. Magamban beszélek. Életem egy darabja. Emlékek rohannak meg mindenünnen. Naponta eltársalogtam vele. Mégse tudtam, hogy mi lakozik benne, hogy milyen nyavalyát hordoz magában. Szenvedett? Az állatok olyanok, mintha mindig szenvednének. Miért élt? Evett-ivott, aludt, vágyakozott a szeretetre. Nemrégiben egy kölyökkutya járt nálunk. Hátára hemperedett, szájába harapott egy gallyat, s vihogó fogai közül mutogatta neki. Nagy sikere volt. Ő szegény - a vén fejével - megirigyelte fiatal vetélytársát. Bukfencezni kezdett, elkapta a gallyat, s pontról pontra utánozta azt, amit látott, ahogy egy medve utánozhat egy pillangót.

Egyébként sok mindent tudott. Lábaikat egymás után emelgette, azzal kért enni. Nem nyúlt tilalmas ételhez, inkább a falra bandzsított, s vakaródzott. Később, amint vénült, különccé vált, akár a magányos aglegények. Voltak egyes rigolyái, melyeket nem értettem. Ha cigarettára gyújtottam, megugatott. Nem helyeselte. Halálosan félt a tükörtől, de minden nagy vagy kis tárgytól is, melyet feléje tartottak, egy keftől, sőt egy fogpiszkálótól is. Bizalmatlan lett a kiismerhetetlen, anyagi világgal szemben, mely körötte forog és hánykolódik, s nem tudni milyen töröket, cseleket tartogat számára. Bizonyos szobáinkba se jutalomra, se fenyegetésre nem volt hajlandó belépni. Ezek közé tartozott az én dolgozószobám is.

Az, hogy szenvedett, talán csak abban mutatkozott meg, hogy újabban nagyon szeretett mellettünk lenni. Nappal is bekéredzett, kétségbeesetten nyítt, ha kizártuk. Lehet, hogy közelünkben némi biztonságot érzett. Múlt vasárnap délután egyedül írtam a dolgozószobámban. Egyszerre nyílt az ajtó. Ő lökte be az orrával. Elámultam. Egészen közel jött hozzám, az íróasztalomhoz, ott megállt, rám bámult és lihegett. Ez is egyik öregkori, bolond szokása volt. Évekkel ezelőtt, egy rekkenő nyáron, amikor hosszú nyelvét kilógatva lihegett, mulattunk

rajta, észrevette, hogy ez nekünk tetszik, s azóta még csikorgó tálban is lihegett, ha kedveskedni akart, vagy kért valamit. Enni adtam neki. Otthagyta. Friss vizet öntöttem táljába. Nem ivott. Ajtót nyitottam, hogy kieresszem az udvarba. Nem ment ki. Folyton követett. Csak bámult rám, és lihegett-lihegett. Talán ekkor akarta közölni ezt: „Segíts, kérlek. Velem valami borzasztó történik, valami kimondhatatlan. Visznek és tolnak oda, ahova iszonyat elmenni. Segíts.” Nem értettem meg. De mit tehettem volna, ha megértem? Magunkon se tudunk segíteni.

Hol vagy most, kilobbant idegcsomó? Mindegy, akárhol, én is oda tartok, ahol most te vagy. Ez az egy bizonyos. De ha egyszer a holdban vagy valahol másutt mégis találkoznék az eltűntekkel, s szeretteim között, akiket már őrjöngve megöleltem, és már összevissza csókoltam, téged is meglátnálak, a te ismert, feledhetetlen fejedet, annak úgy örülnék, hogy sírva fakadnék.

Hagyjuk ezt. Nem illik hozzám. Meg kell szokni. Egyelőre az ebéd-vacsorák a legszomorúbbak. Csontok esnek tányérunkba, sajtthéjak. Tegnap még becses csemegék. Ma értéktelen hulladékok. Vigyék ki, dobják a szemétkbe. Ezt sokáig nehéz lesz majd megszokni.

Pesti Hírlap, 1933. július 16.

ÍRÁS AZ ÍRÁSRÓL

Ha valaki elcsépett, érdektelen, ködös dolgokat közöl gyarlóan, zavarosan, élvezhetetlenül, azzal vigasztalja magát, hogy „mély”. Mi legyünk szerények. Mindazt, ami lüktet bennünk, hozzuk lelkünk fényes felületére, hogy érzéki és megragadható legyen, mint az élet, a bonyolultat fejezzük ki lehetőleg egyszerűen, a homályost lehetőleg világosan, s hadd higgyék, hogy csak szellemesek vagyunk.

Irénke, a halvány, vérszegény, vidéki kisasszonyka, aki kettőt se tudott szólni, múltkor a műkedvelői előadáson savós véralkatának megfelelően egy csúnya, hirtelenszőke árva lányt játszott valamelyik népszínműben. Kölcsönkérte a helyi színház primadonnájától a vörös parókáját, huszonnégy órára. Másnap vissza is adta. Azóta mintha kicserélték volna. Kacag, cigarettázik, botrányosan udvaroltat magának. Utóbb megszökött egy állástalan fűszeressegéddel. Mi történt vele? Fut a lángoló paróka után.

Álom a másvilágról. Mint egy zsúfolt kávéház szilveszter éjszakáján, vagy inkább szilveszter hajnalán. Valami felfűtött izgatottság mindenütt az imént kilobbant élet pezsgőmámorától és csömörétől. Ismerősök integetnek át egymásnak a roskadásig telt asztaloktól, viharosan: „Hát te itt vagy már?”. Az ajtóknál a tolongás akkora, hogy lovas rendőrök tartják fenn a rendet. Milyen remek üzlet is ez. Folyton újabb és újabb vendégek érkeznek, végeláthatatlan, soha meg nem szűnő csoportokban, az idők végezetéig.

X. az unalom feneketlen örvényébe ereszti le mérőónját, oda száll le, s oda óhajtaná vinni kétségbeesett olvasóit is. Csakhogy azok okosabbak, mint ő. Nem tartanak vele.

A törvény a házastársakat rendszerint „ágytól és asztaltól” választja el. Ez az író történetesen egy kertésznőt vett el feleségül. Minap fölbontotta házasságát. A törvény foglalkozásukra való tekintettel - kivételesen - „virágágytól és íróasztaltól” választotta el őket.

Nyári fürgeteg előtt. Mint amikor özönlő napsütésben sötétzöld szemüveget teszünk, s azon szemléljük a szürkévé fakult falombokat, az élettelen eget, a csöndes-döbbséget tájat, arra gondolva, hogy az, amit látunk, a rekkenő forróságok baljós fülledtségére emlékeztet, melyet majd nemsokára ítéletidő követ, égzengés és felhőszakadás: szakasztott olyan most minden, de sötétzöld szemüveg nélkül.

Ejha, te megvetőleg csinosnak nevezed a párducot? Azért, mert nem erőlködik? Azért, mert röpül a lendületétől, s fákon, sziklákon könnyedén száll át láthatatlanul működő, acélos izmaival? Azért, mert soha életedben nem tudtál akkorákat ugorni? Mondd, nem félsz, hogy egyszer ez a „csinos” párduc majd egész gyöngén és gyöngéden rád teszi a lábát, s te össze-roppansz alatta?

Pesti Hírlap, 1933. július 23.

KÉPEK A GÖDÖLLŐI VILÁGTÁBORBÓL

Olyan a cserkészek világtábora, mint a földgolyó kicsinyített mása. Minden népfaj együtt, szoros közösségben, valamivel kisebb zászlóval, mint a valóságban, aránylag kis területen az emberek kicsinyített másával, gyermekekkel.

Mik is a gyermekek? Emberek gyémántkiadásban.

Amíg járkalunk itt a népek kertjében, ahol valamennyi nemzetből, valamennyi világrészből kapunk ízelítőt, az utolsó ítélet titáni tömegünnepe jut eszünkbe, amikor majd mindenki életre kel, s egybesereglik, aki valaha a föld hátán mozgott. Csakhogy ez derűs játék.

Maga a térkép, mely cifra színfoltjaival feltünteti ennek a külön kis világnak a helyrajzát, s hűségesen vezet bennünket ebben a kedves, mosolygó gyermekrengetegben, szintén tréfának rémlik. Hiába tudjuk az igazi földrajzot. Az nem segít rajtunk. Itt más délkörök, más földrajzi szélességek és hosszúságok vannak. Franciaországnak tőszomszédja Románia. Anglia mellett Lengyelország van. Csehország mellett pedig közvetlenül a tengeres Finnország, mintegy igazolva Shakespeare híres tévedését, ki a *Téli regé*-ben azt írta, hogy „Csehország mellett a tenger zúg”. Hollandia legközelebbi szomszédja Szabolcs vármegye, Egyiptomé Jász-Nagykun-Szolnok vármegye, Portugál-Madeira egyenesen egy gémeskútra s a hortobágyi csárdára lát.

DÉLIBÁBOS TÜNDÉRVILÁG TÓTÁGAST ÁLLÓ KÉPEKKEL

Az arányok eltolódnak. Ballagunk a nyári hőségben a cserkésztábor keleti oldalán fekvő második főtáborból, Franciaországból, a nyugati oldalon fekvő főtáborba, Angliába, elhaladva a királyi kastély előtt, megmászva az Erzsébet-fahidat, múlnak a félórák, már másfél órája baktatunk, s arra gondolunk, hogy a valóságban ennyi idő alatt repülőgépen Párizsból már rég Londonba szállhattunk volna. Van aztán még egy arányeltolódás, mely, mióta itt vagyunk, kellemes káprázat gyanánt incseleg velünk. Ebben a kis világban, mely a nagyot példázza, mégis legtöbb a magyar. Fiaiunk vannak többségben, ahogy a vendéglátó gazdákhöz illik is. Zöld zubbonyokban - rajta a csodaszarvas jelképével - úgy állnak őrt, mint a föld legnagyobb hatalmának, a világ legnépesebb nemzetének képviselői. Jaj, hogyha ez az álom, melyet egy torna-játék szükségszerűleg hozott létre, csakugyan valóság lehetett volna, a teremtés rendje szerint is!

Ahány táborba lépünk, más-más táj, más-más éghajlat fogad. Minden nép öntudatlanul az otthoni tájat, a hazai légköri viszonyokat varázsolta elő a maga számára. Az egyiptomi cserkészek lába alatt kopárra égett az Erzsébet-park pázsitja, sivatagi homokká változott. Svájc, Ausztria hűs, vadregényes tájat teremtett magának, szinte érezzük mögötte az Alpeselek hófödte ormait. Anglia: szirtes partvidék. Amerika: egyetlen nagyváros, Finnország: mintha rengeteg tavának egyikét ülné körül. A brit birodalom, akárcsak „nagyban”, ennek a kisvilágnak is csaknem minden sarkában megvetette a lábát. Portugália oldalt szorult egy csöpp területre, mint otthon, az Ibériai-félsziget szélén, Szíria pedig az alsó park egy keskeny, háromszögű sarkában. Japán szigetnek rémlik magasan, fényesen úszó halzászlóival. A gyarmataitól körül-fogott Franciaországnak itt is szakasztott olyan a területi alakja, mint az igazi térképen.

A MAGYAR ALFÖLD TÁBORAI A PUSZTÁK HANGULATÁT ÁRASZTJÁK

Itt az ózdiak a falvak verbénás-rezedás kiskertjét mímelik, ott a gyöngyösiék egy-egy cserép muskátlit raknak sátraik elé, mint vidéki kisvárosok úriházának ablakába. Hegyi népek fenyőgallyakat kötöznek az akácfákra. Ausztria hatalmas feszületet állított az erdőszélre, a régi Oroszország litvánjai szűzmáriás, olajmécseses orosz oltárt helyeznek egy fa törzsébe, a gyarmatiak bálványfákat tűznek ki, Franciaország marseille-i szappant osztogat. Még az anyag is, amellyel dolgoznak, kinek-kinek hazai ismerőse. Egyik falánccal, a másik kötéllel, a harmadik szalmafonattal, a negyedik fenyőtobozzal keríti körül magát. Akad olyan tábor, amelyik kerítetlenül áll, szabadon, mint a valóságban. Ez a nép kavicsal díszíti sátra bejáratát, az kagylóval, amaz sárgaborsóval, a pusztai népek különféle színű homokkal, a sziklák népe hegyes kövekkel. Csanád hagymából és fokhagymából rakta ki nevét.

Aztán a sátrak. Az ázsiaiak kirgiz és beduin sátrakban tanyáznak, az afrikaiak sivatagi sátrakat vertek, a tengerpartiak sátrai hajókra, fatörzs csónakokra emlékeztetnek. Vannak római sátrak is, komor, sötétkék hegyi faházikókat és bogárhátú kunyhókat, angol kastélyokat, keleti imaházakat és felhőkarcolókat utánzó sátrak. Vannak cigánysátrak s indián wigwamok is. A japánok sátrai olyanok, mint a pirinyó pagodák.

Aki figyelmes szemmel jár itt, sok jellemző apróságot vehet észre. Mindenütt kiütközik a nép véralkata is. Lengyelország a nyíltszívű, Lengyelország mindenkivel barátkozik, a kasztok Indiája senkit nem enged be táborába, de a táborán kívül - az országán kívül - ő a legmulatósabb. Ausztria kedélyesen árulja apró, bohó, jutányos emléktárgyaeszkáit. Amerika - a nagykereskedő - lenézi ezt a parányi piacot. Neki ez nem *business*. Szíria kávéfőz és kínálgat, Japán összebúvik, Franciaország füttyörész, Hollandia - az örök jótékony - etet. Finn rokonaink értékes iramszarvas csizmát, sikolyafölszerelést, pengéket árulnak. Akit nem győz meg a nyelvtudomány afelől, hogy egy töről szakadtunk ezzel a hősi-verekező fajtaival, s vér szerinti atyafiak vagyunk vele, az vessen egy pillantást ezekre a félelmetes, be-se-csukható, kardszerű pengékre - és nem kételkedik többé.

Pesti Hírlap, 1933. augusztus 8.

ELEVEN RUHATÁR A VILÁGTÁBORBAN

Amint a zsúfolt helyiérdekű villamos befut a gödöllői állomásra, a kitóduló közönség körében itt is, ott is feltűnik egy-egy kedves arcú, egyenruhás leány, s ahol mamát lát kisgyerekekkel a karján, odalép, s elkéri tőle az apróságot.

A mamák kerekre nyílt szemmel bámulnak.

- Tessék? Hogy én odaadjam idegennek a gyerekeket? Hát mi jut eszükbe?

De a leányokat nem könnyű lerázni.

- Kérjük szépen, *tessék a babát a ruhatárba adni*, nem való ilyen apróságot végigcipelni ezen a rengetegen, ebben a hőségben, porban. Kimerülnek, megbetegszenek, és önöknek is csak terhére lesz a kicsike. Cipelni kell naphosszat, cibálni szegénykét aprócska lábain.

Olyan szépen könyörögnek, olyan derűsek, megnyugtatóak, bizalomgerjesztők, hogy az eleinte méltatlankodó mamák végül is ráállnak, s szabódva bár, elviszik apróságaikat a gyermekmegőrzőbe. Útközben még egyre mondogatják:

- Úgyse marad ott az én kisfiam. - Hiába is viszem oda a Mancikát, nem tudják ott tartani. Roppantul anyás. - Úgy fog ez a kölyök bőgni utánam, hogy felveri az egész tábor.

A leányok - a cserkészszövetség farkaskölyök-központjának vezetőnői - mosolyognak.

Künn kánikulai napfény égeti a fehér sivatagi homokot. Idebenn, a gyermekmegőrzőben, árnyas, hús fák között, kék függönyös, tiszta szoba, fürdőszoba várja a parányi „letéteket”. Mindenekelőtt „ruhatári jegyet” kapnak a csöppségek. Fából faragott, festett szívecskét tűznek mindegyik ruhácskájára, pólyájára. A szülőknek ki kell tölteniök s alá kell írniök egy ívet, melyen a „tárgy” neve, kora, társadalmi állása és rendes napi étrendje van feltüntetve. Ez itt a legfontosabb. Mindegyik gyermek azt kapja enni, amit otthon. Kivéve anyatejet. Azzal nem szolgálhatnak.

Most jön a döntő pillanat. Az anya titokban készül elillanni a kicsi elől, de az már azóta vígan játszadozik a többi gyerekekkel, rá se hederít édesanyjára. Csak az egész kicsiknek görbül el néha a szája a távozó után. Hoztak ide már négyhónapos apróságot is.

Tizenkét éves korig vesznek fel megőrzésre gyermeket, s ez az intézmény lassacskán oly népszerűvé vált, hogy ma már hétköznapi módon tizenöt-húsz gyermeket is adnak be megőrzésre. Vasárnap kétszer annyit. Megesik természetesen, hogy egyik-másik kényes gyermek ordít, amikor ott hagyják, de nem sokáig. A kerti bábszínháznak még egy sem bírt ellentállni. Este-felé gyakran rémülten nyit be a csöndes kertbe valamelyik édesanya:

- Az istenért, él még az én gyermekem? Nem hallom a hangját.

- Élek, anyukám, élek, de ne menjünk még, úgy szeretnék itt maradni - esengenek a megszelídült csöppségek.

Két kisfiú gyalog szökött meg Kaposvárról, hogy a tábor lássa, egy Budapestről kutyagolt ki, egy kisleány lemaradt a hozzátartozóitól. Ezek ott is aludtak néhány napig. Húsz fillérért tejet, ötven fillérért ebédet adnak a gyermekeknek.

Gyakran nyitnak be fiúk, kicsik és nagyok, a tábor legtávolabbi sarkából is elballagnak ide, üldögélnek, beszélgetnek, alig akarnak visszamenni. Az otthon, az anya, a női kéz hiányzik nekik, s ide, a tábor legcsöndesebb, legnyugalmasabb helyére járnak egy kis családi melegségért.

Pesti Hírlap, 1933. augusztus 10.

KÉPEK A CSERKÉSZ-VILÁGTÁBORBÓL

A francia táborban a rövid-velős, pompás nyelvtani érzékkel megfogalmazott, táblára kifüggesztett napiparancs alatt kusza, halvány írónnal rótt magyar sorokat olvasunk:

- Nemes Pistát kereste Tábori néni. Pénzt is hoztam, de nem tudom itt hagyni.

Nem értjük, miért épp a franciák táborában kereste Tábori néni Nemes Pistát.

A gyöngyösi fiúk szakértelemmel rakott tűzhelyén hatalmas vaslábosban óriási fakanállal kavargatja a kis szakács a rizst.

- Ne kavargassa azt a rizst, mert összetörik, s pempő lesz belőle - szól oda egy természetes asszony.

A gyerek elmosolyodik a figyelmeztetésre, még jobban kavarja a rizst, s büszkén felel vissza:

- Az a kisebbik baj, ha pempő lesz belőle, de ha odakozmál, az már nagyobb baj. Gyöngyösnek még egyszer se kozmált oda a rizskásája.

Algíriai piros fezen nyúzza a csirkét. Úgy készül neki a verébnyi, rántani való szárnyasoknak, mint holmi jókora négylábúnak. Eles bicskával, nagy szakértelemmel boncolgatja. Mint odahaza az ürüt szokás. Falusi lányok nagyokat kacagnak rajta.

A debreceniek táborkapuja a debreceni nagytemplom bejáratát ábrázolja.

Széles képű, ferde szemű sziámi cserkészt faggat egy hölgy, angolul.

- Hány éves?

A kérdezett ravaszkas, ázsiai mosollyal azt feleli, hogy előbb mondja meg a hölgy az ő korát, akkor ő is felel.

- Negyven - suttogja, alig hallhatóan.

Néhányan, akik megértették, hangosan nevetnek.

- Én huszonhét éves vagyok - vallja a sziámi.

A hölgy most már maga is mosolyog.

- És a foglalkozása?

- Ügyvéd vagyok - hangzik a válasz.

- Mindjárt sejtettem - integet távozóban az asszony.

Északi testvéreink, a sudár szőke, zárt arcú finnek, naponta, a legnagyobb hőségben is gőzfürdőt készítenek maguknak. Ez nemzeti szokás náluk. A gőzfürdő úgy készül a gödöllei kiserdőben, hogy vajt medencébe hideg vizet hordanak, s abba egy hatalmas megtüzesített követ dobnak bele.

Sokan csodálkoznak azon, és neheztelnek érte, ha egy norvég vagy spanyol gyerekről kiderül, hogy keveset tud rólunk.

De mit tudunk mi például Kanadáról? Vagy mit tudunk Irakról? Hányan tudják közülünk, felnőtt, művelt emberek is, hogy milyen világrészben van? Ki tudja, hogy létezik Irak Arabi Mezopotámiában és Irak Adzsemi Perzsiában, Teherán és Kasán szomszédságában? Ki tudja, hogy Irak zászlója egyike a legszebbeknek? Fekete, fehér, zöld, vörös alapon csillagokkal.

Pesti Hírlap, 1933. augusztus 13.

A KÖLTŐ UTOLSÓ SZAVA

Lope de Vega haldoklott. Két kontár sebész eltályogósította sebét, s már senki se bizakodott felépülésében.

Ekkor a király elküldte hozzá udvari orvosát. Ez megvizsgálta, s azt tanácsolta, hogy vegye fel az utolsó kenetet.

A költőfejedelem a hír hallatán nem riadt meg. Még egyszer megkérdezte az udvari orvost, hogy nem téved-e. Miután pedig az biztosította, hogy legfeljebb még néhány órája van hátra, körültekintett, mélyet sóhajtott a maradék erejével, melyben hosszú életének minden tapasztalata, csömöre, dühe lappangott, majdnem harsány hangon ezt kiáltotta:

- *Unom Dantét.*

Aztán lehunyta szemét, és meghalt.

Ott, a halál küszöbén tehát semmi más közölnivalója nem akadt, mint ez a vallomás, melyet eladdig gondosan rejtegetett, hogy az *Isteni Komédia* skolasztikus adatokkal terhelt szövegét nem bírta olvasni. Addig csak alakoskodott. Hallgatólag dicsőítette azt, akit nem szeretett. De amikor értesült, hogy végképp el kell mennie erről a földgolyóról, fellázadt, nem bánt semmit, odavetette az utókornak a kesztyűt.

Bizony van ebben sok megrázó, sok nevetséges és sok megindító is. Vegyük figyelembe, hogy ő népének és századának legbámultabb írója volt, erősen túlértékelve, feltétlen tekintély és hatalom, a nép bálványa, akitől tisztelői köntösének foszlánykáját térden állva kérték mint ereklyét, a király barátja és VIII. Orbán pápa bizalmasa, aki világi volta ellenére is hittudományi doktornak nevezte ki őt, csodagyermek, aki már tizenkét éves korában kitanulta a humanista tudományokat, aztán hetvenkét éves koráig szakadatlanul írt, viharos és tobzódó termékenységgel, remeket és szemetet vegyest. „Fenix de Los Ingenios”, a költők költője, akit saját közlése szerint „a nap huszonnégy órájában százszor látogattak meg a múzsák”, a „természet szörnye”, aki gyakran egy nap alatt ütött nyélbe egy verses színdarabot, s számtalan hőskölteményén, pásztoridilljén kívül kerek kétezerkétszáz színdarabot hagyott hátra. Aztán dúsgazdag ember, aki hercegi kényelemben és pompában élt, emellett életművész is, aki izzó szerelmekben fetrengett, a maga előítéletekkel teljes korában kétszer nősült, majd világi pap lett, a „Szent Inkvizíció Kémje” és „fennkölten-önzetlen” besúgója, aki az eretnekeket már csak gyengédségből is, irgalomból is, a túlvilági üdvösségük érdekében, szívesen juttatta máglyára. Péntekenként egy készülő szonettje és egy készülő drámai jelenete között úgy megkorbácsolta bűnös testét, hogy vére kiserkedt és szobája mennyezetére fröccsent: de ennyi vakbuzgóság, örület, életerő, elvakultság, hév, tehetség, népszerűség, befolyás még mindig nem volt elegendő arra, hogy kortársaival szemben ki merje mondani különvéleményét, az olvasónak azt a szerény megállapítását, melyhez joga van akkor is, ha téved, hogy ő egyénileg unja Dantét; ezzel várt a haláláig, s csak a megsemmisülés biztos tudatában merte ezt közölni.

Úgy látszik, az irodalmi zsarnokság rémuralma mindenütt, minden időben egyforma. Ma is sok remekírót ununk, egyértelműleg, de ezt csak sötétben, bizalmasan, eskü pecsétje alatt, titkos telefonon merjük megszúgni egymásnak. Aki nyíltan hirdet ilyesmit, nem a haldokló ágyán, hanem az élete derekán, azt - amint a közelmúltban láttam - a gúny, a röhej oly vihara fogadja, azt úgy lehurrogják és összeviszsa rugdossák, hogy szegény feje azt képzei, az élete utolsó pillanata következett el. Gyakran a szó szoros értelmében agyon is bunkózzák az ilyen vakmerőt a bálványimádók. Az irodalomnak is inkább van szüksége bálványokra, mint érté-

kekre és igazságokra. Sovány vigasz, hogy azután a különvéleményt - többnyire minden átmenet és magyarázat nélkül - tovább hirdetik azok, akik annak idején felháborodva utasították vissza.

A spanyol aggastyán tudta ezt, s bölcsen cselekedett, amikor csak haldokolva, mintegy „az utolsó szó jogán” vallott. Hogy gyáva volt-e? Azt hiszem, hogy még gyávaságában is bátor volt. Megannyi könyvbíráló, akinek mestersége az, hogy igazat mondjon a költőkről, még a halálos ágyán is hallgat, akkor is átáll szembeállni a tömeg elfogultságával, és sírba viszi titkát, hogyan gondolkozott a hivatalos és nem hivatalos nagyságokról.

Pesti Hírlap, 1933. augusztus 20.

ELLENVÉLEMÉNYEK

Esti Kornél naplójából

- Ha valaki Európából Ausztráliába repül, aztán tüstént vissza is repül, mindenki lázban van, ünnepli őt. Én mégis kérdezem tőle, hogy mit keresett ott, amikor semmi dolga se volt, s az egészről csak az érdekelte, hogy odamenjen és visszajöjjön. Mért nem fürdött meg például a Déli-tengerben? Mért nem társalgott el legalább a pápuákkal? Mért nem nézett kissé körül? Azt, hogy valaki a saját életét ennyire megvesse, még értem. De hogy az egész életet ennyire megvesse, azt már nem értem. Ennélfogva üres kezekkel tér haza, egy versenyeredménnyel. Hogy hős-e az illető, nem vitatom. De van benne valami nevetséges. Ahhoz hasonlít, aki beront a másik szobába, s nyomban visszaszáguld, mert azalatt elfelejtette - talán sohasem is tudta -, hogy mit akart ott csinálni.

- Ha ez a repülő útközben lezuhan és szörnyethal, sajnálom őt. Magamban pedig így dohogok: „Mondd, kérlek, mi az ördögöt tekeregtél a levegőben?” Az ember arra született, hogy a Föld legkülsőbb kérgén mászkáljon, úgy, hogy lábait egymás után, váltakozva emelgesse, s óránként körülbelül hat kilométert tegyen meg. Csak a szellem repülhet. Aki testét a felhők közé cipeli, és kétszáz kilométeres sebességgel robot, az legyen tudatában annak, hogy túllépte a természet szabta határt, az ne nagyon csodálkozzék, hogy lepottyan, az ilyen esetben érdemes ugyan részvétünkre, de nem inkább, mint az a tudós, aki koplal, s nem képes kinyomatni munkáját, vagy az a kisfiú, aki egy véletlen vörheny következtében egész életére megsiketül.

- Ha este a szobámban egy hangot hallok, meghatódom, hogy Norvégiából vagy Spanyolországból érkezik hozzám. Ünnepi áhítatom nem sokáig tart. Mihelyt megértem, hogy mit mond ez a hang, elszomorodom azon, hogy az egész világon jobbra egyforma, lapos dolgokat fecsegnek, s a középszerű a szélrózsa minden irányában akadály nélkül, a lehető leggyorsabban terjed. Többet érne egy olyan gép, mely mindig okos dolgokat beszélne, bármily kezdetleges és recsegő is volna, bármily kis távolságokra is hatna, bármily kevesekhez is szólna, talán száz emberhez, vagy csak tízhez, vagy csak egyhez is, ahhoz, aki igazán megértené őt.

- Ha bámulom azokat a tökéletes képeket, amelyek mozognak, beszélnek, énekelnek, fölujjongok az örömtől, hogy rabul ejtettük az időt és teret, s örökkévalóvá varázsoltuk az elröppenő életet. Sajnos mámorom is hamarosan elpárolog. A mozgás hiábalónak rémlik, a szó üresnek, a dal elcsépeltnak. Szeretnék fátyolt borítani a tiszta képekre, a múlt fátyolát, a hajdani kontár fölvételek jótékonyan takaró fátyolát. Szeretnék rájuk rivallni, hogy azok, akiknek meggondolatlanul fölvtágtuk a nyelvét, örökre elnémuljanak.

- Ha a világ hatalmasai, az államférfiak itt vagy ott találkoznak, és az újságokban azt olvasom, hogy „kizárólag gazdasági kérdésekről s a béke megszilárdításáról tárgyaltak”, lúdbőrzik a hátam, nyugtalanul alszom el, lidérceseket álmodom. Mennyivel egyszerűbb, őszintébb volna ilyenkor azt közölni, hogy ezek az urak kizárólag a leendő világháborút készítették elő, s a páncélszekerekről, a lángvetőkről, a légi bombázásokról, a kék és sárga fojtógázokról csevegtek, melyek majd egy milliós város lakosságát néhány óra alatt sikeresen kiirtják. A nyíltság sokkal inkább megnyugtatóan hatna idegeinkre, mint az ügyetlenül burkolt tolvajnyelv, melyet ma már minden fajánkó kulcs nélkül olvas.

- Ha az álszent nemzetközi gyűléseken, lakomákon arról szónokolnak, hogy a népek már értik egymást, csak még nem nagyon, hogy a népek mindenütt a „nagy egység”-et keresik, csak még nemigen találják meg, hogy a népek ismét leültek egy óriási tanácskozásszálhoz, de egyelőre mindegyik a szomszédja tyúkszemére hágott, akkor ámulat, kétségbeesés környékez,

s gondolatban odakiáltok nekik: „Jaj, hagyjátok már abba. Nem szégyellitek, nem unjátok ezt a játékot? Nem veszitek-e észre, hogy sohase volt olyan boldogtalan az ember, mint azóta, hogy az emberiséggel is törődtök? Lássátok be végre kudarctokat, s próbáljátok meg talán az ellenkezőjét. Ne szeressétek, ne értsétek meg egymást annyira, hanem gyűlöljétek egy picikét, ne bújjatok össze, hanem fordítsatok hátat, ne a nagy egységet hajszoljátok, hanem a kis egységet, az elszigeteltséget, a magányt, annak a szegény, szerencsétlen emberiségnek pedig hagyjatok egyszer és mindenkorra békét, ne boldogítsátok őt és mindenkit, csak az embert, csak egy-két embert, csak egyetlen embert, önmagatokat. Ebből az önzésből semmi esetre se származhat annyi fejtelenség, annyi fölfordulás, annyi átok, mint a ti önzetlenségetekből.”

- Ezek a látszólag laza ellenvélemények szervesen összefüggnek egymással. Valamennyi a mai kor divatos hazugságára céloz. Csak eszközeink vannak, céljaink nincsenek. Minthogy pedig céljaink nincsenek, az eszközöket tökéletesítjük, azokat emeljük céllá, öncéllá. Repülünk, de nem tudjuk hova, átkiabálunk a földteke másik felére, de nem tudjuk, hogy mit, képeket táviratozunk fönn a levegőben és lenn a tenger alatt, de nem tudjuk, hogy miért, folyton új és új világértekezleteket hívunk egybe, s nem tudunk mit mondani egymásnak. A gépek a szellem hajtóereje nélkül működnek. Ezt a gépiességet tagadom és megvetem. Ha maradiság ez, büszkén vállalom a maradiságot is. Én csak a szellem belső hangját, mozgását, képét, eszméjét tartom haladásnak. Ez itt nem haladás. Csak zakatolás. Körben topogás, kétszáz kilométer sebességgel.

- Ma az a nagyralátó, szenvedelmesen ostoba jelige valósult meg, melyet a század elején hirdettek: *Navigare necesse est, vivere non necesse*. Csak hajózni szükséges, élni nem szükséges. Hát most aztán hajózhatunk, a semmiben. Talán meg kellene fordítani a jeligét: *Vivere necesse est, navigare non necesse*. Nem kell hajózni, egyáltalában nem kell hajózni. Csak élni kell - lélekben és szellemben -, csak élni kellene.

Pesti Hírlap, 1933. szeptember 10.

ÚTINAPLÓ

ÉLMÉNY ÉS EMLÉK

Engem az utazás voltaképp fáraszt. Lelkileg talán még inkább, mint testileg. Gyakran észreveszem, hogy az élmény pillanatában is unatkozom. Az élményt megannyi esetleges elem zavarja, melyet nem tudok kizárni - a por, a hőség, a székesegyház mellett egy koldus, aki máshová tereli figyelmem -, és sok gondolat, vágy, mely elhomályosítja a kép tisztaságát. Egymás után tódulnak a benyomások, s nemegyszer úgy megduzzadnak, hogy kicsordulnak szájamon, ellocsolódnak a földön, hiábavalóan. Nem akkor jelentkeznek, amikor akarom, hanem amikor a jármű odavisz. Idegesít a befogadás szakadatlan kötelessége. Mindezt lehetetlen szabályoznom. Lehetetlen olyan eszményi körülményeket teremtenem, mint a természettani kísérleteknél, melyek a vizsgálandó jelenségeket a nem oda való tünetek nélkül tükröztetik. Erre csak a művészet képes. Az élet zavaros. Nyilván különbül szórakoznék otthon, a kereveten heverészve szabadjára ereszteném képzeletemet. Tapasztalatomat, tudásanyagomat sem óhajtom gyarapítani. Hát akkor miért utazom? Azért, mert néha mégis értékeket lelek. Nem a helyszínen. A jelen számomra többnyire értéktelen. Meg kell várnom, míg a jelen múlttá válik. Ez a múlttá vált jelen a jövőben váratlanul elém dob egy arcot, egy tárgyat, utcát, mely már emlékké nemesedett bennem, s szervesen életemhez tartozik. Mások műtárgyakat gyűjtenek az úton. Én csak emlékeket.

SZEPESÉG

Smaragd kincs, kék hegyek ékszertartójában. A szepesiek a XII. században a szászokkal együtt ereszkedtek le Sziléziából: a szászok tovább bandukoltak Erdély felé, a szepesiek azonban, elcsigázva az úttól, megállapodtak itten. Ezért „fáradt szászoknak” nevezik őket. Vajon csakugyan olyan fáradtak voltak? Aligha. Szekercéjükkel nyomban erdőket irtottak, sziklákat cepeltek a hegyekre, templomokat építettek, s az a nyolcszáz év, mely azóta elmúlt, nem törte meg kedvüket, ma is szorgos kopácsolás hallik a kézművesek műhelyéből. Városaik, ezek a csöpp, kecses városok, melyeket annak idején a korhely Zsigmond király egy éjszakán Ulászló lengyel király kezére játszott, még mindig ernyedetlenül másznak a hegyekre. Lőcse, a városháza nürnbergi hangulatával, a Jakab-templom, a fafaragványai, az oltárjával, melynek egyik sarkában Mátyás király udvari bolondja fintorog, olyan feledhetetlen, hogy azóta már álmodtam is róla. Késmárk - *Caesare forum, Kaisers Mark* - az alig tizenkétezer lakosával városabb minden városnál. Boltívei alatt, ódon, sötét patikáiban a történelem bújik meg. A latinokra gondolok, a kvádokra, a reneszánsz mestereire, mert Cranach Lukácstól és Carpacciótól is lelek itt egy képet, főterén a hársfa előtt pedig a husziták jutnak eszembe, Griska hadai, mert házain - elhomályosult emlék gyanánt - ott a fölfordított fakehely. Micsoda kemény nép ez. A XVII. században, az ellenreformáció korában, két polgára gyalog járta be Németországot, Svédországot, Dániát, garasokként koldulta össze azt az összeget, melyből később tiltakozásul - protestációul - fölépítette egy korcsma tőszomszédságában a protestáns szentegyházat, mely ma is áll töretlenül, a négy cirbolyafenyő oszlopán, a világ csodájául. Európa legnagyobb fatemploma, súlyos tiszafából, ezernégyszáz hívő számára. Padjai olyan nehezek, mintha kovácsoltvasból volnának. Kemény ez a nép, akár a vas.

ÖRÖKKÉVALÓ ZSÍRFOLTOK

A katolikus templomban faragott sorosszékek, ahol egykor a város nevezetességei, tanácsnokok, nemesurak hallgatták a misét, s hátul, a székek támláján különböző magasságban, aszerint, hogy az illetők alacsonyak voltak-e vagy magasak, zsírfoltok fénylenek, a hajzatok, a parókák nyoma. Öt-hatszáz évesek lehetnek már ezek a zsírfoltok, de nem törülheti le őket semmi. Lám, néha egy lángelme se hagy annyi nyomot maga után, mint egy hájfej. Nem tudom, kik voltak, akiknek pomádés varkocsa kisikálta a támlát, de a templom homályában most föltámadnak. Szemlélek egy oltárlépcsőt is, melyet a hívek alázatos térde vájt ki, sok-sok évszázadon át. Őnekik is jut egy áhítatos gondolatom. Lám, nem mindig a nagyratörés, az erőszak, a hódítás dacol legsikeresebben az elmúlással. Ezek a lelkek is megelevenülnek most bennem, valamennyien újra élnek, vannak. Milyen viszonylagos a halhatatlanság.

Pesti Hírlap, 1933. szeptember 24.

EMBER ÉS VILÁG

A BECSÜLETES CSERKÉSZ

Sötét este egy ismeretlen azt tudakolta tőle, hol van egy utca, valami kis, elhagyott mellékutca.

A cserkész készségesen előkotorászta térképét, egy gázlámpa alá állt, megkereste az utcát. Majd miután tanácsokkal látta el az ismeretlent, hogy miképpen érhet oda leghamarabb, két ujját fölfelé tartva szokása szerint elköszönt:

- Jó munkát.

Erre az ismeretlen gyors léptekkel megindult, s rövidesen megtalálta az utcát.

Ott besurrant egy házba, fölrohant a lépcsőn, megállt a harmadik emeleten, az ajtót a nála levő feszítővassal kinyitotta, a cselédet, aki álmából riadt föl, megfojtotta, egy aggastyánt, aki lármát akart csapni, agyonvert, két gyermeket pedig, aki visított, egyszerűen lelőtt, majd nyugodtan hozzálátott munkájához, a lakás kirablásához, s elvitt mindent, ami elvihető, pénzt, ékszert, értéktárgyakat.

Ebben a munkájában csodálatosképpen senki sem zavarta. Még menekülése is sima volt. A rablógyilkos hálásan gondolt a cserkészre. Úgy érezte, hogy az ő jámbor, tiszta óhaja oltalmazta, s voltaképp az teljesült be.

Amikor másnap a cserkész az újságokból értesült, hogy mi történt, kétségbeesésében - nagyon becsületes fiú volt - föbe lőtte magát.

HAJTÚ

Szinte a szemem előtt ment ki a divatból, került a lomtárba. Ifjúkorom női még szúrtak, mint a sünök, tüket hordtak a hajukban, ezzel is figyelmeztetve bennünket, hogy veszedelmes lények.

Ma végigjárhatjuk a lányos házakat, sehol se lelünk hajtút. Legföljebb a régiségtárakban.

A tárgy ma a feledésbe merült. De a szó még él. A gépkocsisok a hasonlóság alapján hajtúnek nevezik azokat a hegyesszögű, merész, nyaktörő kanyarokat, melyek különösen próbára teszik ügyességüket.

Ebben az értelemben gyermekeink is ismerik a hajtút, akik talán sohase láttak igazit. Ma a fogalom elpusztult, a hasonlat azonban, melyet fölkellett, megmaradt.

Így őrzi a nyelv a régi emlékeket. Már nem tudjuk, a *raconca* valaha a szekereken fölhalmozott holmik támasztóvillája volt, de tudjuk, hogy mi a *raconcátlan*, s alig emlékszünk arra, hogy a *Fuggerek* a XVI. században nálunk élére rakták a pénzt, de annál többet emlegetjük a *fukar* szót, mely az ő nevükből formálódott ki.

Valószínű, hogy a hajtú is csak a gépkocsisok ajkán fog élni, és az eredeti sohase fog többé föltámadni. De a nyelv, mint egy kegyeletes ékszertartó, tovább őrzi a szót.

TŰZ ÉS FÜST

A lovagi erkölcs utolsó csökevénye az, hogy az utcán mindenkinek tüzet tartozunk adni.

Egy szegény embert, aki kenyérre kér pár fillért, gyakran lerázunk magunkról ezen vagy azon az ürügyön. Még a szomszédjától is megtagadunk egy pohár vizet. De a dohányosnak tüzet nem adni több mint szívtelenség, több mint aljasság. Az lovagiatlanság.

Én se mertem visszautasítani soha azt, aki tüzet kért tőlem.

Néha megköszönik, néha nem. Hogy mi a jutalma? Az, hogy az első szippantásból nekem is részem van.

Ha tüzet adsz másnak, légy elkészülve rá, hogy az arcodba fújják az első füstöt.

Íme, egy új közmondás. Fölajánlom közhasználatra.

Pesti Hírlap, 1933. szeptember 24.

EMBER ÉS VILÁG

A FÜRDŐTITKÁR

A svájci nyaralóhelyen nyomban bemutatkozott nekem egy jól fésült, kitűnően öltözködő, magas fiatalember: a fürdőtitkár. Tapintatosan érdeklődött, hogy mi az óhajom, s biztosított, hogy legközelebb majd gondoskodik számomra „megfelelő társaságról.”

Egyedül üldögéltem akkor egy padon, kezemben egy vörös könyvvel, és olvastam.

Aztán valahányszor elhaladt előttem, és megpillantott vagy ezen a padon, vagy az erdőben, de mindig egyedül, mindig azzal a vörös könyvvel, gyanakodva nézett rám is, a könyvemre is, s a hangjában valami furcsa önváddal és tétova részvétellel kijelentette, hogy holnap okvetlenül összeállít nekem egy „megfelelő társaságot”.

Úgy látszik, szánhatott, hogy ennyire magamra maradtam, és unatkoztam itt, ahol a többiek kártyáznak, tereferélnek, régi adomákat mesélgetnek egymásnak.

Figyelmét minden alkalommal udvariasan megköszöntem. De hagytam, hadd törje a fejét, hogy mi is lehet számomra az a „megfelelő társaság”, mely földeríti elviselhetetlen magányomat. Ezt két hónapig nem találta ki.

Az a könyv, melyet olvastam, Shakespeare volt.

LABDA

Tavaly vettem itt egy kisfiúnak egy labdát. Mindössze negyven fillér volt.

Ennek a gyermeknek ismertem az apját, ő is engem, de csak látásból. Nem köszöntünk egymásnak.

A labda óta az apa köszönni kezdett nekem.

Mínthogy naponta kétszer-háromszor találkoztunk, de kétszer biztosan, az elmúlt esztendőben legalább hétszázharmincszor emelte meg a kalapját, hogy ezzel részint háláját fejezze ki a labdáért, részint részlettörlesztésben dolgozza le tartozását.

Kiszámítottam, hogy az idén egy köszönése körülbelül 0,05 fillérembe került. Tekintve, hogy a viszony egyre szívesebbé és melegebbé válik közöttünk, a következő tíz esztendőben egy-egy köszönése már csak egyezred fillérembe kerül, vagyis annyiba se, mint amennyibe annak a szegény embernek a kalapja kopása, valahányszor hozzányúl és leveszi.

Eszerint ő rossz üzletet kötött, én pedig jót. Busás kamatot szedek egy csöpp jótéteményért. Sötét uzsorásnak érzem magam. De mit tegyek? Nincs módomban megállítani a folyamatot, még azzal sem, hogy most már mindig előre köszönök neki.

Legkisebb cselekedeteink végzetes következmények elé sodornak bennünket. Mi pedig rohanunk velük, hanyatt-homlok, föltartóztathatatlanul.

BÍRÁLAT ÉS IRODALOM

Egy viruló egészséges fiatalembernek szívesen a szemébe mondom, hogy kissé sápadt, s a fogazata elhanyagolt. Hasonlóan vagyok egy remekművel is. Kipécézem legkisebb hibáit, és szenvedélyesen dühöngve szidom órák hosszat. Ha ezt egy avatatlan hallja, azt hiheti, hogy az egészszet elvetem és ócsárolom.

Mit míveljek azonban, amikor egy fércművet raknak elém, s szerzője azzal a kétségbeesett rimánkodással kérdezősködik felőle, mint kedves halálos betegjeiről a rokonok, akik már tudják az igazságot, csak félnek tőle, s minthogy képtelenek még az önáltatásra is, tőlem várják, hogy hamis vigasztalással áltassam őket.

Az ilyen munkát csak dicsérni lehet és szabad. A haldoklóknak mindig azt mondom, hogy kitűnő színben vannak, s hozzátartozóiknak, ha kell, meg is esküszöm erre.

ÖRÖKKÉ...

Ha látom, hogy egy mondat ezzel kezdődik: *örökké, végtelenül, soha többé* stb. kedvetlenül továbblapozok. Előre tudom, hogy itt egy hazugságról lesz szó. Az élet nem tűri az ilyen kizárólagosságot. Azt tapasztaltam, hogy ami kevés igazi nagyszerűség, igazi hősiség, igazi jószág van ezen a földön, az mind kiegyezésekből, apró és bölcs engedményekből, megalkuvásokból tevődött össze. A többi maszlag.

Pesti Hírlap, 1933. október 1.

ÚTINAPLÓ

BÁBEL

Csodálatos, hogy a földgolyó e pontján hogy összevissza keveredtek a népek és nyelvek. Északon, délen, keleten, nyugaton egyforma a helyzet.

Minap Sopron megyét jártam gépkocsin. Egymás után röppentek elénk a falvak, hol magyarok, hol németek. Egyszerre egy horvát falucskában voltunk. Vajon honnan kerültek ide, nyugatra, a horvátok, kicsoda pottyantotta le őket az égből, pusztán hogy kedvét és szeszélyét töltsse, s a néprajzi térkép még cifrább, még érthetlenebb legyen?

Azt, aki ismeri az egyes nyelvterületeket - a németet, a franciát, az olaszt, a spanyolt, az angolt -, a szédület környékezi. Itt is kibogozhatatlan együttesben, összevisszaságban élnek a népek és nyelvek. Magyar, német, tót, lengyel falvak váltakoznak egymással. Vannak olyan tótok, akik a történelem során ellengyelesedtek, s olyan lengyelek, akik eltótosodtak. Egy helyütt csupa német arc, német szem, német szakáll mered rám, s német neveket látok a temető fejfáin, de a lakosok már egy kukkot se tudnak hajdani anyanyelvükön.

Mi lehet az értelme a népek és nyelvek rejtélyes álarcos menetének? Ezen tűnődöm, amikor egy régi toronyhoz érkezem. Azt hiszem, hogy a Bábel tornya, mert mi se volna természetesebb, mint hogy a Bábel tornya itt legyen. De nem az. A Thököly-vár tornya, hajdan ide szállították a gonosztevőket, a hitvesgyilkosokat, egy sziklához láncolták, s a torony fenekén pusztultak el étlen-szomjan. „Éhség tornyá”-nak hívják.

LOVAK TÜKRE

A Thököly-vár istállójában a jászlak fölött tükröket pillantok meg. Ezeket valamikor a paripáknak tették oda, hogy abrakolás közben nézzék magukat.

Azok a lovak, melyek figyelik mozdulatukat, kényesebbek, tüzesebbek, nemesebbek. Mindez pedig nem babona.

Csak a gebe öntudatlan, csak az igásló „egyszerű” és „becsületes”. Amelyik kiválik közülük, annak szüksége van erre a mindennapi kacérságra, erre a fajszipító zsongítószere.

„Az ember nemcsak kenyérrel él”, az állat se pusztán zabbal.

Olyan ez az istálló, mint holmi színházi öltöző, melyben a hiúság boldog mérgezettjei, a magakelletés s az önfitogtatás nagyralátó törtetői, művészek jártak.

Mi is más az igazi nemesség, mint fokozott figyelem, állandóan izzó, önmagára meredő öntudat?

NEMESKOSZTOLÁNY

Hosszú, fárasztó vonatkozás után, nagy vargabetűkkel érkezem Bars megyének ebbe az északi csücskébe, ahonnan a XVII. században egyik úkapám elindult, kezében vándorbottal, az Alföldre.

Feketén néznek rám a trencsényi hegyek. Fenyveserdők zöld legyezője legyez. A levegőben keserű mákillat lebeg. Úgy rémlik, hogy mindent ismerek itten, s hunyt szemmel, alvajáró ösztönnel is megtalálnám az utat, mely emlékeimhez vezet.

Néhány száz lélek lakja. Négy kastély áll benne. Az egyiket a XVI. században kezdték építeni védelmi célból, terméskőből, sziklából, de csak félig készült el, mert aztán az érsekújvári török basa ráírt a vár építőjére, hogy ha tovább folytatja vakmerő munkáját, porrá löveti, mire a várat sebbel-lobbal kastélynak alakították át. Kertjében dudva nő. Egerek surrannak a kongó termekben. Falait penész csipkézi. Régi, izgatott esték boronghattak be ezeken az ablakokon, amikor valaki izzadtan-véresen hazatért sok esztendő múltán, kinyitotta páncélját, leült erre a fatörzsből faragott székre, egyszer-kétszer még kifelé kémlelt, aztán bort ivott az ónkupából.

A másik kastély homlokán a barokk bája mosolyog. *In nomine Jesu. Andreas Kosztolányi. Senior de Eadem. Anno 1737.* Kőrifá bólog előtte, s tornácán reggelire van terítve. A harmadik kastélyon a XVI. század bélyege. Udvarán a Nyitra folyik végig. Benn a könyvtárban bibliák, ókori remekírók, egy Plinius kis, pergamenkötésben, 1636-ból, egy Aiszkhülosz, görögül, lapjain latin jegyzetek, kézírással.

Mutatják a kamenici hegyormokat, melyeket valaha bőrhíd kötött össze. Mutatják azt az öreg gesztenyefát, mely alatt Komárom védője, Kosztolányi Móric borozgatott a szabadságharc után csalódottan. Mutatják a temetőben a sírját, egy kőlap földi, s rajta piros temetőbogarak mászkálnak.

Minden sírkövön olyan név, mint az enyém. Bemegyek a barokk templomba, aztán a családi sírboltba, sok rokoni csont közé. Koporsókat látok, az időtől meghalványodva és szétrepszteve, egy kis koporsót is, melyben egy tizennégy éves fiúcska fekszik, aki költőnek készült, s hirtelen halt meg. Egyetlen halálsejtő versét ma is gyöngéden őrzi az anyai kegyelet. Ima helyett elmondom magamban ennek a versnek egyik sorát: „*Földedben elpihenni, Kosztolány*”.

Este kutyák ugatnak, rekedten. Minekelőtte lefeküdnék, a két kitárt karommal mérem a kastély falait, de nem érem át őket. Ha valaki most meglesné, azt hihetné, hogy ölelgetem a múltat.

Azon jár az elmém, hogy a mi kényelmes, gőzfűtéses, fürdőszobás otthonunkat pár óra alatt szétrúghatják, a csákány egy délelőtt lebontja a közfalakat, könyvtárunkat, szőnyegjeinket elviszik, és semmi sem hirdeti többé, hogy egykor a földön jártunk. Itt legalább ezek a falak hirdetik az eltűnt életeteket.

Pesti Hírlap, 1933. október 8.

EMBER ÉS VILÁG

KIRÁLY A SZÍNPADON

Évekkel ezelőtt valamilyen színházban végignéztem egy házipróbát.

A király az aranyos trónszéken ült, palástban, fején koronával, mikor a tömeg egyszerre betört a trónterembe, zúgott és morajlott körötte, s egyre fenyegetőbben viselkedett.

De a király, amint a verses darabokban szokásos, nem vesztette el hidegvérét. Farkasszemet nézett a lázadókkal, s olyan gorombaságokat vagdosott feléjük, melyek szintén csak jambusos párbeszédben szokásosak.

Szerepe szerint ezt kiáltotta:

*Kushadjakok ti gyáva zendülők mind,
Le térdre, rongyok, porba hát előttem,
Kik vakmerően támadtok szelíd s jó
Királyotokra...*

Ezekre az egyáltalán nem udvarias szavakra a tömeg visszatörpant. Akik az imént még hadonásztak, meggörnyedtek, akik az imént még torkukszakadtából üvöltöttek, elnémultak, s megsemmisülve, döbbsent áhítattal vonultak a színpad hátterébe, ahol mindinkább szűkülő félkörben valamennyien térdre rogytak.

Megilletődve szemléltem ezt a jelenetet. Bevallom, a szívem dobogott.

A király azonban - még mindig az aranyos trónszéken, palástban, koronával a fején - vállat vont. Összecsapta kezét. Aztán bosszús, de alig emelt hangon így szólt:

- Hányszor mondtam már maguknak, hogy itt még nem térdepelnek le, az csak később következik, amikor már fölkelek, tehát jöjjenek ide, vegyenek körül, morogjanak tovább, és fenyegetsenek.

Erre a tömeg, mely már megszelídült, talpra szökkent, a trónszék felé özönlött, megint háborogni kezdett, megint ordított, s öklét rázva szemtelen tekintettel méregette végig a jóságos és türelmes királyt, aki - melleleg - a darab rendezője is volt.

Ekkor láttam, hogy egy középkori zsarnoknak nagy tekintélye van. De egy mai rendezőnek még nagyobb a tekintélye.

BESZÉLNEK-E AZ ÁLLATOK?

Az ember az, aki beszél. Az állat az, aki nem beszél. Ezt a felfogást vallotta a közhit, már évezredek óta. Maga a tudomány is ezt vallotta.

Újabban azonban néhány meglepő fölfedezést tettek azok a lélekbúvárok, akik állatokkal foglalkoznak. Bühler kimutatta, hogy a tíz-tizenegy hónapos gyermek értelme, következtetése fölöttébb hasonlít a csimpánzéhoz. Meyersohn majmai úgy válogatnak a kisebb-nagyobb szerszámokban, ha valami műveletet kell véghezvinniük, mint az értelmes iparosok. Köhler pedig megfigyelte, hogy amikor egy csimpánz azt akarja, hogy valahová elkísérje a társa,

megérinti őt, a kezénél fogva húzza, rá-rátekint, majd elindul abban az irányban, amelyikben menni kíván. Hogy a majmok bizonyos jellegzetes és visszatérő hangokat adnak örömeik és szomorúságuk kifejezésére, azt már rég tudtuk. Tudtuk azt is, hogy a papagájok „beszélnek”, igaz, hogy hosszú idomítás és gyakorlat után, de sokszor egész mondatokat is hibátlanul és eléggé érthetően ismételnék. Mindez gondolkodóba ejtette a nyelvtudományt. Vajon végképp meg lehet-e tagadni az állatoktól a beszéd képességét?

H. Delacroix, a francia nyelvtudós, aki ezeket az adatokat egy rövid és pompás tanulmányban felsorakoztatja, szinte végérvényesen eldönti a hosszú pört. Az állatok nem beszélnek, ő maga is furcsállja, hogy amikor a tudomány egyéb ágai a felsőbbrendű állatokat igazolják, s bebizonyítják, hogy értelmük sokkal közelebb esik az emberéhez, mint hittük volna, a nyelvtudomány kénytelen még mélyebbre ásni azt az árkot, mely az embert a magasabbrendű állatoktól elválasztja. De így van. Yerkes, aki évekig kísérletezett a majmaival, közli, hogy „sohasem utánoztak egy hangot, és egy hangra vajmi ritkán válaszoltak hanggal”. Beszélőszervük majdnem olyan, mint a miénk. Hangszalagjaikkal, nyelvükkel, szájpadrólásukkal, ajkukkal ugyanazokat a hangokat képezhetnék, mint mi. Nem is a beszélőszervükben van a hiba, hanem bennük magukban. Az ő főérzékük a látás. Ez kielégíti őket. Beérik azzal, hogy valamit észrevesznek, és valamit megmutatnak. A hang náluk csak másodrendű valami, nemigen törődnek vele. Viszont az embernél a hang a fő-fő érzék. Ez teremtette meg a zenét s a nyelvet is.

Mindezt így fogalmazhatjuk meg magunknak: a majmok tudnának beszélni, de nem akarnak, viszont a papagájok akarnának beszélni, de nem tudnak, csak utánoznak bennünket. Minden állatból hiányzik a mi jellegzetes hallásunk, mely a hangszíneket és árnyalatokat már korán érzékeli, azaz élettanilag is titokzatos érzékszervünk, mely legkésőbb fejlődik ki, utoljára hagy el bennünket, s még a halál pillanatában is működik, amikor a többi érzékszervek már rég meghaltak, s az öntudat már rég megszűnt. Az ember tehát az a lény, aki hall, az állat pedig az a lény, aki lát, szagol, tapint, ízlel, s hallása minőségileg különbözik a miénktől. Az állatok csicsereghetnek és rőföghetnek, megannyi bizonyosságát adhatják leleményüknek és lelkes ösztönösségüknek is, megannyi mozdulattal és elmés jellel is élhetnek, de - úgy látszik - a beszéd, a hangokkal való elvont közlésmód mégiscsak a mi csodálatos kiváltságunk marad.

Pesti Hírlap, 1933. október 8.

ÁKOMBÁKOM

MENYASSZONY

Múltkor, a nyári rekkenő délben láttam egy esküvőt.

A menyasszony kiszállt a gépkocsiból. Fehér selyemruhát viselt, mirtuszkoszorút, de szemén - talán a tűző verőfény ellen, talán valami baja miatt - óriási fekete szemüveget.

A vőlegény frakkban, halászápadtan pillantgatott feléje. Vajon mit gondolt? Olyan volt így a menyasszonya, mint valami tündér és rém együtt. Úgy tetszett, hogy a vőlegény egy kicsit félt tőle.

LEVÉL

Levelet olvasok egy kedves nagybetegről, a szenvedésről, a gyógyulási lehetőségéről, az utolsó műtétről, melynek hatása elé reménykedve tekintenek.

Amikor a levelet kinyitom, már több mint negyvennyolc órája tudom - sürgönyökből - , hogy a nagybeteg meghalt.

Ez a levél tehát az élő múlt, mely még nincs megmerevedve, s én, aki rátekintek, a jövő vagyok, aki szomorú bölcsességgel állapítom meg, milyen gyarló az ember.

Tér és idő játszik velem. Minthogy a levelet egy másik országból hozta a posta több napon át, a tér idővé válik.

Így szemléli a mozgó múltat, mint jelent, egy Csillag, mely a Földre néz. A fénysugár másodpercenként háromszázezer kilométer sebességgel halad. Ennélfogva a Siriusból tizenhat év alatt ér a földre. (Tizenhat fényév alatt.)

Ha valaki most a Siriusból egy erős messzelátón a Földre tekintene, a világháború 1917-i dühögő harcait szemlélhetné Franciaországban és Olaszországban, s minket valamennyiünket tizenhat évvel fiatalabbnak látna. Nem mint múltat, hanem mint jelent. Nem mint káprázatot, hanem mint valóságot.

Azokra a rejtélyes erőgyűrűkre gondolok, melyekben élünk, s kezemben - észreveszem - meg-reszket a levél.

A HALÁL SZÁLLÁSMESTEREI

Irodalomtörténetekben kortárs költők neve alatt gyakran látok ilyenféle jegyzeteket: „Született 1885-”.

Ez a vonal a legalattomosabb, legsértőbb valami, amit el lehet képzelni. Olyan gondolatjel ez, mely valóban gondolatot kelt bennem, a lázongó gondolatok egész rajját.

Mit is jelent?

Azt, hogy az illető költő még él, halála függőben van, de emberi számítás szerint nem sokáig, legfeljebb néhány évtizedig, szóval a halhatatlanság nagyreményű jelöltje még nem teljesítette az irodalomtörténet iránt való, talán legfontosabb kötelességét, hogy meg is haljon.

Gyűlölöm ezeket az irodalomtörténészeket, akik különszobát nyitnak nekünk a dicsőség csarnokában, de nagy tárgyilagosságukban már előre helyet néznek számunkra a temetőben is, mint a halál szállásmesterei.

Pesti Hírlap, 1933. október 22.

„AZ ÖNGYILKOS”

A céhrendszer híve vagyok. Becsülöm a mesterségeket és a mesterembereket. Például az asztalost, aki rózsafából egy szekrényt remekel, melyet ma is beküldhetne a céhnek „remekmunká”-ul; vagy az órást, aki oly szakértelemmel nyitja ki a beteg órák szerkezetét, mint a sebész a testünket; vagy a bogártudóst, aki egész életén át csak a hőscincérral foglalkozik, mindent tud róla, ami tudható, az emésztését éppúgy, mint a szerelmét, a szokásait vagy a szeszélyeit. Nemrégiben még váltig csúfolták a szaktanárokat, hogy nem látnak túl az orrukon, és korlátoztak. Lehet, hogy korlátoztak. De milyen emberi ez a korlátozottság, milyen tartalmas és mély. Ebből a korlátozottságból - azt tapasztaltam - több bölcsesség és bölcsélet sugárzik, több jótétemény és áldás, mint az „általános műveltség” zagyvaságából. Szeretem a mesterembereket. Szememben ők az igazi emberek. Legalább valamit tudnak kitűnően, sokkal jobban, mint mi. Csak azokat nem szeretem, akik semmit se tudnak. Meg azokat, akik mindent tudnak, a prófétákat, mert ők a semminél is kevesebbet tudnak.

Ezért kedvelem a szakközlönyöket is. Ráérő időm egyik mulatsága, hogy lapozgatok bennük. Mindegy, hogy a kékfestők értekeznek-e foglalkozásuk csínjáról-bínjáról, vagy a macskatenyésztők, vagy a bélyeggyűjtők. Élvezem szaktudásukat. Úgy érzem, hogy én, az avatatlan, a kontár egy családi körbe pottyantam, s megleshetem, mint váltanak egymással értő tekintetet, mint súgnak össze sokatmondóan a jelenlétemben. Pokoli gyönyörűség ez.

Múltkor is így dőzsöltem a szakközlönyök tengerében, amikor megpillantottam egyet, amelyet eddig még nem ismertem. *Az Öngyilkos*. Hát ilyen is van? Hogyne. Hol jelenik meg? Németországban, ahol minden megjelenik. Kezembe vettem, és eltűnődtem. A címe olyan, mint a többi szakközlönyé. Ha *A Vincellér-t*, *Az Úrlovas-t*, *A Kerékpáros-t* főképp a vincellérek, úrlovasok és kerékpárosok tartják el, akkor - úgy következtettem - az öngyilkosok szakközlönyét is bizonyára az öngyilkosok támogatják. „*Minkeelőtte végezze magával, okvetlen fizessen elő.*” Az ötlet üzletileg nem is rossz. Hiteles kimutatások szerint a világon évente legalább százezer ember önkezével vet véget életének. Ha csak minden tizedik előfizet, csinos tábor verődik össze. „*Öngyilkosoknak nélkülözhetetlen.*” De vajon csakugyan előfizet-e az, aki már eleve un mindent és így a róla szóló szakirodalmat is? És behajthatják-e rajta a díjat? Nem valószínű-e, hogy éppen abban a pillanatban emeli majd magára a pisztolyt, vagy nyeli el a mérget, amikor a pénzbeszedő jelentkezik a nyugtával, mely az ő keserűségének amúgy is telt poharában az utolsó ürmecsepp lesz? Ez meggondolandó. Aztán remélhető-e, hogy az illető „*állandó és hű előfizető*” marad, évtizedekig? Fogós kérdés. Hiába hirdeti hát az ilyen folyóirat, hogy „*tájékoztató, változatos és szórakoztató*”, vagy hogy „*megszépíti és földeríti az ön életét*”, vagy hogy „*lakásváltozás esetén azonnal utána küldjük*”, hiszen azok, akikre számít, az ellenkezőt akarják, azt, hogy az életük ne legyen változatos, hogy mennél jobban elrútsák és megkeserítsék, s így mennél előbb elkövethessék végzetes tettüket, ha pedig lakást változtatnak szegények, rendszerint olyan helyre távoznak, ahova a posta semmiféle szakközlöny se kézbesít.

Ezek a merőben tiszteletlen, kaján gondolataim azonnal szétrebbentek, mihelyt olvasni kezdtem. Komoly folyóirat ez. Lelkes tudósok, derék emberbarátok írják. Céljuk, hogy az öngyilkosságok egyre növekvő hóbortjának gátat vessenek. Világjárvány ez, akár a középkorban, amikor szintén megsemmisült egy műveltség, s egy másik kezdődött. A betegség lázgörbéje még mindig fölfelé emelkedik, Németországban és Japánban, Angliában és Kamcsatkában egyaránt. Ijesztő számokat látok. Századunk három rövid évtizede alatt, amint a rendelkezésünkre álló hivatalos adatokból kiderül, a földgolyón tízmillió ember pusztult el önmaga

által, annyi, mint a világháborúban a messzehordó ágyúk, puszkagolyók, kartácsok, lángvetők és mérgegázok által. Micsoda hadsereg ez! Az emberek nemcsak egymással tudnak hadakozni, hanem önmagukkal is. De az ok, amiért hadat üzennek és ellenségévé válnak önmaguknak, többnyire rejtélyes, nem mutatható ki, akár az, hogy mi a hadüzenet vagy a háború oka. Egy argentinai orvos közli, hogy ismer egy jómódú földbirtokoscsaládot, valamennyien egészségesek, a testi vagy a szellemi terheltség nyoma nélkül, daliások, bajnoki természetűek, munkások, szorgalmasak, istenfélők, ezenkívül kora tavasztól késő őszig a szabadban dolgoznak, ott hálnak is, s eddig ötük követett el öngyilkosságot, az apa és négy fia, és ebben a pillanatban az ottaniak a két még életben maradt fiú öngyilkosságát várják, ez esedékes, szinte fogadásokat kötnek, hogy mikor, melyik napon és órában fog bekövetkezni.

Olvasom azoknak a könyveknek a lajstromát - korok, nyelvek, szerzők szerint csoportosítva -, melyek az öngyilkosságról szólnak. Óriási szakkönyvtárat lehetne belőlük összeadni. Mennyi mindent írtak már erről az emberek, s milyen következetlenek voltak önmagukhoz. Az öngyilkosságot egyformán a legnagyobb gyávaságnak és a legnagyobb bátorságnak tartják, a legnagyobb erénynek és a legnagyobb bűnnek. Cato szóban és tettben magasztalta. Szent Ágoston azzal a szellemes érveléssel ítélte el, hogy aki öngyilkos, embert öl, és közömbös, hogy az az ember ő maga volt-e, ennél fogva minden öngyilkos gyilkos is. Kreosz szigetén annak idején hatáságilag bocsátották az öngyilkosok rendelkezésére a mérget, mint holmi ingyen kenyeret az ínségeseknek vagy ingyen jegyet a másvilágra. A biztatás nem segített. Még az elrettentés sem. A XVI. és XVII. században elkobozták vagyonukat, fölszaggatták lakóházuk küszöbét, hogy ezzel a társadalomból való kiközösítésüket jelképezzék, még az út kövezetét is föltépték, melyen hullájukat vonszolták végig egy kordén, lefelé fordított fejjel, hogy hajuk a földet söpörje, aztán hóhér akasztotta fel őket, s kutyapécér dobta egy szemétdörmbe, hollók és varjak ételül.

Nagy Frigyes egy katonáját hatévi várfogságra ítelték öngyilkossági kísérlet miatt. Az írókirály, Voltaire barátja, levelet intézett az ezredparancsnokhoz, s azt tanácsolta, ne zárassa be a szerencsétlen vitézt, inkább vágasson rajta eret, az talán majd segít.

Mit művelünk mi? Minthogy nem ismerjük az öngyilkosság igazi okait, tünetileg kezeljük. Igyekezünk megakadályozni a lehetőségét. Ez is valami. Kétségtelen, hogy tömegnyavalya. Lelki gyógyításának csak akkor lehetne némi fogantatja, ha egyénileg foglalkozhatnánk vele. De erre nincs módunk. Mi se tudjuk megfogni a kérdést. Az öngyilkosokat sem. Kisiklanak kezeink közül. Egy latin remekíró ezt írta: „Az életbe csak egyetlen kapu vezet, de belőle megannyi kapu nyílik kifelé.” Akik boldogtalanok, az életüket börtönnek érzik, de zsebükben mindig ott a börtönük kulcsa is, nem is egy, hanem valamennyi. Nyilván az az ősi bökkenő, hogy velük szemben lehetetlen alkalmazni az utolsó érvet, az utolsó fenytőeszközt, a halálbüntetést. Lehetetlen halálra ítélni őket azért, amiért meg akartak halni. A hóhért, aki feléjük közelednék, bizonyára barátian üdvözölnék, hogy olyan udvarias és előzékeny, s azt mondanák neki egy könnyed, társasági mosollyal, mint mi a házigazdának, amikor ránk segíti a kabátunkat, melyet magunk akartunk fölvenni:

- Köszönöm.

Pesti Hírlap, 1933. október 22.

EMBER ÉS VILÁG

UTOLSÓ SZÓ

Valaki a társaságban ezt a történetet mesélte:

A kegyelmes asszony, aki egész életében a rangkór betegje volt, késő aggságában, nyolcvan-kilenc éves korában haldoklott. Már régóta nem beszélt senkihez. Utolsó délelőtt a komornája ezt jelentette neki:

- Az előbb érdeklődött kegyelmes asszony állapotáról X. méltóságos úr.

A kegyelmes asszony erre fölemelte vékony csontvázujját, és síri hangon, de azért bizonyos eréllyel és rendreutasítólag mondta:

- Kegyelmes úr.

Aztán lehunyta szemét, és meghalt.

Ezen a gyarlóságon sokan kacagtak. Én kénytelen voltam védelmembe venni a kegyelmes asszonyt, így:

- Voltaképp tiszteletre méltó, hogy valaki az utolsó leheletéig ragaszkodik meggyőződéséhez, s halottas ágyán is azzal foglalkozik, amivel különben szokott foglalkozni. Valamennyien ilyenek vagyunk. Apró-cseprő gondjaink, rigolyáink elkísérnek bennünket a sírunkig. Ez a szép, ez a helyes, ez az emberi. Magamról se állhatok jól, hogy másképp fogok majd akkor viselkedni. Látom az orvost, aki halálom előtt öt perccel megveregeti vállamat, s így biztatgat: „No, most szépen aludjon”; de látom magamat is, aki ekkor tiltakozva emelem a levegőbe mutatóujjamat, s maradék erőmmel ezt suttogom: „Ikes ige, kedves főorvos úr, ikes ige.”

BIZTOS

Az édes, kis, zavart menyasszonyka boldog lámpalázzal, angyali, félszeg mosollyal beszél nekem a vőlegényéről.

- Állása is van. Ugyan csak nyolcvan pengő a fizetése, de az legalább biztos. Biztos - ismétli, és lélegzetet vesz, mintha sóhajtana. - Olyan biztos...

Hasonlatát én fejezem be magamban:

- Mint a halál.

EGY VERS JELLEMZÉSE

Úgy alkotta meg ezt a költeményét, ezt a kétszakaszos kis versét, úgy építette föl, tervezte ki, oly keményen, előrelátóan, mindenre gondolva, mintha az örökkévalóság számára alagutat vájt volna a bazaltsziklába, s most jöhetnek-mehetnek a divatok, az irodalmi hóbortok, évez-redekig, biztosan dübörögnek át rajta az emberek meg-megújuló lázai, akár a menetrend szerint robogó gyorsvonatok: többé semmi sem rémítheti meg szilárd pályáját, a szeszélyes ihlet és a mérnöki számítás időálló remekművét.

ÁLMATLANSÁG

Próbálsz elaludni. Le-lemerülsz az álomba, de szüntelenül fölbukkansz belőle. Fejed ismét az öntudat felszínén lebeg. Úgy tetszik, hogy a tested vagy a lelked túlföntül könnyű. Ilyenkor egyél négy-öt falat kenyeret. Ez a legjobb altató. Egyszerre elnehezedel tőle, kóvályogva imbolyogsz lefelé, s nemsokára már lenn is vagy az öntudatlanság áldott homályán, s beleragadsz az álom iszapos mederágyába. Ez a négy-öt falat kenyér olyanféle szerepet tölt be, mint az öngyilkosoknál az a négy-öt darab kő, melyet zsebükbe dugnak nehezékek, hogy mennél előbb leérjenek a folyó fenekére, s ott mennél előbb magukhoz ölelhessék sáros halálukat.

UTCAPAD

Sokszor már azt hiszem, hogy minden, ami előttem van, pusztá szemfényvesztés. De ma láttam egy utcapadot, amelyet kiemeltek a földből. Ez az alacsony alkotmány, amint alsó tartóoszlopaire állították a járdán, majdnem a házak első emeletéig ért. Olyan volt, mint a bölcsességfog, melyet a fogorvos a hatalmas gyökereivel kiránt az ínyből. Lám-lám - mormogtam -, néha kellemesen csalatkozunk. Ezután jobban fogom tisztelni az utcapadokat.

„VADONATÚJ FRAKK ELADÓ”

Egy vityilló ablakában ez a fölírás olvasható:

Vadonatúj frakk eladó.

Aki szemügyre veszi ezt az ütött-kopott kalyibát és vaksi, palackzölden csillogó ablaküvegét, ámulva kérdezi, milyen életművész ad túl vadonatúj frakkján. Tréfának véli az egészet. De nem tréfa.

Egy öreg pincér halt meg hosszú betegség után, anélkül hogy magára ölthette volna imént készített frakkját, s most hozzátartozói árusítják gazdátlaná vált mindennapi munkakabátját.

Bállovagok, vidor fiatal emberek, vegyétek meg sürgősen. Boldoggá tesztek vele egy szegény családot s egy szegény frakkot is, mely örökös robotra volt elkészülve, a kávéházak és éttermek örökös gőzében. Menjetek mulatni, s vigyétek mulatni ezt az árva frakkot is.

GYÖNGÉDSÉG

Amikor évekkal ezelőtt hetekig élet és halál között lebegtem, az emberek elhalmoztak figyelmükkel. Sokan meglátogattak. Telefonom állandóan szólt. Reggelenként ismerősök, ismeretlenek levelei hullottak paplanomra. Virágokat, ajándékokat kaptam mindenünnen.

Ma is hálás vagyok ezeknek a kedves, jóságos lelkeknek, akik elhitették velem, hogy fontosabb vagyok, mintsem hittem, s ezzel fokozták életkedvem, ellenállóképességemet.

De leghálásabb vagyok egyik barátomnak. Ezzel annakelőtte úgyszólván naponta találkoztam. Minden ügyünk, gondolatunk közös volt. Ő azonban attól kezdve, hogy ágynak dőltem, felém se nézett. Még föl se hívott, egyetlenegyszer sem. Nem vette tudomásul, hogy beteg vagyok.

Emlékszem, lázálmaimban gyakran foglalkoztam vele, és el-eltöprengettem, hogy mért hanyagol el. Nem gondolhattam egyébre, mint arra, hogy ő a betegségemet merőben jelentéktelennek tartja, hiszen különben okvetlenül hozzám futna, s ez a távol maradó figyelme, ez a közönybe bújtatott gyöngédsége hitette el velem, hogy kutyabajom, ez edzette önbizalmamat, ez vigasztalt meg, sokkal inkább, mint azok, akik fogadkoztak, hogy milyen remek színem van, és hogy nemsokára fölkelek. Ma is meg vagyok győződve, hogy csak ez marasztalt itt az életben.

Később megtudtam, hogy barátom öntudatosan viselkedett így. Minden órában pontosan értesült arról, mennyi a lázam, és milyen a szív működése, és ő maga küldött hozzám egy orvost is, titokban.

Amikor fölépültem, szórakozottan mentegetőzött: hogy „sok dolga volt”. Nem is köszöntem meg neki a figyelmét. Ilyesmit nem lehet megköszönni. Hálám is a közöny áruháját viseli, mint az ő gyöngédsége.

Pesti Hírlap, 1933. november 5.

ÁKOMBÁKOM

VALAKI

„Valaki” - hallom; „Senki” - hallom. Csak egy ember. No, ne mondd. Tényleg sok van ebből a fajtából. De nézd meg közelebbről. Mindegyik remekmű. Szemében a szenvedés s a szeretet utáni vágy. Lelkében tapasztalat és emlék, akár a tiédben. Fején pedig a koponya, mint egy királyi korona. Minden ember király.

IGAZSÁG ÉS SZÉPSÉG

Az igazság délkörök, népek, véralkatok szerint más és más. Nincs föltétlen igazság. Az igazság viszonylagos.

Csak az örültek követelnek mindenáron igazságot. A bölcs az életben nem az igazságot keresi, hanem a méltányosságot és emberiséget, s nem aszerint ítélkezik, hogy valami igazságos-e, hanem hogy szép-e.

Ezt a mértéket kellene alkalmazniok a műbírálóknak is.

Hányszor olvasom, hogy valamilyen műalkotást - könyvet, képet, szobrot - azért tartanak kitűnőnek, mert a művész az igazságot hirdeti, „a lelke igazságát”, mert a művész „őszinte”, mert a művész „bátor”.

Vajon honnan tudják ezek a műbírálók, hogy mi lakozik a művészből, hogy milyen a lelkének a valósága, hogy milyenek a vágyai és álmái a művészet visszfénye nélkül, hogy milyen a nyersanyaga, melyből művészetet formál? Ennyire ismerik őt? Ismerik - ismerhetik - ennyire akár önmagukat is? Nyilvánvalóan nem.

Ők csak a műalkotást ismerhetik, melyet színről színre szemlélhetnek a maga tapintható érzékletességében, s legfőljebb azt állapíthatják meg, hogy ez igaznak, őszintének, bátornak hat-e, de azt már nem, hogy maga a művész igaz, őszinte és bátor. Ebben az esetben összehasonlítják azt, amit ismernek, azzal, amit nem ismernek.

Arra nézve, hogy egy műalkotás összevág-e a valósággal - a művész lelki valóságával -, nincs semmiféle mértékük. Ennélfogva nem azt kell róla mondaniok, hogy igaz vagy igaztalan, hanem azt, hogy szép vagy rút.

Szerénységre kell inteni minden műbírálót. Aki ezen a téren nem éri be a széptani ítéletekkel, s erkölcsi ítéletekkel áll elő, az rosszban sántikál, és csalni akar.

HEGYEK

Ó, a hegyek, a nagy hegyek ott a távolban, a kékeszöld, barnás bőrükkel. Úgy állnak lomhán, mint őskori halak, mint vízözön előtti cápák vagy cetek, melyek lassan, szemünknek láthatatlanul úsznak a felhők közt a levegőben.

EGYÜTT A ZIVATARRAL

Nagy, fényes hőségek után, melyektől hetekig szenvedünk lógó nyelvvel, megpuhult agyvelővel, munkátlanságra és álmatlanságra kárhoztatva, tehetetlenül, a nap és éj minden órájában, nyelve bosszúságunkat és dühünket, szeretem nézni a fölvonuló, sötét zivatart, mely tombolva nyargal végig a tájon, a záport, mely áztatja a tikkadt göröngyöket, a villámot, mely megvilágítja a víztől csorgó, még mindig poros falombokat, s főképp szeretem hallgatni a mennydörgés komoly apai hangját, a villámcsapásokat is, és sohase sokallom fülsiketítő lármájukat vagy pusztításukat, mert úgy érzem, hogy legmértőbben ők adnak kifejezést eddig magamba fojtott haragomnak és kétségbeesésemnek.

Pesti Hírlap, 1933. november 5.

EMBER ÉS VILÁG

UTOLSÓ SZEREPLÉSÜNK

A temetés utolsó személyes szereplésünk. Már elmúltunk, megszűntünk lenni. Ekkor azonban, még egyszer, utoljára, mint egyének jelenünk meg, s egyéni kárörömöt vagy egyéni irigységet keltünk felebarátainkban azzal, hogy valaki, egy fontos kiválóság nem jött el, vagy azzal, hogy valaki, egy kiválóság koszorút küldött koporsónkra. Porhüvelyünk, melyet eltakarítanak, ilyenkor mintegy a kitartóságánál fogva, végső erőfeszítését teszi, hogy megmozgassa a földi hiúságot. Aztán ennek is vége, mindörökre.

KÉT ÁLOM

Azt álmodom, hogy halálra ítélnék. Az ítéletet azonnal végre kell hajtani. De a véstörvényszék elnöke, akiben az én derék, budai kisszabómat ismerem föl, kegyelemre ajánl, ha egy hónap alatt egy öltözet kifogástalan ruhát tudok varrni magamnak. Valami műhelybe vezetnek. Szigorú katonai őrizet vesz körül, hogy a külső világgal ne érintkezhessen. Divatlapot tesznek eléem, s rendelkezésemre bocsátják a szükséges szövetet, a bélést, a cernát, a gombokat, aztán a szerszámokat is, a varrógépet, az ollót, a vasalót, a tűt és gyűszűt, de figyelmeztetnek, hogy amennyiben elrontok valamit, új anyagra nem számíthatok.

Akkor magamra hagynak. A kétségbeesés környékez. Eddig még soha életemben nem fűztem bele egy tűbe, s egyetlen öltést se tettem. Vajon érdemes-e birokra kelnem a lehetetlennel? Nem volna-e helyesebb előre beletörödni sorsomba, s az időt - életem utolsó harminc napját - gúnyos semmittevéssel töltenem? Később mégis fölágaskodik életöszönöm. Két hetet szánok a tanulásra s két hetet magára a kivitelre. Óvatosan fölfejttem a rajtam levő ruhát, s azon tanulmányozom az öltést, a fölajtást, a szegést, mindazt a boszorkányságot, melyet az emberiség a földön való bolygása alatt kitalált sok ezer éven át, azt a rengeteg tudást és tapasztalatot, mely összegezve és tömörítve benne van egyetlen ilyen ruhában. A szövetbe úgy vágok bele az ollóval, mintha tulajdon testemet metélném. Egy elcsuszamlás, és már végem. Minden leleményemet és ötletemet arra fordítom, hogy munkám sikerüljön. De a tűkkel összeszurkálom ujjaimat, s a tüzes vasaló megégeti a kezem. Valahogy mégiscsak elkészülök. Az utolsó napon azok a katonák, akik a műhelybe hoztak, egy színház rikítóan kivilágított színpadára löknek abban a ruhában, melyet magam szabtam és varrtam, hogy ott a kegyelmi tanácsa átalakult vézbíróóság döntsön halálom vagy életem felől. Sápadtan botorkálok előre. Sietni próbálok, hogy ne igen vegyenek szemügyre. De a fényszóró könyörtelenül követ, és megvilágítja ájuldozó alakom. Mihelyt kilépek, az egyik nadrágszáram, mely olyan szűk, hogy alig bírok mozogni benne, szétreped, csak a másik lötyög combom körül, bőven, mint egy kályhacső. Pötyögő és mégis feszes kabátom, az összevissza gubancolt cernahálózatával valami förtelmes gönchöz hasonlít. A szakértők a hosszú asztalnál előbb hűledezve néznek, aztán úgy kacagnak, hogy potyog a könnyük, s a baljós hahota, mely átragad a nézőtérre is, most már végleg megpecsételi halálos ítéletemet. Azt álmodom, hogy halálra ítélnék valakit. Az áldozat az én rokonszenves budai kisszabóm. Észreveszem, hogy most én vagyok a véstörvényszék elnöke. Ezért, minekelőtte elvezetnék az elítéltet, megállítom őt, és hogy a jóért jóval fizessek, hálából közlöm vele, hogy megkegyelmezek neki, ha egy hónap leforgása alatt

szabályos szonettet ír, tizennégy sorban, négy szakban, négy visszatérő rímmel, az első részben föltétlenül ölelkező rímekkel, a második részben lehetőleg páros rímekkel, de nem bánom, keresztrímeket is használhat, mert az én elnézésem és megértésem határtalan. Azt is értésére adom, hogy a tárgyat értelmi vagy érzelmi életének bármely köréből szabadon választhatja, esetleg a szabászat olyan gazdag és változatos köréből is. A kisszabó földig hajol, könnyes szavakkal, gügyögve köszöni meg nemességemet. Bezáratom dolgozószobámba. Ott egy rizsma papírt, száz hegyesre faragott írót, ötven töltőtollat tétetek eléje, aztán ezer egyptomi cigarettát, két dézsa feketét, hogy alkotókedvét és mámorát fokozhassa, s egy verstant is, melyben meglelheti a szonett összes szabályait, sőt Szemere Pálnak *A reményhez* című szonettjét is, mintául. Ő, aki eddig az írót csak arra használta, hogy a mértékkönyvbe a centimétereket bevezesse, és világléletében csak újságokat meg néhány füzetes regényt olvasott, kénytelen tudomásul venni, hogy a versnek is van mértéke, akár egy ruhának. Hüvelykjével ott zongoráz többi ujjainak bögyén, hogy a jambusokat számlálja. Rámered az előtte levő költeményre, hogy kipuhatolja mindazt, amit a szonett terén Fra Guisone d'Arezzo óta Dantén, Shakespeare-en, Goethén és Baudelaire-en át megteremtett az európai költészet. Időközönként fölkeresem, és tanácsokkal látom el. Lelkére kötöm, hogy a verstan és a minta nem minden. Azt ajánlom, hogy hagyja abba a tanulást, és próbáljon már a maga lábán járni, lustálkodjék kicsit, és ábrándozzék is, legyen önálló és szeszélyes, szóval fejlessze egyéniségét, ahogy mások a svédturnával a mellkasukat és a hasizmukat fejlesztik. Ezt nem érti. Mindennap ír egy szót, aztán másnap kitörli. A második hét végén elkészül az első sora, mely így hangzik: „Piros bort ittam az este.” Fogalmam sincs, hogy miért ragaszkodik ilyen lelkiállapotban épp a piros borhoz, de nem vonhatom kétségbe egyéni költői jogát. Biztatom, hogy folytassa, és öltön szót szóba, ahogy túvel szokott öltögetni. A harmadik hét végén létrejön az első két szak, ezekkel a visszatérő rímekkel: vannak, vannak, voltak, voltak. Nincs módomban segíteni, de azért befejezi művét, s a harmincadik napon őt is a színpadra tuszkolják a katonák, ott ül vele szemben a bíráló bizottság, hogy meghallgassa költeményét. Összeborzolja haját, s kissé dalolva és bandzsítva, kissé illegve és táncolva, elszavalja szonettjét, ezt az igazi fércművet, melyet a bíráló bizottság tagjai - kiváló költők és írók - aljas nérói gyönyörűséggel hallgatnak. A nevetés minden sornál magasabbra dagad és öblösödik, és végül a szakemberek gonosz hozzáértése őt is kisöpri az életből, akár az előbb engem.

Pesti Hírlap, 1933. november 19.

EMBER ÉS VILÁG

SASFIÓKOK NEVELÉSE

A sasok gyöngéd szülők. Mohával, levéllel bélelik fészüket ezek a harcias madarak. De mihelyt fiókáik fölnövekednek, éles köveket, szögeket, hosszú tüskéket csempésznek oda, hogy szépszerével kitessékeljék őket. A családi otthont barátságatlanná teszik, mint magát a külső világot, hogy a kicsinyek megbarátkozzanak az étellel. Micsoda bölcs nevelők a sasok.

ZENEKAR

Őrjöngő zenekar csinnadrattáz néger hangszereivel. Nincs mód, hogy megszökjem a pokoli zenebona elől. Nincs mód arra sem, hogy ők abba hagyják, mert már közel egy félórája fáradhatatlanul dübörögnek. Kétségbeesésemben azzal a gondolattal játszodom, hogy lassanként lelövöldözöm a zenekar tagjait egyenként, amint a céllövő „szedegeti le” a fákról a verebeket. Előbb a kövér és lármás dobost veszem célba. Találok, de a többiek elszántan folytatják, mintha mi sem történt volna. Utána a karmester hull le, majd a zongorás, s a két klarinétos is elterül, vérebe fagyva. A zene egyre vékonyodik. Végül a szakszofonost némítom el, aki utolsó pillanatáig halált megvető bátorsággal fújta. Csak ekkor borul rám a megváltó csönd.

MÉRTÉK

Arra, hogy valaki milyen művész, s eredetisége mekkora fokú, nincs föltétlen mértékünk. Ha munkáit másokéival vetjük össze, vagy a kortársakra való hatását figyeljük, csalatkozhatunk megítélésében. Azt se hihetjük, hogy majd a múltó idő tünteti föl és szökkend szemünkbe értékét, mert az idő gyakran hűtlen sáfára a rábizott kincseknek. Nekem azonban van erre egy egyéni s eléggé megbízható ellenpróbám. Amikor egy költő igazi jelentőségéről kell meggyőződnöm, lehunyom a szemem, s képzeletem minden hevével azt igyekszem elképzelni, vajon milyen űrt hagy hátra, ha egyáltalán meg sem születik, vajon milyen hézag támad érzelmi életünkben, gondolkozásunkban, műveltségünkben, ha nem jön létre ez vagy az az alkotása, ez vagy az az alakja, ez vagy az a költeménye. Néha - nagyon ritkán - a légies tér, a semmiség vesz körül ilyen kísérletezésnél. Akkor az illető lángelme. Néha csak hiányérzet fog el, fájdalom vagy sajnálkozás. Akkor az illető tehetség. Néha pedig - leggyakrabban - semmit sem érzek. Akkor az illető csak ilyen vagy olyan tollforgató, nem teremtőerő.

VIDÉK

A nénikének volt egy kétszobás lakása, konyhával, kertes udvarral. Évtizedekig lakott itt. Tavaly hosszú készülődés után elhatározta, hogy lakását átalakíttatja, az egyik homályos lakószobából konyhát csinál, a világos konyhából pedig lakószobát. A terv sikerült. Min-

denkinek, aki megfordult nála, büszkén mutogatja lakását, hogy az újat összevesse a régivel, s a látogatók ámuldozva jelentik ki minden alkalommal, hogy mennyivel jobb így, mint amúgy. Én is ezt ismételem, ahányszor meglátogatom. Múltkor azonban egy amerikai barátommal mentem hozzá, aki életében először járt Európában. Ő nem ismerte ezt a házat sem újabban, sem azelőtt. A néni lehangoltan beszélgetett velünk, aztán, hogy eltávoztunk, egy ablakmélyedésbe ült, s érezve minden dolog viszonylagosságát és hiúságát, lassan sírdogálni kezdett.

TŐKE ÉS KAMAT

Bizonyos idő múltán mindenkinek több ismerőse, barátja van a földben, mint a föld felett. Azok, akikre hajdan ráköltötte szeretetét, megszöktek előle, s hűtlenül magukkal vitték a földbe ezt az aranytőkét. A hitelező azt reméli, hogy ez ott lenn csöndesen kamatozik. Egy darabig még ténfereg itten. Aztán ő maga is utánuk megy, hogy fölvegye a kamatot. Hogy is mondják ezt üzleti nyelven? „Fut a pénze után.”

Pesti Hírlap, 1933. november 26.

EMBER ÉS VILÁG

ÖREG, VIDÉKI TANÍTÓ

Szegény már fáradt volt és csüggedt. Nem hitt sem a jó szó, sem a nádpálca nevelő hatásában. Túlontúl sokat tapasztalt. Bölcs volt.

- Verje meg, tanító úr - rimánkodott a kétségbeesett apa, aki a rossz kölyke miatt járt a nyakára.

- Nem verem én meg - mondta a tanító, és unottan legyintett. - Verje meg az Isten.

DICSŐSÉG

Valaki négy szemközti közli titokban egy leánnyal, hogy szereti őt. A leány nem veszi tudomásul. Erre az illető a közönséggel - a legnagyobb nyilvánossággal közli ezt, versben és rímekben, oly meggyőzően és ötletesen, hogy érette mindenki megszereti, bálványozza és imádja őt, kivéve azt a leányt, aki szerelmét fölgerjesztette. Ez a dicsőség. A veszett fejsze nyele.

ORVOSI VÁRÓSZOBÁK

Szemlék, képeslapok vannak szétszórva az asztalokon, a várakozó vendégek szórakoztatására. Ezeket már megannyiszor átlapoztuk. Minden cikkhez és képhez valami borzasztó eszménk társul: egy foggyökérgyulladás vagy egy műtét emléke. Ha évek múlva visszatérünk ide, ugyanazok a szemlék és képeslapok merednek ránk, mert közben minden haladt és változott - a betegségünk is -, csak az a szoba maradt a régi, mintha benne megállt volna az idő. De épp ez a baljós mozdulatlanság int bennünket az ellentét erejénél fogva: *Memento mori*.

ELISMERÉS

Egész életünkben arról ábrándoztunk, hogy egyszer majd istenigazában megdicsérnek bennünket. A mellőzés esztendeiben, a kudarc éjszakáin a szégyentől fölmaratva hánykolódunk párnánkon, s élénk színekben festjük magunk elé azt a jelenetet, amikor kárpótlást és elégtételt kapunk szenvedésünkért, s lábunk elé rakják a rég várt és rég megérdemelt elismerést. Ez előbb-utóbb meg is történik. De nem úgy, ahogy elképzeltük. Valaki szemben áll velünk, és agyba-főbe magasztalja érdemeinket, mi pedig várjuk, hogy elmúljanak a kínos pillanatok. Mit is tehetünk vele? Ha pofon ütne, mi visszaütnők, ha belénk kötne és sértegetne, mi izzó lendülettel ellentámadásba mennénk, és torkára forrasztanék a szót. Így azonban tétlenségre vagyunk kárhozthatva. Nem tódíthatjuk azt, amit hallunk, nem súghatunk neki újabb dicsérő ötleteket, nem harsoghatjuk túl magasztalását, pedig ehhez nagy kedvünk van. Ez illetlenség volna. Nem bólinthatunk, nem helyeselhetünk, még csak meg sem köszönhetjük kedvességét, mert ilyesmi annyi, mint megdicsérni valakit azért, amiért megdicsér bennünket. Ez nevetséges volna. Még csak nem is tiltakozhatunk, nem mondhatunk neki ellent, hiszen esetleg ellen-

véleményre hangolhatnók. Ez pedig ostobaság volna. Lesütött szemmel, pirulva kell vesztegelnünk, mint holmi zárdaszűznek, amíg véget nem ér a megpróbáltatás. Ilyen az álmaink beteljesülése, a diadal, melyre oly sokáig és oly reménytelenül várahoztunk: szürke, unalmas és buta.

GYÁSZ

Néhány hónappal ezelőtt egy barátom elvesztette tizennyolc éves egyetlen leányát. Ott voltam a temetésen. Láttam őt, amint könnyektől csorgó arccal, őrjöngve bámult be a nyitott sírgödörbe, mely elnyelte reménységét. Azóta alig volt nap, hogy eszembe ne jutott volna. Úgy élt bennem, mint a megtestesült fájdalom. Kevesen szenvedtek annyit és oly mélyen, mint ő. Múltkor este fölszállok a villamosra, és a gyászeset után egy negyed évre először találkozom vele. Háttal ül nekem, valakivel beszélget, s amikor belépek - épp abban a pillanatban - valamin nevet, szíve mélyéből, hangosan és boldogan kacag. Miért is ne? Ez nem áll ellentétben a gyással. Végre nekem az ő bánata csak afféle külső újság és szín volt, de az ő bánata hozzátartozott, szervesen beléje nőtt, megszokta, ráunt, s valahogy - ki tudja, milyen hősies munkával - el is intézte. Mindezt pár másodperc múltán megértem. Addig azonban a két kép: az a kép, mely a temetésen rögződött belém, és három hónapig állandóan sírt bennem, viaskodott ezzel a képpel, a valóság képével, mely most történetesen nevetett, mintha három hónap óta állandóan nevetett volna. Döbbenetem azonban még ma is tart. Nem győzők eléggé ámulni az élet csodálatos véletlenein.

ERKÖLCSI MAGAVISELET

Költő, sohase örülj, ha bírálóid csak nemes eszméidet, csak magasztos és fennkölt fölfogásod emlegetik. Nem jelent az egyebet, mint azt, ha egy álmos, nehézfejű nebuló, aki előmenetelből megbukik, egyest kap erkölcsi magaviseletből.

LÉLEKGYÓGYÍTÁS

Vajon ha tudom a lélek törvényeit, egészséges lehetek a puszta megértés által? Nem oly önáltató hiedelem-e ez, mint az, hogy ha tudok összeadni és szorozni, akkor vagytonokat szerezhetek, milliókat és milliárdokat adhatok és szorozhatok össze magamnak?

NÉVJEGY

Ő, akinek nincs semmiféle képessége, semmiféle címe, a viharos időkre való tekintettel ezt a névjegyet nyomatta magának:

X.Y. kortárs

Pesti Hírlap, 1933. december 3.

HIDEG

Te vagy az ősi ellenség.

Tagadlak egész hevemmel, mert mivoltom az, hogy lobogjak, égjek, láng legyek, és szüntelenül áradjak, táguljak, nőjek.

Te is tagadsz engem, mert gúzsba kötsz, összeszűkítesz, belém marsz, mint a farkas, s érzem, hogy egykettő fölfalnál, szőröstől-bőröstől, ha hagynám.

Mihelyt kilépek, könny csorran két szememből. Nem érzek pedig semmi szomorúságot, szellemem vidám, s gyönyörködik a téli táj vad szépségében, de testem, mely bölcsebb nálam, a butának nevezett anyag már sír, annak már eszébe jutott, előbb, mint az agyamnak, hogy a hőnek ez a távolléte, ez az éles, metsző részvétlenség, ízelítő abból a síri fagyból, mely vár reám, és majd rabul tart, az idők végezetéig.

Arcom hirtelen elvörösödik, mintha a jeges szél valami ocsmány szemtelenséget, valami becsületsértő gorombaságot súgott volna fülembe. Körmöm lassanként megkékül, akár a halottaké. Bőröm - ez a takarója és országhatára egyéniségemnek, mely azt mutatja, hogy meddig én s meddig a külső világ - teljes erejéből tiltakozik, a maga módján. Szegény, próbál összehúzózkodni, ennél fogva pang a vérkeringése, és szederjessé válik, lúdbőrizik, tüszői és faggyúmirigyei görcsösen megszűkülnek, szőrszálai élükre állnak, fölborzadnak, mint akkor, amikor valami szörnyű történetet hallok. Egyáltalán, van-e olyan rémmese, olyan lélegzet-elállító borzadály, mint te, hideg?

Lám, a fogam is vacog. A két fogsor eszelősen egymásba kocódik. Rágóizmomat kezded bénítani, te varázsló, hogy ne vehessek többé szájamba ételt, és éhen pusztuljak. Ide-oda rángatsz, táncra perdítesz, akaratom ellenére a halál táncát járom a te füttyödre.

Mindazt, ami mozgó és élő, megmerevítéd; szerény, beszélgető hullámokat fényes ékszerré, halott gyémántnyakékké némítasz, tavakat tükrökké változtatsz, hogy öntelten nézegethesd bennük meddő tündöklésed, te hiú, s a levegőbe olyan finom gyémántport szórsz, olyan üvegreszeléket, melyet a reneszánsz agyafűrt gonosztevői kevernek ellenségeik ételébe, hogy lassan emésszék el őket, te mindenképp méltó cinkostársuk, régi és javíthatatlan orgyilkos.

Ó, a meleg sokkal közelebbi rokonunk, s ellenségünknek is emberségesebb. Rekkenő nyáron jajgatunk miatta, de akkor ablakhőmérőnk 37-et mutat, a vérünk hőfokát. Ha pedig ezen is túlhág a hőség, s a természetnek láza van, és az erdőkben a reszkető lombok félrebeszélnek, akkor legföljebb ledobjuk ruhánkat, és meztelenül szaladunk eléje a parton, hogy megölelhessük. De ki bírja el a te halálos szorításodat? A meleg meggyújthat bennünket, föl is perzelhet, halált is adhat a máglyán. Te azonban elorzod tőlünk az életet, aljas, besurranó tolvaj, alattomosan lopod tőlünk a meleget, azt az állati meleget, melyről már rég tudjuk, hogy isteni meleg.

Az óskandináv népek érezték, hogy te vagy a gonoszok gonosza. Ők a nornákról álmodtak, akik az Yggdrasil nevű kőrisfa alatt kuporognak, a fagy vaksi és sötét isteneiről, akik megémeberedett tagokkal, lila orral, állatbőrükbe fülíg bugyolálva fázlódnak a sarki ködben, minthogy terajtd még az istenek se győzedelmeskednek. Dante fagypokla ezerszerre réme-sebb a lángpokolnál.

Minden, ami rossz, a te neveddel függ össze. Mondhatunk-e borzasztóbbat ennél: *hideg szív?*

Nyelvünk - ellentétben más nyelvekkel - mereven visszautasít, eleve elhárít magától. Így szólunk: *melegem van*. Ennek mintájára azonban már nem állíthatjuk ezt: *hidegem van*. Mindössze a hatását jelezhetjük: *fázom*. A nyelv ősi szelleme nyilván úgy okoskodott, hogy a meleg valami kézzelfogható és érzékelhető, melyet magunkba vehetünk és bekebelezhetünk, de a hideg idegen tőlünk, annyira idegen, hogy nem is nevezhetjük a miénknek, azt nem láthatjuk el, nem tisztelhetjük meg még ezzel a csöpp birtokosranggal sem, nem vallhatjuk magunkénak, még csak egy nyelvtani kapcsolat erejéig sem.

Ezen a ponton pedig találkozunk a legújabb természettudósokkal, akik azt hirdetik, hogy a hideg nincs is, csak meleg van, a hideg pusztán viszonylat, a meleg hiánya, de nem valami, ami van. Úgy nem ismernek el téged a tudósok, akár a jámbor hívők sem ismerik el az ördögöt, aki a jóság hiánya, az alkotás ellentéte, a rombolás, s végtelen sötétsége csak Isten végtelen fényén tetszik föl és mérhető meg.

Te vagy a semmi.

Pesti Hírlap, 1933. december 10.

LÉLEK

Bevallom gyöngeségemet, hogy nekem a telefonom hangja a tündéri csöngettyű. Olyan andalító, mint a karácsonyfát leső gyermekeknek az angyal ezüst csöngettyűje. Valahányszor hallom, friss és ifjú reménység ébredesz szívemben. Lehet, hogy épp az az ember jelentkezik nálam, akit egy életen át vártam, talán az egyetlen, az igazi, aki a jó hírt hozza, az *eüangelion*-t.

Csak elámulok, milyen hatást tett egy odavetett szavam, melyet évekkkel ezelőtt ejtettem el valahol. Azóta ez tudtom nélkül csírázott, növekedett, bokrosodott másokban, míg én egyebütt jártam, és egyébbel foglalkoztam, mintegy testi jelenlétemet és testi figyelmemet pótolva számukra. Aztán találkozom emberekkel, kik a gyöngédség megható pillanataiban elámulják, hogy hordozták, dajkálták ifjúkoruk óta egy-két verssoromat, egy-két mondatomat életük különböző korszakaiban, a kórházi ágyon vagy a hadifogság fagyos, sötét éjszakáin, visszavisszaidézve azt, amit valamikor ébren álmodtam, vele együtt pedig engem, magamat is. Nem a büszkeség fog el ilyenkor, kicsiny vagy nagy, de bizonyára vitatható képességem miatt, hanem az alázat, a mesterségem, a lelki kitérődés és közlés hivatása iránt, melyet mióta az eszemet tudom, ösztönösen, bár a megszokás természetességével gyakorolok. A megismerés e pillanataiban hirtelen rés nyílik, melyen át betekintek munkám mivoltába. Van-e ennél gazdagabban fizető, csodálatosabb tevékenység? Ha áldoztam érte egyet-mást, talán sokat is, nem busás jutalom-e az, hogy csak egyetlen ember is, aki önálló és öncélú, mint én, magába fogadott? Nem érdemes-e ezért még többről is lemondanom, akár az életemről is? Valami mámor lesz úrrá rajtam. Azt érzem, hogy testünk zárt, a bőr takarója szigorúan elhatárolja, hogy meddig tart egyik egyéniség és hol kezdődik a másik, de a szellemnek nincsenek ilyen határai, egymásba olvadunk, egymásba és egymás által lélegzünk, dobogunk és a lélek végtelenségében, mintha kölcsönadnék egymásnak a tudónket vagy a szívünket.

Honnan tudja azt a kölyökkutya, hogy szidom vagy dicsérem? Hangom nem mennydörgő, mikor szidom, és nem becéző, amikor dicsérem. Sőt céltudatosan kísérletezem vele, s halkán, suttogva szidom, harsogva-bömbölve dicsérem, tagjáték és arckifejezés nélkül. Mégis mindhárom hibátlanul megérti. Az előbbire lesunyja fejét, és sarokba kotródik, az utóbbira pedig csóváltgatja farkát, és vihog a kedves pofájával. Mindössze öt hónapja él a föld hátán. Senki se közölhette vele ezeknek az árnyalatoknak jelentőségét és léptékét. A szidás azonban már neki is: korbács, a dicséret pedig már neki is: simogatás, egyszóval: érzéki valóság. Úgy látszik, a hangnak nemcsak az emberek közt van állandó forgóértéke. Általánosabb a hatása, kiterjed az állatvilágra is. Minden lelkes teremtmény egyaránt fölismeri s elfogadja, mint egy tágabb értelemben vett nemzetközi, rejtélyes váltópénzt.

Pesti Hírlap, 1933. december 17.

PESTI KÉPESKÖNYV

(Ismertem olyan törzsökös budapestieket, akik sohase mozdultak ki ebből a városból, nem tunyaságból vagy fukarságból, hanem mert tíz kerületében megtalálták az öt világrész minden színét és ízét. Ezeket megértem. Egy kis képzelettel Budapesten mindent föllelhetünk.)

I.

Az első kerület, időben a XVIII. században van. Földrajzilag fönny a hegyen a bástyasétánnyal és ódon utcácskáival: az előkelő Anglia, lenn pedig a Krisztinaváros a még mindig erős polgárságával és iparával a hagyománytisztelő: Franciaország.

II.

Vidék és egyszersmind a XVI. század. Berliini vörös kendőben egy leány peracet árul, s amott egy török fürdő mered rányk sötét, ólomkeretes ablakszemével, egy furcsa épület, ahol hajdan a basák hintáztgatták a forró vízben kövér potrohukat.

III.

Valaha Szent Jakab városa. Most Óbuda. Elhagyott utcáin este kilenckor oly csönd van, mintha fülünkbe vattát dugtak volna. Itt az újpesti híd is, amely nemcsak arra szolgál, hogy az életuntak a Dunába ugorjanak, hanem arra is, hogy a vonatok Budáról Pestre fússanak és vissza. Ha Óbudának volna címerpajzsa, egy sváb asszony foglalhatna benne helyet tejesüveggel.

IV.

Az a tapasztalatom, hogy a Belvárosban sétálni egyáltalán nem fáradság. Itt megszűnnek a természettan könyörtelen törvényei. Amint vannak bizonyos csillagok, mint például a Venus, melyeken súlyunk megkisebbedik, szinte elenyészik, s oly habkönnyűkké válunk, hogy repülni is tudunk, itt sem érezzük terhünket és az élet terhét. Nem járunk, csak szállunk, csapongunk, ide-oda kóválygunk, boltról boltra, utcáról utcára, a múlt édes légkörében. Amikor halálosan el vagyok csigázva, s más kerületekben föltétlenül kocsira szállnék, és egy lépést se tudnék tenni, itt kilométereket gyalogolok önfedten, mert valami visz és röpit. A Duna-parton megannyi ismerősnek köszönök, de ott vannak mögöttük és fölöttük a múlt szellemei is, akik hajdan szintén itt sétálgattak. Kisfaludy Károly, Széchenyi István, Vörösmarty Mihály és Petőfi Sándor is.

V.

Itt csodálatosan egymás mellé került öt épület, ahol az élet legfontosabb dolgai zajlanak le, úgyhogy ez a városrész Budapest központi idegrendszerének tekinthető. A Bazilikában a legalázatosabb imák a legmagasabban szárnyalhatnak, a Tudományos Akadémián számon tartják minden szavunkat és rímünket, az Országházban viszont a képviselők egymást tartják számon, a tőzsdén adnak és vesznek, de inkább elvesznek, a Kúrián pedig elítélik azokat, akik az előbbi épületekben vétkeztek. Lipótváros, aranyváros. A gyermeteg útikönyvek ezt írják: a tőke székhelye. Minap tíz pengőt akartam itt váltani, de az emberek csodálkozva meredtek rám, s bevallották, hogy már régóta nem láttak ily nagy összeget. Csüggedten, de némi büszkeséggel ballagtam tovább, mint egy „nagyobb tőkeérdekeltség”.

VI.

Liget, melyet a békében mindenki *lízé*-nek ejtett, az is, aki sohase tudta, hogy mi a különbség az *avoir* és *être* között. Ennek a már szinte történelmi regényességnek megszemélyesítője Liliom, meg az a kis cseléd, aki a Liget körhintáján lovagol vasárnap délután, s szédíti magát meg az udvarlói. Innen a messze múltból zeng vissza egy dal: „Ujjé, a Ligetben nagyszerű...”, melynek értelmét már csak széljegyzetekkel tudjuk megérteni.

VII.

A kisemberek, az értelmi munkások, a kávéházak negyede, ahol természetes, élvezni vágyó asszonyok reggeltől estig a kávéházban üldögélnek.

VIII.

Üllői út, az Üllői út, az üllői úti fák, ifjúságom éneke, egyetemi hallgatók, akik előadásra sietnek, kávémérések, melyekben a kávéba túros bélest aprítanak, sok nyárspolgár és a sok nyárspolgár között a Múzeum-kertben örökkévaló ércruhájában egy borús és ideges lángész: Arany János. Ha lehunyom a szememet, ezt a képet látom: gépíró a mozi előtt türelmesen vár egy fiút.

IX.

A Ferencváros kedélyes és baljós, hányaveti és komor, dévaj és sötéten hullámozó is, a labdáért ordító tömegek önkívületével. Hentesüzleteket látok, hússzín kirakatokkal; homályos söntéseket, vörös abroszokkal; tornainges suhancokat, tetovált karral, és lányokat is, tornaingben, kócosan, esetleg részegen is, s hosszú füttyöket hallok, mentőkocsik túlkét, tűzoltószekerek vad robogását. A háttérben a közvágóhíd, a maga mindennapi tömeggyilkosságával; a teherpályaudvar, a maga kormával és rozsdás csörömpölésével s a járványkórház a maga ijedelmes betegségekkel és mindig betegeket váró, mindig megvetett ágyaival.

X.

Kőbánya, melyre a nem is öreg pestiek úgy emlékeznek, mint a legfiatalabb városrészre, s mégis milyen ódon már, milyen patinás. Két óriási temető között foglal helyet az égre meredő gyárkéményeivel és sörgyáraival, a magyar Pilsen, ahol vastag csaposlegények és csaposlányok szolgálják föl a sört egy életen át, aztán otthagynak csapot-papot, s lefekszenek valamelyik temetőbe.

Színházi Élet, 1933. december 17.

CSALÁDI KÖR

FELESÉG

Réges-régen, évekkel ezelőtt, valami baja támadt az egyik lábának. Nem tudott rálépni. A legkisebb mozdításra is éles fájdalom nyilallt végig rajta.

Orvosok adogatták náluk egymásnak a kilincset.

Ezek gyógyhelyekre küldözgették, délre és északra, keletre és nyugatra, villamozták, hevítették és hűtötték, szerekkel igyekeztek befolyásolni a makacs nyavalyát, de minden eredmény nélkül: a szép fiatal asszony megbénult, előbb az egyik lábára, majd a másik lábára is, s azóta tehetetlenül feküdt, széken tologatta magát ide-oda, így élte a nyomorékok szomorú, egyhangú életét.

Férje hősiezen küzdött mellette. Mindig volt valami haditerve. Ha Egyiptomról hallott, vagy egy svéd gyógyintézettről, jegyzékbe vette, s nem nyugodott addig, amíg mindent ki nem próbált.

Amikor ezek az ötletek elfogytak - s a tetejében a pénze is -, s a helyzet a tudomány szerint is vigasztalannak mutatkozott, a gyöngének kijáró irgalommal tekintett a betegre, aki magas párnaszékén, mint a trónuson, sápadtan, részvétet követelve, a szenvedés néma fölénységével uralkodott a házon és mindenkin.

Mindez tizenkét hosszú évig tartott egyhuzamban.

Egy reggel a férj - nem tudni, hogyan és miért - az asztalra csapott, türelmét vesztette, kijelentette, hogy ezt nem bírja tovább, s ha százszor is hitványság és könyörtelenség egy ilyen minden elnézést megérdemlő ártatlan áldozattal szemben, elválnak tőle, mert, ami disznóság, az disznóság. A feleség szóval döbbennel fogadta a hírt. Nem akart hinni a fülének. Ura azonban nyomban elköltözködött hazulról, s nem is jelentkezett mindaddig, míg hivatalosan ki nem mondták a válást.

Ezen a napon az asszony oly indulatba jött, hogy eldobta botját, hirtelenül fölkel, és járnival kezdett, mintha soha semmi baja se lett volna. Az a tudat, hogy teljesen magára hagyták, s többé soha, senki se gyámolítja, talpra állította.

FÉRJ

Mindig együtt, mindenben, egy életen keresztül.

Egyszer a feleség, amikor az ötvenedik évét taposta, megbetegedett. A gyomrát fájdtotta. Elvesztett az étvágya, sápadni, fogyni kezdett. Az orvosok a műtét mellett határoztak, s ezt rövidesen végre is hajtották rajta.

Előzőleg, amint szokás, azzal biztatták, hogy nem lesz nagy műtét. De nagy műtét volt.

Sokáig feküdt nyílt hassal. Férje önfeláldozóan ápolta. Egy egész évig lábadozott a beteg. Lépésről lépésre lopódzott vissza az életbe. Esemény volt, hogy egy vékony pirított zsömle-szeletet evett. Hogy egy kortynyi lágytojást ivott, hogy fölült az ágyban, hogy végül már ki is sétált az udvarba.

De végül - csodák csodája - mégis fölépült ez a törékeny, sovány asszonyka, visszatért a sírból, sőt némi húst is szedett magára, nyilván onnan, a halál tőszomszédságából.

Lassanként mind a ketten elfelejtették ezt a betegséget s a műtétet, mely annak idején annyi aggodalmukba s pénzükbe került, az egész már egy mindig távolabban derengő, mindig halványabb lidérces emlékké vált számukra.

Tíz év múlt el.

Ekkor - télvízidő volt - a férj, aki sohasem betegeskedett, váratlanul meghült, ágynak esett, nagy lázat, tüdőgyulladást kapott, s állapota egyszerre reménytelenné vált. Az orvosok ezt közölték is az asszonnyal, aki ott virrasztott mellette, fogta a kezét, s mindent elkövetett, hogy megmentse az életnek.

De hiába adogatták neki a különféle zsongító oltásokat, szíve nem bírta a munkát. Ott lihegett párnáin, fehéren, már haldoklott, amikor hirtelen intett a feleségének, hogy beszélni kíván vele. Szaggatott mondatokkal, de világos öntudattal ezt közölte vele:

- Fiam... Ide figyelj... Tíz évvel ezelőtt... tudod, mikor azt a műtétet csináltattad... én azt mondtam, hogy gyomorfekélyed van... Hát most bevallom, hogy hazudtam neked... Nem gyomorfekélyed volt... Más bajod volt... Rákod volt...

Alig, hogy ezt ellihegte a férj, lehunyta a szemét, s néhány perc múlva meghalt, magára hagyva a szeretett hitvest, egy új, borzasztó tudás birtokában, s egy kétséggel, hogy miért tudatta mindezt vele a halál küszöbén, hogy milyen féltékenységből, bosszúból, gyűlöletből avatta bele őt egy szörnyű titokba, melyből egyiküknek se lehet haszna.

Ezen a feleség sokáig töprengett. De mindössze csak másfél évig töprenghetett rajta, mert akkor rákja csakugyan kiújult, s hamarosan sírba is vitte.

Pesti Hírlap, 1933. december 31.

ILLEMTAN

Az emberi tapintat és erkölcs ősrégi, még mindig elintézetlen kérdése, mely bennünket is mindannyiszor kínos zavarba hoz: miképpen kell fogadnunk valakinek a halálhírét?

Vannak esetek, amelyekről nem lehet vitatkozni. Ha legközelebbi hozzátartozóink halálhírét vesszük, akkor az indulatok működnek, s bármit művelünk, az a helyes, az az igaz, mert másképp nem cselekedhetünk.

De legtöbbször nem róluk van szó, hanem közelebbi vagy távolabbi ismerőseinkről, akikhez nem fűznek ilyen szoros kapcsolatok. Talán szerettük is őket, talán becsültük, nagyra tartottuk is, ezeket az érzéseket azonban az ellentétek, a sérelmek, a féltékenység és vetélkedés megannyi emléke követi, mint természetes kísérőjelenség.

Schopenhauer írja, hogy embertársaink elmúlása egy pillanatnyi kárörömet kelt bennünk. Ilyenkor diadalérzés fog el mindnyájunkat, s arcunkon önkéntelenül egy alig észrevehető gúnymosoly suhan át, hogy mi vagyunk erősebbek, hogy nem mi kerültünk oda, ahova ők, hogy mi még mindig élünk és lélegzünk, amikor ők már nem élnek és nem lélegzenek.

Azt tapasztaltam, hogy sokan túlonatult leplezni igyekeznek ezt a csúf és visszataszító gyarlóságot, s éppen igyekezetük által lesznek csúfakká és visszataszítókká. A hír számukra is megdöbbenő. Eltűnt egy ember a föld színéről, és soha többé nem láthatják. Mindezt hirtelenül meg kell érteniök, át kell gondolniök, el kell intézniök önmagukkal. Erre képtelenek. Még nem is tudhatják, hogy voltaképpen mit jelent nekik az, amit hallanak. Ők azonban tiszteletre méltó sietségükben mégis módot, eszközt keresnek, hogy kifejezést adjanak ámulatuknak. Minthogy tájékozatlanok, elvétik a mértéket. Hangjuk reszketővé lesz. Arcuk megnyúlik és elsápad. Olyan ünnepélyesek, mint egy gyászmenet. Úgy csodálkoznak, mintha a halál törvénye őrájuk magukra nem is vonatkoznék, csak arra, akiről szó van. Ezzel pedig nevetségessé válnak. Végeredményben tehát éppoly kegyeletsértők, mint azok, akik ilyen alkalmakkor vihognak.

A halállal szemben mindenféle emberi magatartás hamis. Akkora, hogy nem kelhetünk vele versenyre. Hiába erőlködünk, mi nem tudunk oly rejtélyesek, oly némák, oly halaványak lenni, mint a halál. A túlbuzgóság kacajba fullad. Éppen ezért, ha egy halálhír nem mozgatja meg legősibb ösztöneinket, és nem sújt porba, hogy zokogjunk, nem marad más számunkra, mint az, amit az értelem és az ízlés sugall: a szomorúság és a közöny.

Pesti Hírlap, 1934. január 14.

VILMOS CSÁSZÁRRÓL

1

Most, hogy hetvenöt esztendő, sokan kérdezetnek-vallatnak, milyen hatást tett rám, amikor néhány évvel ezelőtt száműzetésében meglátogattam, és másfél óráig beszélgettem vele. Az a beszámoló, melyet róla írtam, a *Pesti Hírlap*-ban jelent meg, és azóta nyolc-kilenc nyelven bejárta a világsajtót is. Ezen semmi változtatnivalóm nincsen. De egy élmény, anélkül hogy új adalékok járulnának hozzá, önmagában is gyarapszik, szinte szervesen továbbbarjadzik a múltó évekkel, s bizonyos idő után új színben, jelentőségben tűnik szemünkbe. Doorni látogatásomról ma tehát ezt mondhatnám:

2

Emlékezem arra a csokoládébarna holland délutánra - eső esett, és ősz volt -, amikor frakkban, fehér nyakkendőben, kürtőkalapban vágattam át gépkocsin a csöpp Hollandián. Ez az ország - gazdagságával, tengereivel és gyarmataival - közelről olyan kicsinynek rémlik, mint Budapest és környéke. Egymás után futottam át a történelmi nevezetességű városokat, melyeknek székesegyházaiban évszázadok szunnyadnak. Rotterdamban jutott eszembe, hogy elfelejtettem zsebkendőt hozni. Több fehérnemű-kereskedés előtt álltam meg, de mindenütt csak tarka zsebkendővel tudtak szolgálni. Így kétségbeesésemben egy piros pöttyös parasztzsebkendőt vásároltam, s azt dugtam frakkom nadrágzsebébe. Így indultam el az udvari ebédre.

3

Frakkom zsebében két ív papír is volt, sűrűn teleszórva gondosan fölépített német mondatokkal, azokkal a kérdésekkel, melyeket majd a császárhoz intézek. Tudom, hogy egy párbeszédet egyoldalúan megszerkeszteni ostobaság. Éppoly lehetetlenség ez, mint rímet mondani olyan szóra, melyet még nem ismerünk. Ilyen előre fölvázolt tervezetet alig is használtam föl a beszélgetésben. Ebből azonban egyetlen szónak, egyetlen betűnek sem vehettem hasznát, mert házigazdám a közvetlenségével keresztülhúzta szándékomat.

4

Tehát közvetlen volt? A legnagyobb mértékben az volt, de nem egyszerűen és elsölegesen, hanem tudatosan, szántsándékkal, fortélyosan, mintegy folyton csigázva az érdeklődést. Majdnem színpadian volt közvetlen. A meglepetésnek vannak boszorkányos rendezői fogásai. Például azt várjuk, hogy valaki gyalogszerrel érkezik, kopott felöltőben, s az illető egyszerre trombitarivalgás közepette robban elénk fehérén lebegő palástban, az ország almájával kezében. A hatás nem kisebb, ha mindez megfordítva történik. Sötét angolgyapjú ruhában lépett elém, a hetilapokból ismert hajviseletével és még jobban ismert bajuszával, jobb kezét, akár

Napóleon, a kabátja két gombja közé mélyesztve. Olyan kurta, de egyáltalán nem katonás mondatokat intézett hozzám, olyan meghitt volt a hangja, hogy csak igennel és nemmel válaszolhattam, s a szavak közé lehetetlen volt még a *Felség*-et is odaszúrnom, mert az is fontoskodásnak tetszett volna. Jobb kezét egyszerre a vállamra tette, majdnem átölelt, s szemembe nézett zöldsészürke, éles szemével.

5

Ekkor azonban valami történt. Alighogy ily közel eresztett magához és fölemelt, a következő pillanatban máris elengedett, és én a legmélyebb mélybe zuhantam. Tudta hivatásomat. Hallotta, hogy költő vagyok, és verseket írok. Amikor azonban egy kérdésére ezt megisméltetem, bohókásan elfintorította arcát, hamiskásan-öregurasan lehunyta fél szemét, és oldalt, keszeg egy pillantást vetve a mellette álló tengernagyra, rám mutogatott csúfondárosan, és ezt mondogatta:

- Ő költ.

Ez a bírálat nem volt sértő, inkább évődő és családias. De a vendég halálos zavarban állott a császár előtt, s megjegyezte kellő alázattal, hogy maga Goethe is írt verseket. Erre ő elkomolyodott, és kijelentette, hogy Goethe a verseken kívül komoly tudományos műveket is alkotott, amire a vendég szintén teljes alázattal kijelentette, hogy ő maga is igyekszik tudományokkal foglalkozni.

6

Az ebéd alatt mellette ültem, a bal oldalán, s így állandóan láttam az asztalterítő alatt csenevész bal kezét, mely oly elsatnyult és rózsaszínes, mint egy csecsemőé. Ezt a kezét ösztönösen rejtegette, nem használta az étkezésnél sem, csak akkor, amikor dohányszelencéjéből kivett egy cigarettát. Végtelen megható volt ez a mozdulata. Sokat szenvedhetett testi hibája miatt. Állítólag ez ösztökélte arra, hogy szilaj lovasrohamokban vegyen részt, és túltegyen társain, csak azért, hogy gyarlóságát elleplezze a világ előtt. Gyakran gondoltam itt Pascal mondására, hogy ha Kleopátra orra egy centiméterrel kurtább, akkor másképp alakul a világtörténelem. Ki tudja, hogyha ez a kéz...

7

Ő maga olyan jelentős, különös, egyénien-bátor, hogy akárhol pillantom meg, egy éjjeli kávéház mélyén vagy egy udvari bálon, vagy egy csapszék szurdokában, okvetlenül megkérdezem, hogy kicsoda ez az érdekes, feltűnő ember. Ötletet ötletbe akasztva, viharosan és záporozva beszél, zenéről, képzőművészetről, régészetről, történelemről, bölcsesetről, fákról, bogarokról, emberekről, ógörögökről és új angolokról. Rettegve fél attól, ami elcsépelt. Imádja az eredetiséget, még a méltóságán felül is. Csak nyárspolgárnak nem akar látszani. Mindig kerekded és talpraesett. A sváda fűti, az az újságírói készség, a találásnak az a konyhaművészete, mely mindent a kellő formában és pillanatban rak elénk. Amikor a latin és a germán ellentétéről

beszélgettünk, megemlítettem, hogy Németországban az utcákon, az állomásokon ezúttal is olyan tisztaságot leltem mindenütt, hogy meglepődtem.

- Dehogyan is - kiáltja, és már rázkódik a kacagástól -, akkor maga nem ismer bennünket, mi németek piszkosak vagyunk.

Még most is magam előtt látom ezt az aggastyánt, amint élvezte kaján ellentmondását és az én pironkodó megrökönyödésemet.

Pesti Hírlap, 1934. január 21.

EMBER ÉS VILÁG

OROSZOK

Áruld el, hogy mivel játszol, és megmondom, hogy ki vagy.

Hallom például, hogy üres időben szervezkedel, egyesületeket, köröket alapítasz, ennél fogva megállapítom, hogy csak német lehetsz. Ha a napfényben lustálkodszt és dalolgatsz, akkor olasz vagy, ha tested játékkal edzed, és lelked szesszel locsolgatod, akkor angol vagy, ha pedig a beszéd gyönyörének adod át magad, s úgy csipegeted a társalgás édes szavait, mint a datolyát a gyümölcsöstálról, akkor föltétlenül francia vagy.

Minden népnek megvan a maga változtathatlan ősgyermekjellege.

Most egy orosz barátom azt hozza hírül, hogy menekült társai a párizsi ügyvédi kamarában újra lepörgették annak a Nyehljudov Ivanovics Dimitrij hercegnek és annak a Maszlova Katyuskának esetét, akit gróf Tolsztoj Leó talált ki, kizárólag a *Föltámadás* című regénye céljára. Mindez nem volt akadálya annak, hogy a merőben koholt pörben a bírói tisztet ne vállalják a moszkvai, kijevi és tifliszi legfelsőbb bíróságok volt elnökei, az esküdséget Kuprin, az író, Aljekin a sakkbajnok és Csehov, a költő színészfia, s a női főszerep alakítását Barnovszkaja, a moszkvai Művész Színház tagja. A vallomások, a vád- és védőbeszéd elhangzása után az esküdtbíróság a hallgatóság dörgő tapsai közben egyhangúlag fölmentette a méltatlanul meghurcolt Katyuskát, akinek eddig az élet s az életet tükröztető regény nem adott igazat.

Micsoda nép ez, mely az álmat valóságnak tekinti, s az igazságtalanságot még képzeletben se túri? Az ő szenvedélye - úgy látszik - a költészet és az erkölcs, mely még bujdosó korában is ilyen valószínűtlen pörújításra, ilyen titáni társasjátékra ihleti.

NYILATKOZAT

Megkérdeztek, mi a véleményem egy pör hősről, aki hónapokig állt az érdeklődés központjában. Kitértem a nyilatkozat elől. Magam pedig ezt gondoltam:

- Nincs butább önhittség, mint az, hogy a nagy tragédiák szereplőiről vagy áldozatairól, akiket egy gyilkosság vagy egy szerencsétlenség vetett elénk, többet, tartalmasabbat mondhatunk, mint hétköznapi ismerőseinkről. Valami fönnhéjazó káprázat elhiteti velünk, hogy őket, akiket rendkívüli tettük és végzetük éles fénycsóvjában pillantunk meg, ismerjük. Ez tévedés. Csak annyi bizonyos, hogy róluk való véleményünk legalább látszólag „merész” lehet, de csak azért, mert nem ismerjük őket. Azt tapasztaltam, hogy azokról van egyvonalú, éles ítéletünk, akiket nem ismerünk. Rokonainkról, akiket naponta látunk, barátainkról, akikkel együtt vagyunk, legközelebbi hozzátartozóinkról, akiket önkéntelenül és állandóan tanulmányozunk, nincs ilyen ítéletünk, véleményünk vagy állásfoglalásunk. Ez olyan bonyolult, összetett, elmosódó, mint maga az élet. Nem fejezhető ki pár élesre köszörült mondatban, csak több kötetben. Többnyire olyanféle általánosság ez, hogy az illető pont olyan, amilyen, és nem másmilyen. Mennél jobban megismerünk egy embert, annál kevésbé tudunk beszélni - elvontan - a lelkialkatáról. Legföltrebb arra vállalkozhatunk, hogy leírjuk őt, mint valami természeti jelenséget. Akiket igazán ismerünk, azokról okosan úgyszólván csak hallgatni tudunk.

Pesti Hírlap, 1934. január 28.

BETEGSÉG

Olykor, amikor beteget látunk, hatalmasan megriadunk.

Emlékszem egy ilyen riadalmamra.

Húsz és egynéhány éves koromban, verőfényes májusi délelőtt, mint műkedvelő orvostanhallgató egy kórház folyosóján csavarogtam, s szemtanúja voltam annak, amint egy előkészített, lepedővel letakart, sápadt beteget csöndesen a műtőbe tolt két ápolónő.

Kétségbeesés facsarta szívemet, hogy az életben - mindnyájunk életében - ilyesmi is lehetséges. Nyilván azonosítottam magam szenvedő embertársammal, s elképzeltem, hogy én fekszem a helyében, s engem visznek a tejüvegekkel kirakott, nappal is villannyal világított műtőbe, ismeretlen sorsom felé.

Az ellentét köztem és a beteg közt - az én akkori élettől duzzadó, egészségtől kicsattanó, el nem fáradt állapotom s a beteg csöndes, megadó, mindenbe beletörődő magatartása közt - oly óriási volt, hogy képzeletem visszahőkölt a távolságtól, és szárnyaszegetten roskadt a földre. Nem is mertem tovább gondolkozni afelől. Leszaladtam a kertbe, a nap felé fintorogtam, füttyörészttem, hogy elfelejtsem azt, amit átéltem.

Egy darabig sikerült is elfelejtenem. Teljesen azonban sohasem felejtettem el. Ma is úgy gondolok erre a jelenetre, mint életem legszörnyűbb élményére.

Borzasztó is volna, ha az egészség és betegség oly váratlanul cserélne szerepet, mint akkor az én élénk ifjúkori képzeletemben. Elviselhetetlen volna ez, és kibírhatatlan.

De a valóságban nem az. A természet nem oly kegyetlen hozzánk, mint képzeletünk. Ott a változatok bármily gyorsan történnek is - órák vagy percek alatt -, fokozatosak. Órák és percek alatt, hirtelen, és mégis lassan, évek és évtizedek nagyralátó terveit tudjuk lecsökkenteni. Részletekben vesszük tudomásul a tényeket, és a természetnek is részletekben törlesztjük adósságunkat, most csak várnunk kell, amíg az érzéstelenítés hat, s közben gyönyörködhetünk is a villanylámpáknak abban a csillagrendszerében, mely fejünk fölött tündöklök. Ott lenni a műtőasztalon semmi esetre sem oly félelmetes, mint elképzelni, hogy ott vagyunk, vagy oda kerülhetünk.

Mіндеzt csodálatosan rugalmas alkalmazkodóképességünk azáltal éri el, hogy a külső világot, melyet annakelőtte a maga egészében és jelentőségében érzékeltünk, ravasz önvédekezésből apró darabkákra és kis mozzanatokra tördeljük, s azokat szemléljük, anélkül hogy az egészre és annak jelentőségére mernénk gondolni. Bizonyára ilyen az elmúlás pillanata is. A haldokló, ha öntudatánál van, föltétlenül így okoskodik: „Csak még egyet kell lélegzenem, úgy, mint az előbb, s akkor rendben leszek.” Maga a meghalás se lehet egyéb, mint az, hogy ez a fölöttébb méltánylandó, s nem is oly fennhéjázó terv egyelőre függőben marad, nem sikerül, de erről szerencsénkre mi már sohasem értesülünk, ennél fogva számunkra nem is létezik.

Vágtató gépkocsin mentem a műtőre. Mit műveltem közben? Azt, amit XVI. Lajos, akit azon a kordén utolsó útjára fuvaroztak. Idegességemben én is a cégtáblákat, a fölírásokat olvastam. *Minden pénteken halpaprikás; Csillárok; Farsangi fánk; Babakelengye.* Főképp ez a szó tetszett és szórazottatott: *babakelengye.*

Nincs olyan fájdalomcsillapító, mint egy emberi kéz. Amikor bekötött szemekkel feküdtem a műtőasztalon, megszorítottam valakinek a kezét. Az illető keményen viszonzta a kezem szorítását, s ezzel biztatott mindvégig, fönntartotta bennem a hitet, hogy lelkek között vagyok, olyan erőt adott velem, hogy azzal akár villamosgépeket is lehetne hajtani. Fogalmam sincs, kicsoda volt az ismeretlen jótevő. Még azt se tudom - nem volt időm és kedvem megfigyelni -, hogy férfi volt-e vagy nő. Akárki volt, hálásan és alázatosan „ezen az úton” mondok neki köszönetet.

Egyik ápolónő karja szederjes. Valamelyik nőbetegje, aki nem kis kínokat állt ki, a karjába mélyeszti éles körmeit. Azok vészték rá ezeket a kék-lila foltokat.

Eltűnődöm, vajon ez a beteg nem marcangolhatja-e egy széktáblát vagy egy fadarabot? Aligha. Egy eleven lény a fájdalmát csak úgy csillapíthatja, ha egy másik eleven lényel közli tettleg. El kell fogadnom a szomorú okoskodást. Viszont akkor az ápolónőnek is szüksége volna valakire, hogy annak a karját tépdesse a körmeivel, ennek pedig egy harmadikra, ennek megint egy negyedekre, ötödikre, hatodikra, és így tovább, hogy a körbefutó emberi szenvedés élő láncon rohanjon át, s mintegy közömbösüljön a maga végtelen folytonosságában.

Az ápolónő mosolyogva feleli, hogy nála a lánc véget ér. Ő arra való, hogy a fájdalmat levezesse a földbe, és ott mindörökre eltüntesse, mint az emberi test a villamosságot. Általa csakugyan meg is semmisül a fájdalom. Csak épp nyoma marad ott a karján még, ideig-óráig.

Azt tartják, hogy a végzetes helyzetek - a megpróbáltatások és szenvedések - olyan igazságokra ocsúdtatnak bennünket, melyekről különben nem is álmodtunk. Ez önáltatás. Művészi szempontból legalábbis merőben hasznavehetetlen az az anyag, melyet ilyenkor szerzünk. A beteg rövidlátó. A beteg békatávlatból szemléli a dolgokat. A beteg a fájdalma zsombékján üldögél, és a láza forró mocsarában kuruttyol. Ahhoz, hogy igazán lássuk és érezzük magunkat és másokat, madártávlat kell, csapongás és merészség, az egészség szórakozott és mégis éles figyelme, izmos, szabad szárnyak csattogása.

Pesti Hírlap, 1934. február 4.

EMBER ÉS VILÁG

A SZÓ HATALMA

Mindig tudtam, hogy a szóban sátáni erő lappang, s beszélni annyi, mint cselekedni. De az ember folyton tanul.

Évekkel ezelőtt összekaptam egy vidéki rokonommal, egy hatvanéves öregúrral.

Jámbor, kedves, szeretetre méltó lélek ő. Egész életében nem sok vizet zavart. Inkább a bor iránt érdeklődött. Kártyázott, vadászatott, és pipázott.

De amikor öltre mentünk, az ő önérzete is fölágaskodott, az enyém is. Csúnya dolgokat vagdosott a fejemhez. Én se maradtam adós. Végül azt kiáltottam oda, hogy tanulatlan és műveletlen.

Ezt tüstént megbántam. Később ő is megbánta sokkal borsosabb sértéseit. Mind a ketten megkövettük egymást. Azóta szent közöttünk a béke.

Minap meglátogattam a lakásán. Nem volt otthon. Lámpát gyújtottam, nézegettem környezetét: a csizmáit, vadászfegyvereit, a dohányzóit, a pipáit.

Az asztalnál - nem kis meglepetésemre - egy könyv volt nyitva, egy francia nyelvtan. Mellette füzet, már majdnem teljesen teleírva gyakorlatokkal. Franciául tanult. Megállapítottam, hogy rövidesen a szóváltásunk után foganhatott meg végzetes elhatározása.

Bevallom, a szédület fogott el.

Franciául tanult itt a tanyán, ahol egy lélek sem érti őt, a libák és kocák között, öreg fölvel, csak azért, hogy többé senki se lobbanthassa szemére, amit én, hogy műveletlen.

Mit tegyek? Lebeszéljem? A *passé défini*-nél tart. Visszatartsam? Már késő. Ha isten élteti, néhány év múlva befejezi a nyelvtant, és úgy fog koporsóba kerülni, hogy tud franciául.

Mindez pedig két szó miatt, egy szó miatt. Az élet dermesztő.

INTELEM

A bölcs odalépett a beteg ágyához, és így szólt hozzá:

- Panaszkods, hogy sápadsz, fogysz, a kilók úgy röpülnek rólad, hogy már bordáid is kifityegnek. Érdekesek vagytok ti, emberek. Időtök, pénzetek javát arra fordítjátok, hogy egészségesek, pirosak legyetek, csak azért, hogy ebben a jelmezben jelenjete meg az életnek nevezett álarcosbálon, mely a legjobb esetben is csak kilencven-száz évig tarthat számotokra. De ha át kell öltöznötök arra a másik szereplésre, mely nem kilencven-száz évig tart, hanem az idők végeztéig, s a természet a szándékának megfelelőleg egyet-mást igazít rajtatok, színeteket kissé elhalványítja, zsírpárnáitokat apasztja, esetleg feltünteti arcotokon azt a tartalmas vigyorgást is, melyet a koponyákon észlelni, testetek pedig a csontvázak légies és előkelő ösztövérségét, akkor ti megriadtok, félreveritek a harangokat, mert igazi valótokban mutatkoztok meg, és korainak találjátok a természet anyai előrelátását, túlzottnak a fáradtságot, hogy máris átöltöztet benneteket, mintha az a pár évi előkészület egy örökkévaló állapotra

nem volna sokkal ésszerűbb, mint az a gond, melyet itteni tartózkodásotokra fordítottatok. Higgyétek el, igaztalanok vagytok legnagyobb jótévőitek iránt, s vakságtokban mélységesen hálátlanok is.

BÓKOK

A fiatalasszony bókolt a költőnek, a ritka illatok párolójának.

Ő ezt felelte:

- Én pedig úgy bámulom magát, mint egy párizsi illatszergyár egy virágos rétét.

Pesti Hírlap, 1934. február 18.

EMBER ÉS VILÁG

HARAG

Régóta ismerem őtet.

Amikor meg voltam hozzájuk híva, az asszony - szeretetre méltó, kedves lélek - mindig fönn ült az asztalfőn, mint a ház úrnője, s a férje alul, a hosszú asztal legvégén, vele szemközt. Közül a vendégek és a gyermekek.

Sok kellemes estét töltöttem náluk. Emlékszem zajos, vidám mulatásokra is, amelyek kivilágos-kivirradtig tartottak. A nő meg a férfi túltett egymáson a szívességben.

Később, nagy sokára értesültem, hogy már több mint húsz esztendeje nem beszélnek egymással. Valamikor - ki tudja, miért - összevesztek. Azóta egyetlenegy szót se váltottak. Egy földél alatt laktak a kastélyban, tettek-vettek, utaztak, éltek, öregedtek, fölnevelték öt gyermeküket, egyet el is temettek, de az élet semmiféle változása se tudta fölolvasztani makacs, kőkeményre fagyott haragjukat.

Régimódi regényekben olvasni ilyesmit.

Ebben a haragban azonban nem volt semmiféle gyűlölet. Valójában alig lehetett észrevenni. A légkör baráti volt. Vendégeikkel mind a ketten kezét fogták, mosolyogtak, de úgy, hogy ki-ki külön szerepet játszott, s végszavuk sohase kapcsolódott. Ha az asszony valamiről beszélni kezdett, s a társaság fölvette szavát, a férj elnémult, a tányérjába pillantott. Ez történt akkor is, amikor a férj szólalt meg. Ilyenkor az asszony hallgatott el. Tekintetük, anélkül hogy kerülték volna egymást, nem találkozott. Valami áramzavar volt itt, a lelkek rövidzárlata.

Olykor egyikük-másikuk megbetegedett. Az egészséges orvost hívatott, tárgyalt vele, de a betegszobába már nem lépett be. Mindez az idők során majdnem természetessé vált. Legjobb barátjaiknak se jutott eszükbe, hogy közvetítőül lépjenek föl. Mindenki érezte, hogy ez a két lélek örökre megnémult, meghalt, megsemmisült egymás számára.

Ha nem láttam volna őket közletről, nem érteném meg azt, amit a minap hallottam. Egy főrangú úr meg egy főrangú hölgy is így élt egy életen át. Amikor a férj haldoklott, felesége bement hozzá, és ott állt, szótlánul, az ágyánál, az ápolónő mellett. A haldokló az utolsó pillantásában odafordult az ápolónőhöz, és ezt mondta neki:

- Kérem, legyen szíves, közölje feleségemmel, hogy szerettem őt.

Aztán meghalt.

DICSŐSÉG 1934-BEN

Múltkor vidéken bevitték a színházba, hogy megmutassák nekem az előcsarnokát, az újjáépített nézőterét, az aranyozott márvány pilléreit, s az átfestett, remek mennyezetét.

Leültünk egy emeleti páholyba. Alattunk az elsötétített földszint bíbor derengésében színpad felé figyelő fejeket láttunk, az izgalom, a kíváncsiság suhogását hallottuk, s néha egy-egy hahotát is, mely lassú hömpölygéssel hullámzott ide-oda, majd fölcsapott hozzánk, szinte arcunkba fröccsent.

Megkésve érkeztünk. A harmadik vagy negyedik fölvonást játszották, s a cselekmény sebesen vágatott a kifejtet felé. Az a pillanat ez, amikor a közönség bizonyos cinkos kacajjal üdvözl egy színpadra rontó, kócos, részeg alakot, aki egy ragyogó hercegnőt fűz a karjára, nekünk pedig, akik az egészről egy kukkot sem értünk, olyanféle érzésünk támad, hogy egy családi jelenetbe csöppentünk, vagy egy kávéházi botrány kellős közepébe, melynek elejét nem láttuk.

Szerettem volna valakitől fölvilágosítást kérni, hogy voltaképp mi történik itten. De a darabot barátaim közül egyik sem ismerte. A páholynyitogató nő mindössze a címét tudta. Színlap se volt. Miután a függöny általános tapsviharban legördült, érdeklődtem, hogy ki írta ezt a vígjátékot, mely láthatólag nem csekély sikert aratott.

Leballagtunk a páholyokból. Kísérőim ehhez-ahhoz a nézőhöz fordultak, akiknek ajkán még ott látszott az alig elhalványult nevetés aranyfüstje. Ezek a vállukat vonogatták. Megkérdeztem egy tűzoltót, egy gesztenyesütő kofát a sarkon, egy rikkancsot. Ők se tudták. Egy kutyát is megkérdeztem. De még a kutya sem tudta. Hat néző keresett egy szerzőt, és nem találta.

Az, hogy valaki egy egész estét betöltő, sorozatosan színre kerülő művel szerepel, mostanság magánügy, a tulajdon nézői előtt is, s a szerző a legteljesebb nyilvánosság fényszórói előtt rangrejtve vonulhat remete magányába, ismeretlenebbül, mint egy titkos drámaíró, aki csak fiókjának ír.

Csodálatos idők ezek. Hajdan a név röppent föl először a dicsőség árbocára, mint egy lobogó. Az író emlegették, minekelőtte még a darabját látták volna, pusztán arra a hírre, hogy valamit alkotott. Később pedig micsoda lázas találkozás volt, amikor a bemutató tapslármas estéjén a nézőtér a szerzőt követelte... a szerzőt... s mámorosan a szívére ölelte. Úgy látszik, a dicsőség 1934-ben nem ilyen. Adhatják százszor is a darabját, a név véka alatt marad.

Amíg ekképp elmélkedtem a téli szélviharban, szembejött velünk egy nő meg egy férfi. Nyomban fölismertük bennük a ragyogó hercegnőt és azt a kócos, részeg alakot, aki a színpadon az imént annyira mulattatta a nézőket. Csakhogy épp lefestették magukat. Odaléptünk hozzájuk, és tudakoltuk, hogy ki a szerző. A színésznő nem tudta. A színész egy darabig ránkcolgatta homlokát, majd megvakarintotta fejét, és kiejtett egy nevet. Egyedül ő tudta.

De hangja fölöttébb határozatlan volt. Lehet, hogy ő is tévedett.

SZÓKÉP

A férfi arca olyan, mintha egyszerre két zsömlét tartana a pofazacsokójában.

- Dagadt? - kérdezi a feleségétől.

- Valamit - felel az, és hátralép, hogy távlatot vegyen hozzá. - Egy gondolatnyit - teszi hozzá vigasztalóan.

Nem kétkedem e hitvesien jóhiszemű szóképből, de meg kell állapítanom, hogy az a gondolat, melyre céloz, csak Kanté, Schopenhaueré, vagy valami más, roppant nagy gondolkozóé lehet.

Pesti Hírlap, 1934. február 25.

EGY LEÁNY MEG EGY ASSZONY

A fogorvos várószobájában úgy ülnek a betegek, mint az útitársak. Mindenesetre egy vonatfülke meghittsége lebeg a levegőben.

Azok, akik itt vannak, egy irányba utaznak. A rendelő ajtaja felé tekingetnek, lesik, hogy mikor nyílik. Addig számlálgatják a perceket. Amint közelednek a célhoz, könnyed izgalom fogja el őket, mint az utast az állomás előtt. Olvasni próbálnak. De olvasni ilyen helyen nehéz, akár a vonatban is, mert az olvasmánynak mindenkor hatalmas versenytársa az élet, melyet a maga ősiségében színről színre szemlélhetünk. Az az álszemérem tehát, mely egyebütt kötelező, a vonatban és a várószobákban menlevelet kap. Nem egészen tilos kíváncsiskodni. A jelenlevők kezéből csakhamar le is bágyad a könyv, összecsucsják, ásítanak egyet, aztán a levegőbe bámulnak, idegkezelt fogaikra gondolnak, s azon az örvön, hogy önmagukkal foglalkoznak, vagy unatkoznak, tapintatosan - féltékintettel és fél füllel - figyelik egymást. Ennél úgy sincs értékesebb, tartalmasabb szórakozás.

Egy szőke, törékeny lány ül a várószobában, húszéves, abból a társadalmi osztályból, melynek mozdulatait, gondolatait, lélegzétvételét úgy ismerem, mint önmagamat. Talán vidéki is, és csak fölrandult ide pár hétre. Maga elé néz, önálló, rokonszenves közönnyel. Igyekszik úgy viselkedni, mintha egyedül volna, lehetőleg személytelenül, de ezt se tüntetőleg. Nem mindig sikerül neki. Miután egy darabig a szőnyegre mered, kistáskájából kivesszi batiszt zsebkendőjét, és megtörli ajkait. Erre egyáltalában semmi szüksége se volt. Ha meg van, nem törli meg ajkait. Most is éppen csak az ütem kedvéért tette, hogy kitöltse vele a várakozás üres perceit, akár a költő a verssora vázát néhány semmis, pótló szóval. Mindezt a szépérzéke parancsolta. Próbálok én is személytelenül viselkedni, hogy zavarba ne hozzam, de ő már érzi félszégességét, s amikor a zsebkendőjét visszateszi kizsitáskájába, alig hallhatóan fölsóhajt. Ez a sóhaj se jelent semmit. Csak egy rím a sor végén.

Most egy szőke, törékeny hölgy lép a várószobába, csinos, jól öltözködő, úgy harmincöt éves, de még fiatalos, láthatólag rokona, nagynénje ennek a lánynak, akinek találkat adott itt, hogy majd bekíséri a rendelőbe. Valami üde, kellemes szeretettel üdvözli, mint egy gyermeket. Micikének nevezi. Erre a névre szinte fölsikoltok magamban, mert nem lehetett volna más a neve, s én előre kitalálhattam volna. Bámulatos, hogy mennyire hasonlítanak egymáshoz. Ez a lány tizenöt év múlva szakasztott olyan lesz, mint a nagynénje, és a nevelésénél, társadalmi hagyományainál fogva éppígy fogja üdvözölni egy nála tizenöt évvel fiatalabb nőrokonát.

Jó modorúak. Halkan társalognak, suttogás nélkül, szinte csak a leheletükkel. A család mindennapi életéről van szó, a ruháról, az ismerőseikről. A hölgy egy bárról beszél, melyen hajnali ötig mulattak, „kitűnően”, de valamivel hangosabban beszél, mint ahogy Micike szeretné, aki a fiatalság gőgös elzárkózottságában nem szívesen látja, hogy ezt egy várószoba félnyilvánossága előtt tárgyalják meg. Nemtetszésének azzal ad kifejezést, hogy mind ritkábban érdeklődik. A hölgy ezt észreveszi. Egy percig hallgat. Ekkor rátekint Micikére, s szinte hangtalanul ezt kérdezi tőle:

- Fáj?

Micike rázza a fejét, lassan, illedelmesen és olyan jelentősen, mint egy mozidarabban.

- Igaz - szól a hölgy, hogy folytassa az elakadt beszélgetést. - Mari fekszik. Kihúzatta a bölcsességfogát. A szakácsné - teszi hozzá. - Láza is van. Délelőtt elment, hogy nemsokára hazajön, én pedig kettőig vártam. Egy fiatalember kísérté haza, képzeld, az ajtóig. Nehéz és

hosszú műtét volt, ki kellett vésni a fogát, kábították is, s közben olyan rosszul lett szegény, hogy elalélt. Egy álló óráig élesztgették. Az a fiatalember, aki átadta nekem, a fogorvosa volt. Nem furcsa? - kérdezi a hölgy mosolyogva. - Hazakísérte az orvosa. Egy szakácsnő.

- Egy betegét - javította ki Micike, egyszerűen, keményen, határozottan.

Itt a párbeszéd végképp megfeneklik. Ülnek egymás mellett ők ketten, akik annyira hasonlítanak egymáshoz, két nemzedék, a húszéves és a harmincöt éves, a zöld bársonyszékeken, párhuzamosan, de úgy rémlik, hogy mégis ellenkező irányban haladnak, és sohase fognak találkozni. A csönd drámai.

Izgatottan várom, hogy mikor ér véget ez a némaság, de ott kell hagynom őket. Az ajtó kinyílt. Rám került a sor.

Pesti Hírlap, 1934. március 25.

TÁRSASÁG

Ötórai tea.

Azért hívják így, mert hat óra előtt sohase kezdődik. Öt órakor még a háziak sincsenek otthon, benn járnak a városban vagy álmaik egében, délutáni szundításuk során, hiszen tudják, hogy senki sem olyan paraszt vagy együgyű, hogy pontosan, percre jelentkezzék. Ezzel a vendég szerelmi vallomást tenne, hogy a meghívást csakugyan fontosnak és kitüntetőnek tartja, s alig várja, hogy lássa őket. Ennélfogva kiszolgáltatná magát nekik. Ilyesmi nem ajánlatos. Sokkal ajánlatosabb késni egy fél órát, de lehetőleg egy egész órát, s ezáltal értésére adni vendéglátóinak, hogy közben megannyi más dolga, társadalmi kötelezettsége akadt, és voltaképp fűtүүл rájuk. Maguk a háziak is megkövetelik ezt, mert ebben az időközben ők is kedvükre megvethetik vendégüket. Az az óra tehát, mely a tea hivatalos és nem hivatalos kezdete között elmúlik, olyan, mint az a semleges földnyelv, mely az egymással farkasszemet néző, ellenséges országokat választja el, s tele van lövészároknak is fölhasználható mélyedéssel, völgygel, dróttakadállyal és erdővel. Már itt kezdődik a harc.

Később lassanként szállingóznak a vendégek, rettegve, hogy ők az elsők vagy az utolsók. Mindenképpen bocsánatot kérnek, vagy az előbbiért, vagy az utóbbiért. Felsőkabátjukat künn hagyják az előszobában. Ugyanott arcukra biggyesztenek egy társasági mosolyt, mely figyelmet mímél, de azért látni engedni igazi arcukat is. Holmi átlátszó álarc ez, mely olcsón akár-melyik boltban beszerezhető, tucatjával. Semmit se hitet el, semmit se takar, mégis kötelező. A férfiak sötét utcai ruhában, esetleg vacsorakabátban, a nők inkább estélyi öltözetben. Kezet csókolnak, kezet szorítanak, meghajolnak. Seregszemplét tartanak a megjelenteken, ellenségeket szimatolnak, barátokat és fegyvertársakat keresnek megvívandó közelharcukhoz. A társaság általában pocsek. Van a franciáknak egy közmondásuk: *A távollevőknek soha sincs igazuk.* Pesten a távollevőkhöz - a teljesség kedvéért - hozzáveszik a jelenlevőket is. A halottakhoz az élőket, sőt az élőhalottakat is. Amikor valamelyik sarokban egy különösen undok alakot pillantanak meg, akire nem is számítottak, gyorsan cigarettára gyújtanak. Mellükre szívják a füstöt. Hasonszenvi gyógymód. Mérget a méreggel.

Két bóbítás szobalány hozza a teát. Kárörömmel állapítják meg, hogy az egyiket kölcsönkérték, csak *beugrott* erre az alkalomra, vendégszerepel a vendégeknek. De önáluk is ez a szokás, a gazdasági helyzetre való tekintettel. A teához van citrom, már kifacsartan, üvegibrikben, rum és tejszín, sonkás, kaviáros, lazacos, paprikás, salátás, szalámis kenyér, a gazdasági helyzetre való tekintet nélkül. Utána kétféle torta következik, egy mogyorós, habbal, és egy csokoládés, mely kiálló mandulatüskéivel elmésen utánoz valami tengeri szörnyet. Végül már kilenc óra felé fagyalattorony következik, ráadásul és meglepetésül, mely annyira nem meglepetés, hogy csak az lenne az igazi meglepetés, ha végre-valahára elmaradna. Mégse marad el soha. Érdekes volna ilyenkor sóba-vízbe galuskát föltálatni. Érdekes volna, pusztá változatos-ságból is, a pirított szalonna, szilvalekváros kenyér s a kelkáposzta virslivel. Érdekes volna és fölöttébb eredeti, ha semmit sem adnának. Mindez azonban lehetetlenség. Ami szabály, az szabály.

Miről beszélgetnek? Mindenről, és ezenkívül még sok egyébről. Történet egy gyermekről, valakinek a saját gyermekéről, de nem azért, mert a saját gyermeke, aztán tíz-húsz dühös és elszánt ellentörténet. Történet egy kutyáról, valakinek a saját kutyájáról, mely a hallgatókat csakhamar ellentámadásra sarkallja. Kaján célzások arra, hogy a férjek unják a feleségüket. Hamiskás megjegyzések, hogy a feleségek sem igen szeretik a férjüket. Vita a zenéről, a Népszövetségről, a távolbalátásról, a gázháborúról és a gázalacról, a moziról, mint a jövő

művészetéről, a lélekelemzésről, az idegzsába hisztaminos kezeléséről és Aldous Huxleyről. Halljuk, mint már annyiszor, hogy a japánok forró nyárban forró teával és forró fürdővel védekeznek a hőség ellen, hogy a walesi herceg érében magyar vér is csörgedez, hogy bizonyos állatok a morfin halálos adagának tízszeresét is elbírják, s még csak el se alszanak tőle. Valaki ezt mondja: *Theâtre Française*, s az egész társaság bólint és megkönnyülten sóhajt föl, mert most már kétségtelen az, amit eddig csak sejtettek, hogy az illető nem tud franciául. Valaki Einstein elméletét kezdi magyarázni kézzelfoghatóan és roppant népszerűen, a haladó vonatot, a pisztolylövés föllobbanó fénysugarát, mely után egyiptomi sötétség szokott ráborulni az agyvelőkre. Valaki egy ősrégi adomát ad elő, mint vadonatújat, előre élvezve a rég ismert csattanót és úgy kiszínezve, a részleteket, hogy azok bizvást regényfejezeteknek is beillenek Tolsztoj *Háború és béke*-jébe.

Előkerülnek a lejátszott hanglemezek. Ezeket sokan unják, de azért elteszik maguknak, hogy egyebütt - jobb híján - ők is lepörgessék. Senkit se lehet meglepni semmivel. A csodálkozást, a döbbenetet alattomos ásitással palástolják. Mindenki fölényes. Csak a tudásával, a biztonságával, a jólértesültségével áll elő. Az ingmellek páncélokak rémlenek egy viadalban. Enyhe gúny nyilai süvöltöznek a levegőben. Egy rokonszenves öregúr, aki általános érdeklődés közepette három labdac szaharint dob a teájába, közli, hogy egy kis cukra van, de szóra sem érdemes, pusztán vigyázatosságból használja a pótszert, s míg a többiek mintegy örök búcsút vesznek tőle és otthagyják, s gondolatban már látják is holtan, fölgravatolva, lobogó gyertyák között, ő álláspontját általános érdektelenség közepette, jobb ügyszó méltó buzgalommal védelmezi, és a nagy lármában hangosan, szinte ordítva ismétli orvosának vigasztaló kijelentését, hogy ilyen betegséggel akár száz évig is el lehet élni. A párbeszéd folyamatosnak rémlenek, de közlő megvizsgálva, mind magánbeszéd. Ki-ki a maga mesterségét folytatja. Mindössze egy vendég nem vesz részt a társalgásban. Az - szegény - egy kis asztalkánál kuksol egyedül. Ismerik őt, és félnek tőle, mint a tűztől. Még a tekintetét is kerülik. Ennek nem lehet olyasmit fölhozni, hogy legközelebbi mondatát ne így kezdje: „Emlékszem, Tomszkban... Emlékszem, Irkutszkban...” Hadifogoly volt öt évig. Most is magánya fogolytáborában él, mindenkitől elszigetelve és rettegve, járványzárlat alatt.

Este tízkor oszladozik a társaság. El kell ismerni, sikerült tea volt. A koszt jó, a szellemi táplálék is kifogástalan. Csupa okos, művelt ember együtt. Az értelmi színvonal magas. Lehetett volna néhány ezer méterrel alacsonyabb is. De az érzelmi színvonal semmi. Elégedetlenség bujdosik a lelkekben. Titokban valamennyien arra vártak, hogy ez egyszer majd ölbe veszik, megsimogatják őket, ha mással nem, egy tekintettel, hogy részvétet keltenek, hogy gyöngédséget kapnak, de csak az esett meg, ami mindig, ami oly magától értetődő és oly bődületesen unalmas. Gyöngédséget csak az kaphat, aki gyöngének is mer mutatkozni. Erre azonban képtelenek voltak. Ki is kezdje? Hiába, nem lehet, és nem illik. Ez veszedelmes és ízléstelen is. Mindenesetre többet ért volna még a durvaság is, egy csöpp őszinteséggel.

Így tűnődnek, és minthogy zavartak, tovább fecsegnek az utcán is, részint az expresszionizmus végleges kudarcáról, részint a munkanélküliség átmeneti, de öröndetes enyhüléséről. Amikor aztán hazakerülnek, kétségbeesetten vetik le sötét ruhájukat, s úgy fekszenek az ágyba, hogy még mindig dűnnyögnek és mammognak magukban. Valami baj van.

Mi a mérleg? Beszéd- és értelemgyakorlat: jeles. Hit- és erkölcsstan: elégtelen.

Pesti Hírlap, 1934. március 25.

LEGYEN VILÁGOSSÁG

A műtő tükörlakain zuhatagokban ömlik a fény. Olyan világosság van, olyan ragyogás és tündöklés, mint a fényszórókkal bombázott színpadon, amelyre majd légiesen, csillogó aranyporban, tüzes pilléktől körülrajongva belibben mindnyájunk szerelme és bálványa: a primadonna.

Egyelőre csak egy aggastyán ül itt a betegek kék csikos köpenyében. Hetvenhat esztendő. Világtalan. Mind a két szemére vak. Szürkehályoga van.

Fejét lehajtja. Hagyja, hogy az ápolónő előkészítse, vattával tisztogassa arcborét, s hosszan mosdassa bal szemét, mely kés alá kerül. Nem szól semmit. Némán engedelmeskedik.

Az ápolónő időnként a fülébe ordít torkaszakadtából, mert az öregúr nemcsak vak, hanem süket is.

- Lenézni a földre. Úgy. Most fölfelé nézni. Úgy, úgy.

Szegény izgatottnak vagy inkább türelmetlennek látszik. Füle ég. Szeme alatt piros folt lángol a várakozástól, a reménységtől, a rakoncátlan boldogságtól, a föltétlen bizonyosságtól, hogy nemsokára - öt perc múlva, két perc múlva, talán már egy perc múlva is - látni fog, visszakapja a szeme világát; nem is azt: az egész világot - melyet másfél éve elvesztett.

Nem szorongás ez, mint egyéb műtétek előtt. Inkább láz, az a láz, melyet kisgyermeknek éreznek karácsonyeste napszállat előtt, amikor édesanyjuk beoson a titkos szobába, s az üvegpohárral csöndít. Most jön az angyal.

Jaj, mit hoz az angyal? Mindent hoz, az egész földet, zöld kerteket, piros gyümölcsöket, kék eget. Úgy bizony.

Éjjel nem is tudott aludni. Hiába kapott egymás után két altatót, dobogó szívvel hánykolódott ágyán, képzelgett erről az édes ajándékról, erről a fényes ajándékról az éjszaka sötétségében, szeme sötétségében mindaddig, amíg meg nem virradt. Akkor más csillapítókat adtak neki. De ezek se tudják megnyugtatni a lelket, mely szárnyait verdesve ébredszik, és fölajzva a nagy meglepetésre, már mozog, emelkedik, fölfelé nyilall. Alig lehet tartani. Ezeket az öreg, vak gyermekeket ilyenkor nem biztatni kell, hanem kételkedővé tenni, csalafintán lekicsinyelni előttük a műtét várható sikerét, mert egyikük-másikuk előre őrzöngeni kezd az örömtől, hogy látni fog. Az ápoló üvöltve harsogja fülébe:

- Lassan. Csöndesen. Nyugodtan, nyugodtan.

Nem fog rajta a jó tanács. Világtalan szemeivel ide-oda tekintget kandi, kotnyeles kíváncsisággal.

- Mindjárt jönnek - bömböli az ápolónő -, azonnal itt lesznek.

Künn a tanár mosakszik a segédjével, két másik orvossal. Köpenyét könyökig föltúri, szappanhabbal fürdeti kezét, sikálgatja körmeit a szakember közönyével, a szokottság tudattalan és rég beidegzett lelkiismeretével régi ismerősökről, könyvekről, színházról beszélget. Előzőleg meg se nézte a beteget. Csak fölhozatta. Hiszen ismeri őt. Illetve a szemét. *Cataracta senilis*. Tudja, hogy mit kell csinálnia. Őneki ez anyyi, mint nekünk két rímhez egy harmadikat találni. Nem esemény.

Most a műtőbe lép, már teljesen beöltözve, a műtősnő. Kis, szőke asszony. Könnyű és erős. Feje zártan bekeretezve, fehéren, mint Lorántffy Zsuzsannáé. Ebből a rámából tekint ki

komoly barnazöld szeme. Bokáig érő fehér köpeny rajta, szája előtt kendő, kezén gumi-kesztyű. Tündéri sebességgel röpköd ide-oda. Száll, szárnyak nélkül. Rakosgatja az ollókat, késeket. Szereket tesz az asztalra. Egy üvegben ötszázalékos kokainoldat. Hideg, mámorító mandulaszaga ideillan. Olyan, mint a pezsgő. Egyszerre hűt és fűt.

Íme, itt a két orvos is, a tanársegéd is és a tanár is. A tanár odamegy a beteghez, fecskendő a kezében, megáll előtte, de még rá se néz. Csak az ápolónő kiabál a fülébe:

- Két tűszúrást fog érezni. Két tűszúrást.

Már meg is történt az első. A beteg nyik nélkül állta. Ezerszer annyit is elviselt volna ezért. Vattával itatják a vérét.

A tanár most a második fecskendő tűjét dőfi a szeme mellé, mélyen a bőrbe, közvetlen a szemideg tözsomszédságába, oly biztosan, vadul, hogy ebben a pillanatban egy örültnek látszik, aki valakinek a szeme világát szántsándékkal, állati kegyetlenséggel kioltja. Eláll a lélegzetem. Arra gondolok, hogy a jótét és a gáztett, a legnagyobb tudás és a legnagyobb tudatlanság mennyire hasonlít egymáshoz. Már is ott fekszik a beteg az asztalon, a bal szem már is „el van szigetelve”, s a munka megkezdődött.

- Mélyen lélegzeni - kiáltják ketten egyszerre a beteg két fülébe -, mélyen lélegzeni.

A híres szegedi paraszt évekig hámozgatta le a hályogot a maga durva bicskájával, mindaddig, míg föl nem világosították, hogy micsoda istenkísértésre vállalkozott. Akkor megremegett kezében a kés, és többé nem mert hozzányúlni a lélek tükréhez.

Nekem nem ez a tanyai ember a csoda, aki nem tudta, mit művel. A csoda nekem, az igazi csoda ez az orvos, aki tudja, hogy mit művel, és mégse torpan vissza.

Úgy ismeri ezt a csöpp területet - hány négyzetmilliméternyi lehet? -, ezt a körülmosott, remekül föltárt és rögzített síkot, mint a földérítő katona a terepet, ahol élete kockáztatásával jár, minden bokorra, minden kőhalomra ügyelve, s a térképéről és az ösztönéből, a jelekből és a tapasztalatából következtet.

Az orvosnak nem is lehet olyan kicsiny ez, mint énnekem. Ő nem az egészet láthatja, nem a szemet, nem egy embertársa szemét, csak az anyagot. Minthogy tudása óriási, óriásivá tágul számára ez a kis terület. Ami egy milliméter ezredrésze, az neki mérföldek sokasága, ami egy milliméter, az neki délkör, az inhártya Európa, a szaruhártya Ázsia, az érhártya Afrika, a sugártest Amerika, a szivárványhártya talán Ausztrália, a lencse, az üvegtest, a recehártya pedig egy csillag, és valahol messze a szemideg, az ősi fényforrás, a Nap. Egy Világmindenség reszket eléje a teremtés e végzetes perceiben a bibliai szózáttal: „Legyen világosság.”

Dolgozik. Minden figyelmét összefogva és központosítva előrehajlik, a betegre görnyed, késsel a kezében, s bármily parányi is a mozdulat, mely szükséges, szinte döf, szinte vív, szinte hadonászik, bátran és biztosan, úgy, amint kell. A szembogár, az a feketeség, mely az ép szemem egy üres kút mélységéhez hasonlít, még szürke a zavaros szemlencsétől. De a szaruhártya szélén már sebet vágott a kés, s ebből a sebből alig észrevehető billentésekkel és buktatásokkal - csak akkorakkal, melyeket egy hegedűművész tehet a húrjain - húzza, piszkálja, ráncigálja elő a szemlencsét, finoman és mégis erélyesen, majdnem birkózva vele, s a szemlencse - ez a természetes szemüveg - kibukkan, már a vatta tetején táncol kocsonyás mivoltában, az ápolónő átveszi, félrerakja, hogy majd odaadja a betegnek emlékül, ereklyéül. Újszerű ez a művelet s mégis ősi, hiszen már sok ezer év óta végzi a fényimádó emberiség orvostudománya, akár a szülést vagy a sebek égetését. Mindössze másfél percig tart.

- Mélyen lélegzeni - trombitálnak a beteg fülébe az ápolónők.

A tanár azonban föltartja kezét, s így szól:

- Világosságot.

Amikor egy lámpa éles fénykévéje rátűz a kezére, nagy hangon ezt kérdezi a betegtől:

- Mit lát?

- Kezet - szól a beteg halkán. - Egy kezet.

- Jól van. Most hunyja be a szemét.

- Lehunyni, lehunyni - ismétlik többen. - Semmit se szabad néznie huszonnégy óráig.

A beteg lehunyja szemét. Egy pillanat múlva ismét kinyitja, kinyitja, a gyermek makacs-
ságával. Néz, néz, és lát, lát.

Ezekre ilyenkor nagyon kell vigyázni. Telhetetlenek, mohók. Bandzsítva kukucskálnak ide-
oda. Mindent látni akarnak egyszerre. A hüvelykujjukat. Az ágyuk rézrúdját. A kis unokájuk
szőke haját. Feddik, dorgálják őket: „Ej, ej. Csigavér. Minek örülnek ennyire?”

- Lehunyni szépen. Így. Most vihetik.

Már ki is tolták.

A csapások az életben gyorsan szoktak ránk szakadni. Hirtelen elsötétedik előttünk a szín,
fölordítunk, s a halál közelét érezzük. Ez a páni rémület.

Itt ennek az ellenkezőjét tapasztaltam. Néha az élet, az áldás is gyors. Úgy jött az egész, mint
a villám. Ez az öreg már lát. A lehunyt véres szemhéja mögött a szemgolyó ismét érez, a
fényről álmodik, az orvos kezéről, melyet a vaksága után először érzékelt.

A műtét oly mutatványosan gyönyörű volt, oly bűvészi, hogy meghatottságomban tapsolni
szeretnék. Nevetni is szeretnék. Sírni is szeretnék.

Kim, mim nekem ez az aggastyán, akivel először és talán utoljára találkozom ebben az
életben? Miért ujjongok? Miért tölt el féktelen jókedv és határtalan bizakodás ezen a tavaszi
reggelen, hogy a földgolyón eggyel ismét több a látók száma? Végre ez igazán jelentéktelen
szám.

Mit bánom én, mit tudom. Éter párolog köröttem. Részeg vagyok, mintha étertől rúgtam volna
be.

Tapsolni akarok, nevetni és sírni.

Pesti Hírlap, 1934. április 1.

DÉLUTÁN HAT ÉS HÉT KÖZÖTT

Délután hat és hét között megyek az utcán. A járda a lábam alatt majdnem fekete, télies. Bundát hordok még. Köröttem is prémekeket, télikabátokat látni. Egyszerre meg kell állapodnom - a lábam gyökeret ver, a szájam tátva marad -, mert olyan kép tárul elém, melyre nem számítottam.

Amint haladok fölfelé, szemben a tág égbolttal, a Dunával, a palotákkal, valami ravasz és andalítóan furcsa világitást veszek észre, mely hirtelen megváltoztatja az utca egész arculatát és hangulatát. Néhány pillanatig úgy rémlik, hogy valahova máshova kerültem, talán egy színpadra, melyet titkon eldugott fényszóró ragyog be láthatatlan sugárkévéivel. A nap már leáldozott. Ott van a Duna mögött, a hidak mögött, messze. De visszaháruló fénye megvilágítja a nyugati égboltot, melyen nehéz fellegek lógnak, kócosak, vemhesek, duzzadtak, mint a vizestömlők.

Az ég most zöld, fűzöld, pázsitzöld, lágyan almazöld. Lassan sötétedik. Gyulladoznak a lámpák, a villamosok, a boltok lámpái, a sárga tűz feleselni kezd a derengéssel, aztán a hirdetések lángbetűi is feltündökölnek itt-ott, kígyóznak és ugrálnak a falakon, a háztetőkön, s az egész egyetlen tündéri színjátékká olvad. Egy kis szél sétál erre, s a víz szagát hozza, az ibolya enyhén párologó illatát, a csordultig megtelt fellegek szagát, és én tudom, hogy ebben a pillanatban vonul közénk észrevétlenül a nagyvárosi tavasz.

Mit akarsz egyebet? Mi nem ismerkedhetünk a televénnyel, kövek közé zárva nincs rétünk és kertünk, be kell érünk azzal, amink van. Nézd, az ég fölötted oly zöld és tarka, mint a virágos mező. Az utcán pedig puhaság ömlik el, édes bágyadtság és lankadt meghittség, akár a szobában. Természetanyánk kebele úgy piheg, hogy majdnem szétrepeszti aszfaltfűzőjét.

Kinyílt az idő. Ez a nagyralátó reménységek és oktan várakozások ujjongó perce, emlék a legrégebbi gyermekkorból és üzenet a legtávolibb jövőnek. Nálam minden esztendőben ilyenkor jelentkezik, délután hat és hét között, az utcán. Azt érzem, hogy újra kezdődik az élet. Azt érzem, hogy minden lehetséges. Azt érzem, hogy minden szép.

Gyönyörű is ez a sok minden: a járókelők szeszélyes összevisszasága, az ismeretlenek, akik máról holnapra ismerőssé, barátokká és szeretőkké lehetnek, a tárgyak, az áruk a kirakatokban, az ételek, a sonkák és fügek halma, a nyakkendők kolibriszíne, ez a piros meg ez a kék, meg ez a lila, mely ide-oda száll és csicsereg, mint a madár a kalitkában, a fények, a hirdetőtüzek csillagai, s a könyvek, melyek megtanítanak majd bennünket olyasmire, amit eddig még nem tudtunk, és szigorú, rejtélyes zártságukban talán boldogságunk hétepcsétes titkát őrzik. Jaj, élni, élni, megismerni minden embert, szívünkre ölelni minden tárgyat, végigízlelni minden ételt, felkötni, megpróbálni minden nyakkendőt, imádni minden fényt, elolvasni minden könyvet, bírni és szeretni az egész világot.

Egy sötét és kétségbeesett tél után, amikor szárnyaid megtépázták és lenyesték, dalolj lelkem, és röpj.

Pesti Hírlap, 1934. április 8.

RAJZOK

TÁNC

Vannak emberek, akikről nem tudom, hogy miért táncolnak.

Itt például ez a haspók. Minden mulatóhelyen, bálon ott látni. Pocakja akkora, hogy egyedül alig tud járni vele, ezért karjára fűz egy fiatal lányt, azzal illeg, de úgy, hogy közte és táncosnője között hasa legalább fél méter távolságot tart. Az illedelem távolsága ez. Ha akarná, se bírná magához ölelni táncosnőjét. Szándékában megakadályozná testi mivolta. Szüntelenül cepelnie kell hasát, mint valami hordót, ügyelnie, hogy le ne ejtse, és el ne guruljon valamelyik sarokba. Arcán erőfeszítés tükröződik. Amint tipeg tánccipőjében egyensúlyművész módjára, és ide-oda hajladozik, nem is táncosnőjére vigyáz, hanem erre a roppant és becsesnek tetsző zsírdaganatára, s időnként rá-rábandzsít, aggódva, vajon megvan-e még. Még mindig megvan. Akkor nyugodtabban folytatja szórakozását. Soványító kúrát végez a teljes nyilvánosság előtt? Rejtély.

A másik, egy őszbe csavarodott öregúr, vele ellentétben vékony, mint a deszka. Túljár a hatvanon. Érdes, merev, szálkás. Olyan, mintha fából faragta volna valami kontár kisasztalos. Le se gyalulta, meg se szögezte, csak úgy összeeszkábálta. Benne hagyta a fa csomóit és kiemelkedő bütykeit is. Kedélytelennek látszik. Soha egyetlen szót se szól. Nem is mosolyog. Leírhatatlanul komoly. Temetesen se lehetne szomorúbb, mint amikor táncol. Teljesíti kötelességét. Előre és hátra lép, jobbra és balra forog. Egy gép nem végezheti munkáját ilyen pontosan. Azt hinnéd, hogy unatkozik. Viszont akkor nem táncolna folyton. Ennélfogva nem unatkozik. Pokolian mulat.

A nő is itt van, akinek legkisebb unokáját múltkor avatták az egyetemen jogi doktorrá. Haja platinaszőkére festve. Szembogara tág az atropintól. Ráncait évekkel ezelőtt egy kitűnő szakorvos igyekezett eltüntetni paraffinbefecskendezéssel, s minthogy a haladó idő azóta se henyélt, most naponta tojássárgájával, indiai olajjal kezeli, villanyvasalóval vasalja, s táncmulatságok előtt azzal a nővel hozatja rendbe, aki selyemharisnyájának leesett szemeit szokta fölszedgetni, tüvel. Rendkívüli elevenséget színlel. De halálosan fáradt. Néha, amikor azt hiszi, hogy nem figyelik, maga elé mered. Egy karosszékre gondol, melyben az öreganyók szundítanak, egy görcsös botra, bélelt, kényelmes mamuszra, meleg téglára, herbateára. Szegény, a haláltáncát ropja. Keresem azt a csontvázat, aki hegedül neki.

Amíg figyelem ezeket a lázas örökifjúkat, azon tűnődöm, hogy miért annyira ellenszenvesek. Az idők változtak, hallom, megszűnt a múlt előítélete. Előítélet tényleg nincs, de öregség - azt tapasztalom - mégis van. Hiába minden, az öregség rút és nem való kirakatba. Hogy ők maguk „jól mulatnak”, lehetséges. Csakhogy kettőn áll a vásár. Azon, aki művel valamit, és azon, aki ezt nézi. Nézni határozottan nem szép. Ha valaki ilyenkor mindenáron táncolni akar, táncoljon egyedül vagy zárt ajtók, zárt ablakok mögött. Ezt valaha így fejezték ki merőben elmaradt anyáink, akik már betöltötték a negyvenedik életévüket:

- A mi korunkban már nem illik, fiam.

KÉT FOHÁSZ

Az egyik így szólt:

- Rádió, hangok villámgépe, mindenütt és mindenkor jelenlevő, hogy hódoljak méltóképpen tenéked? Ideges csápjaid behálózzák a világot, érintenek minden lelket. Egységbe fogod az emberiséget. Megszünteted a gyötrelmes egyedülletet. Vakoknak muzsikálsz, gyógyíthatatlan betegekkel társalogsz. Azoknak az elhagyatottaknak, akikkel azelőtt sohase állt szóba senki, te mesélsz, mint jó barát, órák hosszáig. A könyvnyomtatás nem tett olyan csodát, mint te, nem vitte előre oly hatalmas lépéssel a világot. Villamosság szárnyán röpíted a gondolatot. Öntudatod mindenütt ott ég, az Isten háta mögött is. Ma a legkisebb tanya külön műveltségi góc, mint hajdanában Párizs vagy London.

A másik így szólt:

- Rádió, életem elkeserítője és hóhérolója, meddig gyötörsz még? Mióta te dörögsz az utcán, mióta te kornyikálsz és süvöltesz nyitott ablakokon, vastag házfalakon át, nincs se éjjelem, se nappalom. Elraboltad egyetlen kincsemet, magányomat. Nem hallom többé bensőm szavát. Kisajátították a csöndet. Olyasmire kell figyelnem, amire nem akarok. A XX. század elretentő példája vagy te, mely nem tiszteli az emberi méltóságot, az egyént, s a középszerűség fölényével és szemérmertlenségével odatolakodsz mindenüvé, ahova nem is hívtak. Te, a szellem népkonyhája és kiöntőcsatornája, te, a szervezett unalom szeméttelpe és pöcegödre, irgalmazz nekem, kegyelmezz.

Pesti Hírlap, 1934. április 15.

DICSŐSÉG

Mi a dicsőség??

Káprázat, öncsalás, aranykőd. Valami óriási félreértés, mely egyre gyarapszik, aztán a kitar-tósság törvényénél fogva az évig nő. Nincs nála nagyobb, becsesebb ajándék.

A dicsőség a kincsek kincse. Öntudatosan vagy öntudatlanul valamennyien arra törekszünk, hogy szeressenek bennünket azok, akiket nem ismerünk.

Ha egy híres ember jelenik meg valahol, a többiek egyszerre suttogni kezdenek. Rendszerint összetévesztik őt halálos ellenségével, egy másik híres emberrel, akit szíve mélyéből utál. A vonatban újságírók fogják el, vallatják olyasmiről, amire nem tud felelni, a hálókocsiban föl-keltik, az étkezőkocsiban nem hagyják enni. Aztán fényképezik, szemben és oldalt, komolyan és mosolyogva.

Kérdés, hogy közben miképpen érzi magát az illető. Többnyire kínosan. Lesüti szemét, magá-ban az egyszeregyet mormolja, hogy túlessék azon, aminek meg kell történnie, s arra gondol, hogy a dicsőség az apró mozzanataiban csakugyan kellemetlen és fárasztó, de a részletekből mégis olyan egész alakul ki, mely kellemes és fölöttébb kívánatos.

Egyébként az igazi dicsőség csak a halál után következik el, amikor a jelölt végre szobrot kap. A szobor a végcél, a nyugalom, a beérkezés.

Üldögélek a Széchenyi-szobor mellett, és nézegetem, hogy játszanak körötte a gyermekek. Vannak közöttük ötévesek, de vannak tizenkét évesek is. *Komámasszony, hol az olló-t* játszanak a szobor négy sarka körül.

- Tudod-e, kicsoda ez? - kérdezem egy kisfiútól.

- Egy ember - veti oda. - Ezek itt görög istenek - teszi hozzá.

A görög isteneket, akik lentebb állnak, ismeri. Tekintete még nem ér följebb.

Érzi, hogy valami baj van, s eltűnődik.

- De azt tudom - dicsekszik -, hogy kicsoda az odaát - és a Deák-szoborra mutat.

- Kicsoda?

- Tisza Kálmán.

Átsétálok a haza bölcséhez, abban a reményben, hogy ott több szerencsém lesz.

Egy fiúcska így mutatja be nekem:

- Ez itt egy nagy költő.

Andrássy Gyula szobránál a vélemények szintén megoszlanak. Egy hatéves kisfiú kérdésemre ezt feleli:

- Egy bácsi meg egy ló.

Ebben a cáfolhatatlan megállapításban nem lehet kivetnivalót találni. Pajtása mégis helyre-igazítja:

- Hős ember volt.

Valaki, aki közöttük legjobban van értesülve, elmosolyodik tudatlanságukon, és így magyaráz:

- Ez a bácsi följánlja a képviselőháznak egyévi fizetését. Ezért nevezték el róla az Andrássy utat.

A szobor két mellékjelenetét - a koronázást és a berlini nagygyűlést - ekképpen értelmezi:

- Itt valaki meghal, itt pedig el is temetik.

Kossuth Lajosról általános a vélemény, hogy ő Kossuth Lajos.

- De ki volt Kossuth Lajos?

- Magyar volt.

- Hiszen te is magyar vagy.

- Igen - töpreng a kérdező, majd a szoborra néz, és kijelenti: - Ez volt Kossuth Lajos.

Circulus vitiosus.

Erzsébet királynéről tudják, hogy királyné. Különbösen hátat fordítanak neki, s márványköpönyege mellett sakkoznak.

Petőfi a legismertebb. Ő a költő. Több kisleány betéve fújja az *Anyám tyúkjá-t* s a *Füstbe ment terv-et*, a kisfiúk a *Talpra magyar-t*.

Arany János a Múzeum-kert zsendülő gyöpagyai és fésző tulipánjai között sütkérezik az áprilisi verőfényben. Legtöbben Toldi Miklósnak vélik. A szobrok mellékalakjai általában népszerűbbek, mint a főalakok. Mindenkinek azt ajánlom, hogy inkább mellékalak igyekezzenek lenni.

Mindössze hárman ismerték a nevét. Az egyik kisleány tudta tőle a *Mátyás anyjá-t*. Egy kisfiú a *Családi kör-t*.

Akadtt azonban olyan, aki csak a vállát vonogatta, s ezt mondta:

- Ez írta a *János vitéz-t* vagy a *Szülőföldem szép határa-t*.

Aztán tovább vonogatta vállát, elszaladt, és nem törődött vele többé.

Úgy tapasztaltam, hogy a halhatatlanok is hasonlóan viselkednek. Nem törődnek az alattuk visongó hálás utókorral. Néha, amikor nemigen figyelnek rájuk, alig észrevehetően ők is vonogatni kezdik ércvállukat.

Pesti Hírlap, 1934. április 15.

VASÁRNAP

ARCKÉP

Már régóta rokonszenves volt nekem ez az asszony. Volt benne valami meghitt, rendkívüli, nemes.

Múltkor, amikor náluk jártam, észrevettem, hogy szobájában, az asztalon, az ura arcképe van, aranykeretben. A társaság ivott, tereferélt, mulatott, ő azonban állandóan erre az arcképre meredt. Csak egy-egy pillanatra vette le róla tekintetét. Azután babonás hűséggel tovább nézte. Úgy tetszett, mintha ellenállhatatlan erővel vonzaná. Hozzáfutott a lelke, mint mágneshez a vas.

Bevallom, ez még inkább növelte iránta való rokonszenvemet. Ritkaság manapság olyan nőt találni, aki ennyire fölolvad egy érzésvilágban, ennyire tiszteli és szereti férjét. Ki tudja, micsoda emlékek villódzhattak benne, amíg egy rabszolganő áhítatával és kitartásával bámulta annak a férfinak a képét, akihez holtáiglan hozzákötötte sorsát.

Amikor a társaság átment a másik szobába, én leültem az asszony helyére, hogy szemügyre vegyem az imádott férj arcképét, s megértsem, micsoda benne ilyen megigéző és ilyen leigázó.

De semmit se láttam. A fény úgy hullott az üveglappal borított arcképre, hogy csak tulajdon arcomat verte vissza. Erről a helyről az üveglap a világítás folytán tükörré vált: a hiúság tükrévé.

Fölsóhajtottam, s egy tapasztalattal gazdagabban a társasághoz csatlakoztam.

A LELEGÉSZSÉGESEBB LÁNGELME

Goethe, a mérték, az olümposzi nyugalom költője ezt a furcsa önvallomást írta:

*„Bármit műveltél is, előtűnt
Természeted s félszeg hibád itt.”
De hogyha nem vagyok ily örült,
Nyilván sohsem jutok idáig.*

Vegyük ezt tudomásul, s jegyezzük meg, hogy őt tartják a legegészségesebb lángelmének.

IFJÚSÁG ÉS ÖREGSÉG

Mennyi fölháborodásnak, dühnek, zendülésnek, kemény és dicső önzésnek kell elfüstölnie, korommá és hamuvá válnia, míg az emberek végre megöregszenek. Az öregség a sejtek és szervek elhasználódása. De a léleknek is van öregsége, mely nélkül lehetetlen volna végigélni az életet. A lélek öregsége maga az étellel szemben való védekezés.

Ha egy gyermek vagy egy ifjú szűz és rezzenékeny lelkét behelyeznék valami negyven-ötven éves szervezetbe, szóval olyan lelkét, mely minden igazságtalanságra felhördül, képtelen a megalkuvásra, a jogtalanságok, mellőzések, megaláztatások elviselésére, akkor ez a szervezet

bizonyára egykettőre elpusztulna ettől a fiatal lélektől, mint valami gyorsan öló méregtől, ahogy a gyermek vagy az ifjú is szörnyethalna a rémülettől, a kétségbeeséstől, ha egyszerre öntenek belé azt a sok keserű tapasztalatot, a változhatatlan sorsba való megnyugvást, a sok kényszerű lemondást, melyhez mi egy élet során lassanként jutunk hozzá.

A bölcsesség, melyet annyira szoktak magasztalni, voltaképp nem is egyéb, mint a lélek ifjúságának tudatos elsorvasztása. Amint növekszünk, folyton arra törekszünk, hogy mesterséges úton idézzük elő a lélek vénségét, hogy csökkentsük a lélek ösztönösséget, hogy elöldössük a lélek érzékenységét, mely különben képtelenné tenne bennünket az életre. Ezáltal elérjük, hogy csakugyan kibírjuk a különböző megpróbáltatásokat, legalábbis átvergődhetünk rajtuk. Később azonban, amikor a megpróbáltatások elmúlnak, s megint élni és élvezni szeretnénk, döbbenve vesszük észre, hogy a fáradtságosan és drágán szerzett közönyt nem sikerül átváltatnunk mozgékonyossággá és hitté. Az ideg vezetőképessége megszűnt. Tényleg megöregedtünk.

Ezt a körfutást teszi meg minden ember, aki áttaposott négy-öt évtizeden, s nincs mód, hogy szabaduljon a szörnyűséges áldozattól, a lélek ifjúságának föláldozásától. Vagy a lélek szenved el, vagy az ember maga. Az öngyilkosok, az örültek, a korán elhunytak úgy tekinthetők, mint hősök, akik nem akartak egyezkedni a közönséges világ követelményeivel, ragaszkodtak lelkük ifjúságához, de életüket már nem tudták megtartani. Az öregkor érzéketlensége, tompasága, részvétlensége az a hadisarc, melyet bizonyos idő múltán mindnyájunknak le kell fizetni. Ebben a tekintetben valamennyien egy húron pendülünk, s egyikünk a másikunknak nemigen tehet szemrehányást.

NÉMETEK ÉS FRANCIÁK

Georges Sand egyszer találkozott Hegellel, s így szólt hozzá:

- Monsieur Hegel, legyen szíves mondja el nekem bölcséleti rendszerét, de csak tíz perc alatt.

Sokat mulattam ezen a kedves és fölényes női oktondiságon.

Egyik oldalon a súlyos és mély német bölcselő, aki az egységes észet kereste, hatalmas markolással fogta össze az emberiség műveltségét, s oly hatást gyakorolt, mely még ma is egyre tart és növekszik.

A másik oldalon a könnyed és gúnyos francia író, aki mindezt társalgási tárgynak tekinti, s fél a formátlanságtól, a ködtől, az unalomtól.

Úgy rémlik, hogy itt a két nagy alkotó fajta került szembe egymással jelképesen. Milyen titokzatos és fönséges a német, s milyen okos, bátor, talpraesett, látszólagos felületességében is milyen bölcs a francia.

Pesti Hírlap, 1934. április 22.

BOGLÁRFA

Ágyamból, ahol fekszem, már napok óta nézem-nézegetem ezt a fát az ablakom előtt.

Foltos héjú, vedlett, tavasziasan-zsendülő boglárfa, barna nyelű, pálhás levelekkel, csöndes, hatalmas óriás. Legalább harminc méter körzetben elfoglalja az udvar elülső részét, terebélyével betakarja a ház homlokzatát, izmosan, daliásan fölfelé szökken, húsz-huszonöt méter magasan, túl a harmadik emeleten. Néhány évvel ezelőtt még csak a második emeletet súrolta lombjaival, de ő sohase sietett, várt nyugodtan, verőfény paskolta, nyári viharok edzették, fölcseperedett, most már a háztetőt is eléri, s kikandikál - kíváncsian - az utcára is. Fejlődése koránt sincs még befejezve. A kertész azt állítja, hogy mindössze hetvenöt éves, ennél fogva a férfikora delén van, tovább fog nőni, a természet törvényei szerint, megcáfolva azt a közmondást, hogy fák nem nőnek az égig.

Az élet óriás egységét bámulom a lélegző és eleven lényben, az ágak és levelek e székesegyházában és felhőkarcolójában, melyhez mérve én és egy ókori mammut egyaránt porszemek vagyunk. Gyökerével belekapaszkodik a televénybe, s ebből az egyetlen gyökérből sarjad és harsan ki ez az ellenállhatatlan életakarat, a létezésnek ez a zizegő álomöntudata, ez a csodálatos nagyüzem, mely messzire elágazó idegrendszerével a tér nekem szinte képzelhetetlen nagyságát birtokolja és fogja be. A terület, melyen uralkodik, olyan roppant, hogy látszatra nem is egészen az övé. Gallyai itt-ott szelíden hintáznak, másutt azonban mozdulatlanok, tudomást se véve a felsőbb vagy alsóbb légrétegek izgalmáról, a leveleken és sarjújajtásokon olykor-olykor egy kis borzongás fut át, mint mikor szellő simogatja hajunkat, a törzs pedig lassan, méltóságosan hajladozik ez egyensúly fönségével és nyugodt erejével, s mindez egy és egész, egy egész élet és egy egész világ.

Nem értem őt. Nyilván ő sem engem. Figyeljük egymást. Én gyönyörködöm sudarában, karéjos leveleiben, rejtélyes mozdulatlanságában és még rejtélyesebb mozgásában, s nem tudok ennél titkosabb, mélyebb színházat elképzelni, valamint azt se tudom, miért kerestem eddig az örömet a sokban, a fák ezrében, az erdőben, és miért nem szemléltem egyetlen fát, egyetlen gallyat, egyetlen levelet. Ő is hasonlóan gondolkodhat. Reám tekint, az emberre, az egyetlen emberre, a szenvedő emberre, bölcsen és közönyösen, rázza koronáját és zúg. Éjszaka azonban, amikor a sötétből beszól hozzám a nyitott ablakon, és lázas álmaim felett suttog valami hűset, üdét és kedveset, úgy rémlik, hogy mégis találkozunk mi ketten, akik ezen a földön élünk, és szó nélkül is kicseréljük tartalmas jelbeszédünket.

Pesti Hírlap, 1934. május 3.

NÉVCSERE

Nyelvrokonainknak, a votjákoknak van egy fölöttébb különös szokásuk. Amikor gyermekük beteg, és úgy érzik, hogy semmi mód sincs megmentésére, hirtelen megváltoztatják a nevét. Aki eddig Pista volt, abból Gyuri lesz, a Jancsiból pedig Józsi. Régi nevüket sutba vetik, és újat adnak nekik, mintha ezzel másik testet és másik életet is adhatnának.

Nem tudom, milyen gyógyító eredménnyel dicsekedhetnek a votjákok. Ebben a babonában azonban van valami mély, lelki igazság is. Meg kellene próbálni nekünk, felnőtteknek is. Micsoda fölszabadulás lehet elhajtani használt nevünket, melyhez a kudarcok és sebek emléke tapad, az egész élet szennye, mint valami ócska ruhához, s friss és szűz nevet ölteni, mely egyelőre semmire se kötelez, de önállóságra és bátorságra sarkall, hogy újra nekivágjunk az élet nagyszerű kalandjának, járatlan ösvényen, egyedül.

Pesti Hírlap, 1934. május 6.

IGÉK A SZENVEDÉSRŐL

1

Ne legyetek olyanok, mint a vademberek, akik áldozatot mutatnak be faragott bálványuknak, hogy esőt és napfényt adjon, s imájukat aszerint mormolják, hogy milyen hosszú legyen az eső, s milyen erős a napfény. Ez a cserekereskedés nem méltó az emberhez.

2

Pusztá áztatás az is, hogy a szenvedés látóvá, tudóvá tesz és nemesít. Ezt kétségbeesésükben a szegény szenvedők találták ki, hogy önkényesen, a tulajdon hatáskörükben kárpótlást utaljanak ki maguknak, afféle fájdalomdíjat, rokkantilletményt, koldusalamizsnát, melyre a boldogok nem tarthatnak számot. Hagyjátok meg a boldogtalanok káprázatát - embertelenség volna elvenni tőlük -, de ne higgyetek benne, és ha szenvedtek, keressetek igazabb, erősebb, keményebb vigaszt.

3

Ilyenkor akar valamit velünk a természet, amit mi még nem értünk. Például leszereli egyik kezünket vagy lábunkat. Nyilallást és hasogatást érzünk benne. A fájdalom vési, kalapálja, vékony lécekké fűrészeli csontunkat, melyet többé semmire se használhatunk. Vajon jogunk van-e föltenni, hogy kéz és láb nélkül majd repülni tudunk? Aligha. Az ilyen következtetés hasonlít az örültek vonatkoztatási tébolyához. Csak annyi bizonyos, hogy kéz és láb nélkül majd nem tudunk dolgozni és járni. Ezt kell tudomásul vennünk, úgy, amint van, mivel a természet tervgazdasága, mely szükségessé tesz ilyen nagyobb arányú átalakítást, egyelőre ismeretlen előttünk, és tiltakozni ellene, ha nem is illetlen, de mindenesetre céltalan.

4

A szenvedés - a testi és a lelki egyaránt - merőben céltalan, barátaim. Olyan céltalan, mint borsót hányni a falra vagy sziklákat görgetni a hegyre, ahonnan ismét lezuhannak a völgybe. Látjátok, Sziszüphosz, a korinthusziak furfangos királya az igazi szenvedő. Ő az erőfeszítések haszontalanságával és végtelenségével példázza a meddő fájdalmat. Hogy miért kellett így szenvednie, arról a tárgyilagos és bölcs ókoriak nem is tudnak többet, mint azt, hogy hajdan agyafürt és okos ember volt, boldog és hatalmas. A későbbi magyarázatok, melyek sanyarú gyötrelmére közelebbi fényt igyekeznek vetni, csak sejtések és hozzávetések abból a korból, amikor az emberiség már nem merte a természetet bátran és függetlenül szemlélni, s össze igyekezett kötni a bűnt a bűnhődés fogalmával. Sziszüphosz nyilván csak azért szenvedett, mert eszes volt, amint az esztelenek is azért szenvednek, mert esztelenek. Szóval, végül mindenki megjárja. Ez az igazság.

5

Arra kérlek tehát benneteket, hogy ne varrjátok hímet a szomorúságra, ne magasztaljátok a megpróbáltatásokat, ne dicsőítsétek azt, ami eredendően rút és megvetendő, a betegséget. A beteg köré az irgalom újabban holmi hamis dicsfényt von, hogy megfizesse szenvedését. Azt mondják róla, hogy finomabb, megértőbb, átfogóbb, mint az épek és szépek, hogy sajátos helyzeténél fogva jobban látja a világot és részvevőbben ítéli meg az emberiséget, mely szintén sorsa kibogozhatatlan hálójában vergődik. Micsoda vastag hazugság. A beteg kicsinyes lény, bizalmatlan, aprólékos és szórszálhasogató. Távlata olyan szűkre zsugorodik össze, mint lámpája fényköre, mely paplanára süt. Voltaképp csak a fájó szívével, tüdejével, májával foglalkozik. Ezenkívül nem vesz észre semmit. Mindent magára és betegségére vonatkoztat. Lehet, hogy az egészségért való kegyetlen tusájában érzékei valamicskét kiélesednek. Vékony, hártyszerű füle esetleg meghallhat olyan hangokat és neszeket, melyeket különben nem hallott volna meg, de ez csak görcsös önzés és ösztönös önvédekezés, hogy helyzetét javítsa, nem pedig a szemlélődés boldog révülete. Az egész világ - amint a szó is mutatja - az egészségeseké.

6

Istenkáromlás és embergyalázás égbe emelni a felet, a beteget, és bosszúból mélyre taszítani az egészséget, az egészségest, kicsinyelni a beteltséget és jóllakottságot, tömjénezni az éhséget és hiányt, felületesnek tartani a vidámságot és mélynek a bánatot, a könnyet, ezt a hiábavaló és olcsó, sós, langyos vizet. Vagy azt hiszitek talán, hogy a kacaj nem nagyobb műfaj, mint a sírás? Minden, ami valamit ér ezen a földön, minden alkotás - a fájdalom remekművei is valamennyien - ebből az elégedettségéből és összhangból, ebből a nyugalomból és kerekdedségből jött létre. Az igazi szomorúság mozdulatlan és tunya. A *Hamlet*-ben, mely tagadja az életet, több életöröm van, mint a világ minden boroshordójában és pezsgőspalackjában.

Ennélfogva hirdessük, barátaim, a szenvedés közepette is az életet, és mindaddig, amíg ég fejünkben az értelem csodálatos kis lámpása, maradjunk hűségesek hozzá. Ez legyen az utolsó pillanatig *a mi erőnk, becsületünk és méltóságunk*.

Pesti Hírlap, 1934. május 6.

A VILÁG LEGNAGYOBB MŰFORDÍTÓJA

Erdélyben hallottam ezt a történetet.

Valami ádáz birtokpör folyt két törzsökös család közt, már évszázadok óta. Úgy gyűlöltek egymást, oly olthatatlan szenvedéllyel, mint a Montecchik és a Capuletek, s a gyűlölet firól fira szállt, végzetes örökségképp.

A döntés késett. Néha-néha minden negyedszázadban hoztak némi részlethatározatot a különböző törvényszékek, de ezek csak arra szolgáltak, hogy a kibogozhatatlan pör anyagát és a fiskálisok vagyonát növeljék.

Végre a pörös felek elhatározták, hogy személyesen találkoznak, s maguk hányják-vetik meg az ügyet. Az egyik család magyar volt, a másik szász.

Egymás iránti lenézésük abban is megnyilvánult, hogy egy kukkot se tudtak egymás nyelvéből, ami ezen a vidéken, ahol a magyarság és a szászság keverten él - szinte két anyanyelvvel -, igazán nehéz volt. Tolmács útján érintkeztek.

- Csakhogy végre szemtül-szembe látlak - szólta a bajszos magyar úr villogó szemmel, a düh elfúló hangján -, te latrok latra, nemzetségem tönkretevője, minden jog és becsület lábbal tiprója, aki tizedízigen hóhérolod családomat, de biztosítlak, hogy itt vagy a körmeim között, nem menekesz ép bőrrel.

Fújt egyet, és leült. A tolmács - egy kis jelentéktelen, keszeg emberke -, aki a két hatalmas bővérű földbirtokosnak a derékkötéséig sem ért, amint hivatása parancsolta, teljesítette kötelességét, és fordította a szöveget, a következőképpen:

- Szentlélek úr végtelenül örvend, hogy annyi meddő és áldatlan torzsalkodás után itt tisztelheti önt, és reméli, a tagadhatatlan ellentétek sem akadályozhatják meg, hogy oly megállapodást tud majd kötni, mely mindkét fél javára válik.

A szász úr ugrásra készen hallgatta az ellenség szavait, bozontos szemöldökeit fölfonta, vállát megrándította, aztán a tolmács felé ezt kiáltotta:

- Mondja meg ennek az úrnak, ha ugyan úrnak lehet nevezni egy olyan minden hájjal megkent zsványt, akinek ősei is valamennyien tizenhárom próbás gazfickók voltak, hogy ezúttal hiába mesterkedik és ravaszkodik, ismerem őt keresztül-kasul, minden agyafúrtságával és aljasságával együtt, s a jussomból egy fikarcnyit sem engedek.

A tolmács színtelen hangon adta vissza szavait, ilyenformán:

- Schmidt úr a sors különös kegyének tekinti ezt a baráti eszmecserét, s minthogy ő is teljesen meg van győződve nemes ellenfele jóhíszeműségéről, nem zárkózik el attól, hogy megkezdje a tárgyalást, melyre különben már régóta áhítozott.

Így beszélgettek egy óráig. Eleinte a tolmács tompította az árnyalatokat, később azonban már erre se volt szükség, mert a bős ellenfelek egymáshoz édesedtek, s a tolmács utóbb már le se tudta fordítani azokat a választékos udvariasságokat, melyekkel megtisztelték egymást.

- Barátaim - áradoztam azoknak, akik e történetet elmesélték nekem -, ez a tolmács bámulatra méltó. Azt tette, amit a fordítás igazi művésze, aki az igazság érdekében hamisít, s az eredeti szövegnek csak a szépségét és tartalmát zengeti vissza, nem a szeplők és gyarlóságait. Hűtlenségében is hű volt. Őt tartom a világ legnagyobb műfordítójának.

Pesti Hírlap, 1934. május 13.

CSÓKOK, KÉZCSÓKOK, NAGYMAMÁK ÉS KERESZTMAMÁK FERGETEGE

Talán soha életemben nem hallgattam még oly figyelmesen és állhatatosan a rádiót, mint mostanában, amikor magánosok, itt járó vidéki vendégek néhány szavas üzenetet küldöttek hozzátartozóiknak a levegő hullámain. A szöveg jobbára jelentéktelen volt. Mit is lehet mondani a tág nyilvánosság előtt a legszűkebb családi körnek? Csak annyit, amennyit egy képeslap csücskére firkantunk. „Jól vagyunk, üdvözet.”

De engem nem is a szöveg érdekelt, hanem a zene, a hangok kísérezeneje. Ezt megragadhatjuk, öklünkbe is foghatjuk, mert valóság, sokkal inkább, mint maguk a szavak. Vannak vékony, cingár, sápadt, hideglelés hangok, és vannak vastag, köpcös, pirospszgás, gutaütéses hangok is. Mögöttük emberek állnak, akiket kíváncsiságunk nyomban elképzelt, fölruházhat testtel. Ezek az emberek farkasszemet néznek a mikrofon kockájával, s a lámpaláztól elszoruló gégével meghitt otthonuk felé fordulnak, ahol buksi gyermekek és csendes öregek tanyáznak, becéző neveket ejtenek ki, melyeket titokban alakított, torzított el és nyaggatott agyon a szeretet, s közben tudják, hogy mindezt esetleg Spanyolország és Norvégia is hallhatja.

A helyzet természetellenes. Ezt ők is tudják. Zavarban vannak. Némelyik ezt úgy igyekszik ellensúlyozni, hogy tüntetőleg természetességet mímél, mások pedig úgy, hogy túlon túl hangsúlyozzák elfogódottságukat, s öngúnyal ostorozzák magukat. „Halljátok bájos hangomat?” - kérdezik. A tréfakedv főképp az italozást pécézi ki, a kártyát meg a pénzhiányt. Legkedveltebb, folyton visszatérő fordulata ennek a vackorízú kajánságnak ez: „Nincs seblázam, de zseblázam az van.” A kereskedő, aki a szélrózsa minden irányába röpíti szívélyes üdvözlét rokonainak és ismerőseinek, nem feledkezik meg tisztelt vevőiről sem, s az orvos megemlékezik kedves betegeiről, akik ebben a pillanatban fejhallgatóval megpántolt homlokkal feküsznek ágyukban.

Amint hallgatom a hangok e sokadalmát, e sokszínű, piros, kék és halványsárga hangokat, melyek Szegedre és Marosvásárhelyre, Győrbe és Szabadkára, Sopronba és Kassára szállanak, kialakul bennem a mi életünk keresztmetszete. Úgy rémlik, hogy visszacsöppentem gyerekkoromnak abba a fülledt légkörébe, melyben fölnevelkedtem. Alföldi, dunántúli, erdélyi, fölvidéki ejtést hallok, a hangszínek kedves árnyalatával, melyek mind egy egészé olvadnak, s változatos női nevek csokra bomlik ki előttem, Éva, Anna, Judit, Melinda és Ilona, népies nevek bokrétája is, melyet mintha mezei virágokból kötöttek volna, Sárika, Julika, Bözsike, Marika és Katus, de olyan nevek egyvelege is, melyeket báli tudósításokban olvasunk, Gyöngyike, Erika, Ibolyka, Babci és Dudika. Jaj, mennyi Sanyi van a föld hátán, mennyi Imre, Jóska, Károly, sőt Tádé is. Nincs írói képzelet, mely ezeket sikeresebben és élőbbben váltogathatná. Mindegyik föltétlenül illik a viselőjéhez. Ödön hetykén beszél szíve hölgyéhez, holmi metsző hidegséggel célozva egy előttünk ismeretlen „forró” titokra, Rudolf elméskedik, Kálmán bátyánk pedig a tőle megszokott aranyos kedéllyel öreguras rigmusokban köszönti cimboráit, és „némi mérsékletre inti az önképzőkör túlbuzgó versenyzőit”. A főszónokok mellett ott várakoznak szerényen a mellékszónokok is, s ezek kellő időben meg is szólalnak, kurtán és halványan, mint levél alján egy elmosódó aláírás, egy Mancsi, egy Ida, egy Oli, vagy fáradt kisgyermekek, akiket fölemelnek a mikrofonhoz, és szülői parancsszóra elkényszeredetten belepötyögnek, beleselypegnek a világűrbe, s valahol messze, egy ismeretlen helyen, láthatatlan mosolyt és határtalan boldogságot keltenek. Nagynénik öntudatosan, kedélyesen,

kardosan évődnek, akár az én nagynénéim, akik azóta már rég porrá váltak. Valami csodálatos folytonosság van itt, egy közösség örök élete.

El-eltűnődöm, vajon azt mondják-e, amit akarnak. Tárgyilagos, hasznos közlésük alig akad. Nemigen kérik például, hogy küldjék ki a kocsit elébük a nyolcórás vonathoz, vagy hogy csukják be a mosókonyha felső ablakát, mert vihar talál támadni. Minden szavuk felső fok és végtelenség. Leginkább a kisdedekhez gügyögnek, bárányt, mackót ígéretnek nekik, figyelmeztetik őket sanyarú kötelességükre, hogy mindig jóknak kell lenniök, és tanulniok is kell, vagy kacagva, az idegesség vigyori görcsével kiabálnak a nagymamához, a drága jó nagymamához és a kedves keresztmamához, aki talán éppen köt. Nagymamák és keresztmamák viharzanak az éteren, csókok és kézcsókok, millió csók és millió kézcsók. Aki kimutatást készítené, könnyűszerrel megállapíthatná, hogy egy fél óra alatt legalább 9 587 128 csók és 354 633 kézcsók csattan el. Amint Schiller éneklé Beethoven zenéjével: *Diesen Kuss der ganzen Welt*. Nem hiszem, hogy másutt is így volna a hétköznapi életben. Mi valamennyien a családiasságban, az érzésben gyökeredzünk. Hogy mit takar ez a családiasság, hogy milyen mély ez az érzelmesség, és hogy mi benne a formáság, a gépiesség vagy az idegesség, azt itt nem firtatom. Mindössze arra mutatok rá, hogy ami egyebütt már tárgyiasult és cselekedetté higgadt, az nálunk az ősi, lírai alakjában forrong. XX. század, repülőgép és rádió ellenére is még mindig regényes nép vagyunk.

Pesti Hírlap, 1934. május 15.

VILÁGNÉZET ÉS VIRÁGNÉZET

Barátom, ha egy tavaszi napon hazatérsz a mezőről, nemcsak egy csokor virágot hozhatsz, hanem egy kocsiderékra való történetet, megfigyelést, pletykát is, föltéve, hogy szemtelen kíváncsisággal és alázatos lélekkel járkáltál ottan. A virágok, kérlek, a szó szoros értelmében élnek. Hogy úgy fejezzem ki magam, társadalmi, gazdasági és szerelmi életet is élnek. Összekeverülnek, megismerkednek, és gyakran elhidegülnek, szakítanak is. Szeretik, gyűlölik egymást. Egyéniségük van.

Például egy marék növénymagot dobsz ki a tavaszi szélbe. A magok megerednek, kizsendülnek, fölcseperednek. Egyforma színű és alakú, gömbölyű, buksi virágok tarkítják a gyöpöt. De az egyenlőség nem tart sokáig. Hamarosan észreveszed, hogy az egyik kiugrik, tért hódít, elnyomja szomszédait, a többi fölé nő, szétterjeszti leveleit, s megsemmisíti, agyonnyomja őket. Ez a két könyökkel dolgozó primadonna, aki állandóan „takar”, megszegezi a „kollektív szerződést”, külön fizetést és jogokat vív ki magának, a rossz kartárs, a kizsákmányoló, a törtető, az életrevaló vagy a tehetség, ahogy tetszik.

Ebben az élethalálharcban a növények szövetségeseket is keresnek. Néha egymáshoz fordulnak segítségért. Megesik azonban, hogy idegen, külső hatalomhoz is folyamodnak. Hallottad a búzavirág esetét? Fejlődő bimbója évszázadokon át a darazsak kedvenc csemegéje volt. A darazsak ráröppentek, lerágták, a búzavirág pedig nem tudott szaporodni. Kétségbeesésében nyilván gondolkozni kezdett, azzal a szívós tetterővel, ahogy végső szükségükben az élőlények gondolkoznak, és már cselekedett is. Apró mézgyöngyöket izzadt ki magából. Erre ellepték őt a hangyák, akik nagyon kedvelték ezt a kis ízes, cukrászati remeket. Most már reggel kilenckor, amikor a darazsak jelentkeznek, egy dühös kaszárnnyát találnak ott, egy belső, elszánt várkatonaságot, a fullánkok és csápok között vad tusa indul meg, a hangyák kiverik a darazsakat, a búzavirág bimbója megmarad az utókor számára, virága kipattan, és jövődje biztosítva van. Érdekes azonban, hogy a búzavirág csak a termékenyedés idején szolgál ezzel a nyákos-édes nedűvel. Egyébként a hangyáknak nincs mézlakoma.

Lehet-e a virágokat nevelni? Lehet, sőt kell is. Hány elkényeztetett szobanövény, pompás virágkisasszony pusztul el attól, hogy a szobalány egyszer, véletlenül rájuk nyitja az ablakot. A virágok is megkövetelik a testedzést, a napi tornát, a hideg zuhanyt. Kertészek mesélik, hogy a krizantémek, ha túl sokat kaptak a jóból, egyszerre buja lombozatot fejlesztenek, öltözködni, piperézkedni kezdenek, valósággal őrjöngenek, és mint hisztérikus anyák, megölik tulajdon gyermeküket.

Vannak virágok - a jácintfélék -, akik a szerelem idején különösen forrók. Hűvös tavasszal épp ezért hozzájuk menekülnek a didergő rovarok, és szárnyukon viszik be a hímport. Az üvegházi *pilleák* a szaporodás idején fölemelik bibéjüket, s a virágpor úgy füstölög és fellepszik belőle, mintha valami kegyetlen viadalban ágyúparkok bombáznák egymást. Ki-ki a párját keresi. Akadnak szerelmi tragédiák is. Az átokhínár hím nemű példányát annak idején Amerikából telepítették ide, Európába. El is terjedt. De nem tudott szaporodni. Folyóiban telepedett meg; ott tengett-lengett egy darabig, végül bekövetkezett a halála. Az átokhínár elpusztult. Hiába várta amerikai párját. Utánahalt.

Ne csodálkozz, hogy úgy beszélek róluk, mint lelkiekről. A virágok lelkét Jagadis Bose, az indus tudós a kertjében már villamos műszerekkel méri, s lerajzolja, megrögzíti idegrendszerük minden rezzenetét. Egy haldokló kaktusz tusája a fehér papíron kusza, de felmérhetetlen nyomokat hagy: S.O.S. Németországban hormonokat adagolnak a beteg növényeknek, gyökereket fejlesztenek azoknak, amelyek eddig nem tudtak gyökeret verni. Nővényorvosok működnek, akik kellő oltással megváltoztatják a fatörzsek színét is. Hidd el, nincs messze az idő, amikor egy hölgy izgatottan telefonoz majd a növényklinikára, a virágok magántanárjának:

- Doktor úr, a szegfűm ismét lázas, haja kócos és csapzott, nyakát lehajtja, félrebeszél. Jöjjön azonnal.

Színházi Élet, 1934. május 20.

APOSTOL

Ha egyszer megírom ifjúságom történetét, hosszasan kell majd időznöm 1900-nál, mely a XX. század első évét jelenti, de még magában foglalja a XIX. század minden édességét, gerjedését és kezdeményezését, mindazt, ami az életben becses, szabad és bátor, mindazt, amiért élni érdemes, mindazt, ami még egyszer föllobog, azután eltűnik szemünk elől, és nem leljük többé sehol és soha.

Budapest, a fényes körútjaival, a tündöklő utcáival úgy zsongott akkor, mint valami túlszűfolt kaptár. Nem, a hasonlat nem egészen találó. Inkább olyan volt ez a város, mint egy induló vonat, mint egy fölvirágozott gálya vagy egy délibábos léghajó, melyen kirándulást teszünk a világűrbe, zsebünkben egy első osztályos szabadjeggyel. Mámorosan járkáltunk ide-oda. A kirakatokban vadonatúj áruk csillogtak, melyek ha nem is voltak a mieink, boldoggá tettek bennünket. A bőség féktelen érzése ficáncolt bennünk. Ősszel, mikor az Üllői út akácai hervadtak, és sárgulni kezdtek a Múzeum-kert boglárái is, a csörgő levelekkel együtt a hideg szélben gazdátlan bankjegyek is röpködtek, melyeket mi, szegények és fiatalok, zsebünkbe dughattunk, mint a sors szeszélyes ajándékát, hogy rajtuk télvíz időre tűzifát vásároljunk, lámpákba olajat és könyveket.

Az egyetem körül lebzeltünk mindnyájan, rongyosan és izgatottan. Készültünk a pályánkra? Arra is talán, de főképp a jövőnkre készültünk. Minden áldott nap valami csodálatos dolgot tudtunk meg, melyről előzőleg nem is álmodtunk. Szerdán például azt hallottuk egy olvasottabb és tapasztaltabb barátunktól, hogy a világon minden csak anyag, függvényei vagyunk nagyobb erőknek, és mint gépek mozgunk, szabad akarat nélkül, s mindezt már régen „bebizonyította” Haeckel, aztán csütörtökön éppily váratlanul arról értesültünk, hogy minden csak szellem, a tárgyak, melyeket érzékelünk, pusztán lelkünkben vannak, s az egész világ álom vagy árnykép, és ettől kezdve Berkeleyre, az angol püspökre esküdtünk. A nőket oltárra helyeztük, olyan magasra, hogy nem is láttuk arcukat, és úgy imádtuk őket, láthatatlanul, aztán valami más olvasmány hatása alatt lerántottuk őket a porba és sárba, oly mélyre, hogy ismét ködfoltokká és ábrándokká lettek. Arról beszéltek nekünk, hogy a lángész voltaképp örült, és hogy állatot ölni éppoly bűn, mint embert gyilkolni. Így tanultunk az élet rejtélyes iskolájában, egy óra alatt évszázadok műveltségét bekebelezve. Ki-ki költséget és fáradságot nem ismerve sietett beszerezni „világnézetét”, oly sürgősen, mint a közeledő hidegre valami télikabátot. Néha reggel anyagelvűek voltunk, de este már egy döntő élmény parancsára a másik végletet, a teljes szellemiséget hirdettük. Herbert Spencer és Nietzsche neve lobogott a levegőben. Lenéztük és megvetettük a múltat, melyet az öregeknek engedtünk át, a gyógyíthatatlan betegségükkel együtt, és arról ábrándoztunk, hogy az életet egyszerűen megváltoztatjuk, mi, gyermekek, akik az emberiségre úgy tekintettünk, mint afféle elhagyott jobb sorsra érdemes gyámfiúkra. Wagner volt a zeneszerzőnk, s lakótársunknak egy szegényes diákszoba ötödik emeletére a Siegfried-motívumot füttyültük, ezzel jelezve jöttünket.

Emlékezem, egyszer délelőtt a Rákóczi úton kóvályogtam fésületlenül, még pihés hajjal, lila mellényben és hosszú, vékony sárga nyakkendőben, mikor megszólított egy fölöttébb különös, zord fiatalember, aki egy csomó könyvet vitt hóna alatt. Rövidre nyírt, tüskés, fekete szakállt viselt, orrán aranykeretes csíptetőt és bőrsarut harisnyátlan lábán. Mereven, szigorúan tekintett szemembe, s száján valami gúnyosan csillámló, de érdeklődő, s kíváncsi mosollyal ezt kérdezte tőlem:

- Ön költő?

- Igen - hebegtem ijedten.

- Már régóta figyelem - mondta, és belém karolt.

Fogalmam se volt, mit figyel rajtam és miért, hiszen eddig még egyetlen sor se jelent meg tőlem, és kézirataimat senkinek se mutogattam, de ebben az időben valamennyien csakugyan figyeltük egymást. Róla is tudtam, hogy kicsoda. Ő volt az apostol. Hatalmas tervei voltak az emberiséggel, ezután csak erős, egészséges és boldog nemzedéket akart, az előítéletek pusztulását, s az igazság diadalát, minden vonalon. Hitvallása a szociálarisztokratizmus volt. Egy ízben magam is hallottam beszélni az egyetem homályos előcsarnokában, gázvilágnál, a lelkesedő ifjúságnak. Ekkor, mint szociálarisztokrata, kürtőkalapot hordott, és kurta pipa lógott szájából. Az apostol többnyire beszélt, mégpedig gyönyörűen, lángoló hévvel. Írni nem-igen írt, és nem is tudott írni. Ellenségei ezért az apostolt *lapos toll*-nak is nevezték.

Kivallatott mindenről. Haeckelről és Berkeley-ről, a nőkről való véleményemről, majd szemüvegének egy haragos villanásával Nietzsche egyik tanácsát idézte, hogy aki nőkhöz megy, ne felejtse az ostort. Azután elkapta kezemet, és hosszasan szemlélte hüvelykujjamat.

- Igen - felelte -, ez is igazolja az én hüvelykerméletemet. Hogy mi volt a hüvelykermélet, az ma is rejtély előttem, de érdeklődése mélyen meghatott. Elővette kis piszkos, telefirkált jegyzőkönyvét, a lakáscímemet tudakolta, és beírt - amint mondotta - a „költők közé”, mert minden költőt számon tartott.

Soha találkozás nem tett boldogabbá. Önérzetesen lépkedtem az utcán. Úgy éreztem, hogy már vagyok valaki, és bevezetnek a nagy szellemek törzskönyvébe.

Egy hét múlva, amikor délben hazasiettem az egyetemről a diákkaszárnyába, ahol vidéki osztálytársammal, egy földműves fiúval laktam együtt, lakótársam rémülten várt a folyosón. Közölte, hogy olyasmi történt, amire még eddig nem volt példa. Ő is az imént érkezett haza, s ágyamban egy ismeretlen embert talált, aki teljesen levetkőzve, mélyen aludt. Odament hozzá, megérintette a vállát, hogy fölvilágosítást kérjen tőle. Az ismeretlen erre lassan fölemelkedett a párnáról, mint valami fekete szakállas krampusz, rátette orrára arany csíptetőjét, Zarathusztra kígyójáról kezdett beszélni, éktelen haraggal, megbélyegezte kíméletlenségét, hogy egy embertársának az álmát zavarja, és barátomat kicsinyes fajankónak, hígvelejű nyárs-polgárnak nevezte, aztán, mintha mi sem történt volna, levette orráról a csíptetőt, és tovább aludt.

Lábujjhegyen lopóztam be a szobába. Az apostol, rövidre nyírt tuskés szakállát a kispárnámra szorítva, csöndesen és egyenletesen lélegzett. Egy kicsit magam is csodálkoztam ezen. De később megtudtam, hogy az apostolnak nincsen lakása, és délelőttönként fölváltva fiatal költők ágyában piheni ki az éjszaka fáradalmait...

Pesti Hírlap, 1934. május 20.

RÉSZVÉT

1

A beteg súlyos műtét után ágyban fekszik, összevagdalva, megkötözve, homlokán jégtömlő, hónaljában lázmérő, szemében rémület és fájdalom. Szobája ajtaján már nem lóg ott a figyelmeztető tábla, mely orvosi rendeletre, a nyugalma érdekében eltiltja a látogatókat. Jöhetnek.

2

Jönnek is, sorjában. Amint feltűnedeznek ajtaja keretében a rokonok, a kedves ismerősök, akik hajdan élete fő- és mellékszereplői voltak, halvány mosoly világítja át arcát. Ők a részvevők. Mit jelent ez? Azt, hogy voltaképp nem segíthetnek, semmit se tehetnek gyógyulása érdekében, de legalább látni akarják, részt akarnak venni szenvedésében. Virágokkal bombázzák betegségét, több oldalról, központi vezetés alatt, módszeresen.

3

Céltalan és csodálatos részvét, édes irgalom, megható könyörületesség, jóságos szánalom, te egy világrendet hozol ide nekünk, az erkölcsi világrendet. Némely látogatójának jelenléte olyan, mint valami szikla. Messziről érkezett leveleinek egy-egy szava a jövője arkhimédészi pontját mutatják számára. Olykor, amikor szobája tele van emberekkel, arra gondol, hogy ha sorsát végső fokon nem is a természet és a tudomány könyörtelen törvénye döntené el, hanem holmi ravaszul megszervezett népszavazás, ügye akkor se volna teljesen reménytelen.

4

A részvétről nem mindenki vélekedik kedvezően. Hobbes, az angol bölcselemző például azt hiszi, hogy a részvét pusztán alkalom arra, hogy a másokat ért szerencsétlenségek és csapások alapján képzeljük el, vetítsük előre azokat a szerencsétlenségeket és csapásokat, melyek esetleg bennünket is érhetnek. Ezt nem lehet tagadni. Ha a kés rajtunk nem ejtene sebet, bizonyára nem sajnálnók azokat, akik véreznek. De ez csak indítóoka a részvétnak. Fontos, hogy képzeletünk rugalmassága folytán egy más emberi teremtmény helyébe gondolhatjuk magunkat, és azt érezhetjük néhány másodpercig, hogy mi magunk vagyunk ők. *Ta tvam asi*, ahogy az indusok mondják. Ezért pedig hálás a beteg.

5

Igaz, hogy bizonyos idő múltán elpárolog a mámor. A beteg és a részvevők kíváncsian, élesen, kíméletlenül szemlélik, bírálgatják egymást, s csakhamar mint természetes ellenfelek vonulnak föl.

A látogatók, akik a riasztó hírre hozzá siettek, és gondolatban már talán túlságosan aggódtak érte, bizonyos követelményekkel lépnek föl. Csalódásukat nem képesek palástolni.

- Hiszen mi azt hittük - tűnődnek -, hogy állapota sokkal súlyosabb, de láza nem is oly nagy, öntudata teljes, beszél, eszik is, úgy látszik, az egész csak vaklárma.

A beteg ezalatt így tűnődik:

- Szép töletek, hogy eljöttetek, de könnyű nektek, csak azt tettétek, amit én tettem volna, ha ti fekszetek itt ily nyomorultan, beállítottátok délutáni munkarendetekbe ezt a látogatást háromtól négyig, s innen hazamentek.

6

Vannak olyanok, akik kicsinyellik betegségét.

Ezek veregetik vállát, meg is csiklandozzák, s így kiáltanak:

- Kutyabajod, pajtás. Holnap, holnapután fölkelysz, elfelejted az egészset.

A beteg ettől úgy megsértődik, mint a költő, akinek a tehetségét kicsinyelik.

- Hátrább az agarakkal - füstölög magában. - Ne nagylelkűsködjetek az én számlámra. Inkább maradjunk a keretek között. Ha azt állapítjátok meg, hogy tegnap óta kilenc és fél dekát híztam, s már a bal karomat is tudom emelni, akkor sokkal inkább megvigasztaltok.

7

Mások viszont nagyítják betegségét.

Egy gyermekkori cimborája a villamoson ül, megpillantja a lábadozó beteget, aki künn a tornácon lóg egy szijon. Parancsoló mozdulattal, kedélyesen magához inti. A beteg zavarában utat tör a zsúfolt kocsin, hogy megszoríthassa a cimboráé kezét. Az így szól:

- Hallottam, hogy nyavalyáskodtál.

- Tessék?

- Hogy göthös voltál.

- Ja, igen.

- Zöld vagy - mondja keményen, az arcába tekintve.

- Talán csak így reggel. Az ablaküveg fényétől.

- Nem, nem - erősködik a cimboráé. - Cudarul rossz bőrben vagy. No, és mit szándékozol most tenni?

- Egyelőre utókezelésre kell mennem Párizsba.

- Párizsba - ujjong föl a cimboráé. - Imádom Párizst. Nagyszerű város. Irigyellek - s máris kezét szorít vele szórakozottan, és leszáll.

A beteg egyedül marad a gondjaival. Sajnálja, hogy nem kiálthatja utána:

- Én pedig téged Nápolyba szeretnék küldetni, cimbora, a saját költségemen és ott kivégez-
tetni. Az tudniillik a világ legszebb városa.

8

Lassanként megtanulja, hogy se panaszkodnia, se dicsekednie nem szabad, hogy szerényen teljesítenie kell kötelességét a részvevők iránt, hogy meg kell felelni annak a fölcsigázott várakozásnak, melyet hozzáfűznek, hogy szenvednie kell, lehetőleg némán, s a többit, hogy sajnálják, vagy ítélkeznek fölötte, az illetékesekre kell bíznia.

9

Éppen ezért, tapasztalatain okulva, újabban kurtán, tárgyilagosan ad fölvilágosítást állapota felől.

Egy hang szólítja a telefonhoz, egy meghitt, baráti hang, s a könnyektől lucskosan, mint valami temetésen, turbékolva és fuldokolva ezt kérdezi tőle:

- Hogy vagy?

- Köszönöm, tűrhetően.

- Igazán?

- Azt hiszem.

- Szóval te azt hiszed, drága barátom. Nem fáraszt a beszéd, a mozgás?

- Egyáltalán nem.

- Szeretnék téged még egyszer látni.

- Én is.

- Nincs már lázad?

- Nincs.

- Értem, értem. De mondd, mi történik, ha hirtelen visszatér a lázad, mert ez ilyenkor igazán gyakran fordul elő.

- Akkor, drága barátom, lefekszem, s annak rendje és módja szerint meg fogok halni.

A beteg hallja, hogy a drót másik végén a drága barát megdöbben. De hallja a drága barát titkos gondolatát is:

- Nini, ez nem is olyan rossz ötlet. Csináld meg.

10

Mindebből csak az következik, hogy a részvét gyakorlása és elviselése egyaránt kényes, bonyolult föladat. Más szóval, részvevőnek lenni majdnem olyan nehéz, mint betegnek lenni.

Pesti Hírlap, 1934. május 23.

ARCUNK TITKA

Csak az láthat világosan, aki figyelmét laza pórázra engedi. Az összemorcolt, szigorú szem rossz megfigyelő, mert erőlködik. Amikor azonban csak szemlélődünk, semmire sem akarva, gyakran olyasmit is észrevehetünk, ami a dolgok ősi mivolta. Ilyenkor meglepődünk attól, ami van, elcsodálkozunk azon, amit már unalomig megszoktunk: fölfedezzük a valóságot.

Emlékszem, gyermekkoromban milyen ámulat fogott el, amikor az állótükörrel kacérkodva, szórakozottan nézegettem testemet, azt a sejtalmazt, amely én magam vagyok. Mindenekelőtt testem részarányosságára döbbsentem rá, testem csodálatos kettősségére és egységére. A szem, a fül páros, s a kettő voltaképp egy. Karunk, combunk egymás mellett, egymással párhuzamosan mozog, mintha a természet egy emberi lény keretében másolni, duplázni igyekeznék önmagát. Benn pedig, az agyféltekék, a bordák, a tüdők, a vesék ugyanezt a kettősséget és egységet mutatják. Szívünk csak egy van. A teremtés nem gondolkozott úgy, mint az előrelátó gyárosok, akik a repülőgépeket minden eshetőségre több erőgéppel is ellátják. Nyilván azt tartotta, hogy erre az életre elegendő egy szív is.

A test és az arc ismerete régi tudomány. Több ezer éve következtetni óhajtottunk a külsőből a belsőbe, a testből a lélekre. Már Arisztotelészt izgatta ez a rejtély. Lavater földarabolta, telkekre szeletelte arcunkat, határvonalakkal húzgálta át keresztül-kasul, mint valami haditérképet. Külön önálló országokat különböztetett meg itt: az értelem birodalmát (a homloktól a szemöldök ívéig), az érzelem és erkölcs birodalmát (az orr és arcpofák területén) s az érzékiség birodalmát (a szájtól az állig). Darwin, Mantegazza törvényeket is hozott ezeknek a birodalmaknak, attól a gondolattól bátorítatva, hogy a lelki élet szükségszerűen nyomot hagy a testen, s az izmok állandó játéka nemcsak a bőrön hoz létre el nem törölhető változásokat, hanem, amint bebizonyították, nemegyszer még az arccsontokon is. Ezeknek a kutatásoknak célja eddig meglehetősen szerény volt. Mindössze az anyag és szellem kapcsolatát, együttműködését szerették volna tisztázni.

Mi, akik ma élünk, nem vagyunk szerények. Nem érzük be a kísérleti lélektan eredményeivel. Mindent, amit testünkön és lelkünkön észlelünk, burkolt jelképnek tekintünk, s az élet ősoka után tapogatózunk. Pecséteket tördelünk, záratat feszegetünk. Egy véletlenül elejtett szavunk nyomán egyéniségünknek számunkra is ismeretlen titkát álcázzuk le. Nem elégít ki, kezünk vonásából megállapítják jellemünket, arra vágyakozunk, hogy sorsunkat és jövőnket is feltárják, azt, amit értelmünkkel nem közelíthetünk meg.

Ebben az irányban mozog az az arcismereti tanulmány is, melyet most Pierre Abraham, a jeles tudós tett közzé egy párizsi szemlében. Ő nem arcunk látszólagos részarányosságára mutat rá, hanem arra, hogy arcunk két fele - a jobb és bal - teljesen sohase hasonlít egymáshoz. Ezt mi magunk is tudjuk. Ha olykor ruhapróbálás közben véletlenül megpillantjuk a szabótükörben egyik arcélünket, a másik nélkül, a hideg borzongat végig, úgy érezzük, hogy amit látunk, az nem is mi vagyunk. Csak a két fél arc együtt vagyunk mi. Külön-külön egy arcél élettelen. Két egészen egybevágó fél arc pedig emberietlen. Teljes részarányosság nincs is a természetben. Csak a görög művészet kezdőkorában látunk ilyen részarányos fél arcot, akkor, amikor az még szigorú művészi elv, de mihelyt döntőbb szót kap a valóság, a szoborművek jobb és bal arca is felemás.

Vajon a jobb és bal arc különbözőségében lehet-e valami rendszert felfedezni? A kutató a homloktól kiindulva, az orrtő mentén vonalat húz a felső ajak barázdáján át, s ezzel a fénykép arcát két részre osztja. Egyik felét eltakarja papírlappal. Amint váltakozva, hol az arc jobb

felét szemléli, hol az arc bal felét, arra az eredményre jut, hogy a kettő mindig különböző, de mindig hasonlóan és egy irányban különböző: a jobb arc (az, amelyik az ábrázolt jobb keze felé esik) az ösztönembert tünteti föl, aki a maga örvényébe mered, az álmodozót, a belső ént, s a bal arc (az, amelyik az ábrázolt bal keze felé esik) a társadalmi embert, aki kifelé tekint, a cselekvőt, a külső ént. Ezt a fényképezés már annakelőtte is sejtették. Ha valaki arcében akarta magát levétni, ők majdnem mindig a bal arcát választották, mert az „megfelelőbb” volt, vagyis inkább társadalmi, szokott és külsőséges.

A kísérletező itt nem állapodott meg. Elsősorban ki kellett küszöbölnie a fényképek műszaki hibáit, csakis teljes arcfölvételeket vizsgált, melyeknek mind a két fele egyformán volt megvilágítva. Aztán tükrözéssel sikerült olyan fényképeket készítenie, melyek a jobb és bal fél arcokat megkettőzve, még inkább szemünkbe szökkentik a két fél arc különböző jellegét. Tanulmányához mellékletül egy-egy emberről háromféle fényképet közöl: az eredetit, majd a megkettőzött jobb arc s a megkettőzött bal arc fényképét. Így szinte három más és más embert látunk. A néger megkettőzött jobb arca tűnődő és bizalmatlan, de a megkettőzött bal arca vi-gyorog az európai fényképészre. Egy rovott múltú, húsz ízben elítélt bűnöző megkettőzött jobb arca éles, kegyetlen, mindenre elszánt fenevadat tüntet fel, aki ugrásra készen várja a prédáját, viszont a megkettőzött bal arca egy szomorú, magába rogyó vezeklőt. A költő jobb arca ködbe borul, jobb szeme elmosódottan és homályosan befelé néz, bal arca pedig egy kemény harcosra, egy törtetőre vall. Mindenütt ugyanez a játék meghökkenítő következetessége, hetvenkét fényképen át: a jobb fél arc a lélek magánbeszéde, a bal kedélyes társalgás vagy elszánt politikai szónoklat a többi emberhez.

Hogy mit jelent mindez? A természet - úgy látszik - lelki életünk kettősségét kívül, arcunkon is példázza, mégpedig kézzelfoghatóan, s a jobb oldalra vetíti azt, ami fontos és örökkévaló, az ösztönéletet, bal oldalra azt, ami csak járulékos és esetleges, a környezettel való viszonyunkat. Ezt egy élettani tapasztalat is megerősíti. Tagjaink mozgására az ellenkező agyféltekétől kapunk parancsot. Bal lábunkat a jobb agyféltekénkkel mozgatjuk, jobb lábunkat a ballal. Ez így van - igaz, hogy csak részben - az arccal is. A bal agyfélteke mozgatja a jobb arcot, mely ösztönéletünk tükrözője. Különös, hogy ez a bal agyfélteke - az ösztönélet feltételezett székhelye - sohase távolítható el, anélkül hogy a beteg utána meg ne halna, de a jobb agyféltekének - a külső, társadalmi én mozgatójának - kiirtását már számos beteg túlélte.

A felfedezés oly nagyszabású, hogy egyelőre óvakodnunk kell minden következtetéstől. Maga a tudós is vigyázatosságra int. Hangsúlyozza, hogy mozgófényképen is ellenőrizni kellene, amit kiderített. Én pusztán hírt adok róla, úgy, ahogy ilyen izgalmas és döntő élményről illik, ámulva, kételkedve és lelkesen.

Pesti Hírlap, 1934. május 27.

ORVOSOK

1

Az orvosi mesterségnek sok döbbenetes szomorúsága van, de akad benne megannyi vidámság is, mely közvetlenül a szenvedés és gyász tőszomszédságában fakad. A tragikum meg a komikum az életben karöltve jár.

Egy jeles belgyógyász meséli:

Minap beszállítottak osztályomra egy nőt, aki morfiummal mérgezte meg magát. Már teljesen öntudatlan volt. Mélyen aludt. Különszobába fektettük, s annak rendje és módja szerint hozzáláttunk kezeléséhez. Egymás után kapta a zsongító oltásokat, melegítettük is, mert végtagjai már hűlni kezdtek. Hozzá tartozói riadt csoportban várakoztak a folyosón. Közöltem velük, hogy megteszünk mindent, de bevallottam, hogy bizony kevés remény van fölépüléséhez.

Naponta nyolcszor-tízszer nyitottam be szobájába. Mindig ugyanazt tapasztaltam: halálsárga arc, márványos, süppedt halánték, csukott szemek, szaggatott lélegzés és rossz érlökés. A beteg - úgy rémlett - egyre mélyebben csúszott lefelé, süllyedt abba a halálos hínárba, mely majd nemsokára végez vele.

A második nap szakasztott olyan volt, mint az első, s a harmadik, a negyedik, az ötödik is. Reggel rendszerint menthetőnek tartottam, de este rendszerint lemondtam róla. Küzdöttem a halállal. Megkísértem minden lehetőt és lehetetlent.

Végre a hatodik nap délutánján a beteg kinyitotta szemét, aztán újra lehunyta. Babrált paplanán. Ez jó jel volt. Fokozott erővel viaskodtunk mindannyian, hogy a sötétből a napfényre ráncigáljuk. Oltottuk, paskoltuk, élesztgettük. Estefelé nyöszörögni kezdett, megszólalt, rokonait is fölismerte. Megmentettük az életnek.

Másnap, egy hét múltán - a hetedik nap reggelén - boldogan nyitok be szobájába, s mosolyogva kérdezem tőle:

- No, hogy mint vagyunk, nagyságos asszony?

- Irtózatosan - panaszkodik a beteg. - Egész éjszaka ide-oda hánykolódtam, egyik oldalamról a másikra feküdtem. Képzeld, doktor úr, tegnap óta le se hunytam a szememet.

2

Egy fiatal pesti orvos - cingár, halovány és szemüveges -, miután elvégezte az egyetemet, az itthonit és a külföldit is, s összeolvasott egy könyvtárra való tudományt, állástalanul lézengett itt egy évig, majd kétségbeesésében elhatározta, hogy kimegy Argentínába, ott próbál érvényesülni. Ő írja nekem ezt a levelet:

Július végén megérkeztem egy sovány bőrönddel, melyben ruháim voltak, s egy hatalmas ládával, melyben könyveimet, műszereimet hoztam ide, meg egy szekérderekra való kitűnő orvosi készítményt. Azonnal lakást vettem, s még aznap kiakasztottam a kapura orvosi táblám: *dr. Emanuel Radó, medico*. Ideges voltam, hogy itten is hiába várom majd a betegeket, mint Pesten. De nem ez történt. Alighogy elszenderedtem az út fáradalmaitól, dörömbölést

hallottam a kapun. Három hatalmas alakot pillantottam meg lovon, széles kalapban, hosszú ostorral, három argentinai gauchót, aki a medicót követelte nagy hangosan. Gyorsan felöltözködtem, s a ládámra gondoltam, melyben a világ mindenféle betegségére van orvosi készítmény. Ők azonban kijelentették, hogy nyomban velük kell mennem a tanyára, mert a tehén beteg. Váltig szabadkoztam, hogy én emberorvos vagyok, és magyarázgattam nekik akkor még fogyatékos spanyol tudásommal, hogy az állatokhoz egyáltalán nem értek. Dél-Amerika ezt nem vette tudomásul. A gauchók, akiknek övében több forgópisztoly is volt, máris felültettek egy szilaj fekete lóra, és én máris repültem velük a forró pampákon át, a rekkenő melegben, a porban, valami ismeretlen sötétség felé. Tudod, soha életemben nem ültem még lovon. A lovaglást - sajnos - semmiféle egyetemen nem tanítják. Hát kérlek, akár hiszed, akár nem, én ekkor a ló sörényébe kapaszkodva, ájuló rettegésben harminc kilométert tettem meg. Amikor megérkeztünk, leszállítottak, s egy gyertyalámpával világított istállóban a beteg tehén elé vezettek. A tehén lázas volt és szomorú. Én is. Mindenesetre adtam neki két gramm aszpirint, de azt hiszem, szegényre húsz gramm is ráfért volna. Aztán az egyik gauchó udvariasan visszakísért, s megint harminc kilométert lovagoltam sebes vágásban. Otthon összetörve, csuromvizesen roskadtam ágyba. Három napig feküdtem betegen, izomlázban. Így kezdődött, barátom, az én argentinai orvosi gyakorlatom.

Pesti Hírlap, 1934. június 3.

NAPLÓ

ERDÉLY

Mások errefelé a színek. Bérci és erdei színek ezek, komorabbak, sötétebbek a mieinknél, de élesebbek is. Szürke és sötétzöld, fekete és sötétkék. A levegő edző, kesernyés ízű. Vonatom ablaka előtt hollók repülnek nagy csapatban, fényes-fekete szárnyal, sebesen, mintha sürgős történelmi megbízatással igyekeznének valahova, csőrükben aranygyűrűvel, akár azon a címerpajzson látni. Az emberek nem vidékiesek. Kiszállok egy kis székely állomáson, s minthogy francia újság van kezemben, a pincér spanyolul szólít meg. Öt évig élt Dél-Amerikában, Argentínában. Sokáig társalog velem ezen a szép nyelven. Majd mosolyogva mondja, magyarul, a földre sítve szemét:

- Székely vagyok, instállom.

BETEG ÉS ORVOS

Annakelőtte is szerette, tisztelte ezt az orvost. Tudta, hogy van - a földön s a cím- és lakjegyzékben -, s örült annak, hogy van. Boldogan olvasta nevét az újságokban, boldogan üdvözölte, amikor az utcán vagy egy hangversenyteremben megpillantotta. Időnként eszébe is jutott, minden ok nélkül egy-egy évben úgy ötször-hatszor, s el-eltűnődött munkásságán, pályáján, sikerein. Mióta azonban beteg, naponta körülbelül ötszázszerszer jut eszébe, reggel és este, délben, ha ebédel, és éjszaka, ha fölriad álmából, mert minden alkalom csak őt idézi, és immár nem külsőséges kép többé számára, mint a többi ember, hanem jelkép, s egészségre törő önzése, életösztone annyira megsokszorozta alakját, hogy talán sejtjeiben, vércsöppjeiben is csak ezt lehetne megtalálni. Titokzatos kapcsolatban van vele, mint minden beteg az orvosával. Ez a kapcsolat szinte kisdedi. Emlékezik, sohase volt büszkébb, mint akkor, amikor egyszer megdicsérte, hogy egy fájdalmat szépen állt. Ez a dicséret ma is édes melegséggel járja át szívét, olyan ősrégi melegséggel, melyet csak kiskorában érzett, amikor szigorú apja megsimogatta fejét, s ő azt gondolhatta magáról: „Voltaképp jó kisfiú vagyok.”

HŰSÉG

Hallottátok ezt az esetet? Felesége folyton féltékenykedett rá. Minden lépését leste, a boldogtalanság metsző-éber figyelmével. Egy mozdulatából - abból, hogy ledobta kesztyűjét -, egy hangsúlyából - abból, hogy megkérdezte: „Mi újság?” - már következtetett, s többnyire nem rosszul következtetett. A férj a féltékenység e drótsövénnyel körülvett állapotában óvatosan-ravaszul mozgott, mint egy hadszíntéren. Sikerült kijátszania ellenfelét. Később azonban az asszony elvesztette szeme világát. Most mind a két szemére vak. Nincs többé, aki fürkészsze. Szabad a vásár. Mit gondoltok, mi történt? A férj azóta hú hozzá. Minthogy senki se figyeli, ő magára figyel. Kölcsönadja szemét annak, akinek nincs szeme. Szemmel tartja önmagát. A világtalan szemek gyámoltalan, tétova tekintetének és sötét parancsának végre engedelmessé válik. Igen, barátaim, ilyesmik is történnek.

SAS ÉS SASFIÓK

Marosvásárhelyen elzarándokolok a hepehupás Köteles Sámuel utcába, a Bolyaiék házába, abba a sasfészekbe, ahonnan valaha a két Bolyai világgá repült. Az udvar végén a fasor még úgy áll, mint akkor, amikor a kollégium tanárja, Farkas pipázgatott ott le-föl sétálva, ifjúkori barátjára, Gaussra, a „göttingai kolosszusra” gondolva, és veszekedett örök vetélytársával, János fiával, a császári és királyi mérnöki kapitánnyal, az öreg sas azzal a visongó és vérengző sasfiókéval, aki lelkialkatban és tehetségben egyívású volt vele. Hallgatom itteni barátaimat, akik úgy idézik emléküket, mintha személyesen ismerték volna őket. Farkas eleinte csak költői „borostyánra” pályázik, verseket, szomorújátékokat ír, még Schillert is fölkeresi, hogy „személyesen tisztelje”, zenél és rajzol, s csak később foglalkozik matematikával, hogy gyöngülő szemét a sok olvasástól kímélje. János fia már négyéves korában meg tudja különböztetni a mértani idomokat, a kört meg az ellipszist, s egy ízben, mikor burgonyát vacsoráznak, „a pityóka sinusát” emlegeti. Ő az, aki édesanyját, mint kisfiú, meg akarja öletni, és nyársba akarja húzatni a tanítójával, aztán, hogy felnő, apját párbajra hívja, de párbajra hívja tudományos téren is, mert az apa *Tentamen*-je után megírja az ő *Appendix*-ét, mely együtt jelenik meg vele. Így telik be végzete annak a lángelmének, aki egész életében az ellen tiltakozott, hogy apja „függeléke” legyen. De sorsuk egy volt. Marosvásárhelyt akkoriban háromezer lélek lakta. Munkájukból egyetlen példányt sem adtak el. Csomagolásra használták otthon. Borzongva és megrendülve távozom ebből a történelmi házból. Künn az utcán nézem az álmos holdvilágot, mely „Erdély halmaira süt”, és fönns az égen a bíborpiros, baljósan lobogó meggyesi tüzet.

SZÓRAKOZOTT ANYA

A vonatból kiszáll egy szép fiatalasszony, fehér nyári ruhában, karjában óriási mezeivirág-csokorral. Már kifelé igyekszik, már jegyét is átadta, amikor ráocsúdik, hogy pólyásbabája, egy négyhónapos kislány hiányzik. Sietségében a mezeivirág-csokrot hozta el, melyet az úton kapott valakitől, s a csecsemőt benn felejtette a fülkében. Jajgatni, sikoltozni kezd. Dulakodva utat tör magának, fölrohan a vonatra, egyik szakaszból a másikba vágat, de mindegyik üres, a csecsemőnek se híre, se hamva. Végül a talált tárgyak osztályába ront. Ott, a gazdátlan ernyők, borok és bőröndök között az asztalon egy csecsemő is van, s az anya, bármennyire szórakozott, azonnal sejti, hogy ez csak az övé lehet, mert a talált tárgyak hallgatnak, ellenben az, ami a pólyában van, keservesen sír.

Pesti Hírlap, 1934. június 5.

ÁKOMBÁKOM

Üde, nyári reggel, amikor pünkösdi rózsák bólogatnak a kék levegőben, az utcán egy nyitott ablakból ezt hallom: *cé dé é ef gé á há cé*. Ámulva megállapodom. Hát még vannak, akik zongorázni tanulnak? Most, hogy elterjedt a gépzene, a hanglemezzel meg a rádió, s a nap minden órájában élvezhetem a világ legnagyobb zongoraművészeit, áhítat fog el a hajdan fülbosszantó skála hallatára, mely ügyetlenül bukdácsol és csacsog, mint a muzsika kövek közt botorkáló erecskéje, mint a művészet eredő patakja és ősforrása, s tisztelettel megemelem a kalapom.

Nem tehetek róla, de számomra még mindig megnyugtató, folyton megújuló fölfedezés, hogy $2 \times 2 = 4$. Ha pedig valaki metafizikai-spirituális-ezoterikus alapon kimutatja, hogy 2×2 volta-képp nem 4, hanem 5, annak mosolyogva és vállvonítva azt felelem, hogy nincs így, mert 2×2 - szerencsére vagy sajnos - csak 4.

Mínapi telefonoztam orvosomnak, hogy szeretném fölkeresni. Alkalmazottja azt közölte, hogy a doktor úr nem fogadhat, mert meghült, ágyban fekszik, beteg. Ettől - bevallom - kissé megdöbbsentem. Tudom, hogy az orvosok is alá vannak vetve a természet törvényeinek, ők is betegeskednek, de ilyesmit orrukra kötni azoknak, akik tőlük várják a segítséget, illetlenség vagy tapintatlanság. Ha azt hallom, hogy egy orvos meghalt, olyasféle érzés fog el, mintha egy szentről, aki egész életében böjtölt, remetéskedett és imádkozott, azt a rágalmat terjesztenék, hogy elkárhozott. Miképp higgyünk így az orvosban? Helyes volna legalább titokban tartaniok testi gyarlóságukat. Hullájukat orvul és csínján kellene kilopni ebből a világból, a nyilvánosság teljes kizárásával, ahogy szanatóriumokban teszik az elhunytakkal. Mindenesetre megérdemelnék szegények, hogy életükben bizonyos mentességeket élvezzenek azoktól a nyavalyáktól, melyeknek tudósai és szakemberei - a fogorvosnak például sohase fájhasson a foga, s a sebész sohase zúzhasssa-üthesse össze magát -, szóval, hogy szakmájuk előnyében részesülhessenek, amint a közlekedési vállalatok vezérigazgatói és részvényesei is *szabadjeggyel* utaznak azokon a járműveken, melyeket ők igazgatnak és tartanak fenn.

Ütött-kopott vityilló előtt haladok el, s lábam gyökeret ver, úgy bámulom düledező, vízrózsás falait, süppeteg lépcsőit, málladozó kapufáját, hólyagoszöld ablaküvegeit, melyek szinte kancsalítanak a verőfényben. Nemsokára egy szegényesen öltözött néni áll mellém. Ő észrevette, amit én nem vettem észre, hogy a kapuban papírlap lóg, s azon elmosódott tintával, helyesírási hibákkal hemzsegő hirdetés jelzi, hogy ebben a házban szoba-konyhás lakás kiadó. Hosszan, tűnődve olvasgatja ezt, szemügyre veszi a házat is, úgy látszik, hogy igényeinek megfelelőnek gondolja, s máris befelé ballag a rozoga lépcsőkön, hogy megtekintse a lakást, és tárgyaljon. Szegényke azok közé tartozik, akik kiskoruktól fogva csak a selejtesre tarthattak számot, a zsibvásári ruhákra, a piacon a férges, viharvert, olcsó körtékre, s egy rózsadombi hirdetést, mely őt szobát ajánl fürdőszobával, hideg és meleg vízzel, gőzfűtéssel és minden kényelemmel, éppúgy nem vehetett volna észre, mint én ezt a hirdetést. Mindketten vakok vagyunk bizonyos tekintetben, és szükségletünkhöz képest - önvédelemből - mindketten lelki szemellenzőt viselünk.

Félkezű, szakállas koldus kéreget az utcán. Arra jön egy hölgy, aki kezében tejszínhabtól csorgó, friss szerecsenfánkot tart, melyet az imént vehetett a cukrászdában. Alamizsnát akart adni. Egy pillanatig tétovázik. Majd merész ötlettel megfelelzi süteményét, s a koldusnak nyújtja át a szerecsenfánk alsó tányérkáját. Ha kenyérünket megfelelhetjük az ínségeseikkel, miért ne felelhetnők meg szerecsenfánkunkat is? A koldus azonban csodálkozva fogadja. Csóváltgatja fejét. Valami kegyeletsértőt láthat ebben a tejszínhabos, csokoládés alamizsnában. Legalább öt fillért megér. De egy-két fillérnek talán jobban örült volna. Méltatlankodva szemléli, aztán bizonyos fölháborodással eszi meg.

Pesti Hírlap, 1934. június 10.

ZÁPOR

Dél van.

A csönd akkora, mint egy királyi kastélyban, ahol összeesküvésre készülnek, mindenki a helyén, szereposztásnak megfelelően, csak arra várnak, hogy megadják a jelet, s gyorsan, vad kegyetlenséggel végezzenek a mit sem sejtő áldozattal. Láthatatlan pokolgép kattog, elrejtve valahol, mélyen. Ég a gyújtózsínór is. Csak percekről lehet szó. Az emberek visszafojtott lélegzettel suttognak, inkább jelekkel beszélnek, lábujjhegyen járnak, hogy ne zavarják a némaságot. Torkukban már ott fészkelődik a megváltó ordítás, de ennek még nem jött el az ideje. Villanyt gyűjtanak az ünnepi sötétségben. Ez a dél az éjfélhez hasonlít. Iszákos felhők lógnak az égboltozatról, ónszín, sötétkék, lila árnyalattal, repedésig tele vízzel, mint duzzadt, megpattanó tömlők. Kis szél ráncigálja őket ide-oda, alig észrevehetően.

Egyszerre rohanni kezd a szél, előre és hátra, füttyül-füttyül, szikra lobban, s olyan dörejt hallani, mintha löportorony röpülne a levegőbe. A csönd üvegpalatója széttörik fülsiketítő csörömpöléssel. Megkezdődik a tánc. Szakad a zápor, zuhog és locsog.

Oldalról támadja a házfalakat, vesszőzi a palánkokat, pofozza az utcalámpákat haránt, pász-más vízsugaraival, vastag, világosbarna csöppjeivel. Bokrok mosakodnak benne sikoltozva, falusi asszonyok módjára, fejükre borítva zöld szoknyájukat. Rózsák kövérednek tőle szemlátomást. Fák ugrálnak, vasrostélyukon, mint tréfás urak a gőzfürdő zuhanyalapjain, prüszkölve és rikkantgatva, hogy mennél többet kapjanak az áldásból, magasba tartva, lengetve ujjongó karjukat. A sár szomjasan habzsolja-vedeli a vizet. Házak csatornáit oroszlánok dühével okádják az esőt tajtékosan-fehéren, szinte fölmagasztosodva. Kis, forradalmas patakok vágatnak a kövezeten, cikáznak és bújócskáznak, a nagy hangversenyhez a scherzót szolgáltatva.

Azok, akik az imént hallgattak, most kiáltoznak. Azok, akik az imént a szobájukban kuksoltak, a lámpafénynél, abbahagyják munkájukat, kinyitják ablakukat. Azok, akik az imént bizalmatlanul magukba süppedtek, most átszólnak szomszédjukhoz, ismerkednek. Csodálkoznak, hogy az ájulat, a tompaság, az unalom után ilyesmi is lehetséges. Tátott szájjal, bizonyos tisztelettel bámulják a természetet, a régi iskolához tartozó öreg művészt, akit újabban mindenütt sikerrel utánoznak színházakban, a moziban, a rádió hangjátékaiban. Úgy látszik azonban, néha még az eredeti is hat. A közönség egyre nő, egymás után jelennek meg az ablakokban a férfiak hálóingben, bajuszkötővel, a kisgyermek a dadájukkal, az asszonyok is, pongyolában, s valamennyien kikönyökölnek, mint a páholyban, valamennyien mosolyognak, valamennyien föllélegzenek, úgy szemlélik több mint egy fél óra hosszat a játszó természetet.

Telt háza van.

Pesti Hírlap, 1934. június 10.

HIÉNAFOG

Íróasztalomon egy hiénafog van. Nézegetem és eltűnődöm.

Ezt a hiénafogot emlékül kaptam. Vajon ki ad emlékül hiénafogat? Egy kitűnő régész örvendeztetett meg velem. Nem a csontállomány az értékes benne, hanem a kora. Testvérek között is legalább harmincötezer éves. Szóval eléggé régi. A tapolcai barlangban lelték, s az újabb kőkorszakból származik, a neolitikból, amikor tiszteletre méltó őseink a követ már csiszolták is, s olyan műveltek voltak, hogy a veszedelmek elől barlangokba menekültek, vadakat is elejtettek, többek között hiénákat is, a húsukat megették, s csontjaikból kedélyes társasvacsorák alatt, kedves baráti eszmecsere közben kiszopogatták az ízletes csontvelőt.

Időszámításban a régészek nemigen tévednek. Mindig nagyot mondanak, de majdnem mindig igazat is. Ebben a csillagászokhoz hasonlítanak, akik bármennyire dobálóznak a százezer meg a millió fényévvvel, annyira megbízhatóak, hogy az üstökösök végtelen pályájukon egyenesen az ő égi menetrendjükhöz igazodnak, s az égbolt rakoncátlan vándorai percre és másodpercre akkor tünedeznek föl a föld látókörében, amikor ők, szegények már régen az anyaföldben alusznak. Csodálatos a nagy egységek, a roppant mennyiségek e szilárdsága. Aki közelebbre néz, az könnyebben botolhat. Semmi esetre se tudjuk oly biztosan megállapítani, hogy mi történik majd a következő órában, mint a következő évezredekben. Abban, hogy a zsemlye mai-e, vagy tegnapi, sokkal inkább különbözhetnek a vélemények, mint abban, hogy egy balta a paleolitik korszakból való-e, vagy a neolitikból, hogy egy megkövesedett csont, íz a jégkorszak maradványa-e, vagy a harmadkoré.

Szentül hiszem tehát, hogy ez a hiénafog, melyen most lámpám fénye aranylik, csakugyan harmincötezer éves, se kevesebb, se több annál. A régészek komoly emberek. Nem fiatalítják leletüket, mint a nők, akik a törvényszék előtt is szívesen elsikkasztanak néhány évet. De nem is öregítik azt, amit találtak, mint a gyermekek, akik korukhoz boldogan hazudnak hozzá valamit, hogy felnőttbéknek érezzék magukat. Ilyesmire a régészeknek semmi szükségük. Valóságos milliomosai az időnek. Azt, amit mi fennhéjázóan hálás utókornak vagy költői halhatatlanságnak nevezünk, ők a mellényzsebükben tartják, s onnan fizethetik ki akármikor. Ha nagyítani akarnának valamit, náluk tízezer vagy húszezer év alig számít, s ha kisebbiteni akarnának valamit, náluk ezer vagy kétezer év meg se kottyán. Éppen ezért mértékletesek, bölcssek.

Ez a fog - amint megállapították - egy hiéna előzáfoga. Hatalmas, izmos fog, csillogó fehér zománcal, a szuvasodás, az aranytömés minden nyoma nélkül, ép gyökerekkel, úgyszólván ma is használható volna egy hiéna állkapcsában. Még összerághatna vele néhány embert. Csakhogy most ilyen hiénafog már nem található. A hiénák a történelmi fejlődés során *el-finomodtak*, hogy úgy fejezzem ki magamat, érzelmes széplelekké lettek, s bizonyára pironkodva tekintenek föl hajdani marcona őseikre. Testi tekintetben ők is hanyatlanak, akár mi.

Micsoda e régiséghez képest a vaskor, a bronzkor, a rézkor emlékei. Homérosz eredeti lantja, Xerxész királyi pálcája, vagy mondjuk Julius Caesar palástja, mellyel annak idején elfödtek vérző sebeit? Olyan csitri újdonságok ezek, mint egy hadigazdag csiricsáréja, aki sietve halmozza össze szedett-vedett holmijait, vagy talán olyan ódonság, mint egy délutáni reggeli újság. Aztán a hiénafogban van bizonyos hitelesség, melyben senki se mer kételkedni. Csak volt? Nem, ma is az, ami volt, hiénafog. Csodálkozva szemlélem. Borzongva nyúlok hozzá. Úgy rémlik, hogy a végtelen idővel érintkezem, közvetlenül, harmincötezer esztendővel. Amint kezembe fogom, és játszodom vele, a szédület környékez, hogy még mindig tapint-

hatom a maga érzékletes valóságában az akarat és erő e tárgyiasult csonttömegét, melyet nem pusztíthatott el semmi. Sokszor megdöbbenek azon, hogy mulandók vagyunk. Egy szél is elfúj bennünket néhány évtized után. Most azon döbbenek meg, hogy nem vagyunk mulandók. Végre itt van a szerves élet egy darabja harmincötezer év után is. A halhatatlanság e részleges ajándéka egyaránt vár mindnyájunkra. Ami egyszer volt, test, lélek, megmarad, így vagy úgy, a világegyetem alkotó része lesz, s hat is az örök körforgásban, gondolatokat, érzéseket ébreszt valakiben úgy, mint bennem ez a hiénafog. Szörnyű, hogy elmúlunk. De talán szörnyűbb, hogy egészen sohase múlhatunk el.

Pesti Hírlap, 1934. június 20.

SÖTÉT BÚJÓCSKA

Nézd, hogy játszanak a gyermekek.

Egyikük azt indítványozza, hogy játszanak *sötét bújócskát*. Az ötletet üdvrivalgással fogadják. Maga a bújócska is csábító gondolat. Hát még a sötét bújócska. Az olyan halmozott, fűszerezen-izgató élvezetet jelent, mint az ópiumos cigaretta vagy tejszínhabos eper. El lehet bújni akárhova, a nagy lakásnak mind az öt szobájába, asztalok alá, ágyak dunyhái közé, függönyök mögé, fiókokba, fogasok mellé, felöltőkbe, esőköpenyekbe burkolózva, állva, négykézláb vagy hasmánt, esetleg a fürdőkádba is, s ott vigyorogva-rémülten várni a fogót, aki mosolyogva-borzongva halad előre a szobákon, rendkívüli kalandokra fölajzva, kandi szemmel és káprázó füllel, torkában édes viszketéssel, melyből kacaj, pogány röhögés támadhat, de kétségbeesett sírás is.

Ez az előlegezett öröm fölragyog a szemekben. Jaj de pompás, jaj de gyönyörű. Képzletben már mindnyájan játszanak, ide-oda osonnak, mint hősei, ármánykodói egy vállalt szerepnek, mely megkettőzi életüket. De kicsoda hunyjon? Valakinek véletlenül eszébe jut ez is. Egy kisfiú kézen fog egy négyéves kislányt, aki a leggyámoltalanabb s a legbutább közöttük, önkényesen kinevezi hunyónak, szobáról szobára vezet, mindig biztosabb helyre, ahonnan nem kukucskálhat, nem leselkedhet, semmit se neszelhet meg a hadi készülődésből, s végül a konyha sarkába állítja, arccal a falnak, hogy maradjon itt nyugodtan. De a konyhában mind a ketten észrevesznek egy hathetes, fehér kiskutyát. Éppen eteti a cseléd. A kiskutya bumfordi fejét belemártogatja a tálba, tejtől csorog a szőre, ügyetlenül lefetyel és prüsszöl. Odakuporodnak melléje. A kisfiú emelgeti, húzogatja a farkát, a kislány karjába fogja és dajkálgatja.

Így mulatoznak vele vagy fél óra hosszat.

Mit művelnek a többiek? Azok ott lenn már szétszéledtek a lakásban. Az egyik cipőstül-ruhástul az ágyba feküdt, a másik a zongora alatt kuporog, a titokzatos sárgaréz lábtóját nyomogatja, a harmadik fölmászott a könyvlétrára, ezek kuncogva emelgetik-ölelgetik egymást, amazok énekelnek, mert valaki fésűt talált, selyempapirost, és most fésűvel muzsikál nekik. A hunyók és bújók kölcsönösen megfedkeztek egymásról. Tervüket, melyet oly viharos lelkesedéssel köszöntöttek, nem vitték végbe. A gyermekek - megfigyelted-e? - sohase valósítják meg tervüket. Csak belekezdenek, aztán nyomban egyebet gondolnak, és szeszélyüket követik. Szervezkedésük nem mintaszerű. Egy általános mozgósítást például a felnőttek sokkal több következetességgel hajtanak végre.

Nem szeretném, ha túlságosan lenéznéd a gyermekeket, s arra nógatnád szegényeket, hogy fejezzék is be játékukat, vagy holmi szigorú játékmestert küldenél hozzájuk, aki megszervezi multságukat, és órarend szerint, módszeresen foglalkoztatja őket. Én legalább bámulom következetlenségüket. Ezt tartom egyedül méltónak az emberhez, még hozzánk, felnőttekhez is. Csak azért olyan üdék a gyermekek, mert következtelenek. Csak azért boldogok. Csak azért nem fáradnak el tíz-tizenkét órai hancúrozás után. Voltaképp mindig a pillanat ihletének engedelmeskednek. Ebben a tekintetben pedig a művészekhez hasonlítanak, a jó és nagy művészekhez, az alkotó írókhoz, akik valami homályos vágytól ösztökélve leülnek íróasztalukhoz azzal, hogy majd drámát írnak Nagy Károlyról, de amint babrálnak a tollal, parancs és lehetőség, szándék és élet között eltévelyednek a papír végtelen síkján, s talán csak tegnapi élményüket írják meg, melyet az utcán láttak, vagy azt a szívszorongást, melyet valaha, kiskorukban éreztek, amikor szüleik magukra hagyták őket, mert a szavak őket is mellékösvé-

nyekre csalogatták, és megkezdett munkájuk egy igénytelennek látszó mellékmondatában lelték meg a helyes irányítást, az örömet és az igazságot.

Hidd el, a legnagyobb művészet is csak afféle sötét bújócska. Ami pedig ezen túl van, az kötelesség, az föladat, az szorgalom, és egy hajítófát sem ér.

Pesti Hírlap, 1934. július 1.

PESTI UTCA

A villamos tele van utasokkal. Egymás hegyén-hátán állnak az emberek. Jön a kalauz, kéri a jegyet. Egy úr a kabátja zsebébe akar nyúlni, hogy fölmutassa bérletjegyét, de a nagy szorongásban a mellette álló úr kabátja zsebébe dugja a kezét. Az észreveszi, kiáltani akar, de egy pillantást vet a másikra, s látja, hogy nyilván téves mozdulat történt, az illető úr véletlenül kapott csak az ő zsebéhez. Hiszen nem is remélhette, hogy egy kiskabát külső zsebében bármit is találhatna. Mindamellet nem egészen bizonyos benne, s noha egy szót se szól, gyanakvó, bizalmatlan tekintettel méregeti útitársát. Az fülig vörösödik, szintén nem szól, csupán kézmozdulattal jelzi a sajnálatos tévedést. Tudja, hogy bár nem készakarva történt, a gyanút mégse mossa le róla semmi. Kétségbe van esve. Mit tegyen? A legközelebbi megállónál - pedig még messze útja van - sietve leszáll, s pironkodva, az izgalomtól fűtve, gyalog bandukol tovább. Közben, míg a villamos elrobog mellette, még egy bocsánatkérő, magyarázó mozdulatot tesz a tornácon álló úr felé. Az megértően mosolyog rá. A gyalogos lehajtja fejét. Hiába minden. Azt, ami történt, már nem lehet meg nem törtéنتté tenni.

Utóbb sok szó esett arról, hogy derék rendőreink nem olyan közeli barátjai az utca közönségének s a gyermekeknek, mint például Londonban a világszerte nevezetes bobbyk. Nem egészen igazságos ez az ítélet. Mi például tanúi voltunk annak, hogy amikor egy kislány kalapját a Duna-parton lekapta a szél, a rendőr jó öt percet futott, amíg elcsípte, visszahozta kis tulajdonosának, s bokáit szeretetre méltó udvariassággal összeütve, átnyújtotta neki.

Budai kis zsákutca. Sovány, penészvirág kislány ugrál, mint a szöcske, fél lábon. Nem több ötesztendősnél. Négynek is alig látszik. Egyik ház kapujából hét-nyolc esztendő, jól táplált, izmos fiúcska lép ki, s kezében vassúlyzót cipel. Alig bírja a jókora súlyzót. Most odamegy a kislányhoz, és így szól:

- Nézd, milyen messzire tudom hajítani ezt a nehéz súlyzót.

A súlyzó röpül, földet ér, gurul egy kicsit, s megáll.

- Te nem tudnád ilyen messzire dobni, még közelre se - dicsekszik tovább a legényke.

A vézna kislány ott terem a súlyzónál, fölkapja, s kis izmos karjával már tovább hajítja. Sokkal messzebbre tudja hajítani, mint a fiú.

A fiú arca elkomorul, méltóságos léptekkel az eldobott súlyzóhoz lépeget, lassan fölemeli, majd ezt mondja:

- Be kell vinnem a súlyzót. Nem szabad az utcán játszani vele.

Fogja, és hátra se nézve megy be a házba.

Milyen gyakran látunk ilyesmit a felnőttek között is. Azzal, aki erősebb vagy ügyesebb, mint mi vagyunk, nem szabad az utcán játszánunk.

Hallottuk, mikor egy ütött-kopott koldusasszonynak azt mondta az utcán egy ismerőse:

- Milyen jó színben van. Nagyszerű színben van.

Mi - őszintén szólva - nem vettük ezt észre. Az élet viszonylagos...

Pesti Hírlap, 1934. július 7.

SZÉPSÉG ÉS RÚTSÁG

A nyári vendéglőben, ahol az előkelő világ lombbal befuttatott rekeszek között vacsorázik, egy nő, amikor a pincér már eléje teszi a tökfőzeléket meg a sertéskarajt, előveszi kistükrét, s pirosító rúdjával még pár ecsetvonást húz már alaposan kifestett száján, rizsporozza orra hegyét, irtogatja szemöldökét, és igazgatja haját. Csak aztán lát hozzá, megkönnyebbült sóhajjal, az evéshez.

- Miért oly visszataszító, nevetséges és undorító mindez nekem? - kérdezem magamtól. Igyekszem kikapcsolni az ellenérveket. Ez a művelet nem holmi szokatlan, forradalmi újság számomra. Úgyszólván gyermekkorom óta látom itthon és külföldön, hasonló módon, a vonatfülkében, a hajón, még a felvonón is. Maga a nyíltság csak rokonszenves lehet. Ahogy az angol szakács szemünk láttára süti a húsokat a nyitott tűzhelyen, ezek a hölgyek se titkolóznak, beavatnak fogásaikba, melyekkel meg akarnak bennünket hódítani, s előbb mintegy cinkostársaikká tesznek. A játék becsületes. Erkölcsei felháborodásomat se zaklatja föl. Nem gondolom, hogy a természet feltétlenül hibátlan. Néha bizony rászorul egy kis javításra. Még a művész sem élhet meg tiszta őszinteségből. Egy csipetnyi festék kell hozzá, csak úgy érvényesülhet az őszinteség is.

De hiába bölcselek, ítéletem, melyet valami magasabb bíróság sugall, változatlan marad: visszataszító ez, nevetséges és undorító. Aki így szépítgeti magát, nem sokkal ízlésesebb, mint aki tyúkszemét vágja egy vacsoraasztalnál, s közügyet csinál abból, ami szigorúan magánügy. Vajon azt hiszi-e az a hölgy, aki most véresre mázolt ajkaival egy sertés földi maradványait fogyasztja, hogy szebb és kívánatosabb lett azzal a néhány festékfolttal, azzal a néhány rizsporréteggel, melyet pótlólag rakott magára? Úgy látszik, azt hiszi. Ez pedig rögeszme vagy téveszme. Ha szemlélem őt, s hűgait és nénjeit, akik más rekeszekben vacsoráznak, úgy rémlik, hogy valamennyien egy merev és olcsó álarcot viselnek. Annyira hasonlítanak egymáshoz, mint a kirakatok viaszbábui. Nehéz megkülönböztetni őket. Mindenütt ugyanaz a jajvörös száj, az élet szeszélye és változatosága nélkül. Hajuk is egyformán nyírt és hullámos, minden egyes szála kifésült, teába áztatott és megtilolt. Tündérbabuska-szőkék, édesen-aranyosak, platinára festett angyalkák. Kezük pedig minden, csak nem emberi kéz, liliumfehér ujjacskákkal, bíborvörösre pingált körmökkel, finom-sima bőrrel, ráncok és kergek nélkül, olyan puha és langyos, mint a gumi vagy a főszló hal. Egy hollywoodi tökfilkó álmodta meg őket a XX. század hajnalán, egy ábrándos ponyvaíró, aki világsikerre hivatott mozidarabokat írt, s képzelete csak annyi volt, hogy a dollár árfolyamát meg tudta különböztetni az angol font árfolyamától, és tudása csak annyi, hogy ismerettárakból értesült arról, hogy Julius Caesar nem gépkocsigyáros, hanem római hadvezér.

Nem tehetek róla, de határozottan ellent kell mondanom ennek a női eszménynek. Minden korban voltak divatok. A divat pedig csak hóbort és majmolás. A szépségtapaszkok, a krinolinok, az emlékkönyvek kegyelelte is egyformára faragta az embereket. De a divat a maga egységesítő hatásával még soha olyan silány tömegcikké, olyan semmitmondó bábbá nem tette a nőt, mint ma, mert teljesen megfosztotta az egyéniség lehetőségétől is, s úgy rakja elénk, mint egy bazár árúját, a középszerűség siralmas egyenruhájában. Azt hallom, hogy ez a sok kence az arcról előbb-utóbb el fog tűnni, mert a festői világszemlélet után a szobrászatiba jutunk, s akkor mindenki rútnak tartja azt, ami csakugyan rút is. Egyelőre azonban ezek a „szépségek” uralkodnak, ezek a szabályosan virító szájak, ezek a szabályosan fésült hajak, ezek a szabályosan nyírt körmök, melyekben oly kevés a meglepetés, mint a szabályosan kattogó, rossz versekben. Lassanként rajtakapjuk magunkat, hogy láttukra egy láztól cserepes,

halvány ajakról álmodozunk, melynek kesernyés szomorúságában valami egyéni bánat is van, s gyönyörködünk még a szakácsné izzadt arcában vagy a pesztonka furcsa kontyában is. A szépségnek ebben az unalmas falanszterében, mely maga a rútság, inkább beleszeretünk a gubancos és mosatlan hajba, a szeplőbe és a kancsalságba, mint beléjük.

Pesti Hírlap, 1934. július 22.

HÁROM TÖRTÉNET

ÉG, FÖLD, LÉLEK

Ifjúkoromban az égre pillantottam, amikor elfogott a kétségbeesés. A csillagokat láttam ott, az örök csillagokat, melyek sok fényév távolságban, elérhetetlen messzeségben tündökölnék, lenézve a hús magasból csip-csup bánatunkra. Ma hiába tekintek föl éjszakánként a pesti égre. Csak fényhirdetések ragyognak rám, melyek elhomályosítják a Vega és Aldebaran tüzet, s ezt harsogják felém:

- A legjobb fogpor, a legtartósabb ernyő, a legelőnyösebb bankkölcsön.

Annakelőtte, ha valami szégyen ért, a földre sütöttem szememet.

Van-e ennél nagyobb visszavonulás? A porra bámulunk ilyenkor, a porra, melyből egykor lettünk, és mellyé leszünk majdan. Most ez a kibúvó sem adódik. Járdáink aszfaltját telis-tele festik színes ábrákkal, melyeknek szövege szüntelenül rikoltoz:

- Biztosítsa életét, vásároljon fürdőkádat, utazzék Görögországba, Izland szigetére.

Mit tehetek? Nem kukucskálok én már sem az égre, sem a földre, ahol többé nem lelhetem meg nyugalمامat, hanem alázatosan lehunyom a szemem, s befelé tekintek, a lelkembe. Ismerem ezt a szegény, fájdalmas lelket, aprókoromtól fogva. De utóbb döbbsen veszem észre, hogy már ez sem a régi. Valahányszor hozzá folyamodom, hogy egyedül legyek velem, és eltemetkezzem magányomba, egy félreérthetetlen, dölyfös hangot hallok. Ez pedig így kiabál:

- A legfinomabb lélek, hölgyeim és uraim, minden érintésre megrezzen, őszinte érzéseket és eredeti ötleteket termel, tessék, parancsoljanak velem.

IRGALOM

Sürgetően el kellett utaznom valahova, s egy barátomtól kölcsönkértem a gépkocsiját. Rendelkezésemre bocsátotta, a gépkocsissal együtt.

A gépkocsis tagbaszakadt, zömök ember volt. Külseje és kiejtése után vidékinek látszott. Megkérdeztem, honnan való. Erre nem kis meglepetésemre azt közölte velem, hogy Szibériában született, orosz, a háborúban a mi hadifoglyunk lett, aztán itt ragadt, megtanulta nyelvünket, melyet már úgy bír, mint akármelyik magyar, családot is alapított, és nem szándékozik innen elmenni soha.

De ha nem beszéli el mindezt, akkor is észrevettem volna, hogy a Gogolok és Csehovok fajtájából való. Ez a gépkocsis tudniillik irgalmas volt. Lassan, vigyázatosan hajtott, legföljebb tíz-tizenöt kilométer sebességgel, hogy el ne gázolja az országutak csirkéit és libáit, s hatalmas vargabetűket tett, hogy kikerüljön egy kóbor ebet, mely előttünk lábatlankodott. Nem vitte rá a lelke, hogy kárt tegyen egy élőlényben. Riadozva, az előzetes lelkiismeret-furdalástól gyötrődve lépten-nyomon megállt. Nem tudott volna vért látni.

Én már sokféle gépkocsissal utaztam. Mentem szilaj, hetyke fickókkal, akiknek hevét mindenféle ígérekkel és borralalókkal kellett mérsékelnem, részeg, mindenre elszánt garázdákkal, akik árkon-bokron átrobtogtak, az életem állandó veszélyeztetésével, úgyhogy vacogó fogakkal

kuksoltam a kocsi sarkában, de mondhatom, egyik se volt oly borzasztó, mint az irgalmas gépkocsis, aki mindenkit és mindent kímélt, csak engem nem. Miután hosszú hányódás után megérkeztem céloomhoz, összetörve, elcsigázva szálltam ki, s azon az éjszakán magam is a csirkék, libák és kutyák bosszúálló szellemével álmodtam.

Mindebből csak az a tanulság, hogy a jóság is fölöttébb viszonylagos.

EGY ÉVEZRED

Sehol se láttam annyi szép, tiszta, ápolt öreget, mint Svédországban. Ott az emberek nem vénülnek meg, csak megöregszenek, egyenletesen, természetesen megérnek, mint alma a fáján, s rózsás arcuk folyton mosolyog, mintha a békés évtizedek, a szilárd gazdasági múlt emlékére tekintenéek vissza.

Különösen az öregasszonyok kedvesek, a fehér főkötőjükkel, a fehér nyakfodraikkal. Hajuk, mivel többnyire szőkék, nem ezüstösz, mint a feketéké, hanem aranyösz.

Abban a stockholmi vendégházban, ahol laktam, a közös étkezéseknél egy kerek asztalnál tizenhat öregasszony ült. A legfiatalabb is több volt hatvan esztendősnél. Kiszámítottam, hogy ennél a kerek asztalnál legalább egy ezredév ül, ezer év élet, ezer év emlékezés.

Mindig mélyen meghajoltam előttük.

Pesti Hírlap, 1934. július 29.

MÁSODPÉLDÁNYOK

Ha egy fürdőhelyre érkezünk, ezer meg ezer olyan embert látunk, akivel eddig nem találkoztunk. Megannyi ismeretlen arc és mozdulat, megannyi ismeretlen szervezet és szív, mely évtizedek óta élt és kattogott, s egyszerre előttünk van, a maga tapintható valóságában, az élet töméntelen gazdagságát és rejtélyes voltát éreztetve.

De amint múlnak a napok, az ismeretlenek között ismerősöket lelünk. Az erdőben például fölfedezzük kitűnő orvos barátunkat, akit őszintén szeretünk és becsülünk. Tűnődve jön elénk. Pápaszemén át bölcsen mosolyog kék szeme. Hosszú, ezüst hajtincsei koponyájára vannak ragasztva, vizes kefével. Már emelintjük karunkat, hogy viharosan üdvözljük és megöleljük, már nyitjuk ajkainkat, hogy nevét kiabáljuk, amikor baráti lendületünk hirtelen megdermed, és a köszöntő sikoly szájunkra fagy, mert közben észrevettük, hogy mégsem ő az, csak valaki, aki hasonlít hozzá, az utánzata, melyet a szeszélyes és kiszámíthatatlan természet a maga kedvére és multságára alkotott. Még mindig tétovázva szemléljük. Ez a másodpéldány szinte csalódásig mímeli az eredetit. Sajátosságai is azonosak. Éppúgy vonja a vállát, fújja orrát, akár a mi feledhetetlen jótevőnk. De néhány centiméterrel alacsonyabb vagy magasabb, mint ő, s közletről az arcvonásai - megtévesztő hasonlóságuk ellenére is - oly idegenszerűek, mintha barátunk rosszul sikerült arcképét látnók.

Alig estünk túl ezen az izgalmon, a tóban, ahol úszkálunk, egy nyírt bajszerű, fekete urat mutatnak nekünk, s életünk rémét ismerjük föl benne, a régi adomáknak és unalmas szójátékoknak azt a szörnyetegét, akit különben messzire elkerülünk, annyira, hogy ha egy vonatban látjuk, inkább leszállunk, és a másikkal indulunk, nehogy áldozatai legyünk az ő vészes kedélyének és megalázó cimboráskodásának. Hatalmasan megriadunk. Már beletörődünk a változhatatlanba, és megadjuk magunkat sorsunknak. Tudjuk, hogy nyaralásunknak befellegzett. Nem ismerünk feléje nézni, de azért a napnál világosabb, hogy csak ő lehet az, aki a jellegzetes kacagásával, úszva, adomákat mesél egy menekülő és tiltakozó csoportnak. Napokig kerüljük őt, nagy vargabetűket téve szárazon és vízen, s akkor derül ki, hogy ő sem az eredeti, csak annak „értéktelen utánzata”, melyet a jótékony gondviselés madárijesztőként helyezett el ezen a fürdőhelyen, hogy állandóan emlékeztessen bennünket a veszélyre.

Két-három hét alatt húsz-harminc ilyen másodpéldányt találok, kedves és utálatos emberek viaszöntvényét és színnyomatát. Itt van egy szabóm, csodálatosan hű kivitelben, egy ismerősöm kisleánya, akinek hegyes orrán éppúgy ül a szemüveg, mint az eredetijén, egy híres íróársam, kissé soványabb és barnább változatban, egy régi tanárom és egy régi szerelmem is, valamivel magasabb homlokkal és valamivel alacsonyabb szellemi színvonalal, férfiak, nők, gyermekek, valamennyien utánzatok, másolatok és másodpéldányok, a kísérletező élet elrontott mintái, melyeket nyilván ezért vidéken hagyott, arra gondolva, hogy itt, ahol nem olyan kényesek az igények, mint a fővárosban, ezek is megteszik. Nem igaz, hogy az erdőben nincs két egyforma levél. Teljesen egyforma talán nincs, de egymáshoz hasonló megannyi van. Ezek pedig izgatnak, bosszantanak, mulattatnak, csiklandoznak, s olykor a végletekig feldühítenek. Mi az értelmük?

Bevallom, ilyen türelmetlen pillanataimban a Claudius család örült császáraitól ábrándozom, akik oly szabadon és gyermekesen éltek, hogy minden badar ötletüket megvalósították. Szeretném összefogdosztatni ezeket a bohó és baljós embereket, akik a természet rigolyájából úgy utánóznak másokat, hogy az már szinte kegyeletsértés és istenkísértés. Aztán különvontaton felvitelném őket Budapestre. Ott egy előkelő étteremben fényes díszvacsorát adatnék számukra. Miután hajviseletük egy-egy apró-cseprő hibáját, mely a hasonlóságot csökkenti,

eltüntetném szakavatott színházi fodrászokkal, frakkba és estélyi öltözetbe bújtattatnám őket, leültetném egy hosszú asztal egyik felére, úgy, hogy a másik felén, szemben velük, az eredetijük foglalna helyet, azok, akiket ők tudtukkal vagy tudtukon kívül egy életen át illetéktelenül majmoltak, s várnám, hogy az eredetiek és a másolatok arcán a megrökönyödés, ámulat és hideglelés kacaj micsoda fintora jelenik meg, amikor megpillantják egymás kissé eltorzított tükörmását.

Az élet bizony meglehetősen furcsa, barátaim, s azt hiszem, azok élnek igazán, akik ezzel a furcsa étellel furcsán mernek játszani.

Pesti Hírlap, 1934. augusztus 8.

PESTI UTCA

Közeledik Szent István napja. Ha nem néznők a naptárt, akkor is megállapíthatnók. A vidékiek betakarították a gabonát, s most egyre többen jönnek föl a fővárosba, kicsit körülnézni, rokonokat látogatni, szórakozni. Ha éjszaka járjuk a pesti utcát, itt is, ott is egy-egy női hajtút lök félre a lábunk. Máskor egész esztendőben se találunk egyet is. Hosszú hajú, kontyos, vidéki asszonyok potyogtatják el hajtúikat a pesti aszfalton, kedves ittlétüket jelezve ezzel. Fölemeljük az egyik nemesen villogó teknőchajtút, s elábrándozunk a láttán. Hatalmas, selymesen szőke hajsörényt látunk magunk előtt, s az igazi nőt, a nőies nőt. Évát, amilyenek Ádám óta minden férfi elképzelte. Talán nyugalmasabb volna itt az élet, ha gyakrabban találhatnánk női hajtúkat a pesti aszfalton.

Vajon ki figyelte meg, hogy a pici gyerekek mennyire szeretnek guggolni? Mihelyt tehetik - a legcsöppebbek is - behajlítják térdüket, s mintha az álló helyzet még szokatlan és idegenszerű volna számukra, vagy mintha túlon túl nagynak éreznék magukat, tüstént lekuporodnak. Ilyenkor olyanok, mint az ugrásra kész békaporontyok.

Ilyenkor igazat adunk azoknak a tudósoknak, akik azt vallják, hogy az emberiség tulajdonképpen a vizek és mocsarak állataiból lett a föld urává s a levegő hősévé.

Egyik másodemeleti lakásban egy nő cigarettára gyújt, majd elfordul, s az égő gyufát hanyag mozdulattal kihajítja a nyitott ablakon. Az égő gyufa röpül lefelé, egyenest egy hajadonfőtt siető fiatalember feje búbjára, s egy pillanat alatt lángba borítja annak dús, fekete haját.

Egy szemközt jövő nő sikítozni kezd, egy szemvillanás alatt lekapja nyári kabátkáját, s ráborítja az égő főre.

Szerencsére nem történt semmi baj. A tűz, minthogy nem kapott levegőt, nyomban elaludt. De aki látta, mindenki megrémült ezen a nem várt légitámadáson, s egy pillanatra megérezte, milyen lehet az, amikor fölülről, az égből, az ellenséges repülőgépekről hullanak alá a veszedelmes tüzek.

Egy urat látunk, aki barátja sétabotját nézegeti, méregeti, mustrálgatja. Nem ismerjük őt, de meg mernénk esküdni, hogy szenvedélyes vadász. Pont úgy vizsgálja, forgatja a botot, mintha puská volna. Sietve eloldalgunk a közeléből, mert az ilyen szenvedélyes vadász kezében még a bot is elsülhet.

Egy másik szenvedélyes vadászról hallottuk, hogy annyira szereti a szarvasbögést, hogy olyan hanglemezeket vásárolt, amelyek a szarvasbögést mutatják be, s egész esztendőben, nap nap után - családja legnagyobb rémületére - odahaza, a pesti lakásban, bögeti a szarvas. Újabban pedig már nem is jár igazi szarvasbögést hallgatni. Kijelentette, hogy az ő szarvasai a hanglemezekeken sokkal különbül bögnék, mint az erdőben, s amellettt éjjel-nappal, télen-nyáron, amikor akarja...

Pesti Hírlap, 1934. augusztus 11.

EGREGY

Balatoni képek

Kis falucska ez. Mindössze kilencven nádfödeles, palaköböl rakott házacska van benne, mely lassan kapaszkodik a lankás talajra. Hatszáz lélek lakja. Valamennyi szegény zsellérember.

A gépkocsi megáll egy ütött-kopott házikó előtt. Hepehupás udvarán a szénakazal mellett jércék szemelgetnek, gácsérok totyognak. De a kapufélfára szöggel van erősítve egy papírlap.

Ezért jöttem.

Tiszteleti látogatást teszek a római hadvezérnél, aki valaha a hadműveletek érdekében, magasabb parancsra Pannóniába vonult légiói élén, itt lelte halálát, a Balaton tőszomszédságában, és itt is temették el.

Kíváncsi fejek bukkannak ki a kapukból, mert hallják a gépkocsi lihegését. Különösen gyermekek érdeklődnek. Ritka vendég ilyesmi errefelé, akár egy római hadvezér.

Fejkendős, mezítlábas asszony átkiált láttunkra az udvar másik végébe.

- Pista, ergye a kulcsér.

Így beszélnek itten.

Kisfiú hozza a kulcsot, és mi ballagunk a római sírhoz. Elöl a fejkendős, mezítlábas asszony, a vezetőnk.

Pitvart látunk, szalmadikóval, sovány körtefákat, szilvafákat is ezer meg ezer kékülő, hamvas szilvával.

Háromszáz-négyszáz lépés a római sírig. Megyünk, és hallgatunk. Valamennyien arra gondolunk, hogy egy régészeti leletet vagy történelmi nevezetességet hajszolva hányszor jártunk már így külföldön, elöl a vezető, ellenzős sipkában és rézgombos egyenruhában, mi pedig utána, de akkor köröttünk zománccal rakott, villanyfényes pincék voltak, tömegfölvonók, oszlopos márványcsarnokok, künn babérfák és magnóliák nyíltak, és olasz szó zengett.

Itt a környezet más.

Amikor a sírhoz érkezünk, egy jégveremszerű épülethez, vezetőnk rozsdás kulccsal kinyitja rozoga faajtáját, s látjuk a római hadvezért a puszta földön heverni, a koponyát, a fogsort, a lapockákat, a bordákat, a gerincet, a csigolyákat, a sípcsontot és szárkapcsot, az ujjperceket, remekül összeállítva, úgyhogy egy szilánkjuk se hiányzik, több mint másfél ezer év után.

Az asszony pedig így szól értelmesen:

- Bátyám, Barát László találta 1926-ban, tavaszi szántás közben. Akkor is így feküdt. Mellette volt a törkése, meg két serleg meg három darab aranypéNZ, aztán az érdemrendjei is és csirkecsontok a bal vállán. Jött a főjegyző, fölírta, hogy mit leltünk, egyetemi tanárok is jöttek Pestről, és elvitték. A csontok itt maradtak. Nagy Konstantin császár idejéből valók, Krisztus után 345-ből.

Úgy beszél erről ez a fejkendős, mezítlábas asszony, mintha egész életében tudományos búvárkodással foglalkozott volna. De nem áll neki rosszul, mert szerény és egyszerű, nem tudálékos. Bezárja a sír ajtaját. Borralalót nem vár.

Amint visszafelé haladunk, ismét hallgatunk. A világhódító Rómára gondolunk s a kis Egregyre, melyek így találkoztak titokzatosan, a véletlen szeszélyéből, a római hadvezér küldetésére és elvihartzott életére s Barát László ekéjére, mely ezeröttszáz év után egyszerre csak fölvetette az elfelejtett múltat.

Az istállóban állatok mocoognak. Kakas kukorékol. Egy bozontos parasztkutya ásít és ránk bámul.

Pannónia pora és csöndje lengedez az izzó, szőlőérlelő verőfényben, szürke por és szomorú csönd.

Bizony, pajtás. Ha nem hiszed, eredj Egregyre.

Vagy ahogy ők mondanák:

- Ergye Egregyre.

Pesti Hírlap, 1934. augusztus 12.

NAPLÓ

Itt a közeli közkertben fölfedeztem egy tücsköt, amelyik esténként fél kilenctől éjfélig hangversenyez. A kert bejáratától balra egy gyöpanyban van a bújohelye. Arrafelé mindig megtalálom. Egyedül játszik, de szépen és érzéssel, s műsora egész estét betölt. Ha unatkozom, átsétálok hozzá, hallgatom ezüst trilláit, művészi pizzicatóit és staccatóit, közben pedig végtelen réteket képzelek el, vidéket, tópartot, erdőket, magányt. Köröttem egy csomó ember áll, vagy üldögél a padon, s nyilván azok is ráfigyelnek, hozzá jöttek ki, minthogy nekik se futja nyaralásra. Úgy mulatunk, mint akik egy szál cigánnyal húzatják.

„Sohase történik valami úgy, ahogy elképzeljük.” Régi-kopott mondás, de nem tartalmatlan. A jövő csakugyan kétszer esik meg: először lejátszódik képzeletünkben, aztán a valóságban, s a két kép, ha esetleg hasonlít is egymáshoz, csodálatosan különböző. Az egyikben a valóság elemei találhatók meg, melyeket képzeletünk szeszélyesen, titkos vágyunk szerint rakott össze, a másikon azonban maga a valóság varázsa érzik, rendíthetetlen szilárdsággal. Például édesanyámékhöz utazom vidékre, amint már annyiszor, a délutáni gyorsal. Ismerem a várost, a város részét, ahol laknak, házunk minden zegét-zugát, életmódjukat és szokásaikat, ennél fogva képzeletem a múlt megannyi emléke alapján előre kirajzolja, hogy miképpen fogadnak, lassanként kialakul bennem az a helyzet is, amikor majd feltűnik szemem előtt a kert meg a ház, s úgy érzem, hogy villanyfénynél vacsorázni fognak, az egyik ablak redőnye le lesz eresztve a rekkenő hőség miatt, a kertben pedig a házmester fogja locsolni a gyöpot. De csalatkozom. Mindig csalatkozom, mert mindig másképpen van. A kapun most a vincellér éppen egy hordót tol be targoncán, s mindenki körötte áll, ővele foglalkozik. Vagy egy orvos-tanárhoz készülődöm, akivel már régóta leveleztem, de még személyesen nem ismerem őt. Tudom, hogy milyen a munkássága és a véralkata. Azok, akik találkoztak vele, le is írták nekem. Szeme kék, haja fekete, homloka magas és boltozatos. Mégis, mikor megpillantom, valami kellemes villanyosság bizserég végig rajtam, hogy ez ő, és ő ilyen. Szeme nem is kék, inkább zöldesszürke, arcának pedig magasba vont, ívelt szemöldöke adja meg a jellegét. A két kép - a képzelt és valódi - különböző voltában, összeütközésében rejlik az élmény boldog meglepetése. Ez az élet egyik legfőbb ingere. Valószínűleg írni is csak ezért lehet. Az olvasó vár valamit, de nem egészen úgy történik, ahogy elképzelte, s ezért nem veti sutba a könyvet, ezért olvassa tovább.

Jegyezd meg, barátom, hogy minden vasból való holmi és tárgy álarcos forradalmár. Bármilyen is a színe, a külső fedőfestéke, mázolhatták kékre, zöldre vagy sárgára, az alsó festékréteg mindig a mínium, és az vörös. Úgy látszik, szüksége van neki erre a titkos lázadásra. Különben megrozsdásodnék.

A remekművekben van valami csalóka. Minden összevág bennük, szándék és eredmény, gondolat és nyelv, s olyan maguktól értetődően állnak előttünk, mintha öröktől fogva volnának. Ne higgyük azonban, hogy aki ezt vagy azt a remekművet írta, nem éppannyira csodálkozik rajta, mint mi. Nem a képességét bámulja, inkább a véletlen tündéri játékát, mely mindezt létre engedte jönni. Tolsztoj nem tudná megalkotni a *Bovaryné*-t, és Flaubert képtelen volna papírra vetni a *Háború és béké*-t. Az írás nem föladat. Ha vizsgáznjuk kellene a nagy íróknak ebből vagy abból a tárgyból, valamennyien megbuknának. Azt teszik szemünk elé, ami sok kísérletezés és balsiker után végre sikerült nekik.

„Az értéktözsde kedvetlen” - olvasom. Szegény - gondolom magamban részvevően. El fogom neki mesélni, hogy mi történt énvelem. Akkor talán majd fölvidul.

Pesti Hírlap, 1934. augusztus 19.

A VERSENYÚSZÓ

Balatoni képek

Amint sétálgatunk a parton, egy ember közeledik felénk, szó nélkül hozzánk csatlakozik, s hadarva, érthetően előadja, hogy ő versenyző, hajlandó azonnal levetkőzni előttünk, beugorni a vízbe, s megmutatni, hogy mindenkit elhagy, még a füredi gőzhajót is.

Az ajánlat nemigen csábít bennünket. Azt mondjuk, hogy már megannyiszor láttunk ilyesmit. De nem tágít oldalunktól. Ballag velünk, s az úzás mozdulatait utánozva, felénk kacsingat.

Nem örült. Csak részeg. Olyan részeg, hogy a pálinka két méterre bűzlik szájából. Attól félünk, hogy a nap, mely sercegve perzseli tarkónkat, egyszerre meggyújtja őt, lángra lobban az egész ember, s elsistereg előttünk valami kék tűzben, csak egy gőzfelleget hagyva maga után.

Egyébként vasárnap lévén, ünnepi ruháját viseli. Tiszta fehér inget, fehér cérnagombokkal, nyakkendő nélkül. Kabátját panyókára veti, a rekkenő meleg miatt.

Napszámos lehet valahol a környéken.

Lassan fogjuk vallatóra.

- Ivott valamit?

- Nem én.

- Mikor ivott utoljára?

- 1903-ban.

- Azóta sohasem ivott?

- Soha. Ha én iszom, kérem, az érvénytelen az érzékletre.

Azt akarja ezzel mondani, hogy hatástalan az öntudatára. Ezek az emberek külön szókinccsel élnek.

Negyvenéves lehet, nem több, de mindössze egy foga van. Ez a hosszú, sárga fog agyarként fityeg ki a szájából.

- Hol vesztette el a fogait? - kérdezem.

- A háborúban. Repülőgépeket vezettem. A benzin mindig rám fröcsögött. Attól.

- Aha. És mi volt még?

- Huszár.

- Hát még?

- Tengerész.

Általában minden volt, ami hősi, nagyszerű, daliás, pazar és fényes, ami csigázza a képzeletet, s a hatalmi érzetet a végtelenig feszíti. Látott légi viadalokat, amikor úgy potyogtak a repülőgépek, mint ősszel a legyek, őrzöngő huszárrohamokat, szikrázó és csattogó kardokkal, aztán tengeri ütközeteket is, amikor a bűvárok - ő különben bűvár is - megfűrták az ellenséges hadihajókat, és azok egytől egyig a tenger fenekére süllyedtek, de előbb minden kincsüket, minden aranyukat ölünkbe öntötték. Az a sok pálinka, amely most gyomrában fortyog, színes zászlókkal tűzdeli tele a világot, föllobogozza a szürke valóságot, napkeleti mesévé bűvöli

robotos rongyéletét, elviselhetetlen magányát, melynek egyik jelentős mozzanata az, hogy így vasárnaponként, részegen, urakkal is eltársaloghat, s agyveleje pöfög és zakatol, mint az erőgépek, kétszázötven kilométer sebességgel.

Elismerően bólintunk, s elhiszünk neki mindent. Ez láthatóan jó hatással van rá. Óvatosan egy tanáccsal szolgálunk.

- Nézze, mért nem iszik néha? Egy pohár bor nem árt meg. Mi is ittunk ebédre.

- Én már nem iszom többet.

- De ma délben csak ivott valamit?

- Hát igen. Asszony adta. Tetszik tudni, az ingerletesebb.

Úgy rémlik, mintha egy-egy szavát régi könyvekből pécézné ki.

Hirtelen megint eszébe jut a versenyúszás. Ledobja kabátját, már gombolja is ingét a nők előtt, hogy belevesse magát a hullámokba, és elkápráztasson bennünket csodálatos mutatványaival. Igyekszünk őt lebeszélni szándékáról. Valószínűnek tartjuk, hogy úszni se tud, mint a legtöbb parasztember, s a versenyúszást is csak elképzei, ahogy a repülőgépet, a huszárságot és a tengerészetet. De nem lehet vele bírni. A fürdő pénztáránál erőnek erejével jegyet vált, s mint-hogy mi nem akarjuk követni, elbúcsúzkodik.

Mi történik majd vele? Talán kijózanodik a vízben, talán belefutad ezen a fényes, részeg délutánon, s utolsó gondolata majd az lesz, hogy ő valami vadul nyargaló hadihajó, valami diadalmas dreadnought, mely az egész világot összebombázza és a levegőbe röpíti.

- Régi alkoholista - sűgom oda társaimnak.

Ő azonban a fürdő ajtajában még egyszer megemelinti kalapját, s ezt kiáltja felénk, bemutatkozásképpen:

- Régi harcos...

Pesti Hírlap, 1934. augusztus 22.

TÖMEG

Most utazom először magyarországi filléressel. A huszonöt harmadosztályú kocsí, egymásba kapcsolva, mint valami hosszú vashernyó, ezeröttszáz embert visz Szegedre, *Az ember tragédiájá*-nak szabadtéri előadására. Ezeket a barnára festett falócákat, ezeket a rozoga ablakokat és kopott padlókat még diákkoromból ismerem, abból az időből, amikor téli hajnalokon, ködben, sötétben gunnyasztottam egy sarokban subás parasztok között, s a kénesgyufa szaga meg a makrapipa émelyítő dohánybúze ifjúkori életuntságomat a kétségbeesésig feszítette. Keresem ezeket az emlékeimet, de nem találok. A kénesgyufa eltűnt, makrapipát nem látok sehol, útítársaim alig dohányoznak. Emlékszem a régi kispolgárra is, aki nyomban enni kezdett, ha csak félórás útra is indult, ha mindjárt délután kettőkor, közvetlen ebéd után szállt föl is, s alighogy megzökkentek a kocsik, kivette táskájából az újságpapírba csomagolt elemóziát, a rántott csirkét meg a meggyes rétest, és falatozott, hogy ne unatkozzék, és gyorsabban múljék az idő. Ezeket se lelem. A kor megváltozott.

Új nemzedék serdült fel az elmúlt negyedszázadban, a szegénység és nélkülözés iskolájában. Végigjárom mind a huszonöt kocsit, seregszemlét tartok az ezeröttszáz emberen, s megállapítom, hogy a változás nyereség, az ízlés, a színvonal emelkedett. Többnyire fiatal emberek és fiatal lányok az utasok, akik egy elvont bölcseleti költeményhez zárandokolnak el, semmi poggyással, sokan hajadonfőtt is, de vannak közöttük öregurak, a másik, előttem járó nemzedékből, ezüst szakállal, tisztán, egyszerűen öltözve, úgyhogy nem tudni, elszegényedett mágnások-e vagy nyugalomba vonult törvényszéki bírák, és öregasszonyok, megható nénikék, okuláréval az orrukon, Madách névtelen tisztelői. Hangos szót nem hallani. A társalgás, amely azelőtt csak *forte* folyt, akár volt rá szükség, akár nem, *pianóvá* halkult. Nem értesülök kénytelen-kelletlen családi botrányokról, és fogalmam sincs, hogy mit tárgyalnak a kocsí másik végében. Megannyi francia és angol könyv forog a kezekben. Minden hely el van foglalva. De a négyórás úton egyetlen szóváltás, vita se támad, hogy kinyissuk-e az ablakot, vagy becsukjuk, hogy kit milyen hely illet, s az ablakülést gyakran - előzködő, néma megegyezéssel - a korosabb hölgyeknek engedik át. Nemrég Svédországban utaztam egy pazar termeskocsiban, süppedő bőr karosszékben ültem, fejem fölött egy állványkán kristályüvegben ivóvíz csillogott, melyet többször megújítottak, három ragyogóan tiszta metszett pohár. Itt a zsúfolt fülkében olyasmire eszmélek, ami még ennél a kényelelemnél is kellemesebb. Érzem a tömeggel való közösségemet.

Este pedig még inkább érzem ezt. Amint fölvonul ez a tömeg, s elhelyezkedik a zárt Dóm téren, mely fölött az égbolt eleven díszlete sziporkázik a nyár végi csillagokkal, és figyel ez a tömeg Madách szövegére, melyet iskolás korától fogva úgyszólván fejből tud, les egy-egy híresebb sort, mely már végérvényesen idézetté kövült, és közmondássá magasztosult, s hallani hétezer ember tetszésmoraját és tapsát, látni hétezer fő mozgását és sejteni hétezer szív titkos egygyédobbanását a lángelme bámulatában; a nézőtér érdekességben versenyre kel a színpaddal, és számomra edző jelképpé válik, ösztönző erővé, mely arra tanít és buzdít, hogy az áhíthatnak is van tömege, a műveltségnek is van serege, a magas, szellemi közösségnek is van értelme, s nem hiábavaló az, amit egy lélek érez és gondol az időben, bármily mostoha körülmények között is, mert az előbb-utóbb felszínre jön, és diadalmaskodik. Vajon meg merte-e álmodni valaha ezt a képet, ezt a színt, ezt a jelenetet az alsósztrégovai költő, aki vakmerő tekintetét oly bátran szögezte múltba és jövőbe? Nem tudom. Mi azonban, akik itt vagyunk, a szellem munkásai, emlékül visszük ezt haza, hogy a csüggedés óráiban újra elővegyük, és hitet merítsünk belőle. Boldogság pusztán egy vértestnek tudni magunkat a nagy

áramban, elveszni, fölolvadni, megsemmisülni ilyen tömegben, mely a szellem jogfolytonosságát jelenti, a kapcsolatot a múlt és jövő között, s annyi különvélemény után végre egy véleményen lenni vele.

Pesti Hírlap, 1934. augusztus 26.

VASÁRNAP

VISZONYLAGOSSÁG

Aki ma él, a dolgok viszonylagosságából állandó leckét kap.

Mást se kell tennünk, mint egyszer a rádió elé ülni. Esik az eső - halljuk itt; süt a nap - halljuk ott; hóvihár tombol - jelenti a bemondó egy helyszíni közvetítés alkalmából, mi pedig elsötétített szobánkban ingujjra vetkezve verejtékezünk. A pontos idő: hat óra, hét óra, öt óra, kilenc óra.

Nekünk kézzelfoghatóan bebizonyították, hogy tér és idő csakugyan szemléleti forma, és minden fölöttébb viszonylagos. Mégis alig van elfogultabb kor, mint a mai.

FÜRDŐI NÉVSOR

Itt vannak valamennyien ők, akik nélkül el sem tudnám képzelni fürdőinket:

a sápadt lány, ki délelőtt a gyógyterem lehangolt zongoráján ábrándozik;

a fehér hajú, karakán öregúr, aki hajnalig táncol, s állandóan azt hirdeti, hogy öreg ember nem vén ember;

a kisfiú, aki a zenészeknek csöndesen veri az ütemet;

a kislány, aki bicebóca lábacskaival, ide-oda penderülve balettet táncol;

a világszép asszony, aki ha csakugyan olyan szép volna, amilyennek képzeletében magát, a milói Vénusz leköszönne rangjáról, címéről, arcát a még megmaradt fél karjával eltakarva keservesen sírna, aztán öngyilkosságot követne el;

az a nő, aki nagyon nem szereti az urát, s költséget és fáradságot nem kímélve tüntet ezzel szárazon és vízen;

az a nő, aki nagyon szereti az urát, s minden hűtlensége annyi, hogy olykor a rámájára hajolva egy árvácskát hímez, vagy az égre pillant egy kis elfojtott sóhajkával;

a vidéki kisiparos, aki mereven karonfogja kontyos, természetes élete párját - amit különben sohase tesz -, abban a hitben, hogy ilyen környezetben ez fölöttébb korszerű és divatos;

a világfias, göndör gyógyszerész;

a sovány, szelíd pap, aki az erdőben breviáriumát olvassa, s a kövér pirosposzsgás pap, aki úgy hahotázik, hogy a hegyek visszhangozzák, s közben hasukat fogják röhögtükben;

az öt éves cigányprímás, aki már emberemlékezet óta nem öregszik, a füstös kis arcával, a hosszú fekete nadrágjával, a hamis cincogásával;

a lesült fiatalember, a fürdő tiszteltbeli szerecsene, leendő gyarmatpolitikánk nem megvetendő alakja, aki közöttünk határozottan a legfeketebb;

a hervadó tanítónő, aki lelkesül minden szépért, jóért, nemesért, a gyermekeknek arról beszél, hogy sok tejet igyanak, ne kínozzák szüleiket és az állatokat, alkonyattal egyedül csónakázik a tavon, verseket ír egy divatlapba, s van regénye is kéziratban;

az az asszony, aki mindig teljesen felöltözve, fűzőben, kalapban járkal, bármily rekkenő is a hőség, mert elvei vannak;

az az asszony, aki mindig pongyolában, félig meztelenül járkal, bármennyire szakad is az eső, villámlik, mert szintén elvei vannak;

a bűvész, aki a nyaralók közé a csodák és határtalan lehetőségek kissé fakó és szegényes ábrándjait hozza gyors ripacsmozdulataival, hosszú koplalásoktól megélesült tekintetével és hibásan ejtett nemzetközi szavaival;

a néni, aki múlt századi ruhájában tűnik föl, fülében aranylencse fülbevaló;

a szépségverseny idei és tavalyi győztese együtt, zavartalan barátságban;

a parasztasszonyok, akik fekete szoknyát, fekete kötényt, fekete fejkendőt viselnek, s a piacról a sétatúra tévedve kosarukkal, motyóikkal órákig állnak a cigányok deszkaalkotmányánál, megbűvölten, szinte dermedten hallgatják a zenét, s csak olykor billentik félre fejüket, mintha azt mondanák: „Jaj, de szépen muzsikálnak.”

N. N. ARCKÉPE

N. N. számomra elviselhetetlen.

Bérházak között született, akár mi, s a telefoncsörömpölés, a villamoszúgás, a kávéházi terefere meg a kártyások veszekedése volt a dajkadala.

Mégis úgy beszél, mint egy tanyai szántóvető.

Irattáskáját iszáknak nevezi, ozsonnáját elemózsiának, gezemicének vagy miegymásnak.

Ha éjfélkor egy állóétteremben sonkás kenyeret emel szájához, pipacsos búzaföldekről, kalásztengerről émelyeg.

Minden becsvágya, hogy kortársai mezei poloskának tartsák. Pedig nem az. Csak afféle közönséges városi poloska.

Pesti Hírlap, 1934. szeptember 2.

KÖLTŐK 1934-BEN

1

Sokan eltűnődtek már, vajon ki lehetett az, aki a világháború első napján, első órájában, első másodpercében esett el, szíven találva egy golyótól, amikor voltaképp még meg se kezdődött az öldöklés, s ő máris szörnyethalt, máris betelt végzete, máris megnyitotta azt a titokzatos-hosszú sort, melyben tízmillió ember követte őt.

2

Erre vonatkozólag adatokat, neveket is olvastunk. Nem egy nép követeli magának a szomorú dicsőséget. Természetesen ebben a pörben lehetetlen dönten. Ugyan micsoda nyomozó ellenőrzi a golyók füttyét és a szívek verését? Játék az egész, legföljebb ábránd. De ha a kérdést nem szó szerint vesszük, hanem tényleges mély valóságában, akkor felelhetünk rá.

3

A világháború első áldozata, első hősi halottja a költő volt, az az ismeretlen, rajongó fiatal-ember, aki a régi béke paplana alól bújt ki, s egyenesen a sárba, vérbe került, tarsolyában a jelzők, a hasonlatok fölöttébb céltalan fölszerelésével. Milliós és milliós ember kiáltotta egyszerre: „mi”. Ő azonban, egy másik kor makacs gyermeke, még mindig ezt ismételte: „én”, ezt a rövid, becses, ősi szót, melyet a gyermekek gügyögnek, amikor igazán öntudatra eszmélnek, vagy a betegek műtét után, amikor fölocsúdnak mesterséges álmukból, és ámulva tapogatják meg homlokukat, vagy mi valamennyien, amikor nem a nyilvánosságnak beszélünk, hanem őszintén, hangtalanul gondolkozunk.

4

De hiába jajveszékelt a költő, hiába igyekezett túlordítani a pokoli kánkánt, hangja elveszett a zűrzavarban. Kit érdekelt akkor egy ember fejfájása? A tömegfejfájások ideje következett el, a rettenetes szavalókarok divatja, s komor férfitorokok üvöltötték az égre, barbár nyerseséggel, ütem és rím nélkül, hogy „fáj”. Mindegy, hogy meghalt-e ez a költő, vagy sem. Meghalt az ige.

5

Aztán a halálnál is rosszabb sorsot szántak neki. Nem törődtek vele. Álmaid, melyekre hajdan kizárólagos joga volt, egyszerűen megvalósították a föltalálók, a tudósok, a mérnökök. Miért is az ő víziója? A vízió a mozi, melynek vásznán messze, délibábos képek tükröződnek, s

megelevenül a halott természet is, a hegyek és tengerek. Miért is az ő hallucinációja? A hallucináció a rádió, melynek hangszórójából a földgolyó másik pontjából rejtélyes hangok szólnak hozzánk szobánk csöndjében. Miért is az ő szárnyas lova, a Pegazus? A repülők folyton új távolsági és magassági versenyeredményeket teremtettek, s azt állították, hogy túlszárnyalták a képzeletet is. Főlösléggessé tették a költőt. A többiek - úgy rémlett - végképp elfelejtették.

6

Most azonban - húsz esztendő múltán - némi változást észlelhetünk. A villamoson megint látunk fiatalembereket, akik egy sarokban csöndesen verseket olvasnak. Az újságok, amelyek megelégtették a családirtások s a botránytárgyalások fűszerét, megint kinyitják hasábjukat a verseknek. A könyvkiadók nemcsak a népszerű olcsó regényekre pályáznak, megjelentetnek verseskönyveket is, mert közben kiderült, hogy kelendőek és népszerűek. Egyre többen és többen akadnak olyan „különcök”, akik esténként nem moziba járnak, elzárják rádiójukat, s a néma olvasás gyönyörűségébe temetkeznek. Új költői pályák támadtak az utóbbi években, szinte észrevétlenül. A költő visszatért bujdosásából, egyelőre rejtekajtón, álruhában, de ismét itt van közöttünk, az emberiség kegyesen megbocsát neki, hogy nem csapta be, mint a politikusok, s eltűri, hogy a szólamok konkolyába búzát keverjen.

7

Mit jelent ez? Nem akarok vakmerő következtetéseket vonni. Mégis azt hiszem, hogy jót jelent. A rendet, az élet visszatérését jelenti. Olyanféle örvendetes meglepetés ez, mintha pénzünk váltásakor a papírbankók és a csörgő fillérek között egyszerre néhány igazi aranyat is fölfedeznénk. A szavak aranyértéke helyreállt.

Színházi Élet, 1934. szeptember 16.

SZOBROK BESZÉLNEK

Budapest szobrai éjszaka összenéznek, és így beszélnek:

- Sokan vagyunk, uraim. Létszámunk - úgy halljuk - betelt. A dicsőség villamoskocsiján leeresztették a jelzőtáblát: megtelt. Száználcvankilencen szorongunk itt egymás hegyén-hátán, kőben, ércben, nincs többé talpalatnyi hely azoknak, akik majd a következő századokban érkeznek, lángelméjüket, hősiességüket, kifogástalan erkölcsi magaviseletüket tanúsító bizonyítvánnyal.

- Mi lesz ezeknek a sorsa? El fogják küldeni szegényeket, mint túlszűfolt városokban az új lakásigénylőket, a külső telkekre, esetleg tömegszállóban helyezik el őket, csoportosan egymás fölé rakott polcokon, vagy érdemüket elismerve szomorú vállvonítással közlik velük, hogy semmit se tehetnek érdekükben, végtelenül sajnálják, miért nem jelentkeztek előbb, akkor, amikor még volt hely köztereken, hegyeken, völgyekben, a XVIII. vagy XIX. században, most már bizony elkéstek.

- De mi lesz a mi sorsunk, halhatatlan társaim? Igaz, minket véd a kegyelet. Itt vagyunk, birtokon belül, s itt is maradunk. Őszintén szólva nem nagyon figyelnek ránk. Megszoktak bennünket. Nyáron poroskodunk, ősszel hetes esőkben ázunk, csorog rólunk a szennylé, télen leesik a hó, hermelinpalástot akaszt vállunkra, jeges borogatást rak lüktető homlokunkra, mintha hűteni akarná lángelménk lázát, tavasszal pedig, az olvadás idején, könnyű csöpög patakozó arcunkról, sirunk. Olykor egy madár, egy veréb vagy galamb röppen vállunkra. Ez egyhangú életünk minden eseménye.

- Külföldiek zarándokolnak hozzánk, társas kocsin, akiknek fülébe az idegenvezető hosszú hangtrombitán harsogja nevünket, s látjuk, amint homlokukat ráncolva, a napfénytől káprázva felénk tekintenek, képzeletükben holmi homályos-zavaros sejtelem ébred mivoltunkról, aztán továbbrobognak. Egyébként mindennap elhalad előttünk egy csomó ember, aki a közelünkben lakik, hivatalnokok irattáskával hónuk alatt, fiatal leányok motorkerékpáron, aggastyánok botra görnyedezve, a mi tőszomszédjaink, anélkül hogy egy pillantást vetnének reánk, s fogalmuk sincs, hogy kik voltunk, és mit alkottunk, bár azt pontosan tudják, hogy hívják a sarki szatócsot, és mit művel velük szemben a kávéház közönsége.

- Hányszor halljuk, hogy egy jámbor, tájékozatlan vidéki asszony megkérdezi az urát: „Te, kicsoda is ez?” Hányszor halljuk aztán, hogy miután a férj zavartan hallgat, ezek tíz-tizenöt járókelőhöz is odafordulnak, míg végre feleletet kapnak, s akkor is gyakran helytelent, mert már gyakran megesett - ugye, barátaim? -, hogy éppen ellenfeleink és ellenségünk nevét mondták ilyenkor, akiket életünkben lenéztünk és megvetettünk. Így állunk itt az Örök féltreértés dicsfényében.

- A gyermekek, akik alattunk játszanak, nem törődnek velünk, végre olyan kicsikék, hogy tekintetük alig ér szobrunk alapzatáig. Keserves a mi életünk. Most pedig ellenünk hangozódnak azok is, akik rokonszaktában dolgozván, hasonló kitüntetésre pályáznak, azok a fiatalember, akik szoborjelölteknek tartják magukat, s úgy érzik, hogy mi szívjuk el előlük a halhatatlanság levegőjét. Azt indítványoznám, hogy szálljunk le ércszékünkről, márványpadunkról, s engedjük át nekik a helyet.

- De ezek az urak nemcsak féltékenyek, hanem dölyfösek is. Mindent fitymálnak. A dicsőségről merőben más fogalmuk van, mint nekünk. Fáznak az ünnepiességtől. Még a dicsőség kirakatában is közvetlenek és természetesek, legalább ezt mímelik. Nem szívesen fogadnák

azt a nemtőt, aki párnán nyújtja felénk az elismerés hervadhatatlan koszorúját, sem azokat a lázas, allegorikus csoportozatokat, melyek átszellemülten rajongva köszöntik az alkotót. Munkakabátban jelennének meg itt a szobortalapzaton, töltőtollal kezükben, s mellékalakul nem a múzsát kívánnák, hanem gépírókisasszonyukat vagy titkárnőjüket. Lóra pedig semmiképp sem ülnének. Ez a környezet nem való nekik. Mit tegyünk tehát? Maradjunk őrhelyünkön és várjunk.

Pesti Hírlap, 1934. szeptember 18.

EMBER ÉS VILÁG

DAL AZ IGAZSÁGRÓL

Igazság, hajdani bálványom, gyermekkorom ábrándja, ifjúkorom szerelme, mi lett belőled?

Ha kezembe veszek, és közelebből szemlélek, megrémülök. Fényed elapadt, színed megfakult, s olyan ütött-kopott vagy, olyan toldott-foldott, olyan sokrétű, sokszögű, sokféleképpen értelmezhető, mint a csalárdság.

Boldog az, aki még a régi öncsalással néz téged, s azt hiszi, hogy csak egy igazság lehet. Én, aki már a tapasztalat s a tudás nagyítóüvegén át figyellek, tudom, hogy annyi igazság van, ahány ember.

Akik nem így gondolkoznak, azok az igazság korlátolt, erőszakos, elszánt bajnokai. Ők támasztottak minden meddő vitát, minden hiú pörpatvart, minden gyilkos háborút. Az ő igazságuk úgy húzódik végig a történelmen, mint az emberiség gyógyíthatatlan tébolya.

Kitől is remélhetnénk igazságot? A természettől nem, mert az vagy minket nem ért, vagy mi nem értjük őt, s gyakran úgy lát fölöttünk törvényt, hogy megöli kedveseinket, és kioltja szemünk világát, ami a maga szempontjából lehet bölcs is, méltányos is, de a mi szempontunkból nem az. Embertársainktól se várhatunk semmit, mert ők valamennyien más és más igazságot ismernek, melyet érdekük, kedélyük, vérük festőanyagja színez. Az ő igazságuk nem a mi igazságunk.

Én ezért sohasem is kérek számomra igazságot. A természettől haladékot kérek, egy kis közönyt, a fájdalom és kétségbeesés fegyverszünetét, embertársaimtól pedig elnézést és irgalmat.

MILICA

Milica egy milliomos egyetlen leánya volt.

Kastélyokban, négy fal között nevelték, üvegházi palánta módjára, vattába göngyölve, mindig egyforma, langyos légkörben. Csikorgó decemberben a télikert pálmái között sétálgatott, rózsát és ibolyát kapott ajándékba, egyszerre evett cseresznyét, szamócát, szőlőt és fagyaltot, s ezért nem örült sem a tavasznak, sem a nyárnak, sem az ősznek, sem a télnek. Nem ismerte az évszakok változását. Az embereket sem ismerte. Minekelőtte hozzá került volna az élet, megszürték, átszitálták, fertőtlenítették. Csoda-e, hogy ez a sápadt holmi nem érdekelte?

De az ösztönt nem lehet kijátszani. Mindnyájunkban hatalmas szeretetvágy lakozik, s az előbb-utóbb tápot kér. Milicában is kifejlődött ilyesmi, már jó későn, tizenhét éves korában, egy kislányos szenvedély, hogy legnyomorultabb testvéreinken, a szenvedő állatokon segítsen.

Örült, ha egy bitang kutyát talált az utcán, vagy egy veréb szállt az ablaka párkányára. A kutyát fölemelte, hazavitte, megfürösztötte, kifésülte, s a verébnek morzsát szórt oda, egyszer és mindenkorra meghívta ebédre, vacsorára. Az állatokat kivétel nélkül védelmezte, az aranyhalakat éppúgy, mint a macskákat vagy egereket, melyekből a macskák élnek. Hogy ezt miképp egyeztette össze, nem tudom. Sajnos, igen kevés ínséges, segítségre szoruló állat

akadt az ő óriásivá nőtt, telhetetlen, egyre jobban követelődő szeretetének. Ember már sokkal több akadt volna. De erre nem gondolt.

Múltkor beröppent szobájába egy fecske. Előzőn nekivágódott az ablaknak, és csak két lankadt kört írt le a mennyezeten, máris a padlóra hullott, egy selyemperzsára. Milica tenyerébe vette a kis állatot, mely a levegő részegségét, a felhők, a korlátlan terek szabadságát, a csillagok aranyporát hozta oda.

Egy darabig bámult a fekete szemével Milica kék szemébe aztán behunyta hosszú pilláit, és nem mozdult. Úgy látszott, hogy elalél. Jaj, mi lesz, ha itt pusztul el a kezei között? Csipkezebkendőjét vízbe mártotta, azzal dörzsölgette, angol társalkodónőjét a kölnivízért szalasztotta, azzal élesztgette, hiába. A fecske, fekete frakkjában, pihegve feküdt, akár egy haldokló táncos.

Milica a telefonhoz rohant, fölszólította az állatorvosi főiskola tanárát, akivel a védeneci révén régóta megismerkedett, s a következő pillanatban már a kastély elé gördült ennek remek gépkocsija, és vitte a sebesült fecskét.

A kórház műtőjében ketten hajoltak föléje: ő meg a tanár. Mindketten komolyan. Őt a szeretet tette elfogulttá. A tanárt a tudomány tárgyilagos szeretete. Ez ennek rendje, módja szerint vizsgálta a fecskét, hallgatta szívverését, lélegzését. Megállapította, hogy agyrázkódást szenvedett. Elővett egy vékony oltótűt, s beoltotta. A beteg nemsokára kinyitotta a szemét, magához tért. Milica könnyek között szállította haza, és otthon, a gondos ápolás folytán annyira jobban lett, hogy néhány nap múlva el is röpült. Ez volt Milica utolsó állatkalandja. Amikor híre futamodott, társasága ugratni kezdte szegényt. Ismerősei naponta ajánlott levelekben eleven férgeket és rovarokat küldözgettek neki, kedélybeteg gilisztákat, idegsérüléses pókokat, rövidlátó legyeket és nagyothalló mezei poloskákat, azzal a kéréssel, hogy ezeket is gyógyíttassa meg. Milica elszégyellte magát. Ráocsúdott, hogy voltaképp milyen nevetséges és esztelen az ő szenvedélye. Hamarosan le is tett róla.

Most elvesztette ezt is. Nem maradt semmije sem. Csak a nagy vagyona meg a nagy boldogtalansága.

POGGYÁSZOK

A poggyászok hozzánk tartoznak, és egyéniségünk természetes meghosszabbításának tekinthetők. Minden poggyász magán viseli tulajdonosa jellegét és jellemét. Olvasni lehet belőle, akár a tenyérből vagy a kézírásból.

Nézd az amerikaiak ragyogóan pompás bőröndjeit, a nők akasztóval is ellátott szekrényemeleteit, a csomagolás e felhőkarcolóit, az angolok tartós-szilárd málháit, a franciák elmés, könnyed és tetszetős csomagjait, a németek tárgyilagos és gyakorlati táskáit, melyeknek rekeszébe több bölcséleti rendszer is belefér. Mindegyiken fölismerszik, hogy kié és melyik népe.

A miénken is. Bárhol járok a világon, bármely tengeri hajón vagy pályaudvaron, pusztán a poggyász alapján megmondom, hogy honfitársaimé-e. Ők többnyire olyan kosarat cipelnek, melynek egyik zára már lefittyent, s födele gondosan össze van kötözve cukorspárgával. Rejtélyes, hogy miért ragaszkodnak hozzá, hiszen másra sokkal több pénzt kiadnak. Ez a zára hullajtott kosár talán jelkép.

Úgy rémlik, benne szegénységünket, gondjainkat, szomorúságunkat visszük, cukorspárgával gondosan összekötözve, hogy szét ne hulljanak.

Pesti Hírlap, 1934. szeptember 8.

VASÁRNAP

KORLÁTLAN ÉS KORLÁTOLT

Délibábos mesejátékot láttam, ahol mozgó rajzok ugrándoznak föld és ég között, elmésen, túlszárnyalva minden képzeletet.

Bevallom, unatkoztam.

Az, ami nem tud a lehetetlenről, aminek nincs természetes emberi határa, ami korlátlan, számomra érdektelen.

Érdektelen a korlátolt is, mert az viszont merev és gyáva.

Valahol a kettő közt kell keresni az életet, s valahol a kettő közt libeg a művészet is.

IGAZSÁG

Egy elmeorvos a törvényszék előtt eskü alatt vallotta, hogy a vádlott épelméjű. Egy másik elmeorvos, akinek tudásában és jóhiszeműségében szintén nincs okom kételkedni, eskü alatt vallotta ugyanerről a vádlottról, hogy teljesen beszámíthatatlan és őrült.

Kinek van igaza?

Bajos eldönteni. Ezek értékítéletek, s mindig attól a nézőponttól függenek, amelyikbe a szemlélő belehelyezkedik.

Éppígy vagyunk a testi egészséggel is. Hányszor vallatják az orvosokat az aggódó szülők, hogy tüdőcsúcshurutja van-e kisleányuknak, vagy - isten ments - tüdővérsze. Szegény orvosok nyugodtan felelhetik ezt is, azt is, hiszen a valóságban a határok fölöttébb elmosódóak.

Magamról tudom, a magam mesterségéből, hogy mennyire változhatnak véleményeink éppen abban a tárgykörben, melyben jártasak és tájékozottak vagyunk.

Ha elem tesznek egy verset, s én az elolvasása után lelkesülten fölkiáltok, hogy nagyszerű, akkor az valószínűleg az is. De hány más eset lehetséges. A vers közönyösen hat rám, vagy elcsépeltek, üresnek, unalmasnak tartom, esetleg csapnivalóan rossznak.

Most már tegyük föl, hogy írója nem nyugszik bele döntésembe, s szemében a szülői szeretet megható riadalmával arra kér, nézzem át újra kéziratát. Vajon nem állíthatom-e ennek a boldogtalan felebarátomnak, mégpedig nem megtévesztésül, hanem legjobb hitem szerint, hogy költeménye nem is csapnivaló, mert lehetne ennél gyatrább is, hogy nem is unalmas, nem is üres és nem is elcsépelte, hogy értékek is akadnak benne? Végre az irodalmi műveltség nem kis foka az, amelyiken már versírásra kapunk ösztönzést, s egy bizonyos szempontból csodálatos képesség az is, hogy érzéseinket, gondolatainkat egyáltalán papírra vetjük, a mondatok végére pontot teszünk, és a sorok végét összecsengetjük.

Van tehát egészség és betegség, jó vers és rossz is, de erre vonatkozólag ítéleteink nem olyan szilárdak, mint hisszük, legalábbis szavaink, melyekkel ezeket kifejezzük, rugalmasak, s a végtelenségig tágíthatók.

Pesti Hírlap, 1934- szeptember 23.

AZ UTCASEPRŐ MEG ÉN

Bal zsebemben megint megtalálom azt a papírlapot, amelyről mindig azt hiszem, hogy valami fontos kézirat vagy bankjegy. De sem az egyik, sem a másik. Kezembe veszem, és nézegetem. Emlékezem rá. Valami sorsjegyjegyzék. Már hónapok óta itt van, a tornyosuló számoszlopaival. Még valamikor nyáron kerülhetett hozzám. Azóta több kéziratot elvesztettem, és több bankjegyet is, de ez a hiábavaló lajstrom nem tűnt el, görcsösen vigyáztam rá, s ő is ragaszkodott hozzám. Ha este történetesen papírkosárba vettem, éjszaka visszakéredzett, rejtélyesen és hűségesen, mint egy kutya.

Semmi szükségem ilyesmire. Nekem sohase volt sorsjegyem. Azt tapasztaltam, hogy sorsom gyászos-cifra színjátékához nem kell jegy, beengednek engem arra a nézőtérre jegy nélkül is. Oda is szabadjegyem van.

Elhatározom tehát, hogy végre-valahára megszabadulok tőle. A kocsiótra megyek, és orvul ledobom. Megkönnyebbülten lélegzek föl, mint a bűnös anya, aki kelleetlenül érkezett csecsemőjét valahol messze a lakásától kiteszi egy idegen kűszöbre, a végzetére bízva, és tudja, hogy többé sohase háborgatja majd.

Ekkor azonban észreveszem az utcaseprőt. Az utcaseprő - szakállas öregember - csikorgó nyírfa seprőjére görnyedve seperget a mesebeli őszben, mint a tisztaság rögeszméjének törvényesített hivatalnoka, szürke sapkában és szürke egyenruhában. Fáradtnak, csüggedtnak látszik. Ezen az andalító szeptemberi reggelen, amikor mindenki boldogan piheg és mosolyog, ő szomorú.

Egyszerre elfog az aggodalom, vajon illik-e az utcaseprő előtt szemetelni, szeme láttára növelni soha véget nem érő munkáját, ha csak egy súlytalan papírlappal is, ezt a sziszifuszi munkát, mely alig fejeződik be, már újra kezdődik, s nincs semmi kézzelfogható eredménye, maradandó emléke. Olyan tapintatlanság ez, olyan gonoszság, mint az orvos jelenlétében letépni azt a kötést, melyet imént helyezett sebünkre. Gyökeret vert lábbal állok a papírlap előtt, a lelkiismeret gyötrelmei közepette, lehajlok érte, fölveszem, s pironkodva zsebembe gyűröm.

Amint már nyugodtabban továbbhaladok, és közeledem az utcaseprőhöz, látom, hogy a kocsiót tiszta, és az éles nyírfaseprő csak a köveket kapirgálja, merőben céltalanul. Minden öt-hat lépésre akad egy sárga levél, melyet a tékozló ősz hullajtott oda, ajándékkul. De ez nem szemét. Ha ez szemét, akkor az arany is az. Szeméthyány van. Az utcaseprőnek voltaképp nincs dolga, ő maga is érezheti ezt, mert meg-megáll, rákönyököl seprőjére, és sóhajt. Nyilván jövőjére gondol, attól tart, hogy szemét híján lassanként fölöslegessé válik, hogy őt is elbocsátják, szélnek eresztik, mint annyi mást, és öregkorára kenyér nélkül marad családjával. Most új ötlet fogamzik meg bennem. Amikor egészen a közelébe érek, leejtem a papírlapot, úgyszólván a lába elé. Az utcaseprő rám pillant, végtelen hálával, mintha ezt mondaná: „Alázatosan köszönöm, nagyságos úr, a kezét csókolom.” Aztán boldogan tovább seper.

Pesti Hírlap, 1934. szeptember 23.

EMBERBŐR

1

Egy könyvet olvasok az emberi bőrről, egy francia könyvet, mely az imént jelent meg Párizsban. Amíg világos mondatai mind beljebb csalogatnak a szövegbe, és élvezem szabatos okfejtését, örömet növeli az is, hogy magyar tudós írta, Török Lajos egyetemi tanár. Minek Párizst megtanítani arra, hogyan kell ápolni a bőrt? Úgy látszik, néha Athénbe is kell baglyot vinni. Bármennyire hihetetlenül hangzik, Franciaországban eddig nem volt összefogó, tudományos munka a szépségápolásról. Ezt a hiányt kitűnő tudósunk pótolta. Könyvet írt itt a Duna mellett, melyet most a Szajna partján kapkodnak.

2

Olvasás közben el-eltűnődöm, s följegyzem szeszélyes ötleteimet, úgy, amint támadnak, az avatatlan kíváncsiságával és mohó ámulatával. Hiába, a szakembereké a tudás, de a miénk, tájékozatlanoké a csodálkozás gyermeteg gyönyörűsége. Milyen felületes könnyedséggel tekintetem eddig a kezem bőrére. Elhatároztam, hogy ezután jobban fogom tisztelni. Mihelyt értesülök, hogy hányféle réteg borítja, és mi mindent művel tudtomon kívül, titokban a hám, az irha, a verejtékmirigy, a hajtűsző, a faggyúmirigy, és mintegy górcsővön látom tenyerem barázdáit s ujjpárnáim ékírásszerű rajzait is, a végtelent érzem ebben a külsőségben, a felületen a mélységet, s oly félelem fog el, hogy szeretnék önmagamnak kezet csókolni. A bőr rejtélyes valami, *köztakaró*-nak nevezik. De voltaképp ez egyéniségünk országhatára, mely a többi idegen lény számára jelzi, hogy eddig és ne tovább. Ha valaki odaér fülem hegyéhez, tapintóidegeim, mint az országhatáron álló éber katonák, tüstént jelentést küldenek agyvelőmnnek, mint illetékes hadsereg-főparancsnokságuknak, s én hadat üzenek annak, aki ezzel a jelképes mozdulattal merényletet követett el egész testem ellen. Vajmi kevésbé ismerjük azt a gépezetet, melyet naponta használunk. Tudják-e például önök, hogy meddig él szemöldökük egy szőrszála? Mindössze három vagy öt hónapig, aztán - szegény - kihull, elpusztul, s új nő helyette. Vagy tudják-e önök, hogy mennyit nő egy nap alatt a körmünk? Egy tizedmillimétert, ennél fogva lehullott körmünk százhat-százhuszonnégy nap alatt újra kinő. Ezt is ebből az érdekes könyvből tanultam.

3

Ezenkívül azonban még sok egyebet. Elsősorban azt, hogy az emberek minden időben egyaránt hiúk voltak. Szépségükért majdnem annyit szenvedtek, s talán még többet áldoztak, mint egészségükért. Sohase nyugodtak bele a természet rendelkezésébe, változtatni igyekeztek rajta, ezer és ezer csalafinta módon küzdtek ellene. Nincs igazuk azoknak az erkölcsbírának, akik a „rég, romlatlan” idők egyszerűségét idézik a mai nők fejére. Egy egyiptomi papiruszon, mely a Krisztus előtti 1500. esztendőből származik, már tanácsokat lelünk arra vonatkozólag, hogyan kell ápolni a haját, hogyan maradhat arcunk üde, hogyan kell eltüntetni a redőket stb. Az egyiptomi nők őszülő fürtjüket a fekete tehén vérével, a rák epéjével s a

számár megszenesedett patájával festették. Kleopátra medvehájjal kendőzgette magát. Alexis nevű görög költő írja, hogy egy dúsgazdag úr a meghívott vendégei fölé négy galambot eresztett, melynek mindegyikét előzőleg más-más illatszerbe mártatta, úgyhogy a fölrebbenő galambok a tollaikról lecsorranó különböző aromákkal hintették meg a társaságot. Náluk egyébként minden testrésznek megvolt a maga hagyományos illatszere. A karé és hónaljé a menta volt, az arcé és a mellé a pálmaolaj, a térdé és a nyaké a vadrepkény, a hajé a majorránnakenőcs. A római nők megpörzsölt hangyatojásokkal feketítették szemöldöküket. Messalina a fekete haja fölött szőke parókát hordott. Akadtak olyanok is, akik az érdekesség kedvéért kékre festették hajukat, arcukra éjszakánként friss kenyérbélből álarcot szorítottak, s köményvizet ittak, hogy - Ovidius tanácsa szerint - sápadtak maradjanak.

4

Csodálatos, szinte érthetetlen, hogy meddig tévedezik, botorkál, keresgél az emberiség, míg megtalálja a szépség titkát, mely a könyv írója szerint nem lehet egyéb, mint az egészség. Századoknak, évezredeknek kellett elmúlni, hogy ráeszméljenek erre. Homérosz idejében még nem ismerték a szappant. A középkorban egyszerre elfelejtettek fürödni, amit a rómaiak már ugyancsak tudtak, s a hirsai szerzeteseknek - egy hátramaradt rendelet tanúsítja - mindössze kétszer volt szabad fürödniük, pünkösdkor és karácsonykor. A reneszánsz se hoz sok javulást ezen a téren. Ekkor a természettudomány már ébredszik. Boncolnak is. De a szépségápolást még mindig a varázslat köde takarja. Velencében órákig ülnek a nők a tetőtornácokon, hogy verőfényrel szokítsák hajukat. A rokokóban fekete szépségtapaszkokat ragasztanak arcukra, s a férfiak és gyermekek is hajporozzák magukat. *Tünetileg* kezelik a rótságot azzal, hogy eltakarják. Végül a francia forradalom nyitja föl a szemeket és az elméket. Azóta lehet tudományos szépségápolásról beszélni, melynek elve az, hogy ami az egészséget elősegíti, az szolgálja a szépséget is. Más út erre nincsen. Ezt csak a kuruzslók nem látják be, akiknek érdekük, hogy tovább üzzék szemérmetlen játékukat. Az emberbőr - olvassuk - különböző vastagságú. Többnyire egy-két milliméter, de lehet négy milliméter is. A kuruzslók arcán nyilván négy milliméter vastag bőr van.

Pesti Hírlap, 1934. szeptember 30.

BABA

Évekkel ezelőtt kaptam egy babát.

Egy jeles iparművésznő örvendeztetett meg velem, aki mindig új mezsgyéken haladt, s miután megfürdött a futurizmusban, az expresszionizmushoz szegődött, és mindenben csak az eredetét kereste.

Szükségtelen megállapítanom, hogy ez a baba se volt közönséges. Egyáltalán nem hasonlított azokhoz a babákhoz, akik a játékosboltok kirakatában angyalszőke hajjal, pufók, rózsaszín arcocskával, égkék szemmel illegnek, fürtjeikben mindenféle szalagcsokorral, s magukat kelleve, kacéran teregetik ki csipkés bugyogójukat, színes selyemszoknyájukat.

Az élő nőkhöz se hasonlított, akik ma vagy a múltban megfordultak a föld hátán. Hogy úgy fejezzem ki magam, a jövendő nőjét jelképezte, aki majd egy másik, boldogabb korban fog feltűnni, ha a léhaság és az üresség végképp kipusztul a világból. Komoly volt, öntudatos. Egybeszabott reformruhát viselt, alacsony sarkú posztócipőt és cérnahrarisnyát. Kurtára nyírt fekete haját fölfelé fésülte.

Kezébe nem is illett sem a főzőkanál, sem a tű és cérna, sem a virág. Abban egyes-egyedül az emberiség sorsáért és haladásáért való aggodalom foglalhatott helyet. Egyik szemében a társadalomtudomány olthatatlan szeretete tükröződött, a másikban a művészeté. De azért mégse kancsított. Egyenesen, becsületesen, nyíltan nézett, mint dolgozó nő, aki hajlandó bárkivel tiszta szerződésre lépni, ha jogait és szellemi függetlenségét tiszteletben tartják.

Mindenesetre megköszöntem az ajándékot, s az ebédlő üvegszekrényébe helyeztem. Bevallom, zavart. Sokszor úgy éreztem, hogy bíráló, fitymáló tekintetet vet felém, amikor két fogás közt cigarettára gyújtok, vagy a lencsefőzelék fölött egy verset ordítva szavalok. Mi tűrés-tagadás, nekem nem ő az eszményképem. Az én eszményképem az a nő, aki szerelmes leveleket vár, imádja a pletykát, szoknyáját feltúrva, fejét kendővel bekötve takarít, és dalolva rázza ki a porrongyot az ablakon.

Valahányszor látogatóim érkeztek, gyermekes családok, kisleány vendégeinket ravaszul becsalogattam az ebédlőbe, és kedvderítő mosollyal, valami fontoskodó titokzatossággal megmutattam nekik a babát.

- Nézzétek, micsoda gyönyörű baba - mondtam, a nyelvemmel csettintgetve. Mariska, igaz, hogy csak négyéves volt, láttára sírva fakadt. Jajveszékelve menekült a másik szobába, s csak nagy nehezen sikerült lecsillapítanunk. Azt mondta, hogy csúnya. Hiába magyaráztuk, hogy a mai ízlés nem kedveli az émelygős szépségeket, akik habos cukrászsüteményekre emlékeztetnek, hiába érveltünk azzal, hogy ez a fejlődés törvénye, nem tudtuk meggyőzni. Klotild igyekezett megbarátkozni vele. Karjára vette, beszélt is hozzá, de nem merte tegezni, állandóan magázta, s kifogásolta, hogy olyan egyenes, mintha nyársat nyelt volna, folyton talpon van, és vigyáz, és sem ülni, sem feküdni, sem aludni nem tud. Erzsikének azért nem tetszett, mert roppant haragos és szigorú, s „még megverni se lehet”. Valóban ki is vállalkoznék arra, hogy egy ilyen öntudatos nőt istenigazában elagyabugyaljon?

Múltkor szerencsém akadt. Találkoztam Boriskával, aki a hideg őszi szélben ácsorgott felsőkabát nélkül, vékony kis nyári ruhájában. Behívtam, megozsonnáltattam, azután azt az ajánlatot tettem, hogy odaadom neki a babát, legyen az övé örökre. Boriskának még soha életében nem volt babája. Megilletődve nyúlt utána, s az öröm lámpalázában szótlanul hazavitte. Fölsóhajtottam, hogy végre túladtam rajta. Boldogságom nem tartott sokáig. Estefelé

Boriska visszahozta a babát, s arra kért, hogy éjszaka inkább aludjék itt, mert ő fél tőle, reggel majd visszajön érte. De azóta se jelentkezett. Később a fiúkkal kísérleteztem. Minthogy a baba rendkívül férfias volt, csontos és szikár - melle lapos, csípője szűk, és magatartása fölöttébb harcias -, próbáltam rábeszélni őket, hogy vigyék el katonának. A fiúk mosolyogva szemléltek, vállukat vonogatták. Nem ütötte meg a katonamértéket. *Alkalmatlan*-nak minősítették a sorozáson. Úgy látszik, nem volt alkalmas ez se katonának, se kisleánynak, sem anyának. Nem is kellett senkinek, sem a gyermekeknek, sem a felnőtteknek.

Most tovább porosodik ebédlőnk üvegszekrényén, tovább árulja a petrezselymet. Reformruhája az évek hosszú során összegyűrődött, színét kiszívta a nap, arca megrepedezett, hosszú, mély ráncok vésődtek magas homlokára. Nagyon megöregedett. Néha önfeledt pillanatainkban búsan nézegetjük. Olyan, mint egy vén szipirtyó. A kandallóba vetnénk, hogy a tűz eméssze el, mint a boszorkányokat. Nekünk azonban központi gőzfűtésünk van.

Pesti Hírlap, 1934. október 21.

VASÁRNAP

VÁNDOROK CSALÁDI IDILLJE

Micsoda regényes, szinte hősiesség ez az öregúr, aki az imént még sápadtan, soványan gubbasztott a vonatfülke sarkában.

Most az ebéd rózsaszín páráitól, a sárga és piros bor gőzeitől szivárványosan tér vissza az étkezőkocsiból, elégedetten, szinte újjáteremtve és megköpcösödve, s szájában egy szipkás szivar füstölög és parázslík.

Mindannyian boldogan szemléljük, mert valami bizakodást, reménységet sugároz szét a mozgó kocsiban.

Ő a hontalanul futó vonat nyugalma, a vándorok családi idillje.

ÉN MEG A TEHÉN

Künn a mezőn tehéncsorda legelész. Negyven-ötven lépésre lehetek tőle. Ekkor pillant meg egy fehér tehén. Tüstént kiválik a csordából, és felém tart.

Lassú lépésekkel, de határozottan közeledik, mintha valamit mondani akarna nekem. Úgy rémlik, hogy közlése sürgős és fontos. Én állok és várom, mi fog történni.

Amint egészen közelembre ér, úgyhogy már hallom kolompja kongását is, rám tekint bánatosan, nyugodt, fekete szemével, és visszafordul.

Mintha ezt gondolná magában:

- Eh, mégsem...

AGGASTYÁN AZ ÉJSZAKÁBAN

Éjszaka hazafelé ballagok, és jajveszékelést hallok. Halvány sírás ez, gyöngye kiabálás, mely erő híján nyöszörgéssé torzul:

- Jaj, jaj, jaj nekem, jaj, jaj.

Az utcapadon, a szegényház előtt töpörödött aggastyán ül a sötétben. Előtte siralmas bőröndke, a holmija. Nem tud mozdulni. A szél ütötte meg már négy évvel ezelőtt, és béna a kezére-lábára. Rokonai szállították föl a vidékről, mert terhükre volt, nem akarták tovább tartani, a vonatról mindjárt idehozták, leültették a padra, eléje dobták kis motyóját, és - se szó, se beszéd, - itt hagyták, mint egy csecsemőt, akit kitesznek valamelyik küszöbre. Írásai nincsenek. A szegényházba nem vehetik föl. Most csak üldögél magával tehetetlenül, és siránkozik a második gyermekkorában, feje fölött az őszi csillagokkal, s bámul a rendőrré, aki már intézkedik, hogy továbbvigyék valahova.

Próbáld csigázni képzeleted, hogy a nyomorúság és kétségbeesés legnagyobb fokát eszed ki mesterségesen, egymásra halmozva az élet minden borzalmát, nem riadva vissza még a valószínűtlenségtől sem, akkor sem sikerül előidézned ezt a képet, melyet most tulajdon szememmel látok. Lear király jut eszembe. Goethének az a bölcs megállapítása, hogy „minden öregember Lear király”.

REPÜLNI MANKÓ NÉLKÜL

Montalto bíborosnak nem volt jártányi ereje. Mindig két mankón sántikált.

Mihelyt azonban meghallotta, hogy pápának választották, és már nem Montalto bíboros, hanem V. Sixtus pápa, eldobta mankóját, lábára állt, egyenesen, délcegen lépett az emelvényre, mint egyházfejedelem leült trónszékére, és többé sohase volt szüksége mankóra.

A névcsere: lélekcseré.

Hányan vagyunk mi is, akik bicegünk, köhögünk, nem tudunk aludni semmiféle altatószerrel sem, de ha titkos vágyunk teljesülne, azonnal meggyógyulnánk, s mankónkat elvetve, egészségesen röpnénk célunk felé.

A siker szárnyakat ad.

Pesti Hírlap, 1934. október 21.

EMBER ÉS VILÁG

„BOLDOG OTTHON”

Egy kis budai utcában ez a hirdetés kelti föl figyelmem:

BÚTOROZOTT SZOBA 30 PENGŐÉRT KIADÓ.
NYUGDÍJAS ÚRIEMBERNEK
BOLDOG OTTHONT NYÚJTUNK.
CSALÁDTAGNAK TEKINTJÜK.

Dermedten megállok. Még egyszer elolvasom a szöveget, s akkor oly csábítónak tetszik, hogy a szobát tüstént kivenném, de - sajnos - nem felelek meg a föltételeknek. Se nyugdíjas nem vagyok, se úriember. Nyugdíjam nincs. Magamat pedig, mióta élek, embernek tartom, nem úriembernek. Ez pedig csakis nyugdíjas úriemberekre vonatkozik. Aki nem nyugdíjas, s hozzá nem is úriember, az szegény se boldog otthont nem kaphat itt harminc pengőért, se pedig nem számíthat arra, hogy ebben a rideg, önző világban legalább valahol családtagnak tekintsék.

Minthogy így künn rekedtem az utcán, eltűnődöm, miért teszi a főbérlő ezt a káprázatos ajánlatot. Talán csak nem a nyugdíjra való tekintettel? Alig hinném. Aztán azon töprengök, miképpen varázsolja elő a boldog, meleg otthont, azt a meghittséget, melyre mindannyian vágyakozunk.

Úgy képezem, mihelyt feltűnik a homályos folyosón a még ismeretlen albérlőjelölt, s bekopogtat a kiadó udvari szoba ajtaján, kedélyes hangok karban kiáltják:

- Kerüljön beljebb.

Először is megtudják az illető nevét. Ha István, akkor Pityu bátyámnak, ha Ödön, akkor Döncikémnek, ha János, akkor Jancsi bátyámnak nevezik. Természetesen azonnal tegezik is, mint családtagot. Leültetik, de előbb megfűjják a helyét, elmesélnek neki néhány régi és unalmas adomát, s éjjel-nappal figyelik minden lépését. Ha például iszik, és a torkán cigányútra szalad a víz, tüstént beszaladnak hozzá valamennyien, döngetik a hátát, a nyakát csiklandozva ezt mondogatják:

- Kuc-kuc.

Olykor - a családiasság fokozására - néhány pengőt is kérnek tőle kölcsön, titokban.

Lehet különben, hogy alkudni is lehet. Ebben a bérben nyilván nemcsak a szoba és a világítás foglaltatik, hanem a boldog otthon és a családiasság is. A melegség külön tétel, akár a fűtés. Akadhatnak olyanok, akik kijelentik, hogy számukra csak a féregmentes ágy a fontos, meg - üsse a kő - a boldog otthon, de a családiasságra már nincs szükségük. Ezek huszonöt pengőért megkapják a szobát. Mások, akik a mai nehéz viszonyokra hivatkozva lemondanak a családiasságról is, csak húsz pengőt fizetnek érte. Végre a családiasságot se lehet ingyen követelni. Arra is üzemköltség van. Maga a tegezés körülbelül egy pengő huszonöt fillérbe kerül.

BŐRÖND

Hosszú utamra gyöngéd kéz csomagolta be két bőröndömet. Valahányszor kinyitottam, s kerestem benne valamit, elámultam, mennyi gond, figyelem, lelemény rakta össze a holmikat, s csak később, néhány nap múlva fedeztem föl egészen a csoportosítás elmésségét és tömörségét. Olyan volt ez a csomagolás, melyet a szeretet ihlete remekelt, mint valami jó költemény, melynek tartalmas szépségét és mélyebb értelmű rendjét csak bizonyos idő után tudjuk méltányolni.

BECÉZŐNEVEK

Néha idegen emberek temetésén a halottaskocsik koszorúin megpillantok egy-egy fölírást az aranybetűs szalagokon: „Édes kis Zolikánknak...”, „Anyukának...”; „Drága Micimnek...”, s a becézőnév, mely eltorzítva és agyonnyaggatva a szeretettől egyébként hétköznapiak, az utcán és a báli tudósításokban oly nevetséges és visszataszító, mint a családi élet nyilvánosságra nem való szennyese, ilyenkor mélyen megindít, fájdalmasnak és tartalmasnak rémlik előttem, még így kirakatba helyezve is, életeket, sorsokat érzek mögöttem, úgyhogy könny futja el szemem, megsiratom az ismeretlen halottat, s önkéntelenül részt veszek ismeretlen hozzátartozóinak gyászában is.

KÉT ÚTITÁRSAM

Harmadmagammal utazom. Én és két meglett férfi. Keresztbe tett lábbal, némán, közönyösen üldögélünk, s várjuk, hogy a vonat meginduljon. Egyelőre semmit sem tudunk egymásról. Zártak, előkelők vagyunk. Úgy foglalunk helyet ebben a fülkében, mint nyulak az üvegburában, mielőtt a kísérletezés megkezdődne.

De mihelyt megzökkennek a kocsik, és reszketnek az ablakok, mi is mozogni kezdünk. Percenként apró események barázdálják nyugalmunkat. Kérik a jegyünket, az étkezőkocsi pincére gonggal jelzi a reggeli kezdetét, valamelyikünk cigarettára gyújt, és elejti égő gyufáját. Ezekre az eseményekre mind a hárman másképpen felelünk. Nem sokáig dughatjuk véka alá jellemünket. Öt perc alatt kiderül rólunk, hogy kicsodák vagyunk.

Első útítársam könnyed és bizakodó. Az ülésre dobja kabátját, s reggelizni megy. Szájában égő szivarral tér vissza, derüsen, elégedetten. Olvasni kezd valamit. Jegyét könyvéből föl se tekintve nyújtja a kalauznak, aztán visszagyűri valamelyik zsebébe. Az állomásokon le-leszáll, újságot vesz, levelet dob be, s mindig az utolsó pillanatban, de mindig időben a kocsilépcsőjére hág.

Második útítársam lelkiismeretes és kissé aggodalmas. Nyomban a vonat indulása után ki akarja nyitni a táskáját, de a kulcs beletörik. Kétségbeesetten mered maga elé. Zsebésével feszegeti a zárat, a penge kettéreped, ujját megsebzí vele. Most angoltapaszt keresgéli, s közben bevérzi kabátját-ingét. Mosakodni megy. Körutazási jegyét, melyet a legjobb utazási irodában váltott, szabályosan, amint a vele hozott számla is igazolja, a kalauz nem fogadja el, rá kell fizetnie. A határoknál a mi csomagjainkat meg se nézik. Az övét mindenütt következetesen fölturkálják.

Ha szövetkeznem kellene valamelyikkel, föltétlenül az elsővel szövetkeznék. Talán ellen-szenves a második? Dehogy is. Kellemes, okos, becsületes embernek látszik. De az elsőnek az úton - és valószínűleg az élet útján is - szerencséje van, a másodiknak pedig nincs.

Pesti Hírlap, 1934. november 4.

TÁNCOLÓ BETŰK

1

Ha olvasunk, akkor a szöveg betűjegyei hatnak szemidegünkre, érzeteket és képzeteket keltenek lelkünkben, úrrá lesznek ottan, s elhessegetik azokat az érzeteket és képzeteket, melyek addig foglalkoztatták.

2

Sokszor megesik azonban, hogy az előbbieket erősebbek, mint az utóbbiak. Ekkor a szöveg szavait eltorzítjuk vágyaink irányában. Beleolvassuk - és beleolvasszuk - azt, amire gondoltunk. Csakhamar magunk is észrevesszük botlásunkat, elmosolyodunk, s azt mondjuk: „Szórakozottak voltunk.”

A tudomány ezt a folyamatot - a lélek pillanatnyi válságát - *félreolvasás*-nak nevezi. Hasonlít ez egy másik folyamathoz - a lélek pillanatnyi süketségéhez -, a *félrehallás*-hoz, amikor egy-egy szót, egy-egy mondatot jól hallottunk ugyan, de bizonyos, legtöbbször ki is mutatható gátlások miatt megváltozottan, más alakban engedjük tudatunkba.

3

Egy bank előtt haladok el. Ajtajára keménypapír van kifüggesztve, s azon nagy, nyomtatott betűkkel ez a szöveg:

PENGŐCSKE

Ízléstelennek tartom, hogy egy hivatalos, tekintélyes hitelintézet ilyen diákos-hamiskás kedéllyel, szinte kacsintgatva kínálja nagyon is komoly, nagyon is kelendő portékáját. Még egyszer elolvasom: Csodálkozásom nő, hogy való, amit látok. Már a fejem is csóválgatom, amikor észreveszem, hogy nem az áll ott, hanem ez:

PENGŐCSEKK

Múltkor orvosom lelkemre beszélt, hogy mértékletesebben éljek, többet aludjam és kevesebbet dohányozzam. Alighogy eltávozom tőle, a sarkon, egy fakereskedés palánkja fölött, ez a hirdetés rivall rám:

TESTMÉRSÉKLÉS

A szó ostoba, nemlétező, képtelen. Másodszori olvasásra kiderül, hogy:

TERMÉSZETES KERÍTÉS

Reggel kinyitom az újságomat, s amint álmosan belepillantok, egy napihíren ütődik meg a szemem:

ÜNNEPELT DISZNÓTOR

Hogyan lehet ünnepelni egy disznótort? A disznótort legföljebb megtartani lehet. Ezen tűnődöm, s akkor tisztázódik, hogy a hír címe ez:

ÜNNEPELT DÍSZDOKTOR

Nemrég Babits Mihályról írtam tanulmányt. Munka közben sétálni mentem. Nemsokára gyökeret vert lábbal álltam meg egy üzlet előtt, mert bejárata fölött hatalmas, méteres aranybetűvel kitűnő költőbarátom nevét olvashattam:

BABITS MIHÁLY

Természetesen, ekkor is tévedtem. A fölírás ez volt:

BUDAPESTI MŰHELY

4

Így tréfál, játszadozik, incseleg velünk lelkünk belső tartalma, mely folyton kisebb-nagyobb ellenállásokat fejt ki a tolakodó külső világgal szemben. Táncol a lelkünk, s a betűk is táncolnak előttünk. Szégyelljük ezt a gyarlóságunkat? Dehogy. Nélküle vajmi keveset érne az élet és egyéniségünk, mely a maga rögeszméivel legbecsesebb tulajdonságunk.

5

Ha szellemünk nem volna ily játszi és rugalmas, akkor csak nyugodt fölvevőtükre lennénk a tényeknek, s aligha engedhetnők meg magunknak a rímek mámorát és a költészet fényűzését, mely mély mivoltában szintén ilyen öncsaláson alapul.

Pesti Hírlap, 1934. november 4.

MATUSKA SZILVESZTER

1

Az év utolsó napján van a neve napja, akkor, amikor az emberek ólmot öntenek, a puncs lila lángjába bámulnak, színes papírcsákót nyomnak fejükbe, s a bolondság nemcsak négy fal között, hanem az utcán is bizonyos polgárjogot kap.

2

Szilveszternek hívják, mint Petőfi apostolát, azt a rajongó emberboldogítót, aki szintén ölt. Nagyapja harangozó volt, apja papucskészítő. Zavarosan, ostobán ő is ábrándozott az emberiség végleges megváltásáról. Egyelőre csak „vallásos kommunista párt”-ot akart alapítani, s fölrobbantotta a biatorbágyi völgyhidat, amikor is a korszerű műszaki tudományok segítségével huszonhárom életet pusztított el egyszerre, s ezzel túlszárnyalt minden ókori római császárt, aki oroszlánok elé vetette az áldozatokat, és fáklyául gyújtotta meg őket. Azt óhajtotta, hogy hírneves ember legyen, és cikkeket írjanak róla. Ez az álma megvalósult.

3

Elmentem őt „megnézni”. Nem a kíváncsiság vitt oda. Sok emberi fenevadat és szörnyeteget láttam már közvetlen közelből. Tudom, hogy ezek sem kívülről, sem belülről nem különösebbek, mint a többi teremtmény, aki a föld hátán van. Sápadtak vagy pirospozsgások, soványak vagy kövérek. Az izgatott képzelet egy vonásukból, egy kidagadó homlokerükből valami „állatit” olvas ki, de ilyenkor többnyire csak önmagát csalja. Hasonló jeleket fedezhetnénk föl azokon a társainkon, akikkel az imént a villamoson utaztunk. A benső - a lélek mély és sötét örvénye - érdekesebb volna. De ki hatolhat le oda egykönnyen, néhány óra alatt, amikor régi ismerőseinket, évtizedes barátainkat sem ismerjük?

4

Itt áll, kifogástalanul vasalt sötétkék nadrágjában, melyet folytonosan emelget a bokájáig és a térdéig is, hogy „legyen mibe fogózni” ebben az űrben, ebben a kimondhatatlan zűrzavarban, ebben a semmiben. Lakkcipő van rajta. Feszeng, tipeg. Arca hamuszürke, homloka zöldes a börtönlevegőtől. Szeme hideglelősen lobog. Hüvelykujjaival kétségbeesett tornagyakorlatot végzett, s attól lehet tartani, hogy kificamítja őket. Ajkai folyton mozognak. Két kezét összetéve imádkozik. A földig hajol. Iszonyú indulatait alázatba burkolja. Most egyszerre talpraesett, tréfás, meghökkentő válaszokat ad, s kötekedő, szinte szemtelen.

5

Vallomása szerint: „hivatásos vasúti merénylő”. De más egyéb is. Sokoldalúsága megdöbbentő. Vasgyáros, mint Ohnet ájulatosan-finom regényhőse, Derblay Fülöp, aki Claire-nek ezt a kijelentést teszi: „Ez az ön lakosztálya, ez az enyém.” Aztán teológus és geológus, teleküzér, háromszoros háztulajdonos és földbirtokos, hagymakereskedő, mákkereskedő, borkereskedő, aki a *tigristej* nevű bort árusította, vegyész, aki a *cohesió*-ról és *adhesió*-ról beszél szakszerűen, orvos, aki a beteg tüdejét hagymával kezeli, mérnök, aki a vasutak nyomtávolságát az egész világon pontosan ismeri, Ausztriától kezdve Guatemaláig, s mindenekelőtt feltaláló, aki másolópapírt, fiatalítószert, balesetelhárító csapatot talált föl, és összesen nyolcvanhárom találmánnyal dicsekszik.

6

Ezenkívül nyelvész is. Azt állítja, hogy százötven nyelvet beszél, mindegyikből valamit. Valójában egy nyelvet se beszél. Nem tud emberül. De a szavak iránt kétségtelenül van valami hóbortos, tudálékos érdeklődése, s valami beteges irodalmi érzéke is, mint sok elmebetegnek, aki a fogalmakat külön választja a jegyeitől, és úgy gyönyörködik bennük, mindentől függetlenül. Hangsúlyozza, hogy *berühmt* akart lenni és nem *híres*. Kifogásolja a fordítást. A német szóban nyilván érzi a dicsőséget is (*Ruhm*). Ha valakinek megbotlik a nyelve, azonnal kijavítja az illetőt, hogy az, amiről beszélnek, *praedestinatio* és nem *predestinatio*. Amikor pedig hallja, hogy a sebtapaszt *leukoplast*-nak is nevezik, elámul, többször hangosan kiejti, helyes ösztönrel megkérdezi, hogy nem görög eredetű-e, s huszonhárom koporsó árnyékában ujjongva ismeretséget köt ezzel az új és furcsa szóval, elméjébe vési, hogy többé soha ne felejtse el.

7

Mindez együttvéve azt jelenti, hogy örült. A közhiedelem ma is regényesen képzelel el az örültet, fölborzolt hajjal, kancsítva, teljesen öntudatlanul, s mihelyt valaki néhány összefüggő mondatot közöl, főképp a saját állapotáról és betegségéről, hajlandó kiállítani számára a bizonyítványt, hogy épelméjű. Az elmeógyógyító intézetekben a betegek sokszor mosolyogva közlik kórjelzésüket. Egy fiatalember ott így mutatkozott be nekem:

- *Schizophrenia*.

Az igazi örültek is színlelnek, alakoskodnak, színészkednek. Hol rejtegetik, hol fitogtatják örületüket. Ez az érzelmes családapa és hideg tömeggyilkos is közéjük tartozik. Nem azért, mert hibbant elméje olykor igazán váratlan bakugrásokat tesz, hanem azért, mert tetteit egy nekünk ismeretlen cél érdekében minden érzéstől mentes nyugalommal és következetességgel hajtotta végre. Ahogy kiválogatta a hevedercsapokat, és megvásárolta „merénylősapkáját”, „merénylőruháját”, ahogy vattát tett arcára, és orrára fekete szemüveget, ahogy aztán konok, emberfeletti erőfeszítéssel fölcepelte a meredek lejtőre hatszor egymás után a hetvenkilós síneket, az maga az ész diadala és az ész kudarca, az maga az érzéstelen téboly. Értelmes elmebeteg. Ebben pedig nincs semmi ellentmondás. Van neki esze. Az esze egyik fele remekül működik. A másik fele azonban már nem. Ezért mondják az örültre, hogy féleszű.

Természetesen az ősi ösztön büntetésért, megtorlásért, bosszúért kiált. Mindenki feleljen és lakoljon bűnéért. Csakhogy az emberi szellem oly rejtélyesen rugalmas, hogy ez elől meg is szökhet. Aki babonás ködöt bocsát maga elé, és sötétségbe borítja elméjét, az olyan kietlen és szomorú szigetre jut, ahova mi már nem követhetjük. Mit tehetünk ellene? Mit tehetünk az ellen, aki gyilkolt, és utána végzett magával? Mit tehetünk a dühöngő orkán ellen, mely ezer és ezer életet semmisített meg? Dermedten, tanácstalanul állunk.

Pesti Hírlap, 1934. november 7.

SZERELMESPÁROK

Nyilván olvasták önök is, hogy a tömeggyilkos a biatorbágyi híd felrobbantása előtt az újpesti hidat akarta levegőbe röpíteni.

Meg is jelent ott, helyszíni szemlét tartott több ízben, de - mint vallja - munkájában megzavarták a szerelmespárok, akik éjjel-nappal ott őgyelegtek. Ezért kénytelen volt letenni tervéről, s oly helyet választott, hol a biztonságra csak a hivatalos közegek őrködnek, és nem a szerelmespárok.

Úgy érzem, nekünk most nyilvánosan és ünnepélyesen köszönetet kell mondanunk a szerelmespároknak, azoknak az ismeretlen fiúknak és leányoknak, azoknak a férfiaknak és asszonyoknak, akik kíváncsi szemek előtt bujkálva a magányt és sötétséget keresték, s kéz a kézben sétálgattak az újpesti éjszakában. Nélkülük aligha állna ma ez a híd.

A szerelmespárok folyton virrasztanak. A szerelmespárok, ha fú, ha esik, ügyeletes szolgálatot teljesítenek mindenütt. A szerelmespárok fürkésznek, leselkednek és rejtezkednek, de éppen ezért észreveszik azokat, akik fürkésznek, leselkednek és rejtezkednek. A szerelmespárok ösztönösen bizalmatlanok. A szerelmespárok, dacolva egy világgal, megedződnek az élet harcában, érzékszerveik erősödnek, látásuk oly éles lesz, mint a hiúzé, hallásuk oly finom, mint a vizsláé. A szerelmespárok valósággal titkosrendőr-szervezetet alkotnak. A szerelmespárok félnek az üldözéstől, s önkéntelenül üldözik azokat, akik másokat üldöznek. A szerelmespárok hallgatnak, de hallgatóznak is. A szerelmespárok látszólag csak önmagukkal vannak elfoglalva, karjuk eleven bilincsebe láncolják egymást, szájukat csókok lakatjával zárják le, mégis idejük marad, hogy mindent megfigyeljenek, mert képzeletük a láz önkívületében kigyullad, és messze területeket is megvilágít. A szerelmespárok szenvedélye örökmécesként ég a sötét, hideg világban. A szerelmespárok szeme fénykévét szór utunkra.

Sohase felejtsem el, milyen megkönnyebbülés lett úrrá rajtam, milyen boldogság és nyugalom, amikor esős éjszakákon, a nagyvárosok kietlen sikátoraiban bolyongva egyszerre fölfedeztem, hogy az a két bizonytalan alak, akiben az imént még csavargókat vagy összeesküvőket sejtettem, csak két szerelmes, a szerelem két ártatlan csavargója, a szerelem két magasztos összeesküvője, aki télikabátja zsebében melengeti egymás kezét, s csókkal fűti egymás száját. Jelenlétük maga a biztonság volt, maga a rend és csend záloga. Mi rosszat forralhat is két olyan nagyon elfoglalt teremtmény, aki a szerelem rögeszméjének él?

Arra kérem tehát azt, aki eddig nem volt hozzájuk eléggé nyájas, irányukban eléggé elnéző, hirdessen számukra sürgősen közbocsánatot. Ne irigyelje őket. Ne hallja titkos surranásukat. Ne lássa meg eltűnő alakjukat, amint a lombok között egymást átkarolva, egy még elhagyatottabb ösvényre csapnak. Érdemükre való tekintettel, hálából fordítsa el fejét, vagy hunyja le szemét. Ők az élet cinkosai, s ellenségei a halál cinkosainak.

Pesti Hírlap, 1934. november 13.

A SZAMÁR ÉS TÁRSAI

Valakit elítéltek becsületsértés miatt, mert haragosát nyilvánosan számárnak nevezte. Jogászok beszélgettek erről. Én így szóltam:

- Szegény állatok. Az ősember sok-sok ezer évig büszke volt arra, hogy valamilyen állathoz hasonlít, s oltalmazóját, eszményképét látta benne, mely önérzetet, öntudatot adott neki, segítette abban, hogy megteremtse a maga kezdetleges erkölcsét, a maga kezdetleges emberi társadalmát. Aztán a költők, a meseírók ismét sok-sok ezer évig büntetlenül hasonlították az embert a legkülönbözőbb állatokhoz, anélkül hogy ítéletük ellen jogorvoslás, föllebbezés lehetett volna. Most az *állat* becsületsértés. Pedig, ami ezt a pört illeti, úgy érzem, hogy itt csak a szamár lehet a sértett. Ismerem a szamarat gyermekkoromtól fogva. Úgy tapasztaltam, hogy ez a szürke négylábú egyáltalán nem „szamár”, legföllebb akaratos, önfejű. Ismerem azt a szürke kétlábú urat is, akit egybevetettek vele. Könnyűszerrel megállapíthatnók, hogy a szamár - bármelyik szamár - hozzá képest valóságos lángész. Ennélfogva a szamár kérhetne elégtételt és kártérítést hitelrontásért, hogy a párhuzammal ennyire megkisebbitették és lebecsülték. De ti azt állítjátok, hogy a vádlott voltaképpen nem is a szamárhoz hasonlította a sértettet, hanem a szamár egy általánosan, tévesen elfogadott tulajdonságához, az ostobasághoz, s ezért érdemelte meg a marasztaló ítéletet. Lehet, hogy igazatok van. Ebben a tekintetben meglehetősen ingadoznak az értékelések.

- Egyáltalán szabad-e valakit állatnak nevezni? Nem szabad. Az állat oktalan, alsóbbrendű fajta. Ösztönössége zabolátlan. Beszámíthatósága korlátozott. Értelme az emberéhez viszonyítva csökkent. Az általános fogalomkör, *állat*, tehát sértő. Megszorítva, egy-egy fajtájára korlátozva azonban gyakran már nem. Nem is lehetne kimondani, hogy mindenki becsületsértést követ el, aki embertársát egy állattal jellemzi. Nézzétek, nincs az a hiú fejedelem, aki zokon venné, ha az oroszlánhoz vagy a sashoz hasonlítanák. Holott az oroszlán és a sas is állat, mégpedig mind a kettő gonosz ragadozó, és meglehetősen rossz illatú. Sohase felejtsem el, milyen orrfacsaró büzt árasztott egy kőszáli sas, melyet egy különc barátom a szobájában tartott, kalitkában. A méhecske állattanilag közönséges rovar. Mégis szabadon beszélhetek a tudós, az egyetemi tanár, az államtitkár méhecskeszorgalmáról, érzékenységét nem bántom vele. A birka - azt tartják - buta állat. Nem is mernék senkit birkának nevezni. Viszont a bárány nem egyéb, mint a birka fia - kis birka -, ennélfogva még butább, mint az apja vagy anyja, a nagy birka, amelyik a múlt idővel már bizonyos tapasztalatokra is tehetett szert. De azért a bárány az ártatlanság jelképe, és nem a butaságé. A malac is kisebb sértés, mint a disznó, pusztán azért, mert sertésnek is kisebb sértés. Lónak senkit se hívhatok, ellenben egy előkelő személyiség vagy egy finom úrihölgy járását bizvást hasonlíthatom a paripa járásához, noha a paripa is ló, azzal a különbséggel, hogy nem hord terhet. A macska csak a nőre alkalmazva és újabb becsületsértés. Ha férfira értem - kandúr -, kedélyes dicséret.

- Szóval, minden viszonylagos. Az igazságszolgáltatás is. Perzsiában a kígyó nem a ronda, hideg, álnok hüllő, mint nekünk, hanem az okosság, az agyafúrtság, a leleményesség követendő példája. Kínában a tigris nem a vérszomjas kegyetlenséget jelenti, hanem a vitézséget, a hősiességet. A négernek szemében az elefánt nem az ormótlanság és esetlenség, hanem a hatalom és erő, s a néger szerelmes versekben a férfi sokszor azzal dicsekszik kedvesének, hogy olyan, mint az elefánt. Indiában a tehen ma is szent állat, menlevéllel járkal az utcákon, területen kívüli előjogokat élvez, mint holmi külföldi államférfi, és átallják hozzá hasonlítani az embert, mert megaláznák vele a tehenet. Akit mi bagolynak csúfolunk, az afféle fontoskodó virrasztó. Athénben Pallasz Athéné madara, a fényimádat és bölcsesség jelképe, mely - késő

csökevényként - még ma is ott látható tanári zsebnaptárak födelén. Az ókori Görögországban, Homérosz költeményeiben, a kutya, a mi kedves barátunk és meghitt kísérőnk, még szörnyű, baljós fenevad, mely vad falkában csatangol, vértől csöpögő fogakkal vonít föl a holdra, és minden rosszra képes; az ökör pedig, melynek neve manapság minálunk a legmegbélyegzőbb szidalom, ott még az ősi élet szelídségét és nyugalját viseli magán, s a költő Hérának, az istennőnek bók gyanánt nyújtja át azt a díszítő jelzöt, melyet most egy nő se venne szívesen: *ökörszemű*.

- Amint látjátok, barátaim, ezeknek a fogalmaknak és szavaknak értékét nem ellenőrizhető, regényes eszmetársítások, önkényes, ködszerű érzelmi velejárók szabják meg, és nem az értelem. Minden szó a messze múlt egész kincsét hordozza, eltűnt, rég porrá vált emberöltők gondolatvilágát tükrözteti. Ha igazságosan akartok ítélni, és jó jogászok akartok lenni, akkor legyetek jó nyelvészek is, s ha az értelemnek akartok érvényt szerezni, akkor vessétek latba az érzelmet is. Vagyis legyetek bölcsék és szerények. Egyébként tisztelettel kérem védenőimnek, az embereknek és állatoknak fölmentését.

Pesti Hírlap, 1934. november 18.

DÉLSZAKI KALANDOK

A feketét hozták, a pálinkákat. Vacsora után voltak, arról beszéltek, hogy az erkölcs a dél-köröktől, a hosszúsági és szélességi fokoktól függ, s ami a föld egyik pontján érthetetlen és illetlen, a föld másik pontján a hagyomány és véralkat szerint - érthető és illendő.

Valaki, aki hosszabb ideig élt Spanyolországban, megemlítette, hogy ott egy nőnek oda-suttogni az utcán, a villamosban: *szép* vagy *édes*, egyáltalán nem sértés, sőt ennek a lovagi bóknak elmaradása figyelmetlenség, s Sevillában s Madridban az imádott nőt napokig, hetekig kísérgetni szinte kötelesség, természetes bevezetője az udvarlásnak, földérítő szolgálata a későbbi, komolyabb szerelmi csatározásoknak.

Aztán az olaszokra terelődött a szó, akik oly gyorsan lobbannak és robbannak, az ő áradó szenvedélyükre, melyben érzik a Chianti fűszere, a Lacrima Christi zamata, az a lávás talaj, melyből ez a bor mézét és tüzét szívta.

A vita elvi síkon maradt. Férfiak cserélték ki gondolataikat. A nők hallgattak. Aztán megszólaltak ők is. Élményeiket mondták el, eszmei háttér nélkül. Ezzel azonban sokkal jobban megvilágították a tárgyakat, mint a férfiak a maguk szempontjaikkal és elméleteikkel.

AZ ELSŐ HÖLGY EZT A TÖRTÉNETET MESÉLTE EL:

Velencében laktunk egy fogadóban, melynek ablakai a Canal Grandéra nyíltak.

Egy délelőtt letelefonáltam a portásnak, küldjön föl nekem valami borbélyt, aki majd rendbe hozza a lábamat.

Jött a pedikűr, a körömvágó, a velencei lábápoló, hatalmas, feketés sörénnyel, melyben sárga, piros és lila fésűk voltak beleakasztva. A fürdőszobában szakszerűen kezelni kezdte lábamat, tündöklő ollóival, késeivel, csipeszeivel, ráspolyaival, aztán meggyúrta mindenféle fehér kenőcsben, és mennyországi habban fürdette, majd fecskendőivel illatszereket fújt rá, s kendőivel, leheletével megszáritotta. Fájdalmatlan műtét volt. Nem is igen ügyeltem rá. Valami regényt olvastam. A lábápoló dolgozott, és hallgatott. Amikor befejezte, megkérdeztem tőle:

- Mivel tartozom?

- Ó - felelte zavart mosollyal -, semmivel.

- Hogyhogy?

- Akinek ilyen gyönyörű lába van, az semmit se fizethet. Tessék nekem megengedni, signora.

- De, signore, bocsásson meg.

- Nem, nem. Végtelenül megsértene, signora. A világért sem. Mit tehettem? Ezt mondtam:

- Köszönöm, signore.

- Én köszönöm, signora - szólt, szinte a földig hajolt, és eltávozott. Este, mikor kikönyökölttem erkélyemre, s magamba szívtam a kora május enyhe, gyógyító levegőjét, és bámultam a Canal Grande színes, megunhatatlan életét, gondola állott meg közvetlen a fogadónk lépcsőjénél, az erkélyem alatt. A gondolat nyolc lampion világította meg, s rajta, kezében mandolinnal egy férfi állt, az én rajongó lábápolóm, s mandolinozott s énekelt, serenatát adott

nekem. Csengő hangja az érzéstől áttüzesedve és megszínesedve egészen a csillagokig csapott föl. Szeme állandóan az erkélyre meredt. Kezét olykor szívére nyomta. Fogalmam sincs, hogy honnan tudhatta meg, hogy Máriának hívnak, de többször tüntetőleg elénekelte azt a nápolyi dalt, melyet ti is ismertek. Még máig is hallom a hangját:

*O, Mari, ó Mara,
Quanto sonno ho perso per te!*

A MÁSODIK HÖLGY EZT A TÖRTÉNETET MESÉLTE EL:

Minekelőtte olasz körutunkra indultunk, egy hetet Rómában töltöttünk. Forró, kék, nyári alkonyatkor a Pinción üldögéltem egy padon. Onnan néztem az Örök Várost, onnan hallgattam vidám, titokzatos zúgását.

Hirtelenül rám sötétedett. Fölkeltem a padról, hogy hazamenjek.

Alig tettem tíz-tizenöt lépést, észrevettem, hogy egy férfi követ. Megálltam. A férfi is megállt. Sietni kezdtem. A férfi is szaporázta lépteit.

Először jártam ekkor Olaszországban, s mindössze tizenkilenc éves voltam. Köröttem kertek sötétlettek, melyekben csak a fehér márványszobrok világítottak. Kísérőm pedig jött-jött utánam, semmi áron nem tárgított mellőlem. Hátra se mertem nézni. De éreztem, hogy makacsul, kitartóan üldöz.

Egy hegyi ösvényen futásnak eredtem. Erre a férfi is futott utánam, még mindig megtartva a tíz-tizenöt lépés távolságot, de futott. Valahol találtam egy üres gépkocsit. Fölszálltam, és bementem fogadóm nevét.

A gépkocsim vágatott. Tudjátok, milyen vadul és vakmerően hajtanak az olasz kocsisok. Jaj, hogy örültem ennek. Föllélegeztem. De alig nyugodtam meg, hallottam, hogy közvetlen a nyomunkban egy másik gépkocsi zakatol, éppoly gyorsan, mint a miénk. Ha mi befordultunk egy hegyoldalra, az is befordult. Odaszóltam a kocsisnak, hogy lassítson. Az üldöző gépkocsi is tüstént lassított.

Most ijedtem csak meg igazán. Törbe csálnak, gondoltam. Olaszországot még egyáltalán nem ismertem. Nem tartottam lehetetlennek, hogy összejátszik azzal a férfival, akit szintén nem ismertem. Aki olyan fiatal, mint én voltam akkor, annak ilyenkor eszébe jutnak mindazok a rémmesék és gyilkos kalandok, melyeket valaha gyermekkorában olvasott vagy elképzelt. Lüketető szívvel tekintettem hátrafelé. A gépkocsi állta a versenyfutást, s követett.

Végre feltűnt a Piazza del Popolo. Megálltam a fogadóm előtt, és kiszálltam. A másik kocsi is megállt, s kiszállt belőle egy kitűnően öltözködő úr. Egyenesen felém tartott. Leemelte kalapját. Én rohantam be a fogadóba, hogy a portással kifizettessem a kocsimat. Az ismeretlen úr elém került, és megszólított.

Fogalmam sincs, mit mondott. Olyan izgatott voltam, hogy semmit sem hallottam belőle. Ekkor azonban megoldódott a nyelvem, kiömlött belőlem mindaz a düh, mindaz a félelem és kétségbeesés, melyet eddig magamba fojtottam.

- Mégiscsak képtelenség - mondtam angolul -, mégiscsak lehetlenség... hogy valaki... éjszaka... egy ismeretlen nőt... hogy... valaki... fölháborító... igazán fölháborító.

- Bocsánat, nem értem a fölháborodást - szólt az ismeretlen úr nyugodtan és komolyan, a legtisztább angolsággal, mert, úgy látszik, angol volt.

- Elég, kérem... elég - kiáltottam rá szinte durván, és sarkon fordultam.

- Csak azt legyen szíves megengedni, hogy átnyújtsam ezt a kis táskát. Ott felejtette a padon.

Kezembe adta az ezüst kistáskámat.

- Megtaláltam - magyarázta. - Éppen akkor kelt föl a padról, amikor én odaérkeztem. Ott a sötétben nem akartam háborgatni. Félreérthette volna közeledésemet. Tolakodásnak tarthatta volna. Még egyszer bocsánatot kérek - szólt, és elmosolyodott.

A kistáskámban volt minden okmányom. Ezenkívül huszonnyolcezer líra is, melyből egy évig éltünk Olaszországban, az urammal.

Annyira megdöbbentem, hogy csak ennyit tudtam dadogni:

- *Good bye.*

Az ismeretlen úr is csak ennyit mondott:

- *Good bye.*

Pesti Hírlap, 1934. november 25.

NARANCSSZÍN FELHŐ

Megyek az utcán, s egy narancsszín felhőt veszek észre, mely egyedül vitorlázik a kristálytiszta, kék téli égbolton. Délután van, három óra. Egyszerre oly mámorra és önkívülete fog el a boldogságnak, hogy meg kell állnom, a falba fogóznom, hogy el ne szédüljek.

- Micsoda ez? - kiáltok fel. Ennél a narancsszín felhőnél még soha szebbet nem láttam. Az öröm váratlanul, orvul ront rám, mint valami gáztámadás. Nem is tudom, hogy honnan. Csak azt érzem, hogy édes élni, különösen ilyen derült, hideg napokon, megvárni, míg a délután rózsaszín parazsa kialszik, homály borul mindenre, s a fekete égből lassan hullongani kezd a hó, messziről pedig majd lámpák gyulladnak, szánkók csilingelnek. Micsoda ígélet és ígézet száll felém mindenünnen. Úgy rémlik, hogy az, ami igazán szép, még előttem van, nem mögöttem. Dobogó szívvel, rajongva, reménnyel teljesen szemlélem a narancsszínű felhőt, mely lánggal bokrétázva úszik a levegőben, s azon töprengek, hol láttam, milyen tájon, milyen álomban, vagy milyen színpadi díszleten, színes lámpákkal, ravaszul és valószínűtlenül megvilágítva. Most már tudok mindent. Ezzel a narancsszín felhővel egy ízben már találkoztam, régen, sok-sok évtizede, amikor hároméves gyerek lehettem, vagy legföljebb négy, ebéd után felöltöztettek aranygombos télikabátomba, fejembe nyomták kucsámát, nyakam köré csavarták sárga csikos, fekete bársonykendőmet, s dajkámval át küldték unokaöcsémhez. Akkor volt ilyen az ég, a felhő, a világítás. Csak egy pillanatra láthattam az egészet, mert nagyon közel laktunk egymáshoz, s ügyet se igen vethettem se az égre, se a felhőre, se a világításra. De most mindenre emlékszem. Emlékszem arra a napra is, amelyre eddig sohase gondoltam, de ebben a pillanatban ráocsúdom, hogy életem legjelentősebb napja volt. Emlékszem, hogy hámoztak ki télikabátomból, hogy vezettek be a túlfűtött lakásba, s hogy álltunk az unokaöcsémrel, előbb tanácstalanul és ámolyogva, mint a gyermekek, mielőtt játszani kezdenek. Emlékszem, hogy a karácsony előtti kurta délután mint szürkült el hamarosan, mint gyújtottak lámpát, és mi lenn a földön, a félhomályban mint csúszkáltunk ide-oda a perzsa-szőnyegeken. Emlékszem, hogy mandarinnarancsot ettünk aznap, s ekkor eszméltem először arra, milyen izgató és fűszeres a héjában levő illó olaj, hogy ezüstpapírokból csokoládé-cukrokat bontogattunk, s ekkor gyönyörködtem először igazán az ezüstpapír csillogásában és zizegésében, hogy zenélődobozokkal muzsikáltunk, s ekkor élveztem először egy dalt, ekkor fedeztem föl a hangot, a szagot, a színt, ami nagyszerű, csábító és szívdobogtató, az egész életet. Emlékszem, hogy mámorosan és lázasan, pirosra gyulladt füllel késő estig játszottunk, a hajunk összekócolódott, a boldogságtól lerészegedtünk és megnáthásodtunk, s én sírva fakadtam, amikor hazavittek a már sötét utcákon, és a hópihék összeolvadtak forró könnyeimmel. Mindez kísértétként jelent meg most, bújócskázva, csalogatva és csalva, megvillantva előttem a jövőt, mely azóta már régen múlttá vált. A *hangulat* az élet ilyen visszatérő mozzanata, melyhez valami homályos, föl nem dolgozott emlék tapad. Nyilván ez szépíti oly földöntúlivá, hogy bánatainkat is csak ily homályos, föl nem bogozott emlék nehezíti meg és teszi elviselhetlenné.

Így okoskodom, még mindig állva a fal mellett, befelé kémelve a lelkem szavára. Csodálkozom, mennyi emlékpoggyászt cepelünk magunkkal, mennyi mindent, amiről nem is tudunk, mennyi mindent, ami dermedten hever bennünk, s egyszer talán még majd életre kel, vagy talán sohase kel életre többé. Tűnődve megindulok. Az égre pillantok, a narancsszín felhőt keresem, de akkor látom, hogy közben már az is kihamvadt, eltűnt, nincs sehol.

Pesti Hírlap, 1934. november 27.

1 500 000 000 BUTA EMBER

Kezembe nyomnak egy testes, negyedrért alakú könyvet. Walter B. Pitkin írta, s New Yorkban jelent meg. Nézegetem a címét: *Rövid bevezetés az emberi butaság történetéhez*. 574 oldal. Szóval ez még nem minden? Dehogy. Folytatása következik. Az író egy életen át figyelt, jegyzetelt. Itt csak alapelveit, főbb szempontjait rögzíti le, csak az emberi ostobaság körvonalait rajzolja meg. Ez a tárgy kimeríthetetlen. *Vége* - írja könyve utolsó oldalára, de utána még ezt a megjegyzést fűzi: „Most pedig megkezdhetnők az emberi butaság történetét.”

Úgy érzi, hogy harminc-negyven kötettel körülbelül beérné, s abban tüzetesebben kifejthetné, miért is olyan egetverően hülyék az emberek. Ez a számítása - ha úgy tetszik - túlon túl sötét, de - ha úgy tetszik - túlon túl bizakodó is. Emlékezem, valaha mi is gyűjtögettük az emberi korlátoltság és hígvelejűség adalékait. Szobánk egyik falára fölragasztottunk minden olyan lapkivágást, levelet, fölhívást, képviselőházi beszédet, mely az emberi szellem javíthatatlan bambaságáról tanúskodik. Egyetlen hónap alatt tele lett a falunk. Rövidesen már a másik három falon se maradt hely, s a mennyezetet kellett volna igénybe vennünk. Voltak olyan könyvek - verseskötetek és prózai munkák egyaránt -, melyek megérdemelték volna a kitüntést, hogy teljes egészükben helyezzük el a butaság múzeumában. Ha tehát a buzgó amerikai következetes akar lenni önmagához, nem mondhat le arról, hogy hatalmas ismerettárában bizonyos könyveket szóról szóra ne idézzen, mert bűn volna elsikkasztani egyetlen sorukat is. Akkor azonban harminc-negyven kötet nem futná erre a célra. Egész könyvtárakat kellene újra lenyomtatni, melyek a Krisztus előtti VI. századtól kezdve 1934-ig jöttek létre.

Hány buta ember lehet a földgolyón? Walter B. Pitkin úgy véli, hogy négy ember közül három okvetlenül nehézfejű tökfilkó, aki hadilábon áll a józan ésszel. Minthogy pedig a világon ebben a pillanatban 2 000 000 000 ember él, nyilvánvaló, hogy ennek a kétmilliárd embernek háromnegyed része, azaz 1 500 000 000 együgyű és ostoba. Ez az uralkodó, diadalmas többséghez tartozik, s az 500 000 000 okos a törpe kisebbséghez, mely túrt elemként tengődik a többség erőgyűrűjében. A félmilliárdnyi kisebbség az, amelyik hallgat a tanácskozásokon, s kis számánál fogva mindenütt engedelmeskedni köteles. Ez a különvélemény. Harcolnia reménytelen. Ha olykor-olykor értelme nyilával szíven dőf egy butát, győzelme csak pillanatnyi, az áldozat helyébe másik két buta ember lép, mint hű fegyvertárs. Ezeket valami titkos szövetség köti egybe.

Én - bevallom - kissé enyhébben ítélt meg a helyzetet. Nagyon kevés embertársamat tartom butának. Ismerem ugyan azokat, akik egy tréfa hallatán valamivel később mosolyodnak el, vagy kacagnak föl, mint a többiek, mert idegcsöveikben az áramvezetés lassúbb, s a szikrának több időre van szüksége, míg a központban meggyújtja a lámpást. Rendszerint magam előtt is mentegetem őket. Azt gondolom róluk, hogy szórakozottak vagy szomorúak, vagy valami *gátlásuk* van, mely nem engedi tudatukba a fényt. Valószínűleg így is van. A butaság viszonylagos. De éppen ezt a *gátlást* nevezik butaságnak.

Néha a butaság meghökkenítő. Oly óriási, hogy el se hiszem. Azt képzelem, hogy az együgyűek és a bárgyúak céltudatosan nem akarják megérteni, amit mondok, hogy megvetnek engem, hogy szellemem szerény szökellését az ő mély bölcseleti elmélyedésükben lenézik, hogy léhának és felületesnek bélyegzik. Ilyenkor gyorsan és titokban szemlét tartok agyvelőm tekercei fölött, vajon nem én vagyok-e a buta? Ez történt vagy tizenöt évvel ezelőtt, amikor egy nyáron ötéves kisfiamat Olaszországba akartam vinni. Fölszólított egy barátom, akit addig nagyrabecsültem, s közölte, hogy Olaszországba júliusban nem ajánlatos elutazni, különösen egy kisgyermekkel, mert ott rekkenő hőség van, főképp délben, az utcákon. Nyomban hang-

súlyozta, hogy a meleg ellen azért védekezni is lehet. Izgatottan kérdeztem, miképpen lehet védekezni a meleg ellen? Képzeletem már lázasan dolgozott. Kifestettem, mi mindent találhattott föl ellene a leleményes emberiség, míg én dolgozószobámban irkáltam, hogy mi mindent tudhat az én barátom is, talán vegyszereket, melyek azonnal megszüntetik a hőség érzetét, s esetleg oltótűvel befecskendezve is használhatók, vagy azbesztruhákat, sisakokat, álarcokat, melyekkel nyugodtan hatolhatunk be a nyár izzó lángjai közé, akár tűzoltók az égő házakba. Ilyesmikre várahoztam, s még nagyobb felfedezésekre, még nagyobb találmányokra és meglepetésekre, amikor barátom beavatott a titokba. Azt tanácsolta, hogy a melegebb napokon, délfelé ne az utca napos oldalán sétálgassak a kisfiammal, hanem inkább az árnyékos oldalán. Dermedten megköszöntem szívességét. Ez az egyetlen ember a földgolyón, akit föltétlenül butának tartok.

Viszonylagosan buta természetesen nagyon sok van. Nem is 1 500 000 000, hanem 2 000 000 000 ember. Az okosság nem állandó képesség, hanem alkalmi készenlét, múló állapot. Szellemünk nem tud mindent befogadni. Érdeklődésünk korlátolt, s hamar ellankad, megbénul. Maga a könyv írója jegyzi meg - bölcsen -, hogy az a műértő, aki egy óráig bolyong a képtárban, nem-sokára közönyösen tekint a legnagyobb remekművekre is. De azért lajstromra vesz mindent, ami tételét erősíti. Versenyre kel elődeivel, Max Kemmerichhel és Löwenfelddel, akik annak idején szintén az emberi butaság titáni voltáról írtak összefoglaló tanulmányt.

Ő nem kímél senkit és semmit. Az ókori európai népek, a görögök és latinok éppúgy kikapnak tőle, mint a kínaiak, akiktől zokon veszi, hogy nyelvükben ez a szó, *ej*, 69-féle dolgot jelent, ez a szó, *si*, 59-féle dolgot, ez a szó, *ku*, 29-féle dolgot, s pusztán a hangsúly érzeteti, hogy mit jelent. Leleplezi a négereket, akik heves véralkatuk ösztönzésére folyton bűnöznek és gyilkolnak, de a tunya orosz parasztokat is, akik mindig úgy motyognak, mintha álmukból ébrednének. Az amerikaiakkal se bánik kesztyűs kézzel. Micsoda sötétség lappang a polgárosultság csillogó, szemfényvesztő díszlete mögött. Flórától, a tízéves leánykától megkérdezzük: mi az az *olvasmány*. Ezt feleli: *az, amit föl lehet akasztani*. Lucille már tizenkét éves, és okosabb. Ő azt hiszi, hogy az olvasmány: *szék*. Flóra véleménye szerint a pamut: *fából van*. Lucille kijavítja őt: *a pamut állatokból készül*. Aztán állítását így magyarázza: *akár a szén*.

Hát a felnőttek vigasztalóbbak-e? Ellenkezőleg. Meghódították a levegőt, a tenger mélységét is, de életük csupa csalás és öncsalás. Gazdasági terményeiket nem tudják értékesíteni kapzsiságuk és rövidlátásuk miatt. Texasban annyi pamutot termelnek, hogy képtelenek eladni, s ezért éheznek, de Hankowban meztelenül didereg a kuli. Valamikor a betegek és a nyomorékok elpusztultak. Újabban megmenti őket az orvostudomány, s az emberi életkor határát kitolja a legvégső határig. A világháborút élemedett aggastyánok irányították és szították. Clemenceau hetvenhárom éves volt, Foch hatvankettő, Szuhomlinov hatvankettő, Asquith hatvankettő, Wilson csak ötvennyolc, de az agylágyulás kétségtelen jeleit már akkor észlelték rajta. Kitchener lord pedig - és itt szóról szóra idézek - „a jóhiszemű angolok tanúvallomása szerint a legbutább ember volt, aki hírnévre tett szert”. Ez a vérontás az amerikaiaknak csak gazdasági válságot és zűrzavart hozott. De az amerikai kincstár hivatalos kimutatása szerint kerek 51 400 000 000 dollárjukba került.

Talán menekülünk a szellem embereihez. A szerző, aki tizenöt évig élt Kolumbiában, irodalmi környezetben, égre-földre esküdjözik, hogy sehol se talált annyi mamlasz és féleszű hóbortost, mint az írók között. Népszerű, körülrajongott írók nem voltak képesek elvégezni egy egyszerű szorzási műveletet, s hittek a babonákban, a szellemekben, a kézjósulásban. A lángelmék között is megannyi hibbant akad. Beethovenről és Walt Whitmanról döbbenetes adatokat olvasunk. A legtöbb ember csak szavakban gondolkozik, de nem tudja a szavak értelmét, s egy életen át átabotában használja őket, másokat majmolva. Azután a szókinccs minde-

nütt a világon sorvad. Shakespeare gazdag, bonyolult szövegét, melyet a XVI. században még értett, s élvezett az a tömeg is, mely sörözve és eddegélve ült a nézőtéren, ma már szótárakból betűzgetik a tudósok. A mai angol irodalom szókincse negyvenezer szóból áll - nem is egytizede az angol nyelv négyszázyolcvanezer szavának -, de a mai átlagember alig él kétezer szóval, s ha így halad a szellemtelenség és lélektelenség terén, 2000-ben beéri majd kétszáz szóval is. Ez a gondolkozás lanyhulására is vall. A hanyatlás általános.

Mulatságos végigböngészni ezt a harapós, szikrázó könyvet. Az olvasónak eleinte az a kellemes érzése van, hogy ő - a könyv írójával együtt - a kisebbség előkelő tagja, s a többségről így gondolkodik: *Ők*. Mire azonban a végére ér, annyira kifárad, vagy elfásul, annyira meggyőzi őt Walter B. Pitkin, hogy megtörve, alázatosan rebegi:

- Bizony sokan vagyunk.

Pesti Hírlap, 1934. december 2.

TIZENKÉT INGGOMB

Ideges nap után betévedek egy budai kiskocsmába. Elhatározom, hogy egyelőre nem törődöm gondjaimmal, s megvacsorázom. Rendelek valamit.

Amíg a pincér visszatér, nézegetem a közönséget. Mennyien nyüzsögnek itt egymás hegyén-hátán. Senkit sem ismerek közülük. Az, aki a fővárosban él, ehhez már váltig hozzászokhatott. Számára a sok-sok szenvedő és lélegző ember nem ember többé, csak egység és szám, mely végül eleven és közönyös díszletté olvad.

Rendszerint magam is így vagyok ezzel. De néha a fáradság pillanataiban csodálkozom az arcok, a szemek, az orrok e roppant változatosságán és roppant azonosságán, és azon, hogy a természet egy mintát már évezredek óta makacsul, megannyi változatban ismétel, ki tudja, milyen rejtett céllal.

Most azon döbbenek meg, hogy a jelenlevőket nemcsak személy szerint nem ismerem, hanem arról sincs fogalmam, kicsodák az illetők. Próbálom találgatni foglalkozásukat, jövedelmüket, rangjukat. Már az első kísérletnél kudarcot vallok. Sötétben tapogatózom. Hajdan gyermekjáték volt az ilyesmi. A regényíró, akár a torzképrajzoló, néhány vonással elénk vetíthetett egy vidéki földbirtokost vagy pesti úriasszonyt. Ma nincsenek típusok. A határok annyira elmosódtak, hogy még a társadalmi rangokat se sejtjük. Például az a nő, aki háttal ül nekem, s cigarettára gyújt, éppúgy lehet egy mulató táncosnője, mint több gyermekes családanya, egy állástalan tisztviselő felesége, vagy akár lány is, hiszen a kora - húsztól ötvenig - szintén titok. Vajon mi lakozhat lelkében és a többiek lelkében, akik köröttem esznek-isznak? Kicsoda ez a sápadt, szemüveges fiatalember? Kicsoda ez a kifogástalanul öltözött orángutáng, aki folyton a vállát vonogatja? Melyik a boldog, és melyik a boldogtalan? Melyik a tisztességes, és melyik a gazember? Melyik az, aki érvényesül, s melyik irtja ki családját, tébolyodik meg, vagy ugrik bele a Dunába, talán már holnap?

Bevallom, semmire se tudok válaszolni, még csak megközelítően sem. Kortársak sohase voltak oly hideg, csillagközi távolságban, mint mi. Arcok helyett álarcok merednek ránk. Ez pedig szomorú. Egyszerre úgy érzem, hogy valami végtelen rokonság fűz össze azokkal, akik a határtalan idő e kis darabkáján együtt élnek velem, az élmények és szenvedések oly közössége, melyhez mérve minden egyéb kapcsolat jelentéktelen. Elképzelem, hogy egyszer, amikor egymásra hányt csontvázaink égisz érő gúlája megelevenedik, micsoda ujjongó örömmel ölelem át azt, aki szintén 1885 és 1934 között mozgott ezen a földgolyón, s micsoda testvéri szeretettel köszöntöm majd, akár a bantu négert, akár a sarkföldi eszkimót, akit sohase láttam, pusztán azért, mert ugyanaz a naptár jelezte számunkra az idő múlását, s titokzatos útítársaim voltak a földi életben.

Így ábrándozom. De nem sokáig. Folyton fölriasztanak. Először is a kisasszony köszönt, földig hajolva, mint valami keleti fejedelmet, s átnyújtja ruhatári jegyemet, mert tíz fillér borraivaló reményében kabátomat, kalapomat orvul a ruhatárba lopta. Nyomban utána ádámcsutkás, szerény férfi áll meg az asztalom előtt, papírlapot tesz elém, melyben fogadkozik, hogy kéziratomból ötven fillérért megállapítja, ki vagyok. Elhárítom ajánlatát, arra hivatkozva, hogy kéziratomat már évtizedek óta előbb kiszedik, s azt, hogy ki vagyok, a nyomtatott szöveg alapján döntenek el az illetékesek. Virágárusnő olcsón fehér és piros szegfűket kínál. Ő hervadt, a szegfűk üdék. Rámosolygok, de a szegfűből nem vásárolok. Egy kisgyermek, akinek festő apja a kórházban haldoklik, tabáni vízfestményeket és rajzokat árul. Húzza a primás, ágaskodva közeleg a vendégekhez, s mulatásra serkentve őket, rájuk kacsint. Ezek,

csökkent jövedelmükre gondolva, szemérmesen lesütik szemüket. Feltűnik a kucséber is szerencsezsákjával és kosarával. Odamegy az asztalokhoz, de a kosarához megannyi kosarat kap. Mindez öt perc lefolyása alatt történik. A gazdasági élet pezseg, szinte lázasan lüktet. Csak az a hiba, hogy valamennyien eladni akarnak, és venni senki se vesz semmit.

Azon tűnődöm, hogy ki hiányzik. Igen, az inggombos még nem jött. Erre máris nyílik az ajtó, s végszóra belép az inggombos.

Cingár emberke, rövidre nyírt, deres, barna szakállal. Vékony arcában kék szemek világítanak értelmesen. Az egyik asztaltól a másikhoz surran, de nyomban tovább is röppen, mint az éjjeli bogár, melyet elhessegetnek.

Hozzám érkezik. Látom áruasztalkáját, melyen erszények, pénztárcák, zsebkések, harisnyakötők teregetik ki olcsó bájukat. Közben figyelem gazdájukat. Olyan nyiszlett, hogy már valószínűtlennek tetszik.

Megszánom.

- Mije van? - kérdezem.

- Tessék - szól, s elém tárja asztalkáját, és a levegőbe néz. Furcsa ember. Úgy látszik, nem örül az üzletnek. Kezembe veszek egy harisnyakötőt.

- Jó ez? - vallatom. - Tartós legalább?

- Amint tetszik látni - veti oda. - Antilop. Én nem beszélek.

Miért nem beszél? Micsoda üzletember az, aki portékáját nem magasztalja? Miért ilyen előkelő? Ez az üzleti elve? Nem értem.

- Adjon inggombokat - szólok, s rásandítok.

Keze a csuklójáig piszkos. Két hét óta nem mosakodhatott. Ki lehet ez a szerencsétlen?

Mutatja inggombjait. Nem vagyok tőle elragadtatva. Erre azt mondja:

- Ja, van itt egyéb is.

Most kabátzsebéből, mellényzsebéből, nadrágzsebéből dobozokat kotorász elő, kis és nagy dobozokat, ötöt, tízet, tizenötöt, mint a régi bohózatoknak az a kövér alakja, aki mindenféle holmival van kitömve, s mire kirakodik, olyan sovány lesz, mint a piszkafa. De ez enélkül is sovány volt. Egy csontváz áll előttem a következő pillanatban rongyos kabátban, nadrágban.

Mindenesetre vásárolok tizenkét inggombot. Tízpengőssel fizetek.

Visszaad. Tizenkilenc ezüst pengőt olvas elém, s néhány fillért. Megszámolom a pénzt. Figyelmeztetem, hogy többet adott, tévedett.

Erre meg se köszönve, zavartan zsebébe gyűri az ezüstpénz halmát. Újra kezdi. Most öt pengőt és néhány fillért kapok vissza. Figyelmeztetem, hogy kevesebbet adott, megint tévedett.

- Talán rossz a szeme? - kérdezem.

Nem válaszol. A visszaadással van elfoglalva. Csak aztán mondja:

- Szórakozott vagyok. Meghalt a huszonhárom éves fiam. Múltkor az egész árut otthagytam valahol.

- Mikor halt meg a fia?

- Két éve.

Zsebeit megint kibéleli portékáival. A tizenöt doboz megint helyet kap a testén, s már indul is, mint valami mozgó bolt. Látom, amint előreballag, hunyorog a villanyfényben, aztán kifordul a kiskocsmá ajtaján, az őszi éjszakába.

- Lám - gondoltam -, ezen segíteni szerettem volna. De nem lehetett. Ez nem üzletet akar kötni, mint a többiek. Más akar ez, szegény. Megsemmisülni...

A pincér hozza vacsorámat. Jó étvágyat kíván hozzám.

Pesti Hírlap, 1934. december 8.

ARCÉLEK

AZ UTAZÁS ILLEMTANA

Hollandia felé zörgött a vonatunk.

Abban a fülkében, ahol én ültem, még két utas volt, egy kövér német kereskedő meg egy sovány úr.

Ezek németül beszélgettek az időről, a gazdasági viszonyokról, s más efféle általánosságokról, mint olyan futó ismerősök, akiket egy utazás véletlene sodor össze néhány órára.

Amikor a holland határhoz értünk, útlevelünket kérték. Egymás után megmutattuk, én, a német kereskedő meg a sovány úr. A sovány úr útlevele angol volt.

- Thank, Sir - mondta a német vámtiszt, és tisztelgett.

Erre a német kereskedő mosolyogva odafordult a sovány úrhoz, és angolul folytatta a társalgást. Folyékonyan beszélt angolul, akár az angol úr németül. Bizonyára figyelemnek szánta ezt a másik nyelvre való átnyergelést, miután megpillantotta útítarsa útlevelét.

De ez csak udvariasan bólintott. Bólintása minden alkalommal éppúgy jelenthette: *ja*, mint *yes*. Később már bólintani se bólintott. Beletemetkezett könyvébe, kibámult az ablakon, a párbeszéd megrekedt, aztán elővett egy könyvet, olvasott, és többé nem is szólalt meg.

Mi történhetett benne? Egy darabig magam se értettem. Talán megalázónak érezte, hogy anyanyelvén ingyen nyelvleckét adjon egy derék és jóhiszemű idegennek? Dehogya.

Ő ezt a közeledést nem figyelemnek tartotta, hanem bizalmaskodásnak, olyan tapintatlanságnak, mintha legszemélyesebb családi ügyei iránt érdeklődnének, melyek csak rá tartoznak és senki másra. Azt, hogy ő angol, tisztára magánügynek tekintette, s úgy képzelte, hogy joga van rejtegetni nemzete királyi rangját. Végre útlevelét csak a hivatalos közegnek mutatta meg és nem a kövér német kereskedőnek. Ha tehát ez tudomást vett róla, olyan illetlenséget követett el, mint az, aki a kulcslyukon hallgatózik.

Ezért sértődött meg. Igazi gentleman volt.

EGY BECSÜLETES EMBER

Régóta ismertük őt. Pénztáros volt egy magáncégnél. Egyszer csak azt hallottuk, hogy elbocsátották.

Amikor egy pénztárost ily váratlanul szélnek eresztenek, az ember önkéntelenül is arra gondol, hogy az illető megtévedt, valami szabálytalanságot követett el. Érdeklődtünk a főnökénél. Az megnyugtató bennünket. Hangsúlyozta, hogy nála még nem volt buzgóbb, lelkiismeretesebb, becsületesebb hivatalnok, kezén egyetlen fillér se sikkadt el, zárszámadása mindennap annyit mutatott ki, amennyit bevett, nem kevesebbet - és ami éppolyan fontos -, nem is többet. Hogy mégis miért küldte el? Erre nem tudott felelni. Valaki más jelentkezett, és helyette inkább őt alkalmazta.

Barátunk szomorú álláspontjában írogatni kezdett. Nemcsak becsületes ember volt, hanem művelt, ízléses és okos is. Sajnos, az elbeszéléseit nem használhattuk. Ezek híven tükrözték tiszta, egyenes, higgadt lelkét. A zárószámadásaihoz hasonlítottak. Soha semmit se vett el a valóságból, de nem is tett hozzá soha semmit. Az egyenleg rendben volt. Mégsem érdekelt bennünket.

Mint hogy mindenáron segíteni szerettünk volna rajta, azt indítványoztam, írassunk vele tudósításokat, melyekben épp a tények a fontosak, az események és a mozzanatok pontos lajstromozása. Egy rekkenő nyáron leküldtük Szicíliába, hogy útirajzokat szállítson nekünk. A tapasztalatai és az élményei alapján. Mit vártunk? Azt, hogy majd a napfény lobogását rajzolja, úgy, ahogy mi elképzeljük, a hógutát, a délszaki véralkatot, melynek tüzenél esetleg cigarettára is lehet gyújtani. Ő tartózkodott efféle felületességtől. Tanulmányozta a helyszínt, a népet, a szokásait, s a hőmérőre és az ottani idővizsgáló intézet hiteles jelentéseire hivatkozva megállapította, hogy a szicíliai hőségről való elképzelésünk túlzott, s a szicíliai ember majdnem olyan, mint az itteni.

Csalódottan tettük félre írásait. Úgy éreztük, hogy délen nem nyílik számára babér. Télen, csikorgó decemberben északra küldtük, a norvég fjordokra, hogy beszámoljon a durrogó fagyról, a viharokról, melyek nedves lepedőként csapdossák a csúcstetős házak fekete falait, azokról a titokzatos emberekről, akik Ibsen drámáiban folyton hallgatnak, és részint kísértetektől rettegnek, részint vajás kenyeret esznek. Innen azt jelentette, hogy az időjárás meglehetősen enyhe, sokkal kevésbé szigorú, mint otthon, ami pedig a norvégeket illeti, azok egészséges, agyafűrt parasztok, kitűnő gyakorlati érzéssel, többnyire hajósok és halkereskedők, egyáltalán nem titokzatosak, nem is hallgatagok, s széles jókedvükben azokat az adomákat mesélik el, melyeket húsz-huszonöt évvel ezelőtt a pesti kávéházakban hallott.

Nem kételkedtünk, hogy ezúttal is igazat mond. De el kellett őt ejteni. Én egy darabig védtem. Később beláttam, hogy az, aki ennyire becsületes és ennyire mentes mindenféle szélhámoságtól, pénztárosnak éppannyira nem alkalmas, mint írónak, s az a meggyőződés érlelődött meg bennem, hogy még erre a földre se való, és leghelyesebben tenné, ha meghalna.

Ezt néhány évvel ezelőtt, némi habozás után, meg is tette szegény.

Pesti Hírlap, 1934. december 25.

A CUKRÁSZSEGÉD

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer a világon egy cukrászsegéd. Úgy kezdem, mint valami mesét. Holott nem is mese ez, hanem igaz történet. Évekkel ezelőtt olvastam valahol a hamar elrongyolódó újságokban. Azóta se feledtem el. Gyakran képzelődtem hőséről, s azt, ami megeseett vele, annyit forgattam elmémbe, hogy az emlékezés kódján át úgy hat rám, mint egy ősrégi mese. Most, amikor mindenki a szeretetről beszél, elmondom. Félig-meddig időszerű is.

Ez a cukrászsegéd végigharcolta a világháborút. Összevissza lyuggatva, gyomorlövessel, félig nyomorékul került vissza valamelyik vidéki városunkba. Ott nem kapott állást, az emberek a sok keserűség után kevesebb édességet ettek. Munka nélkül hanyódott sokáig. Egyszer aztán elhatározta, hogy világgá megy. Gyalogszerrel, vonaton vándorolt országról országra, Németországban felszökött egy hajóra, potyautasként vitette magát Amerikába, majd vissza Európába. A hajón kiújult régi gyomor-sebe, vért hányt, lerakták a holland partra, s öntudatlanul, haldokolva vitték be a kórházba.

A kórházban lassanként magához tért. Amikor megpillantotta a fehér ágyat és a fehér ápolónőket, riadalom fogta el, hogy megállapítják személyazonosságát, s ebből a csöndes mennyországból hazatoloncolják majd, és újra kezdődik hétköznapi, siralmas nyomorúsága. Ennélfogva színészkedni kezdett. Az ismeretlenség álarcát szorította magára. Azt színlelte, hogy süketnéma. Egy kukkot se szólt. Odahozták a világ összes tolmácsait, s azok a világ összes nyelvén gagyogtak hozzá. Ő a levegőbe meredt. Képeket, könyveket mutogattak neki. Bambán integetett. Tanácstalanul álltak az orvosszakértők is. Az emlékezés teljes kiesésére gondoltak, az amnéziára. Nem volt többé az, aki volt. Személytelenné vált, fogalomná, valakivé, akinek nincs múltja, csak jelene és jövője.

Ekkor történt a csoda. Arcképei egymás után jelentek meg a holland, angol és amerikai újságokban. Híre futamodott, hogy megkerült egy katona, az ismeretlen katona, az igazi ismeretlen katona, nem az, akit díszes sírlapok alá helyeztek, hanem az, aki föltámadt. A szívekben itt és ott, mindenütt a földön reménység éledt. Apák és anyák, akik már régóta lemondtak eltűnt fiukról, elzarándokoltak hozzá. Kórházi szobája búcsújáró helyévé változott. Nézték őt a szegény német munkásasszonyok, a gazdag angol lordok, az amerikai gyárosok, sokáig nézték félrebillent fővel, eltűnődve, tétova emlékek elevenedtek meg, szemük elhomályosodott, s fölfedezték benne a fiút, a testvért, az embert, azt, akit szeretni lehet, azt, akitől szeretetet remélhetnek. Nem is kellett neki szélhámoskodnia. Helyette látogatóiban szélhámoskodott a gazdátlan és bitang szeretet, az a vágy, hogy szerethessenek valakit és őket is szerethesse valaki. Pénzzel, virággal, ajándékokkal halmozták el. Legendás vagyonokat akartak ráíratni. Ő, aki a múltban a kutyának se kellett, most mindenkinek kellett. Addig, amíg beszélt, senki se értette meg. Mihelyt néma lett, mindenki megértette. Addig, amíg neve volt, elfeledték. Mihelyt elvesztette nevét, híressé vált. Egyszerre huszonöt testvére támadt, ötven apja és száz anyja, s ezek egymással veszekedtek, egymást tartották szélhámosnak, nem őt. Egy angol képviselő, aki fiát ismerte föl benne, az alsóházban szólalt föl, tiltakozott az ellen, hogy gonosz lélekkufárok elrabolják tőle.

A cukrászsegéd nem játszhatta végig izgalmas játékát, mert beleszólt a rend, leleplezték, hazaszállították, törvény elé állították. Fölvették személyi adatait, törzskönyvezték, megint olyan árva volt és szegény, mint annakelőtte. Vele együtt búsult huszonöt testvére, ötven apja és száz anyja is. Hogy mi lett további sorsa, nem tudom. Nyilván szomorú sorsa lett, mert jaj annak, akire vigyáznak, jaj annak, akiről gondoskodnak is.

Miért mesélem el ezt? Csak azért, hogy egy tételt igazoljak vele. Az egész földkerekségen munkahiány van. Ennél azonban még mindig nagyobb a szeretethiány. Lám, a cukrászsegéd nem tudta eladni édes portékáit, de a szeretetére sok-sok vevő akadt. Úgy látszik, ez kapósabb áru. Jobb is, édesebb is ez még a tejszínhabnál és a cukrászsüteménynél is.

Pesti Hírlap, 1934. december 25.

ÁKOMBÁKOM

Karácsonyi búza a tányéron. Szakasztott olyan, mint a fölfelé fésült, ritkás haj. Az ember szeretne valami hajnövesztő szert alkalmazni.

A költő fohásza:

- Minden vágyam az, hogy nagy célomat, mely az életet akarta megragadni, sohase tévesszem össze a nagy szavakkal, s alázatos, szerény tudjak maradni mindvégig, érzékletes és szemléletes, mint a fű és virág, melynek *mondanivalója* csak az, hogy él, s egyéb mondanivalója nincs is. Mentsetek meg attól a fönnhézázástól, hogy magyarázzam önmagammat és a világot, s tanácsokat osztogassak másoknak. Hadd gyönyörködjem ezután is az emberek és dolgok külső megjelenésében, a héj, a fölhám és fölszín mély csillogásában. Jaj annak, aki nem boldog és nem elégedett a forma dallamos börtönében, melyben Mozart és Bach oly jól érezte magát, és kifelé vágyakozik onnan, mert ezen túl csak az elméletek vannak, a meddő gondolatok, az értelem és a megsemmisülés.

Cseléd sir. Kezében könnyeitől lucskos zsebkendője. Amint szeméhez emeli, hogy megtörölje arcát, azt hiszi, hogy ez a rongy az, melyet délutáni forró mosogatóvizébe mártogatott. Megnézi. Nem, mégis a zsebkendője.

Nézd a karácsonyfákat. Amihez az ember hozzáért, azon rajtahagyja nyomát, kézjegyét, lelkét, s képére, hasonlatosságára alakítja. Vállalkozni merek arra, hogy házról házra járva, pusztán a karácsonyfák után megállapítom díszítőinek jellemét, ha ismeretlenek is előttem, s kitalálom, melyik családtag műve. Vannak vidám és szomorú karácsonyfák, vannak egészségesek és betegek, vannak kövérek és soványak, sőt olyanok is, amelyek soványítókúrát használnak, vannak rendesek és kócosak, tenyeres-talpasak, parasztosak, falusiak, vidékiek és fővárosiak, vannak adakozók, bőkezűek, pazarak, jószívűek, nábobiak, melyek két kézzel szólják az áldást, a csillámokat, a hógömböket, az angyalhajat, az aranydiót és ezüstmogyorót, s vannak takarékosok, szűkmarkúak, bizalmatlanok, kucorgók, zsugoriak is, amelyek fogukhoz vernek egy szerény kis szaloncukrot is, csak azután akasztják föl a fenyő gallyára. Láttam olyan karácsonyfát, amelyik nevetett, és olyant is, amelyik sírt. Láttam egy karácsonyfát, amelyik széles ágaival átölelte az egész családot, s láttam olyant, amelyik karcsúan, fehéren libegett, mint valami táncosnő, és senkivel se törődve a szemben levő tükörben nézegette magát, az önimádat mámorában. Ezt egy színész nő csinálta.

Az újságok ünnepi számai. Egy könyvtárra való olvasmány. Ha hozzávágom valakihez, súlyos testi sértést okozhatok vele. Mindenesetre kortörténet. Néhány oldal elegendő, hogy az utókor évszázadok, sőt évezredek múlva is megrajzolja lelki életünk keresztmetszetét, kiolvassa belőle, milyen kétségek és remények között mozogtunk itt a föld kérgén, a XX. század második harmadában. Csak egy-két cikk címét idézem, találomra: *Európa megegyezik... Fejek fognak hullni Oroszországban... A béke galambja... Kivégzik a kiskorú gyilkost?... Mennyből az angyal... Amerikában a rendőrség is gázárlacot kap...*

Pesti Hírlap, 1935. január 1.

DERŰS, TÉLI DÉLELŐTT

Hosszú, mély álom után délelőtt fél tizenkettőkor ébredek. Mint aki nagy utazást tett, s már céljához jutott, széttekintek a hálószobában, akár az utas a hálófülkében, aztán kinézek a tájra, ahova majdnem kilencórai alvás után érkeztem meg. Tájékozódni próbálok abban a világban, melyben kikapcsolt öntudattal hevertem. Keresem helyemet a térben és időben.

Künn gyönyörű téli délelőtt ragyog. Az ég kék, a fák fehérek. Egy kis hó esett, éppen csak annyi, hogy megcukrozta a hegyek és halmok tetejét, mint a lakodalmi tortákat. Sárga verőfény csorog mindenüvé.

A szem, melyet tegnap éjjel lepecsételt az álom méze, nyiladozik, de még gyakran le-lecsukódik, hogy visszaidézzé azt a ködöt, azt a puha, kisdedi homályt és melegséget, mely már lassan oszladozik. A száj duzzadt, mint a csecsemőé, aki teleszopta magát anyatejjel. A hang valamivel mélyebb, mint egyébkor, náthásan-tompa és fülledt. A tagok szinte megkövéredtek az áldott, ritka, zavartalan pihenéstől, és minden szerv, minden íz és porcika elégedett. A test, az egész test boldog.

Hát én, ennek a testnek szellemi kormányzója és vezérigazgatója, boldog vagyok-e? Hogyne. Elmém, mely múlt éjszakán oly sötéten látta a helyzetet, hirtelenül bizakodni kezd. Egy hatalmas ásítással, mely az ordításhoz és a nyerítéshez hasonlít, kérem a teámat, az almámat. Gyönyörködöm a tea színében, az alma illatában. Az első korty, az első falat végre egészen fölébreszt. Mégiscsak gyalázat, gondolom, hogy így elaludtam. Töprengek, szabad-e ennyit lustálkodnom. Az órára pillantok, s megállapítom, hogy mióta ébren vagyok, már húsz perc múlt el. Eszembe jut két telefonszám, melyet nem hívtam föl, és most hiába is szólítom, már nincsen ott senki. Eszembe jut kéziratpapírom, mely üresen hever az íróasztalon, s különben már teleírtam volna apró betűimmal. De mit vártam volna attól a két telefonszámtól, mit reméltem volna attól a néhány kéziratpapírtól, melyet zöld tintámmal maszatolok be? Nyilván örömet, elismerést, pénzt, szóval boldogságot. Vajon nagyobb volna-e az a boldogság, mint az, amelyet most érzek, vagy éreztem az előbb, amikor még nem furdalt a lelkiismeret? Aligha. Nemrégiben, hogy szakaszosan és riadozva aludtam a legerősebb altatószerekkel is, mindenemet odaadtam volna egyetlen ilyen éjszakai nyugalomért.

Megkísérlem, hogy még egyszer beletemetkezzem ebbe az öntudatlan renyhességbe, hogy még egyszer lubickoljam ebben a bölcsőlyanyhaságban, az arcomat a párnához szorítva átöleltem ágyamat, de már nem tudok tovább ott maradni. Azokra gondolok, akiknek nincs ilyen ágyuk, künn a szabad ég alatt hálnak, vagy már hajnal óta robotolnak. Mit tehetek én róla? Azzal, hogy nem pihenem ki magam, egyáltalán nem segítek rajtuk. A következtetés hamis és ostoba. Mindenkinek, aki a földgolyón van, kívánok ilyen téglány alakú, szerény nyugvóhelyet, ahol leejtheti fáradt testét, s ilyen egyszerű és meleg paplant. Mindegy, már csupa tüske az ágy, s a paplan nem melegít többé. Fázom alatta. Igaz, ettől a műfázástól senki se melegszik át, de én nem törődöm vele. Inkább felöltözködöm sebbel-lobbal, a nyitott ablaknál, és megmosakszom hideg vízben. Furcsák vagyunk. Ha nem alusszuk ki magunkat, idegeskedünk, és fáj a fejünk. Ilyenkor pedig a lelkiismeret-furdalás gondoskodik az idegességről és a fejfájásról, hogy megteremtse bennünk a bűntudat természetes egyensúlyát. Folyton vezeklünk. Ha szenvedünk, a boldogságra vágyakozunk, ha pedig boldogok vagyunk, félünk a boldogságtól, annyira szenvedünk tőle, hogy inkább az igazi szenvedésre vágyakozunk. Rosszul nevelték bennünket.

Később kimegyek az utcára, hogy elűzzem gondjaimat. Sétálgatok az enyhe télben. Azok, akikkel találkozom, valamennyien baljóslatúan kijelentik, hogy ennek a januári tavasznak még

szörnyű börtje lesz, s keservesen fizetjük majd meg az árát. Miért? Hány olyan telet szenvedtünk át, mely októberben kezdődött, s májusban ért véget. Ennélfogva mi, akik már megúsztunk három hónapot, a legrosszabb esetben is nyerhetünk. Csakhogy az ő gondolkozásuk, akár az enyém, a bűn és bűnhődés ősi váltakozására van berendezve. Azt hiszik, hogy ami jó és szép, az bűn, s ezt szükségszerűen és törvényesen követi a rossz és rút, a bűnhődés. A természet azonban pogány. Az nem ismeri ezt az összefüggést, és nem olvassa azokat a könyveket, mint mi. Hiába mondogatják tehát a szegény betegek, hogy most ők szenvednek, de aztán majd föllábadnak, s az egészségesek lesznek betegek, mintegy fölváltják őket a szenvedésben. Ezt az erkölcsöt a bosszúvágy és a káröröm eszelte ki, vigasztalásul, mi esztelenek pedig önmagunkra alkalmazzuk még egészséges és boldog korunkban is, s ezzel elzárjuk kedvünket. A tapasztalat azt mutatja, hogy vannak olyanok, akik mindig betegek, boldogtalanok és szegények, s vannak olyanok, akik mindig egészségesek, boldogok és gazdagok. „Ma nékem, holnap néked” - hirdetjük. De a természet ezt hirdeti: „Ma néked és holnap is néked”; vagy ezt: „Ma nékem és holnap, mindörökre is nékem, csak nékem.” Aki életrevaló, az bátran vállalni meri az utóbbit is.

Ilyen ember egyre kevesebb akad. Egy barátom még az ágya fölé is rémképeket és szörnyűségeket akaszt. Ott áll állandóan a feje fölött egy szobor is. Sen-Gésé-Lhamo, a pusztulás tibeti istennője, aki vicsorgó szájjal, lobogó szemmel, őrtöngve táncol a romokon, hogy mikor az alvó éjszaka fölcserélődik lidércnyomásából, ezt a förtelmet lássa. Valószínűleg babonából cselekszik így, hogy a romlást magával a romlással bírja le. Számításában csalatkozik. Ez a rém nyugodt pillanatait is megkeseríti. Az ellenmérget nemcsak a mérget semmisíti meg, hanem az örömet is. Hajdan gyönyörű istennők és daliák szobrát szemlélte mindenki, hogy megszépítse az életét. Mi nem merjük ezt. Örülni se merünk többé. Rajtunk, úgy látszik, nem is lehet segíteni.

Pesti Hírlap 1935. január 6.

ÖT PERC

- Álljon meg - utasította a gépkocsist, aki a zúzmarás fák között teljes sebességgel hajtott.

A gépkocsi megállott.

Ő pedig ledobta lábairól a teveszór takarót, prémes télikabátjában vastagon és tekintélyesen fölkel, s kitekintett az ablakon. A gépkocsi nem értette. Néhány perccel előbb még azt a rendelkezést kapta tőle, hogy a lehető leggyorsabban, a lehető legrövidebb úton vágasson a kamarába, mert ott tárgyalása volt, és valami másik tárgyalásról kellett odasietnie percre.

Vissza is fordult a gépkocsi, kérdőleg nézett az urára. De az nem felelt semmit. Csak állt mozdulatlanul, gyökeret vert lábbal. Valahova kifelé meredt.

Ott, ahol megállította hatalmas gépkocsiját, a fák közül, a fordulónál váratlanul egy jégpálya tündöklő karéja bukkant eléje, hajladozó alakokkal, éles villanyfénytől megvilágítva. Ezt bámulta. Zene is szólt.

- Ó, a jég - mondotta magában. - Nem tudtam, hogy errefelé ilyesmi is van. Azt hittem, az emberek már nem folytatják mesterségünket, melyet mi már réges-rég abbahagyunk. Hány éve is lehet annak? Legalább huszonöt. Nem, sokkal több annál. Harminc éve is van. Akkor volt lábamon utoljára korcsolya. Aztán levettem, és nem kötöttem föl többé. Pedig nem is határoztam el. Csak mindig más dolgom akadt, fontos, sürgős, halaszthatatlan, nem értem rá, folyton halogattam, hogy „majd jövőre”, de a következő években is mindig arra gondoltam, hogy „majd jövőre”, Így lassanként kikoptam belőle. Sohase sejtettem, hogy akkor, harminc évvel ezelőtt utoljára korcsolyáztam. Eddig az egész mintegy függőben volt, ideiglenesen szünetelt. Ebben a pillanatban azonban bizonyosan érzem, hogy akkor, azon a februári estén volt lábamon utoljára a korcsolya, és - mit áltassam magam? - eztán nem is lesz soha már. Nem mintha elfelejtettem volna korcsolyázni. Ezt, akár az úszást, nem lehet elfelejteni. Nem mintha nem tudnék végigfutni a jégpályán azokkal a csattogó, szikrázó acéllapokkal még most is, és különbül, mint ott az a fickó. Csak éppen nincs kedvem hozzá. Az ember nem úgy öregszik meg, hogy lerogy egy sarokba és hirtelenül kinő a szakálla, hanem úgy, hogy észrevétlenül mássá lesz, megváltozik. Igen, igen. A sok tárgyalás, bizottsági ülés, értekezlet, közgyűlés közepette egyszerűen nem jut eszünkbe. Hallom a zenét, nézem az iringáló, keringő párokat, de úgy rémlik, hogy az egész nem is valóság, csak színjáték, én pedig ki vagyok rekesztve, kívülről szemlélem. Arra a képre gondolok, melyet valaha kiskoromban láttam. *A tél örömei*. De hajdan magam is beletartoztam ebbe a képbe, szervesen. Az enyém volt itt minden, a jég, a tél ezüsttükre, és korcsolyám élével karcoltam bele lendületemet, mint a többi tükör sarkába kedvesünk nevét. Emlékszem első göröngyös jégpályámra, melyet napszállat után öcsémmel öntözgettünk künn az udvaron, és nyírfaseprőkkel sepergettünk. Emlékszem izgalmas bokalázakra, melyeknek fájdalma edesebb volt minden örömnél, nagyszerű elvágódásokra és tréfás bukfencekre, hősién prüszkölő orrbetörésekre is, amikor vérem végigpántlikázott a havon, csiklandva és viszketve, a vér édes-sós ízével, állati-forró szagával, s azt képzeltem, hogy csak bohóckodom, sírok és nevetek egyszerre, hogy valami pirosat könnyezek, és valami pirosat röhögök. Emlékszem, mint nyargaltam később, hogy már nagydiákká cseperedtem, a befagyott tó síkján, szilajul, repülő hajjal, egészséges, fiatal fogaim közt szűrve a fagyos levegőt, mint szálltam-úsztam a zene hullámain a hideg sötétben, melyet a hó hatszögű kristályai csillagzottak be, mily boldog borzongással féltem a nádas környékén az ordas farkasoktól, aztán a gyorsvonat sebességével rohantam tovább, magam mögött hagyva nádist, farkasokat, fittyet hányva minden veszélynek. Emlékszem a melegedő kis, izzó vaskályhájára, vizes

kesztyűimre, gémberegett ujjaimra, megfagyott, reszelős kezemre, a pihegő hazaérésre, a vacsorára otthon, a gesztenyére és a mézre. Jaj, mennyi emlék van egy emberben. Ezeket eddig nem is idéztem föl. Eltemetve, megdermedve szunnyadtak bennem. Ha most véletlenül nem hajtatok erre, és nem pillantom meg véletlenül ezt a jégpályát, talán örökre úgy alusznak a lelkeim mélyén, hogy föl sem ébrednek. Ha tavaly, amikor élet és halál között feküdtem, elpusztulok, akkor ezek is megsemmisülnek velem együtt. Lám, milyen gazdag vagyok még. Érdemes élni csak azért, hogy mindezt kibányásszam, hogy emlékezzem.

Még mindig ott állt, mozdulatlanul, a gépkocsi közepén. Fejét kissé lefelé hajtotta. A gépkocsis, aki közben elszívott egy cigarettát, s megnézte óráját, látta, hogy már öt perc óta várakoznak, attól tartott, hogy elkésnek. Kezét a kormánykerékre tette, s megkérdezte:

- Valami talán elveszett, méltóságos úr?

- Nem, semmi - vetette oda, s leült az ülésre, beborította lábait a teveszőr takaróval, azután kiszólt: - Mehetünk.

Pesti Hírlap, 1935. január 20.

EMBER ÉS VILÁG

VENDÉGEK

Ezt mondta nekem:

- Múltkor vendégeket vártunk teára. Fáradtak voltunk, s kétségbe estünk arra a gondolatra is, hogy hat órákor majd berregni fog a csengő, s egymás után megjelennek, betörve magányunkba, végigszáguldva lakásunkon. Találgattuk, hogy mi mindent nem adnánk azért, ha ez a látogatás a sors valami különös kegyéből elmaradna. Tűzvészről ábrándoztunk, egy kisebb arányú földrengésről is. Mindez hiú álomnak bizonyult. Nem támadt tűzvész, se kisebb arányú földrengés, a vendégek pedig hat után sorra belépdeltek, felöltve azt a zavart társasági mosolyt, mely mögött gúny és káröröm lappang, hogy ezúttal ők vendégek és nem házigazdák. Hogy a házigazda általában mit érezhet, azt ők is pontosan tudták, mert máskor nekik kellett gyakorolniuk a vendégszeretet erényét. Mi szintén mosolyogtunk, mert mi meg visszaemlékeztünk arra, hogy vendégkorunkban milyen fölénytel tekintettünk a házigazdára, milyen kéjjel égettük ki szivarunk parazsával a perzsáit, ettük meg ételeit, ittuk meg borait, anélkül hogy a róla, családjáról, lemenő és felmenő ági rokonairól való véleményünkben bármiképp befolyásoltattuk volna magunkat, akár a főpróbák jellemes színházi bírálói, akik mint a színház vendégei, kötelességük szerint szabadon és függetlenül mocskolhatják a darabot, és becsmérelhetik a szerzőt. A mi mosolyunk meg az övék összevegyült, s az undor kesernyés vegyi csapadékát adta. Ólomlábakon jártak a mutatók, melyeket egyébként háromnegyed órával előreigazítottunk. Tízkor cihelődtek. Ekkor legőszintébb óhajunk szavát túlkiabálva, viharosan tartóztattuk őket. Ott maradtak. Tizenegykor azonban végképp elszéledtek. Hallottuk a nyitott ablakon át, amint elmenőben még beszélgettek az utcán, s nyilván véd- és dacszövetséget kötöttek egymással a közös ellenség, a házigazda ellen. De aztán csönd lett. Ott álltunk a kivilágított, kongó lakásban, a földült asztalok, az összesároszott szőnyegek előtt, s elszomorodtunk. Hát már ők is elhagytak bennünket? - kérdeztük magunktól. Olyan egyedül voltunk. Majdnem sírva fakadtunk.

EMBERISMERET

Egy fiatalember halad az utcán, huszonnégy-huszonöt éves, piros arcú, ragyogó szemű s rajongó, magabízó taglejtésekkel így szól hasonló korú társaihoz:

- Engem ne féltsetek. Én már kitapasztaltam az embereket.

Csak ezt a mondatfoszlányt hallom, de megállok, utánatekintek, s ezt gondolom:

- Borzasztó, hogy az emberismeretet nem lehet átadni másoknak, mint a nehézkedés vagy a szabadesés törvényeit, s mindenkinek külön-külön a maga kárán és verejtékével kell megszereznie, mindenkinek elülről kell kezdenie az egészet. Hát akkor miért gondolkozott Pascal, miért írt Homérosz, Shakespeare és Goethe, mire való az ötezer év óta fölhalmozott könyvtárak rongya és szemete? Olvassuk őket, gyönyörködünk észrevételükben és megfigyelésükben, de azt a sok-sok bölcsességet, melyet leszűrtek, gyakorlatilag már nem tudjuk alkalmazni, nem nyújthatjuk át hasznos poggyászul fiainknak. Olyan ez, mintha mindenkinek előbb föltétlenül meg kellene égetnie magát, hogy a tűz pusztító hatalmáról tudomást szerezzen, vagy

mintha mindenkinek föltétlenül le kellene zuhannia a szakadékba, és ott ki kellene törnie a nyakát, hogy a szakadék veszedelmes voltáról meggyőződjenek. De nincs így. Dajkánk figyelmeztet, hogy a tűz éget, anyánk óv, hogy a szakadék peremén nem tanácsos ugrándozni, s ha megfogadjuk tanácsukat, akkor nem is valljuk kárát. A természetet meg lehet ismerni közvetve is. Az embert soha. Szegény fiam, hiába hallottad és hiába olvastad Schopenhauerben, hogy társaid milyen önzők, megbízhatatlanok és részvétlenek, neked esetről esetre oda kellett futnod hozzájuk, a helyszínre, tapasztalnod kellett, hogy csapnak be, semmiznek ki, aláznak meg, röhögik ki fájdalmad és tiporják sárba hited, és hiába hallottad, és hiába olvastad Weiningerben, hogy a nők milyen hiúk, kacérok és vészesek, neked fiatal életed keserves éveibe került, amíg ráeszméltél arra, amire nélkülük is ráeszméltél volna, hogy mennyire igaza van ennek a két bölcsnek. Most azt hiszed, hogy „kitapasztaltad az embereket”. Egykor még bizonyára mosolyogni fogsz ezen az önérzetes kijelentéseden. Életünk végéig járunk ebbe az iskolába, s amikor már félig-meddig ismerjük az embereket, nem tudjuk mire fordítani tudásunkat, s ráocsúdunk, hogy nem is igen volt érdemes megismerni őket. Úgy bizony.

Pesti Hírlap, 1935. február 2.

ÚJ TÜNDÉRORSZÁG

Barátom eldicsekszik nekem, hogy ötéves kisfiát múltkor vitte először színházba, de utána nyomban panaszkodik is, hogy kisfia az előadást fanyalgó érdeklődéssel nézte végig, a darab úgyszólván megbukott előtte, nem kis keserűségére és felsülésére a családnak, amelyik a színházban följazott figyelemmel, csillogó szemmel egy másik színházat várt, a szüzi gyermeklélek lázas ámulását és elragadtatását. Barátomat így vigasztalom:

- Nézd, ezt meg kell értened. A mai gyermekek, akik a XX. század e szakában élnek, már nem mehetnek először színházba. Csak másodszor, harmadszor vagy ezredszer. Mi, kérlek, valamikor csakugyan először voltunk és lehettünk színházban úgy 1890 táján. Talán még emlékszel, hogy ütött-kopott vidéki színházunkban óriási körégő lógott a homályos mennyezetről, olyan olajlámpa, melyet már cselédszobánkban sem akasztanánk fel. A kurtinán - akkor még kurtinának nevezték a függönyt - egy álarcot pillantottunk meg, és egy lantot. Tündér bukkant föl valahonnan a föld alól, a süllyesztő nevű boszorkányos gépezet segítségével, görögtűzben táncolt, aztán eltűnt a levegőbe, rejtélyesen és érthetetlenül a zsinórpadlás kötelei közé. Otthonunk szürke tárgyaihoz, rosszul világított utcáinkhoz viszonyítva csakugyan ez volt a színház, oly tündéries, babonás és varázsos, hogy elállt lélegzetünk, s azt képzeltük, hogy a mesék országába pottyantunk, ahol a mennyországot, a poklot egyszerre látjuk, s valóra válik mindaz, ami lehetetlen. Igaz, az élet folytatódik, újra kezdődik. Az is igaz, hogy minden gyermeklélekben csodák szunnyadnak, amelyeket egy szemernyi inger is fölélleszt. De a helyzet most mégis más. A te fiad a világot egy csipkés bölcsőből kezdte szemlélni, amelynek födelét kék függönyök takarták. Nem gondolod, hogy ez a bölcső is már nagyon hasonlított egy kis színházhoz, afféle tarka színpadhoz, melyben meghitt darabokat játszanak választékos, értő közönségnek? A bölcsőt kitolták a Duna-partra, ahol estefelé kávéházak ragyognak, ívlámpák úsznak a levegőben, mint az ezeregyéjszaka holdjai, villamos újság mozog, fénykigyók cikáznak, a neonvilágítás tűzjelei tündökölnek, s a sör, a szappan, a pezsgő, a fénymáz hírverő emberei arany és ezüst tajtékban lubickolnak. A te fiadat a rádió hangszórója altatta el egy bölcsődallal, amelyet Madridban daloltak spanyol leányok. Később, hároméves korában magatokkal vittétek nyaralni Velencébe. Gyönyörködött az olasz légi repülőraj mutatványában, mely a tenger fölött bukfencezett. Nemigen adhatunk már csodákat neki. Igen, a mi gyermekeink mindjárt egy színházban születnek, a korszerű vívmányok kellős közepében. Hajdan egy ötvenéves, minden hájjal megkent színész hívőbb volt, mint ma egy ötéves gyermek vagy egy tanyai paraszt, aki az újságból állandóan értesül a különböző díszlettitkokról és szerződésekről. Mi egy zöldre mázolt díszlet láttán így kiáltunk föl:

- Akár az erdő.

Kis kortársaink az erdőben járván, ezt mondják:

- Akár a díszlet.

Minap hallottam, hogy egy kisfiú, akinek a hajnalcsillagot mutatták meg először, ezt kérdezte:

- Minek a reklámja?

Egy kislány pedig, aki fülemülét hallott az erdőben, így szólt:

- Rádió.

Mit vársz ezektől a gyermekektől, akik már csecsemőkoruktól kezdve el vannak színház-
sodva és mozisodva? Egy testet öltött, kézzelfogható tündérországból jöttek a világra, s a mi
rég, kopott tündéreink már semmit se jelentenek nekik.

Pesti Hírlap, 1935. február 10.

HÓEMBER

Reggel, amint kilépek az utcára, a hóember áll a járda szélén. Tegnap még nem volt ott. Ezen az éjszakán született, hogy a fellegek kövér dunyhája kipuffadt, és fehérrel öntött el mindent.

Rám bámul sete-suta pofájával, fejében a félreapott papírzacskó süvegével, hunyorog apró, fekete szemével, melyet két széndarab ábrázol. Bajusza is van, fekete, szénből. Szájában kezdetleges pipa lóg, egy tüzelőfa. Mellette hóból a kutyája. Fehér kutya, fekete szemmel, fekete orral.

Messzi üdvözetet hoz a hóember a gyermekkor ősvilágából, azokból a havas reggelekből, amikor váratlanul fölserkentem, és künn megpillantottam egy ilyen valószerűtlen, hideg-tréfás bálványt, szívemben szűz ámulattal és borzadással. Vajon ki hozza az embert a világra? Rejtély. De ki hozza a hóembert a világra? Még nagyobb rejtély.

Nézem a hóembert, melyet bizonyára a szomszédos szeneslegények gyúrtak össze friss, ragadós hóból, a maguk multságára, vastag röhejek közepett, belemintázva ifjúságuk minden pogány szilajságát, kaján tiszteletlenségét. De meg is látszik rajta, hogy jókedvből született és nem parancsból, nem kényszerből. Valóságos műremek. Szeretnék eléje állni, s magyarázgatni egy népes hallgatóságnak, micsoda benne az ösztönös és ihletés, kezemben egy nádpálcával mutogatni arányait, mint művészettörténeti órákon szokás, óriási potrohát, hetyke, fölhúzott vállait, hektikás mellkasát, csöpp, pisze orrát, bandzsító szemét, aztán az egész alkotás biztos elgondolását, merészen elnagyolt kivitelét, mely úgy hat, mint a négerek szobrászata, fölségesen is, mint a japánok Buddhája. Attól tartok azonban, hogy előadásom kissé hosszúra nyúlna, a tavaszi hónapokba, addig kisütne a nap, s a magyarázott műremek összeomlana.

Milyen önzetlen művész is az, aki nem carrarai márványba és kőbe faragja alakjait, hanem hóba. Kihez hasonlít ez? Csak a költőhöz, aki érzéseit a homokba írja, csak a festőhöz, aki a kézre rajzol, csak a szónokhoz, aki a pusztába kiált, csak a színészhez, aki sötét szobában önmagának játszik.

Estefelé térek haza, napszállatkor. A barnálló homályban odabotorkálok a hóemberhez, de már csak fölismerhetetlen hulláját találok. Úgy fekszik a földön, mint egy szörnyű rablógyilkosság áldozata. Két szemét, a két széndarabot kilopták, mert manapság még szemünket is kilopják, ha nem vigyázunk, elvitték fekete szénbajuszát is, papírzacskó süvegét és tüzelőfa pipáját, nyilván szükségét látó emberek, hogy a hideg éjszakán begyűjthassanak, és megfőzhessék vele rántott levesüket. Még hóból való zsebeit is föltépték, kikutatták, hogy nem találnak-e benne pénztárcát. Kutyája szem nélkül, megvakítva, dögként hever mellette.

Rossz idők járnak mostanában mindenkire. Kimutatásokat olvastam, hogy az általános ínség miatt hogy növekszik a halálozási arányszám, és hogy rövidül minden ember élete. A hóember élete is. Hajdanában ezek a távoli felebarátaink is a hóemberi kor legvégső határáig éltek, legalább márciusig, s elaggottan, folyós szemmel, pityeregve, hőgutában pusztultak el az első melegebb napon. Ma a lángoló nyomorúság már csecsemőkorukban végez velük, semmivé olvasztja őket. Úgy látszik, hóembernek sem érdemes születni 1935-ben.

Pesti Hírlap, 1935. február 13.

NÉMAJÁTÉK

Megyek a hídon délelőtt tizenegy és tizenkettő között.

Alattam a Duna zajlik barna hullámokkal, fehér jégtáblákkal. Így szakasztott olyan, mint a jeges kávé. A jégtáblák fölött a hó a cukrozott tejszínhabot utánozza.

Kétségtelenül üdítő látvány volna ez rekkenő nyáron, hogy a föld gőzöl a hőségtől, a fák zöld lombbal bókolnak a víztükörrre, mi pedig verejtékezünk, elepedünk egy korty vízért. De a természet - úgy látszik - nem akkor szolgálja nekünk a hűsítőt, amikor kívánjuk.

Sirályok is kerengenek. Az égbolt fakó, a járda vaskeményre fagyott.

Amint befordulok egy hídpillérnél, látom, hogy a korlátra fölmászik egy ember, megáll ott, éppen fejest készül ugrani ebben a hideg, kásásan kavargó, barátságatlan lébe.

Annyi időm sincs, hogy megijedjek, vagy fölsikoltssak. Valaki, aki közvetlen mellette halad, elkapja őt a menetsebessége lendületével. Minden megjegyzés vagy riadalom nélkül leemeli a korlátról, akár egy kabátot, melyet a fogasról akasztunk le.

Máris a földön van. Lépked megmentőjével. Az belékarol a jobb karjába, vezeti a pesti hídfő felé, nem gyorsan, nem lassan, csak abban az ütemben, amelyben eddig ment. Mintha semmi se történt volna.

Én mögöttük ballagok.

Egy szót se beszélnek. Mit is beszélnének? Ballagnak némán.

- Öngyilkos - mondja valaki a hátam mögött.

- Nem csoda - jegyzi meg egy fiatalember. Egyébként csönd van. Senki se kiáltozik, a hídon a forgalom nem akad meg, csődület se támad. Az esetet alig veszik észre.

Ötven év felé járó, sovány, megtört ember az öngyilkos. Afféle facér, vidéki színésznek látszik. Vedlett, szürke felöltőt visel. Puhakalapja van. Alóla kikandikál deres, csigákba kondoruló haja.

Talán valamivel hevesebben lélegzik, mint rendesen. Orrából fényesen csorognak a könnyek, s a tízfokos hidegben kihülve szivárognak alá borostás állára. Nem törli le őket.

Teljesen közönyös. Engedelmesen emelgeti lábait. Körötte az élet, melyet itt akart hagyni, a délelőtt sürgés-forgása, a társaskocsik, az emberek. Lenn a szinte szilárd folyó harsog, csikorog és recseg szétpattanó jégpáncéljában. A mentőállomás ilyen időben üres, nem leng előtte mentőcsónak, megszüntette működését.

Kísérőjére se tekint. Természetesnek tartja, hogy egy barátira tett szert, aki bemutatkozás nélkül karjába fogódzik, és bizalmasan, bölcsen, gyámkodva kalauzolja valahová. Aki a halálból tér vissza, az mindnyájunk közös ismerőse.

Egy nő erszényt kotorász elő kistáskájából, átnyújt neki egy pengőt, abban a reményben, hogy a mérleget majd az élet felé billenti vele, nem tudva, hogy milyen súly terheli a mérleg másik serpenyőjét. Az öngyilkos elfogadja, nem köszöni meg, szótlanul a vedlett, szürke felöltő zsebébe ejti.

A hídfőnél a kísérő int a rendőrnek. Az odalép, nem kell neki magyarázni semmit, tudja, miről van szó.

- Csalados? - kérdezi.

- Az - feleli az öngyilkos.

- Foglalkozása? - kérdezi a rendőr.

- Vendéglős - feleli az öngyilkos.

A rendőr egy pillanatra eltűnődik. Fröccsök, kispörköltök, kedélyes vacsorák boldog emléképei jelennek meg képzeletében.

Aztán átveszi a kíséretől, gyöngéden. Ő is a jobb karját fogja meg. Elindul vele.

Szép, daliás férfi a rendőr. Kardja megcsillan a hó fölött. Keményen tartja ezt a vedlett, szürke felöltőt, mely egy emberrel van béelve. Ő se beszél vele. Nem firtatja, hogy miért. Vezeti az életvédelmi osztály felé, ahol majd ellátják jó tanácsokkal.

A biztos úr biztos a dolgában. Nyilván azért hívják biztosnak is. Mi, akik nem vagyunk biztosok, közel se vagyunk ilyen biztosak.

Pesti Hírlap, 1935. február 17.

NAPTÁRAM

Itt van előttem az íróasztalon.

Papírtömb, mely az egész évet magában foglalja, egy keménypapírra felragasztva. Micsoda merész, istenkísértő, szemtelen előlegezése a jövőnek ez a kis szükséges házi holmi.

Ha turkálók lapjai között, úgy rémlik, hogy valami meg nem engedett, lidérces vándorlásra rándulok. Itt az ujjamat perzselő hőség süti, a nyár heve, ott meg fagy dermeszti, mert már arra a tájra érkeztem, amelyen tél van, hideg szelek süvöltöznek. De vajon eljutok-e majd odáig a valóságban?

A hétköznapok neve és száma késsel van festve, az ünnep- és vasárnapok neve pirossal. Ezekben a kis kalitkákban dalolok én, ezekben a kis börtönökben élek.

Sok ilyen naptárt nyűttem már el. Évtizedek óta minden január 1-én újat vásárolok, s december 31-én szemétre vetem a régit. Korán megtanultam, hogy nem szabad nagyot tervezni - a pokol is jószándékkal van kikövezve -, hát inkább beérem azzal, hogy megtegyem azt, ami tölem telik huszonnégy óra alatt, és teljesítem a nap kötelességét. Die Pflicht des Tages - ahogy Goethe ajánlotta. Ennélfogva sohase tökélttem el, hogy a következő évben valami nagyot alkotok, s megírok egy korszakalkotó munkát, sohase fogadkoztam, hogy a legközelebbi évtizedben majd megváltom a boldogtalan emberiséget, csak arra törekedtem, hogy hétfőn lehetőleg kilenc órakor keljek fel, kedden tizenegyig kijavítsam ezt vagy azt a kefelevonatot, s szerdán délután négykor fölhívjam telefonon egyik barátomat, akivel beszélni óhajtok.

Így a naptárom bizony meglehetősen szomorú és egyhangú életem képe. Olyan, mint egy menetrend. Írás, tárgyalás N.-nel, levelek, főpróba, tea M.-nél, megint írás stb. Csupa robot. Közben csak úgy nyílik számomra egy-egy perc véletlen és váratlan öröme, műsoron kívül, mint a járda kövei közül a csenevész virág.

Nemrégiben kezem ügyébe került egy tizennégy év előtti naptárom leszakított oldala. Nagyon elszomorodtam. Neveket láttam ott följegyezve, melyek viselői azóta rég meghaltak, telefonszámokat, melyek azóta rég eltűntek, az állomásokat leszerelték, s tulajdonosaik olyan helyre költöztek, alig két méterre a föld alá, ahol többé semmi közölnivalójuk nincs senkivel. Én pedig, amint a naptárom igazolja, akkor bolond módjára loholtam hozzájuk a találgára, hattól hétig egy kávéházban, telefonoztam is nekik, megbeszélésünk szerint pont fél tizenegyig, s azokat a könyveimet készítettem elő kétség és remény között, melyek úgy hozzám tartoznak, mint a csontjaim.

Borzongó dolog farkasszemet nézni a naptárral. Valaha a középkorban a szerzetesek asztalán egy homokóra állott, meg egy vigyorgó koponya, hogy emlékeztesse őket a mulandóságra. Nekem erre nincs szükségem. A homokórát meg a vigyorgó koponyát pótolja előjegyzési naptárom.

Amikor elintéztem ezt vagy azt a kötelességemet, az előjegyzést vastagon áthúzom írónnal. Amikor elmúlik egy nap, azt is áthúzom még vastagabban színes írónnal, hogy össze ne tévesszem azokkal a napokkal, melyek még előttem vannak, s bizonyos kaján örömmel küldöm nyugalomba, mindörökre, abban a biztos tudatban, hogy többé nem kell vele vesződnöm. Érdekes, a hét végén mindig elégedettség fog el. Túl vagyok ezen is, gondolom, s letépek a naptár oldalát, a lombos időnek egy elsárgult levelét, beledobom a papírkosárba, hadd hervadjon ott a többi avarral. A hétfőt boldogan köszöntöm, és valamit várok tőle. Hogy mit? Ismét többet éltem egy héttel. Ismét kevesebbet fogok már élni egy héttel. Az érzés bonyolult

és zavaros. Életvágy és halálvágy van benne együtt, rejtélyesen elkeverve. Sírnom kellene, de én mégis örülök.

Shakespeare egy bolondja szájába adja ezeket a sorokat, melyeknél a bölcsek se igen találtak ki bölcsebbet:

*Tíz óra.
Így látni - mondta - hogy halad az élet:
Egy órával ezelőtt még kilenc volt,
Egy óra múlva máris tizenegy lesz
S ekképp mi óráról órára élünk
És óráról órára rothadunk,
Aztán a mese véget ér.*

Pesti Hírlap, 1935. február 24.

EMBER ÉS VILÁG

A VILÁG LEGHOSSZABB EBÉDJE

A kerékpáros fiú, aki a pótkocsi mögött karikázott - hogy, hogy nem - megbillent, fölfordult, s a villamos a gépével együtt tovább vonszolta egy darabig. Szerencsére az ijedelmén kívül egyéb baja nem történt. Legföljebb annyi, hogy összetörtek edényei, melyekben az ebédet vitte valakinek. Az ételek kilocsantak a két sín közé, végigcsöpögtek, elszóródtak az úttesten. Az a bizottság, mely hamarosan megjelent a helyszínen, hogy tanulmányozza a szerencsétlenséget, egy hosszú, vékony piros sávot vett észre, a paradicsomleves nyomát, aztán még hosszabb zöld csíkot, a parajfőzelék nyomát, végül pedig egy meg-megszakadó sárga sávot, a daramorzsa kipontozott nyomát. Ez mint valami piros-zöld-sárga haditérkép tájékoztatta őket. Ami az imént még időbeli jelenség volt, most térbelivé rögződött. Megmérték az ebédet. Körülbelül harmincnégy és fél méter hosszú volt. Csodálkozva állapították meg, hogy ők, akik eddig már sok hosszú ebédet ettek végig, ilyen hosszú ebédet még nem is láttak.

HÁBORÚ ÉS BÉKE

Soha, mióta a világ világ, nem vitatkoztak ennyit háborúról, mint a béke ez éveiben. Az embe-riségnek a szörnyű vérontás után módja volna kissé aludni és pihenni, de nem bír, lidérces álma van, föl-fölriad, még ébren is rémeket lát. Nyilván ez a helyes. A lelkiismerete dolgozik. Svájcban sorozatosan jelennek meg azok a füzetek, melyekben írók, tudósok nyilatkoznak a béke akadályairól. Vajon micsodák ezek? Bojer, a norvég író, abban látja a baj főokát, hogy nincsenek általánosan elismert törvénytábláink, s még mindig nem tudtuk eldönteni köz-megelégedésre, hogy mi a jó és mi a rossz. Maurois, a francia író, egy új enciklopédia meg-alkotását sürgeti, melyben a rosszul fogalmazott szavakat újra meghatározzuk, és ezzel leálcázzuk azokat az ürességeket, melyeket eddig takartak. Aldous Huxley, az angol író, rámutat a vak gyűlölködéssre, melyben most a népek szellemi gyönyörűségüket, kielégülé-süket, erkölcsi önigazolásukat találják, de véleménye szerint ezt nem lehet máról holnapra megszüntetni. Hivatkozik arra, hogy mikor a vadak között tüzzel-vassal megakadályozták a kárhuzatos babonák terjedését, és eltörölték kezdetleges, nekünk merőben érthetetlen, ostoba szokásaikat, akkor a törzsek hamarosan elzüllöttek, és kipusztultak. A babonák helyett inkább pótszerekre volna szükség, olyan módszerekre, melyekben a népek a bennük lakozó ösztönü-ket átszellemesíthetik és kiélhetik. Huizinga és Waelder Robert azt hiszi, hogy csak az egyének belső, gyökeres megváltozásában kereshető a megoldás, abban, hogy az emberek romboló vágya valami más tárgyat és alkalmat kap, de a tömegőrület sommás elszigetelése, a *sterilisatio magna* nem lehetséges. Amint látjuk, ezek az előkelő szellemek nem állnak elő holmi kész, gyakorlati tervekkel, csak távoli reménységekkel, s egyáltalán nem hirdetik, hogy angyalok és bárányok között élünk. Ez természetes is. Az igazi békebarát, aki felelősége tudatában van, figyelmeztet a veszedelmekre, mint az a szülő, aki első ízben engedi ki kisgyermekét az utcára, és nem hiteti el vele azt, hogy a száguldó gépkocsiktól nem kell tartania. Aki másként cselekszik, és kegyeletes, szemfórgató szólamokkal ítéli meg ezt a kérdést, az rosszabb a háború hiénáinál is, az csak a béke madarásza, aki a béke galambját a maga kis pecsenyéjéül akarja megsütni.

A BÖLCS SZAVA

Ezt mondta:

Mielőtt nem voltam, nem akartam lenni, és vagyok. Most pedig, hogy élek, nem akarok meghalni, és meg fogok halni. De mi történhetik velem? Ebben a pillanatban még élek. Ez több a semminél, a legnagyobb jó. Aztán meghalok, öntudatom kilobban, s minthogy mindent ezzel veszek észre, bizonyára azt a semmit se veszem majd észre. Az én ügyem mindenképpen a legnagyobb rendben van.

Pesti Hírlap, 1935. március 3.

AZ EZERSZEMŰ CÉZÁR

Fiatal színésznővel ülök fönn a színészpáholyan. A közeljövőben fog föllépni először nagy színpadon. Azért jött ide, hogy szoktassa magát a környezethez, ahol majd döntő harcait vívja meg. Nem a darabot figyeli, hanem a nézőteret, a közönséget. Számára ott zajlik le az igazi dráma. Lámpaláza van. Valamint a láz is akkor legfájdalmasabb, amikor még nem tört ki, csak bujkál bennünk, szagatva ízületeinket, szikkasztva csontjainkat, ólomnehézzé téve fejünket, azonképpen a lámpaláz is ebben a lappangó alakjában a leggyötrelmesebb. Arca fehér, szemében negyvenfokos önkívület izzik. Odahajlok hozzá, és így vigasztalom:

- Ne féljen. Nézzük meg együtt, hogy mitől fél. Ezekről a fejektől talán? Csakugyan mennyi fej. Ha levágnák, s indián módra egymásra raknák a koponyákat, a gúla nyilván a mennyezet csilláráig is fölérne. Mindenféle fejek. Labdafejek, görögdinnyefejek, sárgadinnyefejek, kókuszdiófejek, de leginkább jóindulatú, rokonszenves tökfek. Ezekben agyvelő van, a sörteszerű, sárkefeszzerű, lábtörlőszerű, csirketollszerű, piheszerű hajak alatt valami fehérszürke, langyos harminchét fokos nyák, mely gondolkozik azon, amit lát és hall. Igaz, arcuk is van. De a néző arca buta. Föltétlenül buta és bárgyú. Ez mindenkire áll, kivétel nélkül. Reám is áll, amennyiben nem magát szemlélem, mint most, hanem a színpadot. Amint a néző fölemeli fejét, és arcát odatartja a színpad felé, oly gyermektegen, hogy pofon lehetne csapni, jobbról is, balról is, konok ostobaság nyilatkozik meg rajta, kotnyeles fontoskodás, angyali tájékozatlanság, s nevetőingeremet úgy csiklandozza, hogy elkacagom magam. Ilyen elmés gondolatokat látok az arcokon: *ejnye; mi lesz?; no most; kis hamis; ojjé; hallatlan*. Minden arc meghízik a kíváncsiságtól, a sovány is. Minden ormány elfitul, fölpiszlul a figyelemtől, még a görbe orr is, a sasorr is, a karvalyorr is. Fönn, az orrtő körül kirajzolódik a szigorú omegaránc, de különben a hús petyhüdt, a vonások lottyadtak, mert az emberek, érezve, hogy nem törődik velük senki, nem alakoskodnak, nem öltik föl azt a tükörkifejezést, melyet még akkor se tesznek le, amikor egészen egyedül vannak. Csak az alvó arcok lehetnek ilyenek, sötétben, hogy senki se kémleli őket. Most azonban erre a népes társaságra, mely együtt a tömeg képzeletálmát alussza, világozottság derül. Nini, köztük egy igazi alvó is van, ott a negyedik sor végén, jobbra. Egy kövér úr a mázsás feje után hajol, mely folyton előre vonja törzsét. Szegény, minden pillanatban bele akar zuhanni az alvás jótékony örvényébe, de tartva attól a balítélettől, hogy a színházban nem illik aludni, minden pillanatban fölriad. Ilyen az ezerszemű Cézár, közelről. Külön-külön a szem is nevetséges. Mihelyt figyel, elveszti varázsát, becsületesen-bamba lesz. Isteni nőszemek, boszorkányos leányszemek olyanok, mint az üvegajtók kék vagy barna ablakocskái. Kitárulkoznak a csodára, be akarnak valamit fogadni. A férfiak szeme meg éppen rettenetes. Kerek hajóablakok, kipuffadó kertigolyók vagy lapos szörnyűségek. Leginkább két tükörtojáshoz hasonlítanak egy zsiros rostélyoson. Ha sírnak, és itatják az egereket, akkor még szörnyűbbek. Zsebkendők röppennek elő, a szemek kivörösödnek, mint a temetésen. Minthogy ezren felül ülnek itt, eddig vagy másfél liter meleg, sós vizet locsolhattak el. Szeretnék lekiabálni hozzájuk, hogy nem igaz az egész, de ők rám se hederítenek. Most meg nevetnek. Jaj, a nevetés százféle hangja, ezerféle fintora. A kuncogás, vihogás, nyihározás, ökreendezés, röhögés skálája. Ez a kacaj úgy bugyog ki ennek a fruskának száján-orrán, mint a szódavíz. Micsoda köpködése és okádása a jókedvnek. Micsoda sipolás és sivalkodás. Micsoda cincogás és vinnyogás. Malacvisítás és disznóröfögés, galambturbékolás és kígyósziszegés. A derű nyávogása, a vidámság tüsszögése, a humor náthája. Vigyori szájak fülüg futnak, s hápognak, levegőért kapkodnak. Görcs szorítja a torkot. Mindjárt következik a gutaütés. Belevörösödnek, mint az, akinek egész halkán valami illetlenséget súgnak a fülébe, vagy az akasztott ember, a kivégzés első pillanatában. Aztán milyen kíváncsiak. Nem lohad a kíváncsiságuk,

amely utcán, úri társaságban tapintatlanság, ha csak egy pillanatra is fölébred. Itt ezt ki lehet teregetni, hiszen mindenki egyformán kíváncsi. Mondja, azt, aki egy kulcslyukon kukucskál, és hallgatózik néhány másodpercig, meg tudja vetni, és őket, akik már két és fél óra óta ugyan-
ezt művelik, nem tudja megvetni? Azt hiszi, hogy ez a kandiság nemesebb? Vagy azt hiszi, hogy ha egymásra hordanak ennyi közepszerűséget, amely magában egy hajítófát sem ér, abból valami nagyszerű és fönséges lesz? Nem, kedvesem, ne féljen az ezerszemű Cézártól. Inkább tőlem féljen, aki majd bírálatot írok magáról. Én vagyok a kétszemű Cézár.

Pesti Hírlap, 1935. március 3.

TEREFERE

Tapasztalt barátunk így oktatott bennünket.

Sokféleképpen lehet udvarolni a nőknek. Elsősorban úgy, hogy közöljük velük a szerelmünket. Ez a legközvetlenebb módszer, bár nem mindig célravezető.

Toggenburg lovag például egész életében hallgatott, némán követte várkisasszonyát, s egy reggel holtan találták ablaka előtt, úgy, hogy üveges szemével, utolsó pillantásával is elérhetetlen eszményképére meredt, és holtában mintegy az örökkévaló szerelem szobrává magasztosult.

Ez a módszer ma már kissé regényes, s idejét múlta. De még mindig akadnak olyanok, akik mellette kardoskodnak. Szerintük ennek is megvan a maga tagadhatatlan előnye.

Ha a régimódi költőket nem hallgatták meg, és visszaküldték levelüket, akkor cselhez folyamodtak, versekben öntötték ki szívüket, s olvasóikkal - a tanárokkal, az öregkisasszonyokkal és a sajtkereskedőkkel - külön-külön tudatták azt a titkot, amelyet nem súghattak az imádott hölgy fülébe.

Így gyakran megtörtént, hogy ez legutoljára értesült, milyen viharokat támasztott egy lélekben, akkor, amikor már mindenki tudta ezt, s az egykori kedves, mint élemedett matróna, mint irodalomtörténeti múmia tipegett el görcsös botjára görnyedve egy kései és merőben jelképes találkára, a költő szobrának a leleplezésére. Ez a módszer egyáltalán nem ajánlható.

Sokkal inkább ajánlható a kis és nagy ajándékok küldözgetése, mely meglepetést kelt, s nemzetközi nyelven fejezi ki figyelmünket, hódolatunkat. Ezt a nyelvet a nők - az ő csodálatos és megmagyarázhatatlan ösztönükkel - egyformán megértik az egész világon.

Az indus *Kámaszutra* s a latin *Ars amandi*, Ovidius remeke, határozottan az ajándékok mellett foglal állást. Goethe is ezt tanácsolja Faustnak Mephistopheles által, aki, mint ördög, szakértő ilyen ügyekben.

Egy ajándékra sohase lehet azt mondani, hogy „üres szólam”. Az ajándék tett. Ha pedig az ajándék egy ötvenezer pengős betétkönyv, egy villa vagy egy nagyobbacska földbirtok, akkor nem is tett, hanem hőstett.

Az, akiről most beszélni akarok nektek, szintén az ajándékozás híve. De szegény. Olyan szegény, hogy az állandóan föl-föllobbanó szerelménél csak a szegénysége nagyobb.

Mit tesz tehát? Hallgassátok meg. Az ő módszere valóban eredeti. Egyszer, amikor majd vénkoromban tankönyvet írok a szerelemről, föltétlenül külön fejezetet szentelek neki.

Ő többnyire virágokat küld. De nem úgy, mint ti, akik betelefonoztok vagy bementek egy virágkereskedésbe, megrendeltek néhány gizgast vagy salátát, átköttetitek valami aranyszalaggal, kifizetitek, és névjegyetekkel eljuttatjátok rendeltetési helyére. Ez csakugyan lelketlen, gyári áru. Olyan unalmas, mint egy iskolás vers, olyan nevetséges, mint az a levél, melyet a szerelmi levelezőből írnak ki.

Az én fiatal ismerősöm egyéni, elmés, drámai.

Becsönget a hordárja a kedves lakására, s a névjegyével átnyújt neki egyetlen szál szegfűt. Tíz perc múlva ugyanaz a hordár ismét becsönget, és átnyújt egy másik szegfűt. Tíz perc múlva a harmadikat hozza. Megint tíz perc múlva a negyediket, megint tíz perc múlva az ötödiket, megint tíz perc múlva a hatodikat. Rendszerint harminc szál szegfűt küld. Minthogy ezzel a

módszerrel egy óra alatt csak hat szál szegfű kézbesíthető, öt egész óráig foglalkoztatja a nőt, öt egész óráig tart, amíg ez a sok egyenként érkező virág mintegy akadályokon keresztül a kedves felé liheg, összeilleszkedik, kiteljesedik, s a maga természetes módján csokorra bokrosodik.

Úgy hallom, hogy ez a módszer általában tetszik. Sok gyöngédség van benne. Olyan, mintha minden szál virágot a küldő maga tépne a mezőről. Ilyen csokor többet ér egy virágoskertnél. Üzemköltése csekély. A szegfű, a névjegy, a hordár olcsó.

Más ötletei is vannak.

A nő pont délben egy csöpp ezüstkanalat kap. Nem tudja mire vélni. Egynegyed egykor megérkezik egy kávésfindzsa alja. Fél egykor maga a findzsa. Háromnegyed egykor egy kockacukor, egykor a másik kockacukor, egynegyed kettőkor a harmadik, s fél kettőkor, amikor a nő már az ebédje végére ért, megjelenik a szomszédos étterem szakácsa, fehér sapkában, s a párolgó, vörösréz edényből a findzsába tölti a frissen főzött, forró törökfeketét. Ez a téli ötlet. Nyáron ugyanezt lehet csinálni a fagyalattal.

Nem folytatom tovább. Csak még annyit, hogy minden kornak megvan a maga ízlése. Úgy látszik, ez az ízlés 1935-ben. Nem érzelmes: tréfás, nem művészi: bűvészi. Erősen moziszerű. Azokra a rajzokra emlékeztet, melyek a mozi vásznán a szemünk láttára születnek meg.

Egyébként óriási sikere van vele. Legalábbis neki. Próbáljátok meg talán ti is.

Pesti Hírlap, 1935. március 17.

EMBER ÉS VILÁG

UTÓKOR

Irigylem azokat, akik lázasan, gyermeteg lélekkel tudnak hinni az utókorban. Ezek a jövő díszpolgárai. Ezek az irodalom koplalói és remetéi, akik az ismeretlenség siralomvölgyében egyelőre ágyrajárnak, de valamikor majd a dicsőség mennyországába jutnak, ott ragyogó termekben, központi fűtésnél melegszenek, babérleveleket kevernek burgonyafőzelékükbe, s mindenki *Mester*-nek nevezi őket. Az utókor a hírnév másvilága.

Velük semmi rossz se történhet. Úgy jönnek-mennek ebben a gyatra jelenben, mint valami átjáróházban. Ha valaki azt mondja nekik: *tökfilkó*, megvetően mosolyognak. Tudják, hogy az elsőből lesznek az utolsók, az utolsókból az első, s ezért a sértésért feltétlenül megkapják egykor a *lángész* címet és jelleget attól a nagylelkű, igaztevő és bölcs jövőtől, melyet folytonosan várnak. A gazdag tehetség, aki most érzéseinek, gondolatainak, ötleteinek aranyában dúskál, s elismerő tanulmányok bársonyruhájában pöffeszkedik, el fog kárhozni, s helyette az irodalom szegény Lázárjai üdvözülnek, akik most kiadatlan kézírataikba burkolózva dideregnek.

Nagyon meghatók ők. Csak egyet nem értek. Vajon sohase gondolnak arra, hogy már ismerik az utókort? A jelen a múlt utókora, amint a jövő majd a jelen utókora lesz. Nem látják-e, hogy ez a jelen mindig csak önmagával van elfoglalva, s éppoly keveset törődik a múlttal, mint majd a jövő a jelennel? Aztán, ha annyira lenézik a jelent, mely csakugyan sekélyes és ostoba, felületes és igazságtalan is, s ha száz embere közül alig akad egy okos és becsületes, honnan ébred bennük a reménység, hogy amikor majd ez a jelen hirtelen, máról holnapra átbillen az utókorba - abban a pillanatban, amikor ők lehunyják szemüket -, egyszerre önzetlenné válik, az arány is egyszerre megváltozik, és száz embere közül egyszerre kilencvenkilenc lesz az okos és becsületes, s csak egy marad buta, erkölcstelen és közönyös? Számításuk merőben rejtélyes.

Félek, hogy szegény halottak vagy halhatatlanok, ott lenn a sírban csak ügyel-bajjal tudnak távbeszélő-összeköttetést teremteni velünk. Ha pedig ez sikerülne, akkor a mindenkori utókorban, a mindenkori jelennek rejtélyes központja nyilván ezt felelné nekik:

- Mással beszél.

MESE A ZÖLD DISZNÓRÓL

Gyermekkoromban természetesen engem is áltattak ezzel az együgyű csalimesével.

Amikor dajkám lefektetett, ágyam mellé ült, s ezt kérdezte:

- Meséljek a zöld disznóról?

Én, minthogy akkoriban még semmi súlyosabb erkölcsi aggályom nem lehetett a zöld disznó vagy bármilyen egyéb disznó ellen, lelkesen szóltam:

- Mesélj.

De a dajka, aki ismerte ennek a csacsi játéknak ingerkedő csattanóját, szavamba vágott:

- Nem azt mondtam, hogy *mesélj*, hanem: *Meséljek a zöld disznóról?*

Aztán elhallgatott.

Újra unszoltam a tétovázó mesemondót, s az újra csak ezt felelte. Semmi kérésre-könyörgésre nem puhult meg. Nem is mesélt nekem a zöld disznóról soha semmit.

Közben azonban zaklatott képzeletem már látta a zöld disznót. Zöld mező közepén állott, smaragdból faragott lábán, smaragdból faragott testtel, smaragdból faragott, rengő hájjal, fején valamivel halványabb smaragdkoronával, s a mesék varázsfényétől úgy tündökölt, mintha belülről millió és millió apró villanylámpa világította volna át. Szeme rubinból volt. Az a sár, melyet orrával turkált, a gyémánthoz hasonlított. Halkan rőfögött, csupa csiklandós tanulságot, oly édeset-pajkosat, mint egy Mozart-scherzo.

Meg voltam győződve, hogy ez a legszebb mese, melyet földi halandó hallhat, s a többi, melyet közölnek velem, fakó, unalmas, hajítófát sem ér. Talán innen van, hogy hamarosan ráuntam a mesékre. Nem is hittem később senkinek. Sem az embereknek, sem a disznóknak.

Sajnos, sohase sikerült megtudnom, mi történt a továbbiakban a zöld disznóval, mert a mesének vége lett, minekelőtte voltaképp elkezdődött volna. Amikor felcseperedtem, mindenütt érdeklődtem utána, de senki se volt képes választ adni. Kutakodtam külföldi ismerettárakban is. Azok sem emlegették. Leveleket írogattam ide-oda, francia, amerikai barátjaimnak, akik a folklórral foglalkoznak, a népmesékkal és népmondákkal. Ők is ezt felelték: „A címzett ismeretlen.”

Ha számba veszem különböző, kisebb és nagyobb csalódásaimat, melyek életem során értek, ez is ott szerepel, mint nem jelentéktelen tehertétel, a lajstrom legelején. Még ma is gyakran gondolok a rendkívüli sertésre, melynek nem ülhettem meg disznótorát. Valahányszor kártyát látok, vagy sertéskarajt eszem, eszembe jut a zöld disznó, mely létem hajnalán azt az udvariatlanságot követte el velem, hogy felkeltette zsenge kíváncsiságomat, anélkül hogy csak némileg is csillapította volna.

Ebbe ma este se tudok belenyugodni. Nem érdekel immár, hogy a politikában vannak-e jel-szavak, és az sem, hogy valaki milyen nemzetközi díjat vagy hány évi fegyházat kap irodalmi érdemeiért. De a zöld disznó elintézetlen ügye annyi év múltán még mindig élénken érdekel.

Meg kellene írni egyszer igazi, hiteles történetét. Ezzel valóban emberi kötelességet teljesítenének. Ötletnek se volna rossz. Üzletnek pedig - úgy vélem - ragyogó. Gondolják meg, hogy legalább tizennégymillió ember él a föld hátán, akit velem együtt annak idején rútul becsaptak vele. Ezek valamennyien megvásárolnák a könyvet, s lázasan olvasnák a zöld disznóról szóló mesét.

Csak hogy van-e olyan tehetség, aki ennyi felcsigázott várakozást ki tudna elégíteni? Azt hiszem, ilyen nagy író nincs is a világon.

Pesti Hírlap, 1935. március 17.

KÜLÖNVÉLEMÉNYEK

KÉRDÉSEK

Miért nem ismeritek el azt a szomorú tényt, hogy a földön - jobb híján - mindig az erő szabályozta az életet, s az teremtett törvényt, erkölcsöt? Miért tiltakoztok az erő ellen úgy, hogy fogatokat vicsorítjátok rá, s öklötöket rázzátok, ti békés lelkek? Miért nem meritek elismerni egyszer, ahogy felnőttekhez illik, hogy ti is csak emberek vagytok, s miért nem meritek vállalni nyíltan, becsületesen, alázatosan ennek minden következményét? Miért fogadjátok el suttymban azt az oltalmat, melyet az erő nyújt nektek, amikor megvédelmezi otthontokat a rablók és betörők ellen, s miért mutattok az erőnek mégis fűgét valami hideg-lelős rémülettel, mint a rablók és betörők elfogulatlan, fennkölt szósólói? Miért áztatjátok magatokat azzal, hogy csak a testi erő könyörtelen, de a szellemi erő, az könyörületes? Miért nem látjátok be, hogy ha a díjbirkózó utolsó érve mindig az volt: „te gyöngé”, az értelem utolsó érve is mindig az volt és az lesz: „Te buta”? Miért rejtitek véka alá azt az ősi igazságot, hogy az izom és az ész egyaránt rombolva teremt, végiggázolva azon, ami hitványabb nála, s ebben egyáltalán nem különbözik a képromboló hódító és az a szobrász, aki különb szobrot farag, mint a társa? Miért követelitek végül, hogy a veletek való vitában érvként fogadjuk el délibábjaitokat, meghamisítsuk emberismeretünket, letagadjuk meggyőződésünket, s pusztán irántatok való irgalomból egy csöppet ostobábbak legyünk, mint amilyenek vagyunk? Miért, miért, miért?

LÁNGÉSZ ÉS KÖZÉPSZERŰSÉG

Lombroso azt hirdette, hogy a lángész legközelebbi atyafia az örült. Ez a regényes fölfogás annak idején mélyen belegyökerezett a köztudatba, s azóta állandóan hódít. Ha valamit nem tudunk megmagyarázni, akkor az ellentétek csattanó példájával állunk elő. A nagyon hideg vas megsüti ujjunkat. Sötétben nem látunk, de a túlon túl erős fény már elkápráztat és megvakít. Akinek sok esze van, az fölöttébb hasonlít ahhoz, akinek semmi esze sincsen. De a valóság bonyolultabb, összetettebb, mint az ilyen hatásos, rikító elméletek. Mihelyt szemtől szembe láthatjuk az alkotó lángelmék közvetlen hozzátartozóit, bátyjait és nénjeit, öccseit és hűgait, azokat, akik egy apától és egy anyától származtak, meglepődünk, hogy mennyire azonos anyagból gyúrták őket, s mennyire azonos a testük és a lelkük, a szemük és a véralkatuk színe. Csakhogy, ami abban a széles mesélőkedv, az ezekben a terjengősség, ami abban a képzelőerő, az ezekben a hazugság, ami abban a tömörség, az ezekben a szűkszavúság, ami abban a kitartás, az ezekben a konokság, ami abban a gyengédség, az ezekben a gyengeség. Kísérteties a természet e játéka. Egyikből valami észrevehetetlen csavarintással, áthangolással vagy beállítással remekművet teremt, az egyensúly libegő csodája a lehetetlenség peremén, a többiekből pedig, akik ugyanazokat az elemeket egyesítik magukban, mindössze használható mintáit az életnek. Ne folyamadjunk a kórtanhoz és más kibúvókhoz. Fogalmazzuk meg tapasztalatunkat szerényen, így: a lángésznek mind a valóságban, mind az elméletben édestestvére a középszerűség.

A KIOLVASHATATLAN VERS

Vannak könyvek, melyeket „ki lehet olvasni”. Ha valaki végére ért egy szórakoztató úti regénynek, nyomban kihajítja a vonatablakon. Többé nincs rá szüksége. Mindent tud, amit akart belőle tudni. Oldalai ilyenkor annyira üresek számára, mintha szeme a szó szoros értelmében kiszívta, elfakította volna a fekete sorait, s csak a fehér papír maradt volna meg, mely nem közöl többé semmiféle újat. De némely könyv csakugyan kiolvashatatlan. Különösen az igaz versek azok. Ezekbe jobban beleolvassuk magunkat. Mennél inkább ismerkedünk velük, annál titokzatosabbak. Már tudjuk őket fejből is, de minden alkalommal, hogy elénk kerülnek, új fényben ragyognak föl. Elolvassuk ezerszer, s legközelebb, ezeregyedszer, az *Ezeregyéjszaka* tündéri varázsát árasztják. Mi lehet ennek az oka? Nyilván az, hogy nem a szövegükben van a tartalom, hanem mögötte. Ezért nem „fogynak el” sohasem. A kontár mindent kifejez, amit érez és gondol, s odadobja nekünk valamennyi szavát. A művész sejtet, s szókincese gazdagságából éppen csak jelképül szerepeltet valamit. Ennélfogva az olvasó tevékeny-alkotó munkatársává válik. A költészetben mindig a háttér számít, egy érzés és gondolatvilág rejtetten ható delejessége, az a láthatatlan, dúsan fölszerelt és kimeríthetetlen „mögöttes ország-rész”, melynek a betű csak afféle előretolt katonája.

Pesti Hírlap, 1935. március 28.

KÉPEK A KÉPEKRŐL

Minap egy társaságban azzal szórakoztunk, hogy kinek-kinek meg kellett említeni azt az öt képet, mely először jut eszébe, azt az öt remekművű festményt, mely nyilván maradandó nyomot hagyott életében. De a tetejében beszélni is kellett róluk, szakkifejezések nélkül, tehát szavakkal kellett képet festeni a képekről.

Nem kis feladat ez. Arra a területre érkeztünk, ahol a művészetek határmezsgyéjén állandó a határvillongás. Lehet-e reneszánsz palotát elfütyülni? Lehet-e táncmozdulatokkal jellemezni egy tájképet? Lehet-e egy szobrot megzenésíteni? Lehet-e egy költeményből házat építeni? Lehet-e néhány festékfoltot regénnyé változtatni?

Mindezt már megkísérelték, több-kevesebb sikerrel. Egyik művészet utánozni próbálta a másikat, úgy, hogy a maga eszközeivel kiegészítette, pótolta, tódította, amit máshonnan kapott. Természetesen valamennyien zavarban voltunk. Ecsetet szerettünk volna ragadni, a kontár tudásunkkal vászonra vetíteni azt, ami bennünk él. Ez azonban tilos volt. Ennélfogva dadogtunk. Én körülbelül így dadogtam:

- Mindenekelőtt Vermeer van Delft *Leányfő*-jére gondolok, melyet utóbb láttam a hágai képtárban. Ez a kép sárga, háttére fekete. De a fő benyomás mégis a sárga, a ruha tompa sárgája, a fejkendő halványabb, kopottabb sárgája, s abból emelkedik ki a kék sapka, a nyugodt leányarc, mely előreforduló szemmel tekint reánk a múlt időből, valami végtelen nyugalommal, a nagy fekete szemével, a kissé kinyílt, kettéhasadt piros szájával, a mosoly határán, de mégse mosolyogva, tisztán, egyszerűen, egészségesen, egyáltalán nem „kedvesen”, hanem az élet komolyságával s a valóság megdönthetetlen szilárdságával. Varázsa, mely most is itt lüktet agyvelőmben és idegrendszeremben, talán annyi, hogy az egész esetlegesnek rémlik, de mégsem az. Aztán Theotokopoluszra emlékezem, akit a spanyolok El Grecónak neveznek, az ő *Mater dolorosa*-jára, a müncheni képtár fájdalmas anyájára. Hideg, sötétzöld palástjában benne van minden szépség, melyet a természet valaha összekevert erdők, tengerszemek, sziklák zöldségében. Fagyos kép ez, szinte didergő. Fátyola a kékes jégkéreghez hasonlít. Arca keskeny, orra hosszúkás, ferde tengelyű szemei felemások, csak lenn, az imára kulcsolt kezek nagyok, arányosak, áhítatosak, s az ellentét erejénél fogva jelentősen világítóak. Hétköznapian fenséges Madonna ez, a szentképek minden beállítottsága nélkül. Nem csodálkoznék, ha az újpesti villamosban találkoznék vele. Holbein *VIII. Henrik*-e is felejthetetlen élményem a római Borghese-képtárból; ez a négyszögletes titáni test a tapintható érzékiségében; ez a zsírpárnákkal bélelt, hájtömegektől duzzadó, láncokkal, pántokkal, rubinnal, zafírral felcícomázott négyszögletes mellkas, mely akkora, hogy járkálni lehetne rajta, tombolni és tornajátékokat rendezni; ez a két négyszögletes kar, mely barna brokátoktól puffad; ez a négyszögletes arc a barna bajszával, a barna szakállával és sötétbarna szemével, melyben elszánt és öntudatos élvezetvágy van, rejtélyesen és megfejthetetlenül a máglyák visszaverődő fényével; ez az egész ember, Luther és a pápa ellensége, ifjak és nők, feleségek és barátok hóhérolója; ez a shakespeare-i hőssel egyivású festői jellem; ez a „darab szalonna aranyba foglalva”; ez a diadalmas hús és konok életakarát; ez a felséges sertés, aki olyan történelmi disznótort rendez, melynek áldozatai a felebarátjai; ez a kép, mely egyben a legmélyebb hódolat és a leglázázóbb felségsértés. Degas *Balettenekar*-át is felhozom, mellyel a frankfurti képtárban ismerkedtem meg; lenn a három zenészt, a két barna fiatal s a harmadikat, a meghatóan ösztet, a hegedűk szelíd nyakára hajolva; fenn pedig a táncosnőket, mint egy zenei kikeletet, fehér ruhában, rózsaszín koszorúkkal, a vízzöld fák háttérében. Utoljára hagyom Cézanne festményét, a párizsi Louvre-ból, az *Őszi virágok*-at, abban az örökkévaló kék

kancsóban, a rózsaszínt, a fehéret, a sárgát és lilát, a targallyakkal; azokat a virágokat, melyeket a művész oly sokáig tanulmányozott, hogy közben elhervadtak, mintha modelljei, akiket fiataalkorukban kezdett volna festeni, megöregedtek és összeráncosodtak volna, úgy, hogy mesterséges virágokat kellett készítenie viaszból, és azokat figyelte fürkészhöz, nem ernyedő bizalmatlansággal, hogy ne csak afféle szétcsepegő, regényes csendéletet lásson, hanem belehatoljon a szirmok és a levelek leglényegébe, az isteni és mámorító valóságba. Igen, barátaim, ezek az úgynevezett „el nem hervadó virágok”.

Így beszéltünk, hebegtünk, ötöltünk-hatoltunk mindnyájan. Majd elfogott bennünket valami ámulat. Egyszerre azt éreztük, hogy olyan kincseket hordozunk lelkünkben, melyekről eddig nem is tudtunk. Néhány festékpacca, néhány vászonrongy a világ különböző tájain szervesen és önállóan éli bennünk a maga egyéni életét. Ezeket a színeket akkor is látjuk, ha már régen megvakultunk, amint Bachot akkor is halljuk, ha már régen megsiketültünk, s csak öntudatunk végleges kilobbanásával szűnnek meg. Amikor a játék után megsimogattuk káprázó homlokunkat, úgy tetszett, hogy koponyánk színes kolibrik kalitkája.

Pesti Hírlap, 1935. március 31.

TAVASZI MUZSIKA

Amikor utoljára jártam itt, olyan volt az erdő, mint egy hálószoza.

Lefekvő neszeket hallottam, sóhajokat, köhécselést. A bokrok már mélyen aludtak, mint a kisgyermek. Egyenletesen lélegzettek.

Fák oldozgatták aranyszoknyájukat. Ledobták a kiégett gyöpre, a selyem suhogásával. A bükk bíbor királypalástja az avarra zizzent.

Ámulva kérdeztem:

- Mi történt itt?

Varjak, hollók károgták.

- Zárunk, zárunk.

Most megint az erdőn ballagok. Motozást hallok, lázas tevés-vevést, az ébredés zaját.

A patak vidám lármájával torkát öblögeti, száját mossa. Fák öltik föl új jelmezüket. Kócos mogyoróbokrok fészülködnek, kendőzik magukat, a víz tükrére hajolva.

Amerre nézek, mindenütt ezer és ezer kis fülke. Olyan az erdő, mint egy öltöző.

Megint azt kérdezem:

- Mi történik itt?

Sárgarigók felelnek:

- Nyitunk, nyitunk.

Csodálkozom, hogy ebben a súlyos gazdasági válságban még van kedvük játszani, s megjegyzem:

- Titeket nem érdekelnek a világtörténelmi fordulatok, a komolyabb ügyek?

Karban felelnek, kacagva:

- Nem, nem, csak a rügyek, a rügyek.

Előveszem az irónom, jegyzőkönyvem. Tovább vallatom őket.

- A darab címe?

Egyszerre felelik:

- Tavasz.

De a csízek, a pintyek, a kenderikék magasabb hangnemben csipegik:

- Kikelet, kikelet.

Én pedig ebben a hangnemben folytatom.

- Mi a divat?

Éles i-kkel felelnek:

- Virág, virág. Vidám világ. Vivát, vivát.

A cseresznyeafa:

- Fehér fátýolszövet.

A barackfa:

- Bő, rózsaszín szoknya.

A som:

- Egybeszabott, aransárga, díszítés nélkül. Egyetlen harmatcsöpp gyémántjával a vállán.

A tó:

- Áttört, ezüst csillámruha.

A pázsit:

- Fűzöld, fűzöld.

Az ég:

- Marinakék, marinakék.

Ha késő éjszaka kilépek a színházból, s künn holdas éj van, azt hiszem, hogy új előadás kezdődik, s egy másik színházba kerültem.

„Színház után színházba megyünk.”

Kérem, tartson velem.

Mások is úgy megbecsülik a valóságot, amikor fölkelnek páholyukból, s az arcukba csap az utca levegője? Majdnem megölelem az embereket.

Csak a gyermek érezhet ilyen örömet, akit először visznek színházba, mint én, miután elhagyom a színházat. Végre egy igazi kocsis. Végre egy igazi pálinkamérés. Végre egy igazi gázlámpa.

Nézze csak, kibújt a hold.

Azt tartja, hogy kissé magasra akasztották? Én úgy érzem, hogy szakasztott olyan, amilyennek lennie kell.

Puha, könnyes, tavaszi hold, vázlatos, mint a hóvirág. Megint hasonlatokat mondok. Mit tehetek róla? Ami szép, az mindig máshoz hasonlít. Az ég olyan, mint a kék szem, s a kék szem olyan, mint az ég. Csak a seprő hasonlít önmagához. Az jellem, az hasznos tagja a tárgyak társadalmának, az egyéniség, az mindig következetes. Ennélfogva mi is következetesek vagyunk hozzá. Eddig mindenki csak seprőnek nevezte, mert csak seprő.

A holdat millió ember udvarolta körül, s nehéz új bókot mondani rá. Tíz ujjamon felsoroltam, mi minden volt már: 1. citrom, 2. tükör, 3. narancs, 4. hajó, 5. érdemrend, 6. lámpa, 7. gyöngyházgomb, 8. pénz, 9. bohócarc, 10. aranytányér. A tizenegyedikre már nem emlékszem.

De az ezeregyediket elmondhatom.

Nekem zöld, siralmas fénye az X-sugarakat hozza eszembe, melyek röntgentermekben betegek szívét, tüdejét, máját világítják keresztül. Ő mindnyájunkat igaz valónkban láttat. Kinyújtom a kezem, s az áttetsző ködben lehull róla a hús, csak a csont látszik, mely szolgált eddig, s ki tudja, meddig szolgál úgy, húsz évig-e, öt évig, vagy addig sem.

Miért nevezték hazugnak a holdfényt? A napfény a hazug.

Annyi bizonyos, hogy a rendezés gyönyörű. Nem akarok senkit megsérteni, de el kell ismer-
nem, hogy kevés ilyen tavaszi holdat láttam lanyha párák, a fák, az olvatag hegyek háttérében.
Le kell rónom hálámat a csodálatos díszletekért annak, aki nekem színház után is színházat
mutat, melyben el nem kopó kellékek vannak, nem változó szerepek. Ezen az úton is mély-
ségecs bámulatomat fejezem ki az örökkévaló rendezőnek.

Tükör, 1935. április

ÁPRILIS BOLONDJA

1846. március 31-én az *Evening Star* azt a hírt röpítette világgá, hogy másnap az istingtoni mezőgazdasági palota dísztermében nagyszabású szamárkiallítás nyílik meg. Az olvasók és előfizetők, akik már évek hosszú sora óta ismerték újságjuk megbízható hírszolgálatát, április 1-én megjelentek a főnti helyen, de nem találtak ott semmiféle szamárkiallítást. Tanácstalanul meredtek egymásra. Nemsokára megtudták, hogy a szamarak ők maguk, akik könnyelműen bedőltek a szerkesztőség áprilisi tréfájának. A félreértés harsogó hahotában oldódott föl.

Ez hiteles, történelmi tény. Valódiságáról bárki meggyőződhetik, aki föllapozza az *Evening Star* idézett példányát. Mi, akik ma élünk, el se tudjuk hinni. Olyan ez, mintha ma a *Times* arra a tekintélyre támaszkodva, melyet a kormány és a hagyomány biztosít neki, március utolsó napján a világhatalmak teljes megegyezéséről, lefegyverzéséről és a béke végleges megszilárdulásáról értesítene bennünket, és másnap dévaj kedvvel tudatná, hogy az egész csak „jól sikerült áprilisi tréfa volt”.

Ma ilyen rászedés csakugyan elképzelhetetlen. Más idők járnak. A világsajtó megkomolyodott. Túl van léha, diákos kamaszkorán, amikor efféle bohó ötleteket engedett meg magának. Most már egy pillanatra se hiteti el velünk - még egy áprilisi tréfa örvén sem -, hogy szabad reménykednünk, boldognak lennünk, és torkunk szakadtából kacagnunk. Bevallom, hogy ezt sajnálom. Bevallom, hogy a régi, szervezetlen, regényesen hányaveti világsajtót, mely ilyen csínyekre is ráért, titokban kissé bámulom. Bevallom azt is, hogy az istingtoni szamárkiallításról való ugratást a maga éretlenségében is méltányolom, mert nagyképűség nélküli és emberi, mindenesetre épületesebb és veszélytelenebb, mint az az ugratás, hogy az emberiség egy része holnap vagy holnapután, de belátható időn belül szőröstül-bőröstül föl fogja falni a másik részét.

Emlékezem, milyen mámor és fölszabadulás fogott el, amikor először jártam áprilist. Valaki azt közölte velem az iskolában, a tízperces szünetben, hogy tintás a fülem. Mi se tetszett valószínűbbnek. Egy első elemisnek, aki a betűvetést tanulja, természetesen tintás nemcsak az ujja és a csuklója, hanem a tarkója és a bokája is. Ennélfogva a füle is tintás lehet. Tüstént megnéztem fülemet egy ablaküvegen. Nyálaztam, dörzsöltem, mosogattam. Nem volt rajta folt. Ekkor ébredtem arra a megismerésre, hogy bolonddá tartottak, de ezen nem bosszankodtam, inkább örültem neki. Egyszerre a lehetőségek tündérvilága nyílt meg előttem. Belekaroltam egy iskolatársamba, aki gyanútlanul ténfergett a folyosón, s azzal a szűz és becsületes ötlettelenséggel, mely hatéves lelkünket jellemzi, értésére adtam, hogy az ő füle szintén tintás, ő is elhitte. A tréfa járványként terjedt. A felnőttek elnézően mosolyogtak rajta. Isteninek éreztem, hogy a hosszú, sűrű, sivar évnek van egy napja, egyetlen szeles, fellegetes és verőfényes napja, amikor a valóság és képzelet, a tények rendszere és az ábránd, az igazmondás és hazugság büntetlenül érintkezhet egymással, s a határsértéseket nem torolja meg senki, sőt mindenki részt vesz bennük, hogy mennél nagyobb legyen a zűrzavar. Ezen a napon vidéken a pesztonkát, aki imént került föl a tanyáról, patikába szalasztottuk a tengeri herkentyű billentyűjéért és olyan botért, amelynek csak egy vége van, Budapesten pedig szakadatlanul csörömpölt az állami sójövédék és elmekórházak telefonja, hogy a becsapottak onnan tudhassák meg jövődjük titkát. Ajándékokat is küldözgettek, ezüstpapírba csomagolt rothadó burgonyát, penészes salátát és döglött egeret. Ponciustól Pilátusig rohant mindenki, merőben céltalanul. De ez az ide-oda futkosás nem jelképe-e a mi komoly törtetésünknek, mely éppily értelmetlen és esztelen, s ezek az ajándékok nem világítanak-e rá arra, ami különben érték a szemünkben s valójában nem sokkal többet ér, mint a rothadt burgonya, a penészes saláta és a döglött eger?

Akárhogy forgatom a kérdést, nem tudom teljesen elítélni április elsejét. Kell egy nap, amikor mindenüvé kitűzhetjük a bolondság rózsaszín lobogóját. Ha tőlem függne, április elsejét hivatalos ünnepül iktatnám a naptárba, a bolondok újévüül. Ekkor huszonnégy óráig trónra ültetném a bambaságot, letaszítanám trónjáról az okosságot, mely oly sokáig bitorolta helyét, már csak azért is, hogy megtanítsam az emberiséget az egyetlen bölcsességre, a dolgok viszonylagos voltára. A színházakban díszelőadás keretében, fölemelt helyárrakkal adatnám elő az év legrosszabb darabjait, azoknak a titkos drámaíróknak a munkáit, akiket Shakespeare miatt méltán mellőztek; kinyomtatnám a papírkosarak szemetjét, s kitűnő színészeinkkel szavaltatnám el a pudvás verseket, melyeket az izzadó szorgalom és erőfeszítés valaha megteremtett. Mindössze attól félek, hogy egy nap kevés volna erre a célra. Minden hónapban elkelne egy bolond nap, minden évben elkelne egy bolond hét, minden évtizedben elkelne egy bolond esztendő. A XVI. századtól kezdve dívik az áprilisjáratás. Állítólag IX. Károly francia király első naptárújítása támasztotta ezt a boldog zűrzavart, aki 1564-ben kihirdette, hogy az év nem április elsején kezdődik, mint addig, hanem január elsején, s az újévi ajándékok és szerencsekívánatok nem tavasszal küldendőek, hanem télen. Érzésem szerint azonban a szokás sokkal mélyebben gyökerezik, az emberi természet mélyében. Nyilván maga a tavasz inceleg velünk ilyenkor, az csiklandozza, bujtogatja, bizsergeti vérünket, a tavaszi nedvek ifjú feszülése és lüktetése, mely ebben az időben - a napéjegyenlőség idején - Indiában is hasonló bohóságokat művel. Nincs mit szégyellnünk. Azzal, hogy követjük ősi ösztönünket, senkinek sem ártunk. Aki ma április bolondja, annak még nem fejeződött be a pályája. Előtte úgyszólván korlátlan a jövő. Azon a számárlajtorján, melyen a hivatalnokok a haladó évekkkel egyre magasabb fokra és fizetési osztályba hágnak, az április bolondja is tovább juthat, s - amint a mondás ígéri - májusban esetleg már számár is lehet belőle. Mindez pedig méltányos és megnyugtató.

Színházi Élet, 1935. április 7.

TANULMÁNYFŐ

Egyszer valami baj volt a fiával, emlékezem. Éjszaka titkosrendőrök jöttek érte, bevitték, le is tartóztatták. Háromhónapi vizsgálati fogság után szabadlára helyezték. Az ügy valahogy tisztázódott. Azóta a fiú ott él az apjánál. Allása nincs, de igénytelen, szerény fiatalember - már huszonhárom éves -, nem sok vizet zavar. Hallgat és mosolyog. Könyvekkel szokott járkálni. Közterekben, utcapadokon olvasgat.

Aztán egyszer a leányával is volt valami baj. Az évekkel ezelőtt férjhez ment. Lármás lagzit csaptak. Itt a szomszédunkban, a kis budai házban egész éjszaka cincogott a cigányzene, táncoztak, mulattak. A nyári hajnalon láttam, amint a menyasszony meg a vőlegény fölvirágozott gépkocsira szállt, s elrobogott valahova. Nemrég a leány sírva jött haza az apjához. Ezt is láttam. Hároméves kisfiát kézen vezette, s bölcsőt tolt maga előtt. Nem is ment vissza többé. Hallottam, hogy elhagyta az ura.

De én most nem rólok akarok beszélni, hanem az apáról.

Özvegyember. Ötvenhét éves. Még nem is egészen öreg. Csöndesen jár-kei közöttünk, ápoltan, mindig csinos, tisztaruhában. Szükséget sem igen láthat. Az övé ez a kis budai ház. Van valami félretett pénze, nyugdíja. Abból éldegél ő, a fia, a leánya meg a két unokája.

Régóta ismerem. Legalább eddig azt hittem, hogy ismerem. Át-átjár hozzám, elbeszélgetni. Leül velem szemben a karosszékbe.

- Hát hogy-mint töltöttétek a karácsonyi ünnepeket? - kérdezi karácsony hetében.

Húsvétkor, pünkösdkor pedig azt kérdezi, hogy milyen húsvétunk, milyen pünkösdünk volt.

Amikor ümmögök valamit, és bólintok, ő is elbeszéli, hogy az ünnepeket csöndesen, családi körben töltötték. Aztán egy szivart vesz elő, levágja a végét, belefúj, rágyújt, lassan szívja, utánabámul a füstfelhőnek. Sohase panaszkodik. Ha én a magam szenvedélyes modorában dühöngök, s lázadozva szidom ezt a cudar, ostoba, disznó életet, csitítgat, elmosolyodik, majd rövidesen fölkel, kezet nyújt, s ezt mondja:

- No, szervusz.

Múltkor is itt üldögélt nálam, szivarozva. Fönn a mennyezetten égett a gömbvillany. Amint fölfelé tekintett, szemüvege megcsillant az éles fényben. Ezt kérdeztem tőle:

- Mondd, miféle szemüveget hordasz te?

- Én? - hebegett. - Rövidlátó vagyok. Miért?

- Add csak ide - kértem.

Levette orra nyergéről, átnyújtotta. A gömbvillany felé tartottam. Ekkor megdöbbsentem.

Ez a szemüveg maszatos volt, piszkos. Eleinte nem is láttam semmit rajta keresztül. Csak később kezdett derengeni homályos üvegén át a fényforrás, de az is oly halványan, tompán, mint téli nap a befagyott, jégvirágos ablakon. Egyik üvege a közepén el volt repedve. Keresztül-kasul apró karcolások szelték át, sűrűn, mint jégpályát a korcsolyakarcolások.

Remegve tartottam kezemben. Arra gondoltam, hogy ezt már évek óta viseli, és nem veszi észre. Arra gondoltam, hogy mennyire nem ismerjük azokat, akik között élünk. Arra gondoltam, hogy micsoda az én kétségbeesésem az övéhez képest.

Másoknak a szemüveg arra szolgál, hogy lássanak. Őneki arra, hogy befalazza szemét, s ne lássa maga körül fiát, leányát, unokáit, a csöndes családi kör reménytelenségét.

- Hiszen tönkreteszed a szemed - feddettem. - Végy újat. Dobd ezt a fenébe.

- Igazad van - mondta, de megint föltette.

Bizony, barátaim. Mindenki úgy segít magán, ahogy tud.

1935. április 11. (?)

KIÁLTÁSOK

Nem bírom tovább.

Nem bírom, hogy minden áldott nap többször megmentsék életemet, s reggelente ünnepélyesen, egy kis hideglelés mosoly kíséretében közölgék velem, hogy éjszaka, míg aludtam, ismét elhárították fejem felől a gázháború veszedelmét, az emberiség végleges megsemmisülését s a földgolyó kettérepedését.

Nem bírom, hogy ezek az ismeretlen tettesek az éjjel leple alatt orvul jótékonykodjanak.

Nem bírom, hogy gyorssegélyt adjanak nekem gondolatokban.

Nem bírom, hogy helyettem álmodjanak lidérces álmokat, s az én fejem fájdítsák meg velük.

Nem bírom, hogy a remény zöld olajágát nyújtsák át vércsekarmaikból.

Nem bírom, hogy sötét fellegekről, fenyegető vérzivatarokról szónokoljanak, ha künn tavaszi verőfény ragyog, jácintok nyílnak, s az embereknek láthatólag kutyabajuk sincs.

Nem bírom ezeknek az avult szóképeknek műkedvelően-bamba használatát.

Nem bírom, hogy ilyen őszintén tárgyaljanak egymással, szemem láttára nyílt tűzhelyen pirítsák a jobb sorsra érdemes emberiséget, mint az angol szakács az ürücombot, s visszakívánom a legtitkosabb diplomáciát, mely békében hagyott bennünket, legalább akkor, amikor béke volt, néha egy-két emberöltőn át is, s csak akkor követelte, hogy megpukkadjunk és fölpuffadjunk, amikor itt volt az ideje.

Nem bírom a lelki lövészárkok ez állandósítását, a kolera és haslövés intézményesítését, a rossz lelkiismeret üldöztetési tébolyát, mely rövid és egyetlen életünk hétköznapijából is poklot teremt.

Nem bírom azt a gondolatot, hogy mindenünkért, amink van, nem Istennek vagy a Természetnek tartozunk hálával, hanem önekik, ezeknek az önzetlen jótevőknek, a világbéke e nemes és szerény, de folyton szereplő apostolainak, akik immár annyian vannak a föld minden pontján, hogy számon se tudjuk tartani őket.

Nem bírom ezt a silány és gyatra bálványozást.

Nem bírom, hogy őket kell imádnunk.

Nem bírom, hogy azt a magánügyet, minden teremtmény időleges jogát, hogy szívem percenként hatvanat ver, s tudóm percenként tizenhatot lélegzik, szigorúan közügynek tekintsék, s az ő kizárólagos érdeküknek.

Nem bírom a főnnhéjázásukat.

Nem bírom a leereszkedésüket és alázatukat sem, hogy olykor szóba elegyednek egy pincérrel és kapussal, tüntetve azzal a meggyőződésükkel, hogy ők is csak olyan emberek, mint az a pincér vagy kapus, holott a pincér és kapus sokkal különb náluk.

Nem bírom a redőkbe vont, borús, keveset sejtető és kifejezéstelen homlokukat.

Nem bírom nevető vagy röhögő arcukat sem, amint egymásra vigyorognak a vonatablakban indulásuk idején, vagy pezsgős lakomákon, döntő tárgyalások után, olyan közvetlenül és igénytelenül, mintha semmit a világon el nem intéztek volna, noha a valóságban semmit a világon nem intéztek el.

Nem bírom tovább.

Pesti Hírlap, 1935. április 14.

TENGEREN

Mi magyarok regényes lények vagyunk. Szeretjük a világot. Ennélfogva a világot látni is szeretnők. Fogunkhoz verünk minden garast, hogy utazhassunk. A diák, a kishivatalnok, a tanítónő egy évig lemond a villamos költséges fényűzéséről, hogy két-három hétig idegen országokban csavaroghasson, s félrerakott összegét egy nábob könnyedségével dobja oda a szálló ügyvezető igazgatójának. Amint takarékoskodunk pénzünkkel, azonképpen pazaroljuk az időnket, fáradságunkat. Bemagolunk mindenféle nyelvtant, hogy a hely színén mindenkivel a maga anyanyelvén társalogjunk, s ne csak lássunk, hanem halljunk is, és több érzékszervünk útján öregbítsük emberismeretünket, tapasztalatunkat.

Mindez pedig csak azért történik, hogy egy téli estén, amikor majd vendégségbe leszünk híva, és körülöttünk a többiek lapos-unott dolgokról kotyognak, általános ámulatot keltve egyszerre megszólaljunk, s következőképpen:

- Volt az óceánjárón egy angol lord, aki már reggel teknősbékalevest evett, s azt mondta, hogy az ő nagyapja...

Vagy pedig így:

- Beszéltünk egy argentinai óragyárossal, azt mesélte, hogy mindig egy szelídített sirállyal sétálgatott, s ő figyelmeztetett bennünket arra is, hogy a polip csak akkor jó, ha...

Ez az elképzelés. De a valóság merőben más.

A valóság az, hogy csakugyan óceánjárón utaztunk, keservesen összeizzadt fillérjeinkből első osztályos hálófülkét váltunk. Éjjel szállunk hajóra, a stewarddal angolul közöljük, hogy reggel nyolckor kopogjon fülkénk ajtaján, amit ő udvarias főbólintással vesz tudomásul, s reggel nyolckor teljesít is. Ekkor megborotválkozunk, hideg és meleg vízben mosakszunk, oly hosszan, mint otthon soha, kölnívizzel locsoljuk arcunkat, tiszta inget öltünk, tűnődve válogatunk nyakkendőink közt, s frissen és derűsen, csinosan kiöltözködve föballagunk az étterembe, ahol már meghitt csoportok ülnek az asztaloknál. A pincér hozzánk lép, és kívánságunk szerint *Sir*-nek, *Monsieur*-nek vagy *Signoré*-nak nevez. Ebben nincs semmi akadály. Előttünk a tenger ragyog, mint a földnek, ennek a régi főrangú úrnak előkelően-kék vére. Sirályok köröznak fejünk fölött, várva reggelink morzsáit és hulladékait. Figyelmünk azonban nem a tengeré, nem is a sirályoké, hanem azé az igazán választékos társaságé, mely halkán, jómodorúan cseveg, a nemzetköziség bűvös légkörét árasztva.

Mi is igyekszünk őket utánozni. Bólintunk, a hölgyeknek egy alig észrevehető mosollyal apró szolgálatokat teszünk, odanyújtunk nekik egy cukortartót vagy égő gyufaszálat. *Thank you* - rebegik édesen, vagy: *Merci, Monsieur*, vagy: *Grazie*. Ők szintén figyelnek bennünket. Érezzük, hogy Európa és a nagyvilág tekintete rajtunk pihen. Előbb szívdobogva élvezzük a helyzetet. Csak azután merünk körülnézni, hogy kíváncsiságunk kedvére legelésszen ezen a színes változatosságon, amelyben nem lehet mindennap részünk. Itt az útisapkában, kezében a *New York Times* mellékletével, egy közönyös, dúsgazdagnak látszó úr, nyilván amerikai. Mellette egy család reggelizik, láthatólag és hallhatólag franciák. Ott egy szögletes, csontos, pókhasú férfi és nő, angolok. Amott egy gyapjas hajú, ősz hölgy, erős orrtővel - valószínűleg norvég -, makacsul hallgat a férje mellett, az északiak szokása szerint, szemben velük pedig - kiáltó ellentétül - egy lángoló szemű, sasorrú mozialak, mexikói vagy perui. Németek is akadnak, térdnadrágban, látcsővel, útikönyvekkel, házipatikával, zöld és fekete szemüveggel felszerelve. De minden érdekesség koronája az a rejtélyes asszony, aki a háttérben ül az

ablaknál, fekete selyemben, kiégett fekete szemmel, mint holmi gyászmadár, s egymás után szívja aranyvégű cigarettáit, talán görög, talán rabja vagy talán csak kereskedője a kábítószereknek.

A társaság kávézik, teázik, a zömlére vajjat, gyümölcsízt kezeget, mint mi otthon, de mégis valami más árnyalattal, s ez teszi varázsszá minden mozdulatát. Néha a tapintatuk hat meg, néha a tapintatlanságuk. Az amerikai pénzkirály például úgy ropogtatja erős, egészséges fogai-
val a pirított zömlét, hogy a harsogó zaj túldörgi a hullámok zúgását. Különböző nyelvek fűszeres keveréke pezseg. Vagy egy fél óráig merengünk ezen. Akkor nyilall belénk az első tétova, de annál halálósabb kétség. A francia családapa ezt kérdezi feleségétől:

- Plaît-il?

Ez gyanús. Így többnyire azok szoktak érdeklődni, akik régi nyelvtanokból tanultak franciául. Bizonyára nem is franciák ezek. Lehet, hogy oroszok vagy osztrákok, akik az úton jóérzésük növelésére gyakorolják a franciát. Mindezt tudomásul kell vennünk s azonnal el is könyveljük tizenöt százalék veszteségül. De aztán egymás után érnek a fájdalmasnál fájdalmasabb csalódások. Az a telivér angol, akit annyira megbámultunk, a rádió bemondóját *speaker*-nek nevezik, akár a pestiek, amit az angolok nemigen tesznek, mert ők csak a képviselőházi szónokot hívják így, s a bemondót egyszerűen *announcer*-nek tisztelik. Ő sem angol. Németül is tud. De ez csak a második bőre. Zsebéből egy pesti divatlap kandikál ki. Ez már harminc százalék veszteség. A hallgatag, gyapjas hajú, ősz északi nő odasúg az urának:

- Te, Karcsi, ezek mind magyarok, meneküljünk.

A reggeli végén kiderül, hogy a mexikói vagy perui idegen egy alföldi városka iskolaigazgatója, aki tanítványait hozta el ide, azokat, akiket mi németeknek néztünk, a rejtélyes asszony a fekete selyemben pedig egy budai kalaposnő, sőt a *steward* is nagykanizsai fiú.

Szegény magyarok ijedten rebbennek szét, s magukban csöndesen leszámítolják veszteségüket, mely immár majdnem száz százalék. A világot akarták megbámulni. Most egymásban kénytelenek bámulni a világot. Némán járnak-kelnek. Szavaikra gondosan ügyelnek. Arra a szomorú megismerésre kell ébredniök, hogy nyelvüket, ha azt akarják, hogy a határokon túl is megértsék, csak nagyon kevesen értik, de mihelyt azt akarják, hogy ne értsék meg, a legelterjedtebb világnyelv, amellyel egyik sem állhatja a versenyt.

(Az Adrián)

Pesti Hírlap, 1935. május 5.

APA

ÚTI EMLÉK

Krk szigetéről indult a hajó. Az elutazók hozzátartozói a parton állnak, készítik zsebkendőiket, hogy majd integessenek vele, s amíg lehet, a távozók után lengessék, a sirályokkal párhuzamosan.

Most búcsúzik övétől az apa. Negyvenöt éves, tagbaszakadt férfi, még fekete fejű, napbarnított arcú, bozontos szemöldökű. Felesége kísérte ki, a két húgával, négy leánya s karonülő gyermeke, aki valószínűleg szintén leány, és az anyjához simul, egy hervadó, terebélyes szőke asszonyhoz, aki hogy valaha szép lehetett, s igéző is, a karjába fogózkodó, szintén szőke, sokkal fiatalabb húgai bizonyítják. Most ismét várandós.

Soha ilyen viharos búcsút. A kislányok egymás után az apa nyakába csimpaszkodnak, csókolják arcát, fülébe súgnak valami édeset, egy kis langyos gyereknyállal együtt, prüszkölnek, kuncognak, jajgatnak és visongatnak:

- Apa, apa, apa, apa.

Az anya is ordít:

- Apa.

A két szőke sógornő torkaszakadtából kacag:

- Apa, apa.

De az apa már eltűnt.

Hol az apa? Ott mászik föl a létrán, ott halad a hajón, ott áll a fődélzeten - nem látjátok? -, a korlátra támaszkodva. Oldozzák a köteleket, s a hajó lassan ballagni kezd a hullámokon. A lárma ebben a pillanatban a tetőfokára hág, s oly fülsiketítő, hogy elnyomja a víz dörgését is. Jaj, apa, apa.

- Apa - kiált a négy lány egyszerre.

- Apa! - kiált az asszony.

- Apa! - kiált a két sógornő is, hahotázva és őrjöngve, mint a családi élet megdühödött menádjai, s lobogtatják utána zsebkendőjüket, a karonülő gyermeket is, ő pedig betelten és boldogan mosolyog, a két karját lóbázza feléjük, észre se véve, hogy az egész hajó közönsége gyönyörködve és kajánul őt figyeli.

Csak később ocsúdik magára, amikor a nők, a kis sziget, a leányok és a zsebkendők végképp eltűnnek a tavaszi alkony párákódéban. Ekkor tétovázva áll, arcán az odafagyott, immár merőben céltalan, bitang mosollyal. A mosolyt leveszi arcáról, mint fölösleges kelléket a tengerbe hajítja. Szél kerekedik. Feltűri kabátja gallérját. Úgy látszik, egy kissé fázik, mert csak az imént bújt ki egy puha, pihével bélelt fészek fülledt melegségéből. Sétálni kezd, az ég és tenger között, egyedül. Vajon nem fél-e, hogy nevetségessé vált szemünkben, s nem látja-e, hogy amikor ezt megpillantjuk, valamennyien elnyelünk, a gyomrunkba gyűrünk egy bámuló, de irigykedő és kárörvendő, alamuszi mosolyt?

Lehet, hogy látja, de nem törődik vele. Füttyül ránk. Két kezét a zsebébe mélyeszti, öntudatosan, önérzetesen lépdél, mint a termékenység, a boldogság és a hatalom megtestesült jelképe. Tekintete olykor elrebben fölöttünk, nyilván arra gondol, hogy pukkadjunk meg, ha kedvünk tartja. Nekünk olvasnunk kell, vagy ismerkednünk másokkal, hogy ne unatkozzunk. Őneki semmire és senkire sincs szüksége. Lába nem a hajó ingatag deszkáin nyugszik, hanem valahol másutt, szilárdabb talajon. Mögötte olykor puszogó hangok gúnyos megjegyzéseket tesznek. Ezt se hallja. Csak ezt hallja állandóan, mint egy édes, tündéri visszhangot:

- Apa, apa.

Vacsora idején a kerek asztalnál a pincérek hozzá viszik először a tálakat. Hatalmas adagokat vesz ki a halból, a húsból, a tésztából, a sajtból, s csodálatos étvággal költi el. Egy üveg vörös bort iszik meg. Utána szivarra gyújt. Amikor távozik, a többiek fölkelnek, utat nyitnak neki. Tekintélye nőttön-nő.

Éjszaka a holdfényes födélzeten találkozom vele. Önkéntelenül megemelem a kalapomat. Én is érzem, hogy mivel tartozom neki. Ő az apa.

Pesti Hírlap, 1935. május 21.

RÁGÓGUMI

Egy amerikai rágógumikirállyal vacsoráztam. Csak mellesleg jegyzem meg, hogy ezúttal nem gumit rágtunk, hanem halat és vadat, s fanyar borokat és édes pezsgőket ittunk. Vacsora után jókedvre kerekedve így szóltam hozzá:

- Vezérigazgató úr, engedje bevallanom, hogy bámulom önt. Mindenkit bámulok, akiben oly isteni egyoldalúság lakozik, mint önben, a mestersége és hivatása egyoldalúsága. Például mi érdekli önt a hatalmas és nagyszerű világból, a gyászosan bukdácsoló oktondi és dicső emberiségből, a természetből, a felhőkből és a verőfényből s a művészetből, a festészetből és az építészetből? Csakis a rágógumi. Ez az ön gyötrő rögeszméje és boldogító kényszerképzelete, mint a költőé, az, hogy mindent meglásson, földolgozzon, s életét előbb-utóbb papírrá változtassa. A remeték és szentek elzárkózottsága ez. Ha jár-ke, ha ül, ha eszik, ha alszik, fejében csak az árucikke forog, mellyel millióit szerezte, az üzlet, a terjesztés, a piac felvevőképessége és kiaknázása, hogy pénzt, mellyel már nem tud mit csinálni, nem is önzően, hanem önzetlenül megfiadztassa. Amint van *művészet a művészetért*, úgy van *üzlet az üzletért*. Ez oly undok dolog, hogy már majdnem szép is. Egy csecsemő, aki a bölcsőjében gögicsél, s kék szemével a kék eget szemléli, önre nézve közönyös, mert ez a csecsemő még egy régi, talán téves előítéletnek hódolva, nem rágógumit rág, hanem édesanyja vagy dajkája emlőjét, s a halottak is közönyösek önre nézve, mert azok már semmit se rágnak többé, se kenyeret, se rágógumit, s végképp megszűntek fogyasztóközönség lenni. A mulandóság csak annyiban izgatja képzeletét, amennyiben az Idő híres vasfoga, mely tudvalevőleg mindent megrág, unalmában talán rágógumit is rághat. Egy halhatatlan verseskönyv azért hívja fel figyelmét, mert hátlapjára vagy borítófödelére elhelyezhet egy hirdetést, s Homérosz is azért fontos önnek, mert egyik hivatalnokának a hirdetési osztályban esetleg sikerülhet úgy átalakítani és eltorzítani az *Iliász* és az *Odüsszeia* egy-egy sorát, hogy az is portékája dicsőségét kiabálja, s elhitesse a világgal, hogy Zeusz, Aphrodité s a többi istenek és istennők is üzték a rágógumi egyáltalán nem költséges, nem ártalmas, orvosilag is ajánlható szenvedélyét. Mire való a felhőkarcolók üresen álló tűzfala, vagy azok a titáni sziklák, melyek a sínek mentén bitangul szomorkodnak? Arra, hogy hátukon öles betűkkel dicsérik felülmúlhatatlan gyártmányát. Mire való a parlagon heverő égbolt a csillagaival, ezekkel az ingyenes hírverő lámpákkal, ezekkel a még ki nem használt üzleti lángbetűkkel? Arra, hogy esténként, amikor New York és Chicago fölött kigyulladnak, fölküldje közéjük külön repülőraját, s korommal, füsttel, színes gőzökkel odaírassa századunk megváltó ígését: *Semper rágógumi*.

- Csodálom agyafűrt és bohókás ötleteit. Csodálom szívósságát. Csodálom céltudatosságát, éles elméjét és emberismeretét. Az imént, amikor küzdelmes, de nem sikertelen pályájára emlékezett vissza, s a terjesztés és népszerűsítés eszközeiről szólt, megjegyezte, hogy a lelketlen hírverésnél hasonlíthatatlanul többet ér a lelkes, az, amelyet emberek végeznek. Az emberek olyan furcsa lények, hogy inkább ügyelnek az emberekre, mint a felhőkarcolók és sziklák szavára. Ebből a célból valóságos hadsereget szervezett, fizetett alkalmazottakat, zsoldos hadsereget, melyeknek dandárjai és földérítő osztagai nyilvános helyeken, színházakban és cukrászdákban állandóan rágják a gumit, hogy jó példával járjanak elől. Amint mondotta, szendvicsembereket is járat az Egyesült Államok minden részén, akiket a hirdetőtábla elől és hátul úgy vesz körül, és úgy burkol be, mint a sonkaszeletet a zsömle két fele. Mindezt fölöttebb helyeslem. De amíg ön erről beszél, nekem új ötlet villant át agyamon, oly ötlet, mely hatalmasan föllendíthetné üzletét, s korszakot nyithatna a hírverés művészetében és tudományában. A szendvicsemler jelentéktelen féreg. Talán nem is ember. Fáradt, unott és unalmas,

ismeretlen. A kutya se törődik vele. Olyan, mint egy tárgy. Azonkívül működése csak időleges. Addig szolgálja az ön érdekét, amíg ráakasztják azt a két papírtáblát, aztán leveti, hazamegy, s családja körében, hűtlenül ismét magánemberré vedlik. Az a gondolatom támadt tehát, tisztelt Mister és Mester, hogy önnek inkább kitűnő, ismert és elismert, neves embereket kellene megvásárolnia, mégpedig egy egész életre. Észrevehette, hogy az ember manapság olcsó. Nincs is oly olcsó anyag, mint az ember. Lángelmék futkosnak itt nálunk és önöknél Amerikában is, ezrével, akik nem tudnak megélni. Vegyen meg egy tehetséges, de nélkülöző zeneszerzőt, hegedűművészt, egy éhenkórász tudóst, egy boldogtalan költőt, s kötelezze arra, hogy homlokára, fejének erre a legfőnségesebb részére, ahol egyébként lelkét és emberi méltóságát viseli, valamint a két tenyerére és keze fejére is tetováltassa rá kitörölhetetlenül, vagy inkább égettesse rá, diatermiás módon egy divatos sebésszel, olvasható, nagy betűkkel, természetesen fájdalom nélkül, mesterséges álomban vagy érzéstelenítve, hogy *Semper rágógumi*. Minden csak pénz kérdése. Némelyek százezer dollárért szíves-örömet meghozzák ezt az áldozatot, mások talán egymillió dollárt kérnek el érte. A befektetés potomság. De a hozadék óriási. Képzelve el, hogy ez a majdan ünnepezt zeneszerző a kikészített homlokával, ezzel az eleven hirdetéssel megjelenik tapsorkánban a hangversenydobogón; vagy képzelje el, hogy a hegedűművész Bach *Air*-jét játssza a megjelölt kezével; vagy képzelje el, hogy a tudós, aki lélekelemző tudós is lehet, az átszellemítésről, a tudattalanról s a különféle lelki ficamról tart mélyenjáró előadást rajongó híveinek; vagy képzelje el, hogy a költő a gyógyíthatatlan bánatáról, a szíve rejtett sebéről szaval verseket, s közben hallgatói az ujjukkal mutatnak a homlokán levő sebre, erre a mindennél őszintébb vallomásra: *Semper rágógumi*. A hatás lenyűgöző lenne. Azt se szabad felejténie, hogy ez a szolgálat állandó. Nem kell attól tartania, hogy a hirdetés szétrongyolódik vagy elkallódik. Minden embernek megvan az a tulajdonsága, hogy romlandó életét igyekszik ösztönösen meghosszabbítani, ennélfogva ötven, hatvan, hetven évig is élélhet. Azalatt ezek a megbélyegzett, de szerencsés kiválóságok, akiknek ön jóságosan lehetővé tette, hogy távol az anyagi gondoktól, igazi hivatásuknak megfelelően fejlődhessenek és alkothassanak, akaratlanul is folyton az ön rendelkezésére állnak, s nem lesz életüknek egy pillanata sem, amikor erről megfélekednének, akkor sem, amikor kezet adnak legjobb barátjuknak, hogy elbúcsúzzanak tőlük, akkor sem, amikor elérzékenyülve messze útra induló fiuknak csókra nyújtják homlokukat, akkor sem, amikor lázasan, a szerelem önkívületében kedvesükhöz simulnak, akkor sem, amikor immár előregedve és kikopva, egy köz-kórház ágyára kerülnek, sőt akkor sem, amikor kiterítve fekszenek koporsójukban, mert a hű barátot, a szerető fiút, az imádott nőt, a betegágyukhoz siető alorvost s a siránkozó rokonokat önkéntelenül emlékeztetik homlokukra, tenyerükre, kezük fejére süttött, semmivel le nem mosható és le nem vakarható jegyükkel arra a legelemibb kötelességükre, hogy most és mindenkoron *Semper rágógumit* kell rágniok. Vezérigazgató úr, el vagyok ragadtatva ötletemtől. Ezennel átengedem önnek, megfelelő, százalékos haszonrészesedés fejében.

Pesti Hírlap, 1935. május 26.

TAVASZI SZÍNJÁTÉK A TENGEREN

Nyílt tengeren halad a hajó. Körötte tömören dagad a víz, ez a másik „sajátos nedv”, mely éppoly sós, mint a vérünk és éppúgy kering.

Alkonyat van, fél nyolc.

Egyszerre mozgás támad az utasok közt. Valamennyien a hajó orra felé tódulnak. Mi történt? Áldozik a nap. Ezt szemlélik a szélcsöndes, derűs időben.

Én is odasietek. Eleget bolyongtam ég és víz között, de eddig még sohase mertem igazán - tárgyilagos szemmel - megfigyelni egy „naplementét a tengeren”. Félttem tőle. Ilyenkor eszembe jutott minden csapnivaló kép, melyet a világ teremtése óta festettek, hangulatos fényképek, képeslapok özöne, s finnyás, rajongó, gőgös ifjúságomban attól tartottam, hogy ezek az emlékek majd elzárítják örömeimet.

Most nem vagyok többé fiatal. Szembenéztem én már egyéb csalódással is, kiábrándultam én már sok mindenből, ami számomra volt olyan főséges és jelentős, mint egy naplemente. Hát nem kényeskedem. Alázatosan helyet fogllok a lelkes csoportban.

A vörös tányér halkan ereszkedik a víztükörré, s oly gyorsan, mintha valami zsinórról bocsátanák lefelé. Azok, akik fényképezni akarnak, a hajófülkéjükbe szaladnak a gépükért, botladoznak a csigalépcsőkön, rohannak a zezzugos folyosókon, s visszafelé vágatva, izgatottak lesznek arra a gondolatra, hogy közben a nap megelőzte, elhagyta őket a versenyfutásban, s mire a földéltre érnek, talán már le is merült kék paplana alá, aludni, s a szemhatár talán már olyan sötét, mint egy hálószoza. De nem. Még világos van. A nap ott libeg, csak néhány méterrel bukott alább. Minden pillanatban szemmel láthatóan hanyatlik egy arasszal. Körülállják a fényképezők. Fekete gépük tündököl a bíbor fényáradatban, szinte véres tőle. Beállítják, aztán elkattintják. Egymás után kattannak a gépek, valóságos sortüzet adnak rá, amíg a szívek nem hallhatóan, de valamivel erősebben, mint egyébkor, ünnepiesen dobognak.

Állapítsuk meg szerényen, ahogy illik, hogy Petőfi hasonlata ma is a legkülönb, s lehetetlen túlszárnyalni:

*Mint kiűzött király országa széléről
Visszapillant a nap a föld pereméről.*

Látjuk a száműzött király mérges tekintetét is, véres koronáját, mely nemsokára inogva hull le. Ez az isteni gyermek, aki sohase járt tengeren, tudta, hogy miről van szó. Hasonlata a világtörténelem mai helyzetében időszerű is. Mi, akik most élünk, csak annyit tennénk hozzá, hogy az izgatottságtól kipirosult, vértolulások uralkodót hírlapi fényképészek veszik körül, akik megörökítik utolsó útját, s fényképüket busás tiszteletdíj reményében beküldik majd az *Illustrated London News*-nak vagy az *Illustration*-nak, és mozisok, akik ezt a jelenetet beiktatják majd a világhíradóba.

Színjáték ez, határozottan és a szó legszorosabb értelmében: a színek játéka. Minden szín együtt, sok-sok ezer szín, melyet a római mozaikfestő iskola remekelt, a színlépték minden árnyalata és sejtelme, s minden másodpercben változó, zöld, almazöld, pázsitzöld, kék, ibolya és indigó, vörös, borvörös, pipacs-vörös és paradicsomvörös, sárga, tojássárga, kénsárga és naspolyasárga, fehér és fekete is, tintafekete, koromfekete és ravatalposztó-fekete, aztán szürke és barna, kávébarna, dohánybarna és csokoládébarna, levendulaszín, rózsaszín és rozsdaszín, vasszín, acélszín, csontszín és vajszín is, mogyorószín is, lila is, ametisztlila és

orgonalila és olyan halványlila, melyet nem is reméltem, és csak lelkem ősidejében láttam, gyermekkoromban, a kis bibliámban, olyan lila, amilyennel valaha régen, negyven esztendővel ezelőtt Illés próféta palástját árnyaltam be színes írónommal.

Jaj, ezek a hatalmas narancsfüggönyök, a felhők e vastag, súlyos bársonykárpitjai a nehéz rojtjaikkal és bojtjaikkal, melyek egy ágy mennyezetét borítják. Színek tivornyája, köszöntelek. El nem múló szertartás, köszöntelek. Bukó király, köszöntelek, mint utolsó alattvalód. Csodálatos színész, aki folyton játszol, akár van közönséged, akár nincs, te utolérhetetlen ripacs, túlcsoorduló szívvel köszöntelek. Mit törődöm azzal, hogy mindez giccs, vásári munka, olcsó kontárkodás, habverés. A kis művészet fölöttébb hasonlít a nagy művészethez. Shakespeare-t a ponyvától egy paraszthajszál választja el. Nézzétek, most már csak egy utolsó körszelet rémlik a naptól, s már nincs is, eltűnik, némán és ijesztően. Mi pedig valamennyien összeborzongunk, s azt a döbbenetet érezzük, amit igazi tragédiák után, hogy a földön vagyunk, ezen a rugalmas vízlepellet körülburkolt földgolyón, alattunk a sír, fölöttünk a csillagok.

Az előadásnak „telt háza” volt. Mindenki visszafojtott lélegzettel bámulta. Csak egyvalaki nem. Mellettünk a padon a hajó másodtisztje ült, s „a lemenő nap utolsó sugaraiban” valami regényfolytatást olvasott, ahol talán éppen efféle naplementét írtak le. Ő már sokszor látta az eredetit, megszokta s unja. Ennélfogva nem erre van szüksége, hanem pótszerre, hamisítványra, irodalomra.

Színházi Élet, 1935. június 9.

A KERT

Itt, a szomszédos téren van egy kis körkert, nem nagyobb néhány négyzetméternél, zöld pázsittal, cserjékkel, virágokkal.

Múltkor reggel, amikor elhaladok mellette, csodálkozva veszem észre, hogy magas kerítését, mely deréktörésemig ért, munkások bontják le, s a sűrű mintázatú kovácsoltvasat, mely oly tömör és szilárd, hogy akár betörők és rablógyilkosok ellen is megvédelmezhetné volna, szétszedik, összevissza hajlítják, rádobják egy teherkocsira, s elszállítják valamilyen telepre, ahol bizonyára ócskavasnak adják el.

A kert, melyet régóta ismertem, s minden áldott nap láttam, egyszerre szabadon áll a tavaszi verőfényben. Köztünk - a járókelők és a kert közt - nincs többé korlát. Egy levegőt szívunk a fűvel, a bokrokkal. Közvetlenül érintkezünk velük.

Tűnődöm, miért is vitték el a vaskerítést. De aztán azon tűnődöm, miért is tették oda.

Most, hogy leoldották láncait és béklyóit, a kert éppúgy viselkedik, mint azelőtt. Úgy látszik, semmi értelme se volt, hogy növényeit „zárt intézetben” kezeljék. A virágok békésen illatoznak, a tulipán nem ordít vörös, lázító szókat, a szegfű se okoz botrányt, nem sérti a közszemérmét, s a folyondár nem kúszik utánam, hogy hurkot vessen nyakamba, az oroszlánszáj szájkosár nélkül se harap meg, a rózsa pedig kényszerzubbony nélkül se dőfi hátamba gyilkos tövisét. Senkit a világon nem bántanak ezek a jámbor élőlények. Valamennyien illedelmesen, jó modorúan tekintenek rám, mint az épelméjűek.

Az ismétlődött itt meg, amit egy elmeorvos barátom mesélt el nekem. Réges-régen, amikor mint fiatal ember, segédorvosként került egy elmeorvosházba, délben az ápolók mindig lekötözték egy öreg, magával tehetetlen, hatvanöt esztendősen nénikét, befogták az orrát, s szájába öntötték az ebédjét. Megkérdezte az ápolóktól, miért táplálják mesterségesen az öregasszonyt. Azt felelték neki, hogy már tíz év óta „nem akar enni”, s így kell etetni, rendelet is van rá. Egyszer aztán különös ötlete támadt az én barátomnak. Amint délben az ápolók ismét gúzsba szorították a nénikét, s belé akarták csorgatni a tápláló eledelket, föloldatta köteleit, tányért, kanalat, kést, villát tétetett eléje, s a beteg - legnagyobb meglepetésükre - jó étvágyal fogyasztotta el az ebédet. Evett volna ő szegényke, nyilván már évek óta is, csak épp elfelejtettek tudakozódni szándéka felől, csak épp nem hagyták.

Az élet tele van ilyen félreértésekkel. Felületesek, gyanakvóak vagyunk. Lám, ezt a szerencsétlen kertet is elzárásra, életfogytiglan fegyházra ítélték. Azt hitték, hogy rossz. Holott nem is volt rossz. Most visszaadták szabadságát. Igaz, hogy már kerek harminc esztendőt töltött a vaskerítés mögött, siralmas rabságban, s ennyi idő múltán még a megrögzött gonosztevőket is kiengedik, ha fogságukban egyébként „példás viselkedésükről tettek tanúságot”. Ezt senki se tagadhatja.

Különben lehet, hogy az emberek nem is a kertet tartották rossznak, csak önmagukat. Nem a kert ellen védekeztek. Önmaguk ellen védekeztek. Rabló, pusztító ösztöneik ellen oltalmazták a kertet. Harminc esztendővel ezelőtt erre még szükség is volt. Akkoriban csakugyan mindenki prédának tekintette az utcakertet, ok nélkül belegázolt gyöpeibe, megnyomorította ágait, kitépte virágait, gyakran tövestül is, s amit ma nem tesz meg a részeg, kültelki csavargó sem, mert idegrendszere tiltakozik ellene, azt megtette annak idején a jól öltözött, simára fésült gavallér is, aki éjszakánként szabad zsákmányolást, szabad rablást engedélyezett magának a

mindenki kertjében, amelyről nem is sejtette, hogy az övé is. Azóta az erkölcsök ebben a tekintetben határozottan szelídültek.

Van tehát haladás? Hogyne volna. Csak nem mérföldlépő csizmában jár. Lassan, csigalépésben megy előre. Minden harminc esztendőben halad egy millimétert. Ezt az egy milliméter haladást, mint kézzelfogható valóságot megindultan köszöntöm. Többet jelent ez, mint az, hogy színfalhasogató, merőben felelőtlen szónokok az emberiség angyali természetéről és tündöklő jövőjéről édelegnek. Nekem akkor dobban meg a szívem, amikor azt látom, hogy az újságokat rikkancs nélkül is árusíthatják, mert mindenki a bádogtálcára dobja az árát, s most, amikor azt látom, hogy az utcai kertekhez immár korlát se kell. Egy ilyen semmiség van olyan esemény a művelődés történetében, mint a Bastille lerombolása.

Bevallom, más nagyralátó remények is ébrednek bennem. Nem egészen tartom lehetetlennek, hogy egyszer valamikor majd mindnyájan boldogabbak és szabadabbak leszünk, s a szegényeket, a nyomorultakat, az esendőket nem zárjuk többé a börtönbe, sem azon a címen, hogy megvédjük őket önmagunktól, se pedig azon a címen, hogy önmagunkat védjük meg tőlük. Ha ez itt harminc év alatt történt meg a kerttel, emez is megtörténhetik háromezer vagy harmincezer év múlva. Akkor talán már nemcsak a virágokat nem fogjuk bántalmazni, hanem az embereket sem.

Pesti Hírlap, 1935. június 9.

ÁKOMBÁKOM

A tenger ma úgy hánykolódik sziklaágyán, lerúgva kék paplanát és ide-oda dobálva fehér csipkés vánkosit, mint egy nyugtalan lángelme, akinek negyvenfokos láza van.

Csodálatos emberek ezek a németek. Mindent beosztanak. Itt, ahol nyaralok, nem győzöm bámulni őket. Amíg nem kel föl a nap, tenisznek, aztán úsznak, eveznek, kirándulnak. Még tétlenségüket, féktelenségüket is órarend szabályozza. Hetenként egyszer „levélíró napjuk” van. Ekkor a család - az apa, az anya, a fiú és a leány - a társalgóban találkozik. Nagy ív papírosokra leveleket szerkesztenek hozzátartozóiknak. Mindegyikük csak a maga előre megszabott területén mozoghat, hogy ismétlésekbe ne bocsátkozzanak. Az apa az utazás rendjéről és céljairól számol be, az anya az élelmézésről és a gazdasági kiadásokról, a fiú a természeti szépségekről, a leány a társadalmi életről. Később felolvassák egymásnak elküldendő levelüket, mely több oldalra rúg, s fölér holmi magvas útirajzzal vagy értekezéssel. Múltkor, tulajdon fülemmel hallottam, amint az apa, szerepéről megfélelkezve, véletlenül szóba hozott egy „fönséges és festői naplementét” is. Erre a fiú teljes tisztelettel, de határozottan félbeszakította, figyelmeztetve, hogy a „természeti szépségek” az ő ügykörébe tartoznak. Az apa szemrebbenés nélkül törölte levelének ezt a „színes” részletét. Rend van náluk, az tagadhatatlan.

Buzgón napozom. Heverek a tengerparton, lehunyom a szemem, hagyom, hogy a nap reám teregesse forró kendőit, s ismeretlen erőket raktározzon belém. Ki tudja, mikor veszem majd hasznukat. Egyszerre eszembe jut, hogy vannak haldoklók, akik végzetes nyavalyájuktól a biztos pusztulásra ítélve, sehogy se bírnak kiszervenvedni, az orvosok már-már vállukat vonva, értetlenül szemlélik tusájukat, sőt a rokonok és jó barátok is összesúgnak az előszobában: Vajon nem az ilyen makacs és szívós testedzés érezteti-e ekkor a hatását, s szenvedésüket - egy negyedórával vagy egy órával - nem az a fölösleges egészségtartalék hosszabbítja-e meg, melyet ily módon szereztek? Én ehhez a negyedórához vagy órához semmiképp se ragaszkodnék. Abba is hagyom a napozást. Fölkelek, tűnődve a pálmafa árnyékába vonulok, s cigarettára gyújtok.

Victor Hugo, amikor még kisdíák volt, jegyezte a tanárja magyarázatát. A tanár észrevette, hogy tanítványa gyötrődve figyel. Később értette meg, miért. Ez a leendő költő, a szavak és hangok művésze, úgy írta le a tanár mondatait, hogy a füzet minden oldala egy tetszőleges, előre elhatározott betűvel kezdődjék, g-vel vagy v-vel, vagy l-el, de azért a szöveg semmiben se változzék. Ő már akkor „játszott”. A tartalom és forma kettéhasadt lelkében, s mindegyik külön, szinte független életet élt. Mindezt azért említem, mert megpecsételi azt, amit az irodalmi alkotásról hirdetek. A költő, a művész a nyelvben nem *szabadság*-ra vágyik, csak a kontárok hisznek ilyesmit, hanem ellenkezőleg, megszorításra, korlátra, akadályra, mely még nagyobb erőfeszítésre, még bátrabb lendületre kényszeríti képzeletét, s ha nem állítja eléje szigorú követelményét a hármas egység vagy a szonett, a szótagszámával s a visszatérő rímeivel, akkor ő rakja magára ösztönösen a forma nyűgét, a rímek és betűk aranybilincset, ő maga teremti meg, építi föl a dallamos börtönt, mely megóvja a szabadosságtól, a silány elkalandozástól és a pongyolaságtól. Kötés nélkül, úgy látszik, nincs se erkölcs, se művészet.

A költő imája:

- Istenem, add, hogy földi mivoltomban, esetleg sejtcsoportjaimmal, unalmas külsőségeimben, folyton ingadozó kilóimmal egészen megsemmisüljek, s egészen papírrá változzam. De ne legyek olyan papír, melyet egerek rágnak, hanem élő papír, mely, valahányszor kezébe veszi az olvasó, felpöndörüljön a tenyere és vére melegétől, új életre támadjon az ő életétől, mely titokzatos összefüggésben van az én már rég elmúlt s még mindig ható életemmel. Engedd tehát, hogy ahhoz az eleven papírhoz hasonlítsak, mellyel valaha gyermekkoromban játszottam.

Pesti Hírlap, 1935. június 9.

JEGYZETEIM

ESŐS NAP FÜRDŐHELYEN

Észrevetted-e, hogy nyáron fürdőhelyeken és nyaralótelepeken az országos eső első napján milyen nyájas mosollyal köszönt a vendéglő vagy a szálló tulajdonosa, aki egyébként észre sem vett, amikor az erdő és víz fényben ragyogott, és vendégei baktériumok módjára szaporodtak? Ezen a szürke, locspocsos napon az ő elkényszeredett mosolya óhajtja számodra pótolni a verőfényt, amely nélkül vendégei mind megszökösnek. Ekkor veszi meg szegény azt a kötelet, amellyel majd később, a huszonharmadik esős napon a gazdasági válságra és fizetésképtelenségre való tekintettel csöndesen fölakasztja magát valamelyik elhagyott fürdőszobában.

SEHEREZÁDÉ

A tengerparton van egy villa, melyet mindenki irigyel és csodál, a *Seherezádé*. Hatalmas falak őrzik magányát. Ezeken senki se láthat be. Csak csillogó kék-arany kupolái nyúlnak ki, a márványtoronyai, melyeket a távol napkelet ízlésében épített egy építész, aki - bizonyára busás tiszteletdíj ellenében - az *Ezeregyéjszaka* regényességét akarta a földre varázsolni. Egy bankár szokott itt nyaralni, néhány hétig. Az ő tulajdona ez a villa, s éppoly nagyzó, szerénytelen és üres, mint a gazdája. Évtizedekig álmodozhatott róla, amíg ködös, nagyvárosi délelőttökön hivatali íróasztalára görnyedt, telefonozott, üzleteket kötött, egyetlen tollvonással megsemmisítve a gyámoltalan szegénység sok jámbor szándékát és évek óta dédelgetett vágyát, de közben megvalósította azt az akaratát, szintén egyetlen mozdulatával, amikor telefonkagylóját leemelve, az építésznek megbízást adott a *Seherezádé*-ra, s beleépítette mindazt, amit meddő életében a költészetéről, a művészetéről képzelt, felnövelve az egyedüllétet, elrútítva és személytelenné téve magát a tengert, magukat a fákat is, az egész természetet. A borzalom, az undor és kétségbeesés fog el, valahányszor elhaladok e zsúfolt, ízléstelen, márvánnyal kirakott napkeleti álm mellett. Rossz költeményekhez hasonlít, melyeket műkedvelők cifráznak föl tartalmatlan élményeikkel, olcsó szóképeikkel. Ezeket azonban éhenkórász költők írják, s legalább össze lehet tépni. Milyen szörnyű is, hogy a pénz megvalósíthatja siralmas ábrándját, s az szilárd anyagával örökre ott pöffeszkedik előttünk.

TUDÁS ÉS TUDATLANSÁG

Olvastam egy nagy, európai hírű tudós nyilatkozatát, aki hosszú, munkás életében folyton búvárkodott, előrevitte a tudományt, s a maga területén valóban maradandót alkotott. Milyen félénk és óvatos minden mondata. Ha állít valamit, a következő mondatban helyesbíti, vagy visszaszívja. Az, aki kérdegeti, tájékozottabbnak rémlik. Ő tünődve felel a kérdésekre. Így van, talán, de lehet másképpen is. Semmit se tudunk bizonyosan. Egy szemér az, amit a kutatás kiemel a bizonytalanságok végtelenéből, s a tudomány úgynevezett diadala elenyésző semmi ahhoz a kétséghez képest, mely minden oldalról körülvesz bennünket. Ha magamra gondolok, az én szerény munkásságomra és szerény tapasztalatomra, melyet egy életen át szereztem az írásra vonatkozólag, szintén ezt érzem. Egy érettségiző jeles diák, aki bátran,

folyamatosan és nem is ostobán beszél a költészet céljairól, a szépségről vagy a verstan egyik-másik kérdéséről, sokkal határozottabb és szabatosabb, mint én volnék, ha leültetnének abba a vallatószekbe. Nálam a tépelődés elködösítette azt, amit tudok. Sokszor már azt se vagyok képes eldönteni, hogy mi a szép, és mi a rút. Nem is ehhez a jeles diákhoz hasonlítok én, hanem ahhoz a diákhoz, aki fütyül a tárgyára, s tanulás helyett labdát rúgott, és lányokhoz járt. Azt hiszem, hogy az igazi tudás a külső megnyilatkozásában nagyon hasonlít a tudatlansághoz.

A DUHAJ ORVOS

Jules Gaultier bovaryzmusnak nevezi lelkünknek azt a mélyen gyökerező hajlandóságát, hogy a társadalmi formáktól megszabott, szokványossá merevített életünkkel sohase vagyunk megelégedve, s titokban mindannyian más életet óhajtunk élni, nagyobbat vagy kisebbet, de mindenesetre különbözöt a rendestől, s csak akkor vagyunk igazán boldogok, akkor élhetjük ki magunkat, ha hébehóba megvalósítjuk a szerepcserét, és az idegen, megálmodott szerepet játszhatjuk. Hogy mennyire így van ez, azt napról napra tapasztalhatjuk önmagunkon és másokon. Nem tudjuk, hogy mi lakozik egy emberben. Orvos barátom múltkor ezt mesélte valakiről:

- Csöndes, zárkózott ember volt ez a kartársam. Közöttünk élt a kórházban, kitűnően teljesítette a kötelességét, de sohase tárulkozott ki előttünk. Ha megkérdeztük tőle, hogy mint van, és ő azt dörmögte, hogy jól, az már a bizalmaskodás legnagyobb foka volt. Többnyire nem is felelt. Munkája végeztén elvonult agglégényszobájába, s ott írogatott valamit. Hogy mit, azt nem sikerült megtudnunk, mert semmit se közölt se a nyilvánossággal, se mivelünk. Már elmúlt negyvenéves, és én körülbelül tizenöt esztendeje laktam, étkeztem vele minden áldott nap, anélkül hogy bármit is sejtettem volna felőle. Egyszer télen, vasárnap este künn sétálgattam a legsötétebb Ferencvárosban. Megálltam egy kurtakocsma előtt, ahol citerások muzsikáltak, s a vörös abrosszal terített asztaloknál kocsisok, kofák ettek-ittak. Bekukucskáltam az ablakon. Tátva maradt a szájam. Az én barátom, a szóitalan, titokzatos kartárs, ingujjra vetkőzve csárdást ropott egy tenyeres-talpas asszonysággal, s jókedvében rikkantgatott. Sokáig néztem, dermedten. Természetesen sohase mertem neki említeni. Másnap reggel találkoztam vele a kórház folyosóján. Fehér köpenyt viselt, felsőzsebében szívhallgatót, s néma fejbőlintással viszonzta üdvözlésemet. Ismét a régi volt.

Pesti Hírlap, 1935. június 23.

KIRÁNDULÁSAIM

Útikalauz természetjáróknak

Rendszerint hosszan és gondosan készülődöm rájuk.

A hét elején, szerdán, de néha már kedden is elhatározom, hogy a hétvéget semmi esetre se töltöm itthon, elutazom valahova vidékre, a szabad természetbe, a szabad erdők, a szabad patakok mellé.

Ilyenkor, rekkenő nyáron, a szobám hűvös és légytelen. Ez földühít. Olyan helyre vágyakozom, ahol rekkenő nyáron is meleg van, sok-sok légy, s nem villany, mint itt, hanem egy maszatos burájú gyertyalámpa, melyet esténként szúnyogok, fénybogarak lepnek el.

Megállapítom, hogy örültség volna nem elmenni innen, ahol elpuhító kényelem vesz körül, s előre örvendek, hogy nemsokára majd egy forró kirándulóvonatban lökdösnek, poros tanyán csecses korsóból hörbölöm a langyos vizet, lihegve és verejtékezve egy lócára dülök, s hiába keresek árnyéket egy gutaütött akácfa lombjai alatt, este pedig nem szokott, másfél méter széles, két és fél méter hosszú ágyamban alszom, hanem valahol egy zsúfolt, vidéki fogadó fürdőszobájában, a kádban, ahol végre helyet tudtak teremteni nekem egy éjszakára, harminc pengőért. Mindez már föllekesít.

Gyorsan cselekszem. Csütörtökön több táviratot küldök ide-oda, s találkát adok barátaimnak egy hegyi kilátó szállójában. Ettől kezdve önérzetem emelkedett. Szánakozó mosollyal nézem a beteges, ványadt pestieket, akik négy fal között cigarettafüstben pácolódnak, s kalácsot, pecsenyét, tejszínhabot esznek. Köszönésüket alig fogadom. Én gondolatban már salátát falok, vackort, nyers paprikát, az értékes C-vitaminja miatt, kezemet vitamindús kenőccsel kenem, sőt a cipő bőrét is egy erre a célra készült, régóta bevált vitamindús fénymázzal kezelem. Pénteken becsomagoltatom hegymászó bakancsomat, tábori kulacsomat, látcsövemet. Csak fél lábbal élek itthon. Lélekben vendég vagyok, idegen, útra röppenő, boldog vándor.

Pénteken este korán lefekszem, hogy idejében fölébredjek a szombat reggeli vonathoz. Beállítom keltőórámat. Többnyire ebben a pillanatban kísért meg az a sötét, bűnös, erkölcstelen gondolat, hogy mi történnék, ha nem mennék el, hanem annak rendje és módja szerint itthon maradnék. Ezt a gondolatot azonnal elhessegetem magamtól, mint a középkori szerzetes az ördög incselkedését. Szó se lehet róla. Engem várnak, már öt-hat embert mozgósítottam. Előkeresek egy újságot, s nézegetem az időjóslatot. Nem lesz se vihar, se forgószél, se földrengés. A külpolitikai rovatot is átfutom, hogy esetleg nem fenyeget-e egy újabb világháború. Ott is tartós békét jósolnak, a legközelebbi huszonnégy órára. Hirtelen úgy érzem, hogy kapar a torkom, s valami alattomos torokgyulladás rostokol bennem. Hónom alá dugom a hőmérőt. Nincs lázam. Nem, okvetlenül mennem kell.

Másnap reggel a keltőóra felcsörömpöl, kiugrom az ágyból, megmosakszom, felöltöm borsózöld ruhámat, fejembe csapom kacér kis sipkámat, becsukom bőröndömet, s már ki is vitetem, hogy a künn várakozó gépkocsira tegyék. Ekkor szoktam elhatározni, hogy mégse megyek. Az, ami az éjszaka homályában oly képtelennek tűnt föl, most a derűs reggelen egész természetesnek, magától értetődőnek látszik. Itthon maradok. Ennyi jutalmat csak megérdemlek egy élet munkásságáért? Mindössze néhány sürgönyt kell feladatnom, s kifizetnem a gépkocsit. A kirándulás így is jóval olcsóbb, mintha elutaztam volna.

Egyszerre oly mámor fog el, hogy sikongok a boldogságtól. Lassan levetem borsózöld ruhámat, s átöltözöm az otthoniba. Nem fekszem vissza az ágyba, dehogy. Teljesen kialudtam

magam. Közérzetem pompás. Órával a kezemben elképzelem, hogy megindul a vonat, s éles figyelemmel, éberem élvezem azt, amit eddigi kirándulásaimban leginkább élveztem, a hazatérés örömét, kipihenem az útra készülés fáradalmát, bőröndömet magam rakom ki, aztán könnyezve üdvözlöm, újra fölfedezem a polgárosultság vívmányait, melyeket egyébként hálátlanul észre se veszek, a vízvezetéket, a telefont, a jégszekrényt, rágyújtok egy erős cigarettára, törökfeketét kortyolok, könyvtáramból taláalomra kihúzok egy könyvet, s lehetőleg úgy olvasom, hogy hátat fordítsak az ablakomba bebókoló természetnek.

Hétről hétre így rándulok ki, már évtizedek óta. Ennek tulajdoníthatom, hogy egészségem ma is töretlen, s kedélyem kitűnő.

Pesti Hírlap, 1935. június 29.

KEDVES

Két évvel ezelőtt vesztettem el öreg kutyámat.

Akkor sokáig tépelődtem, vegyek-e még egy kutyát ebben az életben. De, mint legtöbbször, gyöngé voltam. A gyászévet se tudtam megvárni. Fájt itthon a néma kutyátlanság. Úgy okoskodtam, hogy ha az embereket átlag tizenkét hónapig szokás gyászolni, a kutyáknak elég tizenkét hét is. Fölfogásomat élettani törvényekkel igyekeztem okolni, melyek arra mutatnak, hogy míg nekünk hónapok szükségesek teljes kifejlődésünkhöz, addig a kutyák ugyanazt hetek alatt elérik.

Három hónap múltán csakugyan szereztem egy új kutyát. Kedvesnek neveztem. Kölyökkutya volt, fehér, magyar kuvasz, mint a másik. Úgy képzeltem, hogy ezzel még kevesebb csorba esik hűségemen. A fajta az állatoknál örökkévaló. Schopenhauer írja, hogy az a kiscica, amelyik ma az udvaron ugrándozik, voltaképp azonos azzal, amelyik évezredekkel azelőtt ugrándozott ottan. Az egyén élete közjáték, jelenségek káprázata, s a valóság a fajta mély, titokzatos, mindig folytatódó élete.

Ez az elmélet természetesen csalóka. Kedves, aki elfoglalta elődje ólját, tárait és szilkéit, s szívemben azt a helyet, mely öreg kutyám elpusztulásával megüresedett, merőben más volt, mint a régi. Annyira nem lehetett összetéveszteni vele, mint engem egy alföldi földművessel. Az anyja utolsó kölyke volt, ideges és törekeny, mindegyik között a leggyámoltalanabb. Mint ilyen, szopni is alig kaphatott, a többi izmosabb kutyakölyök elmarta az emlőről. Őben hoztam haza. Itt napokig ámulva nézegette az idegen környezetet, az ajtókat és küszöböket, csak azután szokott meg. Nem is házunkkal barátkozott össze, hanem mivelünk. Megtanulta, hogy ki milyen fontos nálunk, a rangja és hasznossága szerint. Valami csodálatos vágy lakozott benne, hogy szeressék. Az étel egyáltalán nem érdekelt. Fontosabb volt neki, hogy beszélgessenek és játszanak vele. Ezért mindig otthagya a húst is. Amint vannak falánk, mohó, torkos kutyák, úgy volt ő falánk, mohó, torkos a szeretetre. A szeretet morfinistája volt. Rohamjai jöttek az udvaron, egyszerre elfogta a farkasétvágy, hogy más, fejlettebb élőlények becézzessék, s nem nyugodott mindaddig, míg jól nem lakott szeretettel. Csakhogy sohase lakhatott jól. Végignyargalt szobáinkon, felgöngyölte szőnyegeinket, hanyatt vágódott, hogy perzseljük föl, és semmisítsük meg, ha akarjuk. Vihogott a fogaival, és lihegett. Ha kissé lecsillapítottuk, újramegkezdte. Nem lehetett kielégíteni. Ha kizártuk, két lábra állt az ajtónál, nyöszörögve a kilincsre kapaszkodott, s órákig várakozott, be-bekandikálva, hogy nem vesszük-e észre. Mindnyájunkat elfárasztott lázas követelődésével. Csak ő nem fáradt bele soha.

Nekem ez a kutya kezdettől fogva nem tetszett, hogy ennyire nem kutya. A kutya legyen kutya, mondtam dühösen. Ez azonban egy láma és egy röpködő fehér madár légies keveréke volt. Lírai kutya volt. Talán féltékenykedtem is rá. Egy házban untig elég egy lírai költő. Valahányszor elmentem hazulról, a kertfal különböző fokain a búcsúzás szertartásos táncalakzatait lejtette el, Júlia erkélyjelenetét játszotta végig, fejét odanyújtotta, hogy még az utcáról is megsimogassam, aztán minden foknál kihajolt, mindig epedőbben és kérlelőbben, mindaddig, míg az emelkedő kertfal lehetetlenné nem tette az érzelgős kettőst. Ekkor élesen és viharosan csaholt. Minthogy szomszédaim már panaszkodtak a lármas és szenvedélyes üdvözlések miatt, leszoktattam róluk.

- Csitt - szóltam rá, s már nem csaholt. De látni lehetett, hogy szeme még jobban izzik. A szemével csaholt, oda menekült a visszafojtott némaságra kárhoztatott rajongás.

El-eltűnődtem, mi lesz a sorsa ennek a kutyának, aki se ételre, se italra, se alvásra nem vágyakozik, csak a gyöngédségre. Mindenki nevette őt. Látogatóink nem tudtak szabadulni tolakodó jóságától, melyet nyilván a betörőkre és a rablókra is kiterjesztett volna. Senkit se harapott meg. Fogait nem arra használta, amire teremtették.

Múltkor reggel, amikor a fürdőszobában mosakodtam, hallottam, hogy beront a hálósobába, s láttam, hogy imádó figyelemmel tekint üres ágyamra. Most először hatódtam meg igazán, mint az, akinek nem a szemébe mondják, hogy szeretik, hanem háta mögött hallja meg, véletlenül, vagy egy jelből következteti. Arra gondoltam, hogy egyszer, ha nem leszek, s kihűlt testemet leemelik az ágyról, éppígy fog majd beszaladni, s hódolni az eltűntnek, aki egy-két pillanatig még tovább él az ő képzeletében.

Egy perc múlva kiszaladt az utcára, nekirohant egy gépkocsinak, s az végiggázolt rajta. Vérezve, aléltn hozták be, mint a szeretet vértanúját, aki egy gyorsbenzinnel fűtött tüzesszekéren akart az egek egébe röppenni, hogy ott egészen szellemmé és lélekké váljon. Negyvenkét fokos láza volt. Kórházba szállítottuk. Ott a sebészeti osztályon egy lábatört disznó mellé helyezték el. Néhány napig élet és halál között lebegett. Most hazahoztuk. Állcsontja eltörött, lába még sebes és fájós, de már tejet lefetyel. Amint etetem, érzem, hogy ez az én utolsó kutyám. Nem, többé sohase vállalom a szeretet megalázó rabságát és fájdalmát. Azok a kötelek, melyek még megvannak, lassan bomoljanak szét, szakadozzanak el, aztán legyek végre szabad. Jobb úgy elmúlni ebből a világból, hogy a kutya se ugasson utánunk.

Pesti Hírlap, 1935. július 3.

PILLANATKÉPEK

A társaskocsiban fiatal lány ül, fején kacér, divatos majomsapka. Egy fiú észreveszi őt, és hevesen ostromolni kezdi tekintetével. Az ostromot a lány fölháborodva utasítja vissza. Száját elbiggyeszti, orrával fintorog, mintha ezt mondaná: „Te aszfaltbetyár.” Arcára pedig a megközelíthetetlen erény márványálarcát szorítja, mely ezt hirdeti: „Lucretia vagyok.” Ebben nem kétkezem. De azért a lány mégis oly nevetséges így, hogy el kell kacagnom magam. Amit szája, orra kifejez, annak viharosan ellentmond a feje búbján táncoló piros majomsapka. Az így jellemzi viselőjét: „Én kérem csak egy kis szeszélyes, könnyelmű, beszámíthatatlan örültke vagyok.” Részvevően szemlélem a lány lelkitusáját, de sokszor szeretnék odakiáltani neki: „Kisasszony, vágja földhöz vagy a majomsapkáját, vagy az önérzetét. A kettő együtt nem fér meg.”

Megint gyűjtenek az utcán. Múltkor a szegényeknek és betegeknek gyűjtöttek. Most talán a tüsszentőknek gyűjtenek, a hadaróknak vagy azoknak, akiknek makacsul viszket az orruk. Nincs kizárva az sem, hogy azoknak gyűjtenek, akiket ez a sok gyűjtés teljesen kifosztott és tönkretett. Saját érdekünkben adakozzunk.

Amikor hosszú betegségemből föllábaltam, köztem és ismerőseim között több ízben az alábbi párbeszéd folyt le:

- Meggyógyultál?

- Meg.

- Egészen? - kérdezték támadóan.

Egyszerű emberek. Öt gyermekük van. Három közülük egészséges, de kettő állandóan betegkedik. Az egyik köhög és lázas, a másiknak fáj a füle. Évek óta nem képesek őket meggyógyítani. De most boldogan várják a hatodik gyermeket. Ezek hasonszenvi gyógyomóddal élnek. Az életet élettel kezelik. Talán igazuk is van.

Hetvenéves korában halt meg. Egy emléket hagyott rám, melyet egész életében féltve őrzött, egy zárt dobozt. Izgatottan nyitottam ki. A doboz lila bársonypárnáján valami málló és foszladozó holmi hevert. Nem tudtam kideríteni, hogy micsoda. Egyformán lehetett széttöredezett papírlap, porhanyó tojáshej és hervadt virág is. Az emlék lényege voltaképpen az, hogy csak mi tudjuk, mit jelent, más nem. Kegyeletesen bezártam a dobozt, aztán a kályhába vettem, hogy a lángok tisztítótüzeben egészen lélekké váljon.

Ez a tengerből a sziklák keretében olyan, mint az Isten kék tintatartója.

A kezdetleges állapotú népek költészete. Brazília őslakói több-kevesebb ritmussal olyan tárgyakat sorolnak föl, melyek hiányoznak nekik: *hajó, balta*. Ha éheznek, akkor a táplálkozási lírához folyamodnak, s ezt a verset mondogatják éhségük elűzésére: *Szarvas, disznó, kecske*. A prózai szavak megszépülnek a roppant vágtyól. Amikor fáznak, így kiabálnak: *Tűz, rőzse, láng, tüzecke*. A szerelmes férfiak körbeülnek, tenyerükkel ütemesen tapsikolva a földet, órák

hosszáig karban éneklik: *Csók, csók, csók*. Hát a mi líránk milyen? Az is hasonló ehhez, de mi ravasz műveltségünk kacskaringóival és virágdíszzeivel annyira el tudjuk tüntetni a vágy forrását, hogy siratnunk már majdnem anyagtalannak és anyagiatlannak tetszik. Akárhogy csúdjuk-csavarjuk a dolgot, a költő őse az az éhes disznó, amelyik makkal álmodik.

Pesti Hírlap, 1935. július 7.

KÉT ARCÉL

SZÍNÉSZ

A színész velem szemben ült a kávéházi márványasztalnál, s meggyfagylaltot kanalazott, tejszínhabbal.

Ekkor hozták neki hírü, hogy hétéves kislányának vakbélgyulladás van, s ebben a pillanatban végeznek rajta műtétet egy gyógyintézetben.

A színész arca elsápadt. Lassan, egyáltalán nem színpadiasan, fölkel. Jobb kezét azzal a merőben céltalan mozdulattal, amely ilyenkor szokásos, homlokához emelte, s ott éppily merőben céltalan mozdulattal megérintette gyérülő, mogyorószínű haját. Egy szót se szólt. Csak mozgott csöndesen, a belső indulat parancsára. Érezte, hogy taglejtése természetesen hajt ki belőle, mint gyökérből a gally. Már lombosodni is készült, hogy kiterébélyesedjék. De a színész egyszerre véget vetett neki. Homlokát ráncolva, éles figyelemmel megjegyezte még a mozdulat útját, irányát, ívelését, az izomzat helyzetét, feszülését és alapszínét, a lelkiállapotot is, aztán az egészet, mintegy lerajzolva, mintegy lepréselve, mintegy selyempapirosba csomagolva, emlékezete tárházába raktározta, hogy majd jobb időben, kellő alkalommal, ha játszik, fölhasználhassa, amint mesterségem évek óta beidegzett ösztönénél fogva, előrelátásból, gazdálkodásból, gyűjtőszennvedélyből magam is tüstént megrögzítem azokat a mondatfoszlányokat, azokat az eltorzult szavakat, melyeket véletlenül vet ki belőlem a fájdalom, harag és önkívület.

Egyébként fizetett, kocsira szállt, és indult.

KÖVÉR NŐ

Raguzában vacsoraidőn férjével s egy vidám társasággal a vendéglőbe lép a kövér nő. Súlya legalább százhusz kiló, magassága a két méterhez jár közel. Üde, ruganyos. Panamakalapot visel, s fehér pöttyös, kék nyári ruhát. Dundi kacsóján aranygyűrűk. De modora azért lányos, friss és kedves.

Ahhoz az óriásnőhöz hasonlít, akiről a költő álmodott. „Mint hegy tövében a békés, kis tanyaház” - valamennyien a lábánál heverünk. Akit megölel, annak eltörnek a bordái.

A pincérek azonnal otthagynak bennünket silány étvágyunkkal és szegényes kívánságunkkal együtt, valamennyien köréje sereglenek, mint az orvosok, akik elhanyagolják a kisebb betegeket, s minden tudásukkal s készségükkel a komoly beteghez sietnek, oda, ahol gyors és gyökeres beavatkozásra van szükség, s a késlekedés végzetes veszedelemmel járhat. Már tárgyal is vele a főpincér, komolyan, mosoly nélkül, tárgyilagosan, a sebésztanár módjára, aki egy imént behozott, súlyos koponyaalapi törést vizsgál meg. A kenyereslány kérdés nélkül letesz az asztalára egy kenyértornyot, zsömlékkal, kalácsokkal, kiflikkel tetejezve, a borfiú is körülötte röpköd, az egyik pincér melegített tányérokat rak eléje, s a másik, a műtöst jelképezi, különböző villákat, késeket, kanalakat, az evés finom műszereit. Mindenki érzi, hogy itt nem közönséges műtétről lesz szó.

Hozzák az előételt, hatalmas ezüstitálon a rántottát, a sárga aranyrántottát, akkorát, mint a fölkelő nap, s egy másik ezüstitálon a vajban sütött, petrezselyemmel hintett újburgonyát. A kövér nő eszik. Csevegve és kacagva eszik, talán nem is mohón, de azért leírhatatlanul gyorsan. A sárga aranyrántotta, mely az imént még a fölkelő napot jelentette, s a hajnalt, végképp bealkonyodott. Most az újburgonya vajas, zöldesen csillámló gömbjeit tűzdeli villájára, egymás után dobálja be szájába, és onnan szinte látni, hogy csuszamlanak le síkos nyelőcsövén, hogy gurulnak, hullanak be majdnem egészben a gyomra feneketlen mélységébe. Apró, fürge kezeivel a rák ollóit tördeli egy szerszám segítségével, tündéri ügyesen, aztán a halat fogyasztja el, olajos mártásával alig egy-két perc alatt. Azt lehetne mondani, hogy nemcsak ő szereti az ételeket, hanem az ételek is szeretik őt, valami ellenállhatatlan delejességnek engedve, azok is vágyakoznak és rohannak hozzá, s a hal a sörhab hullámain egyenesen a szájába úszik, egy kicsit még ficáncol, aztán a remegő farkával egyszerre eltűnik, a borjúszületbe pedig nemcsak ő harap belé, hanem a borjúszület is beleharap a kövér nőbe, marcangolja a száját, s ebben az édes, vérengző csókban találkozáskor kölcsönösen bekebelezik egymást.

Míndez bohókás, megrázó s egyszersmind főséges is. A tésztának, a gyümölcsnek, a tejszínhabnak immár se híre, se hamva, s a büszke kenyértorony is sík földdé, lapállá változott. Mi, akik végignéztük ezt a furcsa és nagyszerű szertartást, közben teljesen megfélemlítettük éhségünkről, s még mindig lenyűgözve, dermedten figyeltünk. Szeretnénk valahogy kifejezést adni tetszésünknek, talán éljenezni, talán halkán és ízlésesen tapsolni. A kövér nő ezt észreveszi. Göndör-fekete fürtjei közül kedélyesen mosolyog ránk, még jobban meghízva, a kigömbölyödő arcával, a fényesen feszülő bőrével, s bizonyos bölcs öngúnnyal inti le buzgóságunkat, mintha ezt mondaná: „Nekem ez semmi.”

Pesti Hírlap, 1935. július 7.

NÉMA MOZI SZÍVDOBOGÁSSAL

Két ízben láttam magam a mozi vásznán. Huszonkilenc éves voltam, amikor először levettek. Egy szobába lépek, szivarra gyújtok - akkor még szivaroztam -, s beszélgetek barátaimmal. Néhány nap múlva lepörgették előttem a képet. Emlékszem, akkor napokig enyhe csömört éreztem. Rágondolni se mertem. Az, aki ott mozgott, merőben idegen volt. Úgy nem vállaltam a vele való közösséget, mint némely közeli rokonunkkal, akit nem szívlelünk. Egész másnak képzeltem magam. Ahogy a képen jártam-keltem, ahogy mosolyogtam, ahogy füstöltem, az mind sértette ízlésemet. Addig még sohase láttam testi mivoltomat a tér három kiterjedésében, csak tükörben, fényképeken. Megdöbbenem, hogy mennyire nem ismerjük magunkat, s az jutott eszembe, hogy elnézőbbnek kellene lennünk ellenségeinkhez, akik sehogy se bírnak el bennünket.

Másodszor nyolc esztendővel ezelőtt moiztattak le. A tekercset nekem adták, s én bedobtam íróasztalfiókomba, a sok papír, lom közé. Évek során néhányszor kezembe ötlött, de következetesen félrelöktem. Nem akartam szembenézni vele. Ma előkerestem, elvittem egy műterembe, lepörgettem.

Bevallom, bizonyos lámpaláz fogott el, míg a fényszalagkereket bekapcsolták a vetítógépbe, s a villamosság berregtetni kezdte. Nyolc esztendő nem kis idő egy ember életében. Olvastam, hogy ezalatt teljesen kicserélődnek sejtjeink, egy parány se marad belőlük, legföljebb emlékeink tömege, a lelki folytonosság, mely összeköti múltunkat jelenünkkel, úgy, hogy mi pusztán ennek alapján tarthatjuk a kapcsolatot régi magunkkal, mint az új igazgatóság, mely egy vállalatot szőröstül-bőröstül átvesz a volt tulajdonostól, s a kereskedelmi törvények szerint állja érte a jogi felelősséget.

Vajon milyen is leszek itten, helyesebben milyen voltam akkor? Nem túlon túl fiatal-e a maihoz viszonyítva az a mindörökre eltűnt, soha vissza nem térő ember, aki az idő egy szintén mindörökre eltűnt, soha vissza nem térő szakaszán sétál majd elém, nyolc esztendővel idősebb mása, féltékeny és mégis jóindulatú bírása elé? Vajon a kor nem kalapálta-e azóta föl ismerhetlenné koponyámat, nem véste-e tele homlokomat és arcomat átkozott, kibetűzhetetlen ékírásával annyira, hogy az összehasonlításnál megriadok, s a szembesítés nagyon is fájdalmasá válik?

Ilyen kétségek közt hánykódtam, de akkor a falra vetített fénynégyszögön már inogni kezdtek az első képek, természetesen némán, zene nélkül. A zenét hozzá a szívem valamivel gyorsult dobogása szolgáltatta. Először is néhány lombot pillantottam meg, kertünk két fáját, egy juhart meg egy öreg barackfát. Az öreg barackfát azóta rég megütötte a guta, ki is vágattuk, egy télen gallyaival melegítettünk teát, törzsénél fűtöttünk, de itt még elevenen hajladozik a szélben, ágai mintegy terveket szőnek, végtelen jövőt remélnek. Házunk, melyben ma is lakunk, akkor épült újjá. Állványok meredeznek. Kőművesládákban mész és homok van. Hirtelen megjelenek a lebontott, régi tornác romjai között, nyári fehér ruhámban, szájamban cigaretta, leülök az írógép mellé, verem a billentyűket. Nem, ez a kép nem idegen. Leszámítva azt a furcsaságot, hogy túlon túl sokat mozgok, s lábaimat bohókás szaporasággal kapkodom, mint az alkalmi mozisínészek, hozzászokom a távlat sajátosságához, s ehhez az emberhez is, föl ismerem benne törvényes és hiteles magamat. Egyáltalán nem fiatalosabb nálam. Közben hajam egyetlen szála se őszült meg és hullott ki. Akkor még tizenkét éves fiam egy réten szalad, felkapaszkodik egy csemetefára, mely most összeroskadna alatta, én pedig az Ördög-órom egy sziklájára futok, s jókora köveket hajigálok a völgybe. Ma is tudnék ennyire futni. Izmaim nem lazultak meg. Úgy rémlik, hogy semmi se változott.

Mégis, amint gömbölyödik ez a nyolcvanméteres fényszalag, néhány perc - vagy néhány méter - után, szívembe nyilall valami, egy benyomás, vagy inkább a benyomások összessége, hogy ez az ember más. Sohase éreztem ilyesmit eddig, amikor régi fényképeimet szemléltem. Talán a homlokán van valami, melyet egy régi nyár verőfénye aranyoz, fönny a homlokán, a kócos fűrt körül egy sugár, mely azóta végképp kilobbant, vagy mozgásában van több hit, dac és hányavetiség, mint ma, vagy talán a tekintetében van olyan keménység, kíváncsiság és bizakodás, melyet többé nem lelek magamban. Néha olyasmit művel, jelentéktelen apróságokat, melyeket ma már semmi esetre se tennék. Nyilván arra gondol állandóan, hogy mi vár reá. Szánalmas tudatlanságában kacérkodik a jövővel. Szeme gyakran a fölvevőgép lencséje felé fordul, és így most az én szemembe néz, nyolc esztendővel idősebb szemem eleven lencséjébe, kotnyeles kandisággal tudakolva tőlem, hogy cserélnék-e vele. Nem, nem cserélnék. Jobb ezen a messzebb állomáson, ahol most időzöm, már csak azért is, mert közelebb esik a végállomáshoz. Irigykedem rá? Inkább sajnálom szegényt, és lenézem. Figyelem őt, én, aki ezt a vakmerő kirándulást teszem visszafelé az időben. Negyvenkét éves férfi, tapasztalattól, csalódásoktól tetézve. Egyszerre azonban egy mozdulatától, egy tekintetétől vagy mitől egészen elérzékenyülök, s csöndesen, szinte atyaián szólok magam elé:

- Gyerek.

Pesti Hírlap, 1935. július 21.

RÉSZEG EMBER 1935-BEN

Tanulmányfő

Már három órája beszél.

Kilenc órákor megállott itt az utcánkban, a házuk előtt, kezében üres borosüveg. Csak úgy ötletszerűen beszélni kezdett erről-arról. Most már éjfélre jár, s még mindig beszél.

Mi, akik a forró, fekete, nyári éjszakában egy kis hűvösséget keresünk, ingujjban könyöklünk ki a nyitott ablakba, s hallgatjuk. Ki nyiltabban, ki rejtezkedőbben hallgatja, hogy mit mond a részeg ember. Mert az, amit mond - mi tűrés-tagadás -, érdekel bennünket, ha mosolygunk is rajta.

Valóban, amint végigtekintek a kivilágított ablakok során, melyekben férfiak, nők, gyermekek vannak, a kép fölöttébb hasonlít egy színház nézőteréhez. Az ablakok a páholyok, az utca-padok a zártszékek, a gyalogjárón csoportosulók a földszinti állóhely nézői, s ő, aki szónokol és hadonász, a színpadon ágáló színész. Majdnem telt háza van.

Úgy látszik, a színpadi válságról terjesztett hírek túlzottak. Íme, valamennyien félretesszük munkánkat, olvasmányunkat, talán még a színházat is elmulasztottuk, hogy cserében érte valami lelki kitárulkozást és önvallomást kapjunk. Elepedünk egy kis őszinteségért. Ez a költészet sohasem árulhat petrezselymet.

A részeg ember cingár, fekete férfi, hajadonfőtt van, kalap nélkül, kiskabátban, a heveny szeszmérgezés izgalmi állapotában. Miről beszél? Mindenről a világon, ami eszébe ötlik, de elsősorban önmagáról, a lehető legszabadabb eszmetársítás alapján. Minthogy szavaira kevés közvetlen visszhangot kap, a régi színpadi művek kedvelt formáját használja, a magánbeszédet. Több ízben hangsúlyozta már, hogy nyugalmazott csendőr.

- Nehéz, békebeli csendőr - mondja. - Erdélyt, a hazámat elvesztettem. Nem jól nyomoztunk. Az volt a hiba. Ha jól nyomoztunk volna, akkor ma is otthon lehetnék. Én most Tisza Pista helyettese vagyok. Tisza Pista fia vagyok. Na - mondja, és a földre néz.

Egyébként szeretetre méltó, jó modorú, illedelmes. Durva vagy sértő kifejezésekkel nem él. Csak a jogához ragaszkodik, ahhoz a szent jogához, hogy az utcán zavartalanul, szabadon beszélhessen. Véleménye szerint ebben sem ember, sem Isten meg nem akadályozhatja.

- A csendőr lő - folytatja. - Ha parancsom van, én is lövök. Lövök én, akárkire. Na - teszi újra hozzá, miután semmiféle ellentmondást nem tapasztal.

Egy egész világ ez az ember, a régi békevilág, a magyarság a vadvirágos regényességével és családi-aszfaltkapcsolataival.

- Aki csal, az nem becsületes ember - jelenti ki. - Legundokabb bűn a csalás. Még a lopásnál is undokabb. Mindenki csal. Csak a dzsenti nem. A dzsenti, az sohase csal.

Egyik hallgatója az önérzetére és méltóságára hivatkozva figyelmezteti, hogy hallgatják. Ő azonban nem jön zavarba.

- Ha hallgatnak - veti vissza emelt hangon -, urak hallgatnak.

Már rég elmúlt éjfél. A lakók aludni akarnak. Dühösen csapódnak be az ablakok, kilobbannak a lámpák. Valaki hazaküldi. Ő ennek ellenében egy kis bort kér. Bort hoznak neki, beletöltik palackjába. Kiissza. De nem mozdul. Erre a felső ablakból nyakon öntik egy csöbör vízzel,

hogy kijózanodjék. Ezt se veszi zokon. A hőségben kissé fölfrissítette. Annál szaporábban beszél.

- A háborút elvesztettük - kiabál az ég felé rekedten. - Én nem szégyellem - hosszú szünetet tart és nyel egyet. - Szégyellje más - megint hosszú szünetet tart. - De én is szégyellem - szól halkán, mintegy önmagának, töredelmesen.

Csodálatos, milyen mélyen gyökereznek lelkében a közügyek. Aki a pohárköszöntők elcsé-
pelt, hivatalos szólamait olvassa nap nap után, nem is hinné, hogy benn a szívekben csak-
ugyan van ilyen fájdalom is.

Ezt azonban már senki se hallja. Az utca kihalt. Mindnyájan alszanak. Ő, szegény, minthogy
egyéb hallgatósága nem akad, leguggol a földre, s egy pinceablaknak beszél a nehéz, békebeli
csendőrségről, Erdélyről, a nyomozásról, Tisza Pistáról s az elvesztett háború szégyenéről.

Egy óra felé erre vetődik az ügyeletes rendőr. Barátságosan karon fogja, hazafelé vezeti.

Ablakom előtt haladnak el.

Itt megáll a részeg ember, előkotorássza pipáját, rá akar gyújtani. Közben a pipája leesik a
földre s összetörik.

- Na - mondja. - Ezt is megette a fene.

A rendőr, aki hivatalos szolgálatban van, de azért ő is magyar, mint a csöndháborító, hosszan
nézi az összetört pipát, és bólint.

- Ezt meg.

Mindez afféle testvéries bölcselkedés. Olyan, mint mikor a francia a szerencse forgandósá-
gáról elmélkedve megállapítja:

- *C'est la vie.*

Pesti Hírlap, 1935. július 28.

A KÖZÉPOSZTÁLYRÓL

Úgy látom, hogy azok, akik a körkérdés során széles körű gazdasági, történelmi, társadalomtudományi tudással határozták meg, hogy mi a középosztály, vagy egy ködös, igen tág díszletet rajzoltak, s abba helyezték el a középosztályt, vagy pedig arra az eredményre jutottak, hogy középosztály egyáltalán nincs. Engem nem fenyeget az a veszély, hogy túlon túl elvont legyek. Tudományos képzettségem ezen a téren semmi. Pusztán ösztönökre, szemléletemre, hatodik érzékemre támaszkodva kísérem meg, hogy a kérdéshez néhány szót szóljak.

Kicsoda tartozik érzésem szerint a középosztályhoz? Az, aki nem tartozik sem a felsőbb osztályhoz (a főrangúakhoz), sem az alsóbb osztályokhoz (a parasztsághoz, a munkássághoz). Óriási tömeg ez, alaktalan, szervezetlen, jórészt öntudatlan is. A középosztálynak nincs határozott, adóíven is kimutatható jövedelme és határozott műveltsége, mely egy szóval vagy néhány könyvcímmel jellemezhető, de mind a kettőre megvan a maga áhító és rátarti igénye. A középosztály, a mi középosztályunk a hűbériség és szabadelvűség különös, bölcséleti keverékéből táplálkozik, s ebből támad az ő sajátos erkölcsé, értékítélete, a viselkedésében, modorában, hanghordozásában való egyöntetűség, mely nehezen körülírható, de azért létező valóság, s némely megcsontosodott szokása, mely szinte egy ősi, titokzatos szertartásra emlékeztet, és konokabb, szövevényesebb, ellenállóbb, mint a babonák évezredek óta beidegződött, észokokkal meg nem fejthető és meg nem magyarázható csökevénye. A középosztály leányai és asszonyai, ha ismerik is Freudot, és Budapesten nevelődnek is, mivoltukban vidékiek és vidékiesek maradnak, s amikor szerelmesek, még a XX. században is akácgallyat tépnek, s a gally leveleiből olvassák ki, hogy a kedves szereti-e őket vagy sem. A középosztály általában hisz a cigányzenében, mint valami hitregében, a mulatós nótákban, melyeknek hangulatfoszlányai és alakjai óriásivá megnövekedve, bölcsőtől a koporsóig kísérik őt, úgy-hogy az a kislány, aki végigment az ormódi temetőn, számára van olyan jelentős és jelképes élmény, mint Faust Gretchene vagy Ibsen Nórája. A középosztály férfiai, akik egyaránt szívhatnak nikotex Leventét és Extrát is, előszeretettel hordanak fehér szarvasbőr kesztyűt, miután előbb mindenüket eladták a vagyonmentő vásáron, hogy végzetes helyzetekben felhúzzák és levessék, s ezzel babráljanak mint drámai kellékekkel, szivarzsebükben pedig majdnem mindig megtalálható a galamb alakúra összehajtogatott díszszsebkendő. A középosztály utoljára mond le a csinoságnak, értelemnek, lovagiasságnak, hősiességnek, úriságnak, regényességnek legalább a látszatáról. A középosztály ebéd után feketét iszik, de feketéjébe a konyha polgári boszorkányai mindig egy kis pótkávét, egy kis cikóriát, egy kis frankot is belefőznek „pusztán a színe miatt”, az ízlése és parancsa ellenére, s ezen képtelen változtatni. A középosztály a vonaton rangjának és keresetének megfelelőleg vagy a második osztályon utazik, vagy a harmadik osztályon, de első osztályon is utazik akkor, ha valamilyen módon sikerült szabadjegyet szereznie.

Elismerem, hogy ezek a délkörök nemigen szorítják meg a fogalmat, s az osztályozás se szigorúan tudományos. De mit tehetek róla, ha a középosztály veleje éppen az, hogy megfoghatatlan, elillanó és tétova? Az, hogy van, bizonyos. Éppen annyira nem lehet tagadni, mint a levegőt, melyet nem látunk. Lépten-nyomon érezzük. Vagy nem az életösztönére és szívósságára vall-e az, hogy annyi közöny, szervezetlenség és ellenszervezkedés ellenére még mindig él, dacból, dőlőből vagy talán történelmi kegyeletből, s az özvegyasszony egyetlen fia, aki állástalan hivatalnok, a hadikölcson áldozata, s helyét és érdekét a történelmi materializmus szerint csak a nincstelen proletárok között kereshetné, minden kényszer nélkül, ösztönösen, úri becsületéből támasza, talpköve, tartópillére annak a rendnek, melynek soraiban dús-

gazdag bankárok, nehéziparosok és nagykereskedők is vannak. Talán öntudatlanság ez. De a középosztályt nyilván épp ez az öntudatlanság tartja fönn, ez a látszólagos vaksága, mely messzebbre néz. Hibáiról és bűneiről könyvtárakat írtak össze. A középosztály egyik sarkalatos tulajdonsága, hogy folyton bírálgatja, zsigereli önmagát. Petőfi, a mészáros fia, aki minden ízében, minden szavában és minden megállapításában a középosztály jellegzetes gyermeke, éppúgy szapult a őt, mint Arany, Madách, Jókai vagy Mikszáth. Kiskorunkban már anyánktól-apánktól is azt hallottuk, hogy mi vagyunk a leghitványabb osztály, mely csak züllésre, szétbomlásra van hivatva. Hitünk az, hogy nincs is hitünk önmagunkban. Ahhoz a vallásfelekezethez hasonlítunk, melynek hívei és papjai nem hisznek Istenben. Ennek az osztálynak az erényei is félszegek, ügyefogyottak, de olykor végtelenül meghatóak és tartalmasak. Múltkor egy nyolcvan éven túl levő rokonom keresett föl, nyugalmazott minisztériumi hivatalnok, s szóvalánul több köteg kézirat papírt tett elem. Pironkodva adta elő, hogy hetvenéves korában a rádió olaszul kezdett tanulni, aztán nyugdíjából egyre több könyvet vásárolt, sokat olvasott, s most ő, aki sohase járt Itália földjén, és még soha életében nem beszélt született olaszul, írt egy húszéves olasz-magyar szótárt. Könnyezve lapoztam át ezt a nem gyakorlati célú munkát, melynek minden sorát az áhítat és tapasztalatlanság sugallta, s fölismertem benne a középosztály erényét, a szorgalmat, a műkedvelő önzetlenséget és játékosságot, melyből máskor, a századok során remekművek és hőstettek is sarjadtak.

Engem millió és millió gyökérszál köt ehhez az osztályhoz, s ha akarom, ha nem, egyenes származékának kell tekintenem magamat, hiszen minden jót és rosszat tőle örököltem. Harcolni nem harcolok érte, mert a mi harcunk lényege az, hogy nem harcolunk. Szívesen bevallom azt is, hogy értelmemhez sokkal közelebb áll a parasztság és a főrangú osztály egymáshoz igen hasonló, hűvös, okos, szólamtalan önzése, s a munkásság friss életkedve. De véremhez a középosztály van legközelebb. Tőle tanultam az elfogulatlanságot, a szabadelvűséget, ebben az én osztályomnak, a középosztálynak hú és következetes tanítványa voltam. Megszervezni valószínűleg éppannyira nem lehet, mint a virágokat vagy a cserebogarakat. Valószínű az is, hogy bármiféle parancsuralmi rabság csak egy részének felelne meg, a zöme az ilyen rendszerben az ízlése és értelme nevében tovább duruzsolna, dohogna, mint névtelen és alig cselekvő, de azért mégis számottevő ellenzék. Hogy meddig él ez az osztály, hogy pusztulásra van-e szánva, nem tudom. De hirdetem a divatos és könnyelmű sírbeszédekkel szemben, hogy ha megsemmisülne, olyasmi veszne el, annyi függetlenség, szeretetreméltóság, emberi nemesség, melyet érdemes megsiratni, s olyan szépség, melyért érdemes volt élni. Kár volna érte.

Cobden, 1935. augusztus

LÁZ

A lázban - azt hiszem - az a leggyötrőbb, ha életünk szokott üteme megbicsaklik. Amint ütőereink összevissza vernek, elveszítjük biztos időérzékünket, mely még álmunkban se hagy el bennünket.

Nem tudom, hogy mi a gyors, és mi a lassú. A határok elmosódnak. Néha ájulatos-lassan történik olyasmi, ami a valóságban egy-két másodperc alatt megy végbe. Leesik például egy kulcs, s több óra hosszáig mozog, hullik, bukik lefelé, amíg földet nem ér, mintha egy moziszalagot lassan pörgetnének. Máskor viszont váratlanul-gyorsan történik, a pillanat ezredrésze alatt az, aminek megtörténéséhez egyébként évek kellenének, egyszerre ott van egy tömeg, lebont egy házat, fölépít egy felhőkarcolót, s amikor egy pohár vizet kérek, már bevezeti szobámba a tengert, s vízcsapomból a Csendes-óceán csorog.

Vajon csak álmodom-e ezt? Az ébrenlét és álom közt ilyenkor nincs olyan éles különbség, mint egyébkor. Ha kinyitom a szemem, s megpillantom magam körül a valóság szilárd tárgyait, a sárga bútorokat, az ablakokat, azok is az álom folytatásának tetszenek. Álom a párna is, mely egyben forró és hideg. Forró és hideg között se tudok határvonalat vonni. Tüzes homokot fúj rám a szél, s a következő percben már nedves homokot eszem, csikorgó foggal, undorodva, azokat a nedves homokgombócokat, melyeket gyerekkoromban gyúrtam, aztán megszáritottam a napon.

A láz veleje az, hogy mindent elapróz, és mégis végtelenné nyújt, hogy tétovázva, cikcakkosan kígyózik, hogy cselekménye nem halad előre, mint az egészséges álmé, mely a látszólagos vargabetűk ellenére is nyílegyenesen céljára tör, hogy mindig visszatér arra a helyre, ahonnan elindult. A láz nevetséges kis föladatokat - egy ajtó kinyitását, egy utcasarok megkerülését - óriásivá növeszt, körülményessé, bonyolulttá tesz. A láz fontoskodó és ostoba. A láz szűk, kis ösvényeken járkal, ezer akadállyal küszködve.

Most én is ezt az ösvényt taposom. Taposom, tiporom, *tiposom*. A tájszótár ezt a szót is megemlíti. Tájszótár, szájszótár, májszótár. Szakállas bálványarc hajol fölém, egészen közel, nehéz, mákonyos szempillákkal, szeretném megijeszteni őt a tág szembogarammal, de én ijedek meg tőle. A szélben egy szoknya röpül, utána egy nadrág, s a nadrág udvarol a szoknyának.

Lázálom, mondom hangosan, s fölélbredek a hangomra. Mindig a hangomat hallom előbb, mint a gondolatomat, s a hangomból tudom meg, mit is gondoltam. Lázálom, ismétlem. Lázálom, te, aki föl akarsz támadni koporsódból, nem engedlek, rád szorítom koporsód födelét. Rázárom.

Emelkedik a láz.

Pesti Hírlap, 1935. augusztus 4.

EMBER ÉS VILÁG

RABLÓ ÉS KÖLTŐ

A rabló az erdőbe megy, s amikor az ösvényen feltűnik egy utas, dúsan rakott csomaggal a hátán, eléje lép, kését mellének szögezi, s ezt ordítja torkaszakadtából:

- Pénzt vagy életet.

Előbb pénzt kér, mert erre van szüksége, az életre csak másodsorban tart számot, mint a veszett fejsze nyelére, inkább elvből, megfélemlítésből, üzleti számításból. Aki nem fizet, azt könyörtelenül leteríti, hogy példát mutasson, s megalapozza mások előtt rettenetes hírnevét. Így kívánja ezt a rablóerkölcs.

A költő, a vakmerő és hős alkotó is a világ vad rengetegében kószál, folyton új kalandokat, megrázó élményeket, csodálatos szavak zsákmányát hajszolva. Ő csak életet akar, mindennek előtt és mindig, a legnemesebb kincset. Milyen életet? Minden életet. Ez a szilaj ragadozó, ez a gyermekes-ösi kíváncsi szeretne bepillantani a koponyákba, a szívekbe, a zárt szobák titkába, hogy megismerje az embereket, ezért aztán föláladoz szerelmeket, baráti kapcsolatokat, fiúi és szülői érzést, önmagát is prédául dobja oda, semmi se szent előtte, mert az élet a szemében a legszentebb, sőt testvéreivel sem éri be, az állatokat, a növényeket is figyeli, meglopja a vizek csöndjét, az erdők magányát, a hegyek és csillagok hallgatását, csak hogy egy kis életet zsaroljon a körötte levő titokzatos mindenségből.

Ha aztán elfárad, és megrokkán a hite, a költő is csöndesebben beszél, alkudozni kezd, elfordul az élettől, füzetes regényeket, mulattató versikéket ír, s élettelen kéziratait elviszi a kiadónak, pénzt kér értük.

A költő jelszava tehát az, ami a rablóé, pusztán a sorrendje más:

- Életet vagy pénzt.

A SZÖG

A pesti asszony egy szöget akar beverni a falba, hogy fölakasszon rá egy képet. Előzőleg természetesen föl szólítja lélekelemző orvosát, aki nélkül egy lépést se tesz - még ballépést se -, s megkérdezi tőle, hogyan kell a falba verni egy szöget.

Az orvos ezt mondja:

- Ügyeljen, kérem, a komplexumaira, s arra, hogy minden indulatát a szögre tárgyiasítsa.

Ez a tanács szöget ver a pesti asszony fejébe. Ezért föl szólítja az asztalosát is. Az ezt mondja:

- Tessék ügyelni, aranyos nagyságám, a szögre, csak a fejére csapjon, mindig a szög fejére, hogy meg ne sántuljon.

Vajon melyik tanácsadó találta fején a szöget?

ZÁPOR

A hosszú aszály után végre esik.

A délután, mely az imént még füllesztő és narancssárga volt, egyszerre megfeketedett, felhők nyargaltak elő, gyors szelek, most pedig pattog a zápor, mossa a szomjas földet, az ájult természetet, a forróságtól szinte őrjöngő fákat.

Emberek állnak a nyitott ablakokban, a hirtelen támadt, illatos hűvösségben, de nem tudnak igazán örülni. Mindenünnen ezt hallani:

- Jaj de jó ez az esőcske a répának, a burgonyának, a kukoricának.

Hát még most is színéskedtek, ti álszentek, még most se tudtok megfélekedezni a belétek vert leckéről, a közösség erkölcsi kegyeletéről, s ezt szajkózzátok ti, akik velem együtt hetek óta kőbörtönökben aszalódtok, s annyi közötök van a répához, burgonyához, kukoricához, mint egy mezőgazdának a töltőtollhoz, Dantéhoz vagy a magasabb számtanhoz? Félre a hazugsággal, ha csak egy pillanatra is. Nem a répának, a burgonyának, a kukoricának jó ez, hanem nektek, a ti alélt bőrötöknek, a ti fáradt, elvannnyadt, meggyötört idegeiteknek, s ne szégyelljétek bevallani, mert jegyezzétek meg, hogy a répa, burgonya és kukorica mind tiérettetek van, s az ember talán még a répánál, burgonyánál és kukoricánál is nemesebb növény. Nézzétek, én merem vállalni az önző örömet a maga teljes egészében. Kirohanok az utcára, iszom az esőt, magamhoz ölelem, hagyom, hogy paskolja fáradt fejemet, áztassa forró hajamat, hűtse és termékenyítse agyvelőmet, az én egyetlen földbirtokomat és szántóföldemet, melynek termésétől függ sorsom itt és a másvilágon. Ki-ki a maga mesterségét folytassa mindig. A répa, kukorica és burgonya derék termelője ujjongjon annak, hogy a zápor föllocsolja kókadt veteményét, de én a jó érzésemnek ujjongok, annak, hogy boldog vagyok, s megint dolgozni tudok majd, amint a mezőgazdától se veszem rossz néven, hogy most nem áll ki a gazdasági udvarába, s nem sóhajt föl illetéknéppen:

- Jaj de jó ez az esőcske a jelzőknek, a szonetteknek, a budapesti irodalomnak.

Pesti Hírlap, 1935. augusztus 8.

NEMZETKÖZI KÁVÉHÁZ

Abban az időben Berlinben laktam.

Bementem egy óriási kávéházba, melynek tükörablakai mögött elfért az egész földgolyó, mind az öt világrészével, tarkabarka népeivel együtt. Csupa idegenek jártak ide, angolok, japánok, cserkeszek, litvánok, lívek és kumikok, s az Isten olyan teremtményei, akiknek nevét, származását, nyelvét csak a szaktudósok tartják számon könyvektől elborított padlásszobájukban. Maga az újságpalc is a nemzetköziség csodája volt. Megtaláltam itt az amerikai, japán és kínai világlapokon kívül a török, arab és szláv sajtó minden termékét, de a *Csamalat Híradó*-t, a *Kalmuk Kürt*-öt és a *Dargva Futár*-t is. Jólesett dúskálni ebben a gazdagságban.

A pincérek tudták, hogy aki ide betoppán, az csak külföldi lehet. Úgy is fogadták.

- *Vanguardia* - mondtam a kedvenc lapom nevét a pincérnek.

- Si, caballero - felelte, de minthogy ez volt minden spanyol tudása, németre fordította a szót. - Valami spanyol bor tetszik? Kitűnő boraink vannak. Ajánlok egy vörös andalúziait.

- Nem bánom.

Hozta a *Vanguardia*-t s a vörös andalúziait. Amint beletemetkeztem a papírlapedőbe, s elül a halálhíreket és esküvőket olvastam, aztán a sevillai választásokat és a bikaviadalokat, közben pedig kortyintgattam az andalúziai vöröset, a pincér néhány lépésre tőlem élvezte, hogy itt távol Berlinben föllelem szülőházamat, gyermekkori emlékeimet, s a bor kortyaiban a honi zamatokat.

Egy darabig magam is örültem, hogy spanyol vagyok más ember képzeletében, igaz, noha ez körülbelül annyi, mintha valóságban is az volnék, de aztán a kávéház északi részébe vonultam.

Itt izlandi lapokat kértem. Egy másik pincér azonnal átnyújtott egy hírlapot, mely Reykjavikban jelenik meg, a szigetország vezető újságját, ilyenforma címmel: *Izlandi Posta*. Én két karomat felháborodottan magam elé tárva tiltakoztam a lap ellen, nyilván politikai iránya miatt, melynek pusztá elképzelése is arcomba kerget minden vért, és fellázít bennem minden férfias önérzetet. A pincér, aki végre a XX. században élt, ezt elérte. Hozta a másik izlandi lapot, mely Vestmannaeyjarban lát napvilágot, az *Izlandi Értesítő*-t. Ezt már nyájas mosollyal üdvözöltem, magamhoz szorítottam, aztán falni kezdtem a betűket.

Ez a pincér az északit fődözte fel bennem.

- Meleg van - jegyezte meg, a hűvöskés, berlini nyárra célozva.

- Szörnyű - vettem oda, s erre jeget tett poharamba, kezembe pedig legyezőt.

Csakhamar eluntam északi vendégszereplésemet is. A kávéház délkeleti részében hiányos német kiejtéssel, inkább süketnéma jelekkel lázlapokat követeltem, mint született és önérzetes láz. A láz kihalóban levő nyelv. Mindössze húszezer ember beszéli a földgolyón. De a fajta oly rohamosan fogy, hogy mire ezt kimondjuk, a láz nyelvet legföljebb már csak 19 650 ember beszéli, vagy még annál is kevesebb. Ez a nép egyéb szórakozás híján reggeltől estig úgyszólván kizárólag a saját kihalásával foglalkozik.

Hihetetlen, de nem volt láz lap. Méltatlankodni kezdtem, botrányt csaptam, a hangulat a szó szoros értelmében lázassá vált, amikor odasietett a tulajdonos, s a legszeretetre méltóbb szavakkal biztosított, hogy máától kezdve előfizet az összes láz lapokra.

A következő percben már egy magyar lapot forgattam a kávéház déli sarkán, hogy megtudjam belőle, mi történt otthon.

- Ön magyar? - kérdezte tőlem egy heves, fekete fiatalember, írónnal és papírral a kezében.

- Nem - feleltem a legtisztább alföldi kiejtéssel. - Én portugál vagyok.

- Mégis milyen remekül méltóztatik beszélni nyelvünket.

- A berlini egyetemen tanultam - szóltam -, keleti nyelvészettel foglalkozom.

- Szabad talán néhány személyi adatot kérni?

A heves, fekete fiatalembernek, akiről első pillanatban láttam, hogy kezdő újságíró, néhány mérsékeltlen érdekes, inkább bárgyú hazugságot mondtam tollba, tudva, hogy otthon mily gyatrán fizetik meg az ilyen „külföldi színes” tudósításokat.

Végül, miután alig egy óra leforgása alatt voltam spanyol, izlandi láz és magyar is, a konyha elé álltam, s ott hallgattam azt a történetet, melyet a tűzilegény mesélt a pincéreknek teljesen érthetetlen berlini tájnyelven. Nagyokat kacagtam rajta. Szemük összevillant az enyémmel. Ezúttal telivér berlininek tartottak.

Szegénységemben és elhagyatottságomban így mulattam akkoriban, nagyon fiatalon, Berlinben.

Pesti Hírlap, 1935. augusztus 22.

HÁBORÚ

Ha azelőtt háborúra gondoltunk, önkéntelenül egy elmeháborodottat láttunk magunk előtt. Akinek megháborodik az esze, az tombol, ront-zúz, háborog, háborút indít. A szó magában foglalja önnön magyarázatát.

Képzletünkben a hadakozók megszemélyesítve jelentek meg, mint egyének, a düh önkívületében, csapzott hajjal, vicsorgó foggal, dorongot, kardot rázva, egy szikla peremén, hogy onnan ledöntsék ellenségüket, vagy ők zuhanjanak hanyatt-homlok, eget repesztő átokkal és szitokszókkal.

Ma - valljuk be - fölöttébb zavarnak bennünket ezek a regényes, régimódi elképzelések. Lassan, hidegen kúszik felénk a háború. Már eleve légkörében és lehetőségében élünk valamennyien. Indulat azonban nincs sehol. Azt a haragot, mely egyedül okolná és mentené, hiába keressük. Magát az örületet se leljük. Elemző korunk az örületet is részeire, elemeire bontja, s így elszigetelve, lombikba zárva, hűtve vagy hevítve, szinte nem is ijesztő ez a zavaros lelki csapadék, majdnem természetes, mert emberi. Még nem ismerjük az ösztönélet poklát. De már leszálltunk a pokol előtornácaiba. Tanulmányozzuk a vágyat, s megtaláljuk benne a tettet.

Ami nap nap után történik a világ színe előtt, hozzávetésekben, tanácskozásokban, intézkedésekben, az időjárás, a terep szakszerű megbecsülésében, az erők értékelésében és az eshetőségek megvitatásában, az nem is egy végzetes rombolás és vérontás megindításához hasonlít, hanem egy szükséges, fölöttébb tudományos és üdvös klinikai vizsgálatához, vagy egy műtét előkészítéséhez. A hadviselő felektől vért vesznek, s megolvassák vörös és fehér vérsajtjeiket. A hadviselő feleket levezetik a röntgenterembe, átvilágítják szívüket, és figyelik, hogy szivattyúzza a vért. A hadviselő feleknek sóhajtaniok, köhögniök kell, jobbra és balra fordulniok. A hadviselő felek, mint a betegek a bizmutkását, pusztán próbaképpen, kísérlet gyanánt, lenyelnek egy országot vagy egy világrészt, melyet éppen be akarnak kebelezeni, s az államférfiak tudós gyülekezete a mindent átvilágító sugarak fényében szemléli, hogy ez az ország vagy világrész miképpen halad le a nyelöcsőből a gyomorba, miképp hat az egész szervezetre. Közben mindkét fél főzi a műszereket, és készülődik a műtétre.

Mi, akik más szellemben, más reményekben, más hitben nevelkedtünk - nem tagadjuk -, megdöbbenünk ettől az őszinteségtől, ettől a józanságtól, ettől a tudományos tárgyilagosságtól, melynek erkölcsi alapja mindössze az, hogy hónapokra és évekre megfontol mindent, s csak a tulajdon érdeke szerint cselekszik. Főképp az a hidegség borzaszt el, mely a háború gyors dühkitörését egy hosszú, biztosan kiszámított, óraműszerűen működő pokolgéppé varázsolja. Nincs többé esztelen és szenvedélyes háború. Csak okos és szenvedélytelen háború van. Már jelszavak sincsenek. Azokról majd kellő időben gondoskodnak. A közhangulat erkölcsi föl-háborodását - olvassuk egy jelentésben - huszonnégy óra alatt megteremtik.

A játék kétségtelenül nyílt. Ez talán haladás a múlttal szemben. De azért dermesztő. A XX. század embere a maga párnázott otthonában, viszonylagos kényelmében, villanylámpájánál és hangszórójánál éppoly nyersen, káprázat nélkül láthatja a valóságot, az ösztönök ördögi táncát, mint valaha az ősember.

Pesti Hírlap, 1935. augusztus 25.

VIDÉKI VENDÉGLŐBEN

Ülök ebben a vendéglőben vasárnap délelőtt, s nézegetem a közönséget. Vagy negyven évvel ezelőtt járhattam itt először, mint tízéves kisfiú, édesapám hozott el, különös jutalomképpen, szintén egy vasárnap délelőtt, hogy szokott társaságában, barátai között kikortyolgassak egy pohár sört. Még ma is emlékszem a sóskifli illatára, a sör aranyajtékjára, a jelenlevők széles hahotájára. A város és megye kitűnőségei barackot nyomtak fejem búbjára, félvállról egy-egy kérdést intéztek hozzám, megfejthetetlen szójátékokkal ostromoltak. Minden pillanatban nyílt az ajtó, s négyszögletes keretében, mint halhatatlan festmény egy rámában, megjelent valaki, egy délceg úr, sasorral, sudáran, az élet valamilyen eleven remekműve. A földbirtokos, akit négyesfogata röpített ide a pusztáról, nyersselyem ruhában, rövidre nyírt, deres hajjal, s rövidre nyírt deres Zrínyi-szakállal. A tanácsos, kocsija bakján a hajdúval, panyókára vetett lobogó mentével. A báró is, aki raccsolt, és képviselő volt. A tűzoltó-főparancsnok, mint egy opera hőse, paprikanadrágban, kék atillában, aranygombokkal. A vörös orrú orvos, a bolondok doktora, a helybeli elmekórházból, a társaság tréfamestere. A patikus, dupla csövű puskával, vadászatról jövet, két szelíd, dohánybarna vizslával. A jegyző, aki évek óta egy színésznőért bolondult, páncélszerű ingmellét ragyogtatva, kondorfekete fővel, nyílegyenes választékkal. Aztán a hősszerelmes is, a közeli színházi női öltöző varázsát hozva magával, melynek fátyolai, csipkái, kenőcsei már korán megmérgezték diákkori álmainkat.

Most emlékeket keresek itt. De nem találok. Legfeljebb a berendezés, a környezet a régi még, a tárgyak, a tányérok, a poharak, s a lószőr talp is, melyre a söröskorsókat teszik le. Kihunyt a régi nemzedék, melynek mindegyik tagja alak volt, lélek és regényhős. Utódjaik járnak ide, közvetlen leszármazottjaik, a mai földbirtokosok, tanácsosok, bárók, tűzoltó-főparancsnokok, orvosok, patikusok, jegyzők. Ők is a válogatott, úri társasághoz tartoznak. Ez a vendéglő ma se pusztá étkezőhely, inkább társaskör, találkozója a városi és megyei előkelőségeknek, tanyája a meghitt kapcsolatoknak. Mégis hiányzik innen a hajdani szellem, a hűbériségnek és lovagságnak az a kései, vidékivé csökevényesedett szelleme, mely mindig a színes főlshínen mozgott, hallgatólag a duzzadt erszényére, a lovaira, a birtokaira hivatkozott, nagylelkű áldozatkészségével állt elő egy váltóalírási formájában, vagy kártyaadósságokat fizetett ki egyetlen könnyed mozdulattal, olykor pedig pattogó, éles szavakkal drámai helyzeteket is teremtetett, előidézve a párbaj színpadi rémét. Nem az a szerelem sem, mint akkor, nem csokrok, hősi szembenállások, élet-halál jelszavak játéka, hanem sokkal egyszerűbb és egészségesebb. Összeomlott a félmúlt történelmi arcképcsarnoka. Azok, akik most itt vannak, kevésbé festőiek, de fakóságukban talán tartalmasabbak és őszintébbek. A regényességet az egyszerűség váltotta föl, az önbírálat és önismeret. Van itt egy tízéves kisfiú is. Ezzel a felnőttek komolyan és fölény nélkül beszélnek, mint egyenlővel. Ha pedig egymás közt a társalgás nem oly nyájiasnak és testvérinek látszik, mint valamikor, az érdeklődés lényegibb és mélyebb. Sok idő múlt el azóta, majdnem egy félszázad. A világ közben kívül is, belül is átalakult. Hallom, amint valaki a dél-afrikai helyzetet magyarázza, okosan, tárgyi adatokkal, s hallom, amint az adófelügyelő a gyümölcscukorról és a vércukorról értekezik. Az asztalon üvegszelencében szódabikarbóna van, s egy papírdobozban *carbo animalis*, állati szén. Tízórai után ebből eszegetnek az urak, s ahogy nevetnek, a nyelvük vagy fehér, mint a hó, vagy fekete, mint a korom.

Pesti Hírlap, 1935. szeptember 1.

HEGYI KISÖREG

A falu alatt ért bennünket a vihar, künn a pilisi hegyekben. Világoszöld vihar, nyájas és illatos, langyos esővel.

Bementünk a faluba, melyet se vonat, se hajó nem köt össze a világgal, s elhagyottan hever az erdő szélén, a kék-lila házaival. A kocsmában kétórai gyaloglás után ebédet rendeltünk. Arany rántották derengtek föl a fehér tányérokra, óriási, diadalmas rántották, mint felkelő napok mosolyogva éhségünkre. Kenyeret haraptunk hozzá, málnát ettünk, melyet a parasztasszonyok frissen szedtek, s úgy döntötték elénk, a csupraikból. Sárga bort ittunk.

Akkor jelent meg az ajtóban a hegyi kisöreg. Vézna aggastyán, kórószínű combokkal, mezítláb. Lába körmei ásatag kövületek. Az erdőből jött. Ott csapdát állított, mérget szórt a vadaknak.

Mellettünk foglalt helyet az asztalnál. Amint leemelte a kalapját, feltűnt nyakig kopasz feje. Bajusza úgy konyult le, mint Madách Imréé. Azt mondta, hetvenöt éves.

Orra közepén nagy seb piroslott.

- Mi az? - kérdeztük.

- Ez - felelte - még az asszonytól van. Egy fazekat vágott ide.

- Mikor?

- Van annak már tíz éve is. Tavaly halt meg.

- És a seb nem gyógyult be azóta?

- Nem.

Ivott a hegyi kisöreg. Valaki tovább faggatta:

- Milyen asszony volt?

- Gyönyörű - szólt, s ámulva nézett maga elé. - Nem akadt annak párja sehol. Már harminc-éves korában kilencven kilót nyomott. De rossz asszony volt - tette hozzá -, nagyon rossz asszony.

Hallgatott. Mi is hallgattunk. Láttuk magunk előtt a kis, szikár, alacsony vadórt meg a debella-asszonyt, a pompás kilencven kilójával.

- Miért volt rossz asszony? - firtattuk.

- Mert egyszer, éjfélkor, mikor esett az eső, hirtelenül fölkelt, hogy ő kimegy az erdőbe fát rakni egy legénnyel. „Ne menj - intettem -, ne menj most fát rakni, asszony. Neked gyermeked van itthon!” Ő mégis elment. Aztán csak hajnalban tért haza. Mondták is a faluban, hogy a legnagyobb tűz fölött kellett volna megforgatni. De én sohase bántottam. Vele éltem. Eltemettem tisztességgel.

A hegyi kisöreg iszik. Vén szeme ellágyul, az aggság kódébe bandzsít. Motyog valamit. A seb és az emlék még mindig fáj, annyi idő múltán. Most, hogy bemutatkozás helyett közölte velünk egyetlen, fontos történetét, megenyhül, észrevesz egy fehér kockacukrot asztalunkon, elkéri, fogatlan ínyével ropogtatja: a sok keserű után az édeset.

- Mit szólna - vallatjuk -, ha a másvilágon találkozónék vele?

- Akkor, nagyságos uram - kiált már részegen -, azt mondanám a Jó istennek: „Én inkább leköszönök” - s kezét tiltakozva emeli maga elé.

Nem, többé nem akarja látni ezt a gyönyörű, páratlan s rossz asszonyt, aki kilencven kilót nyomott már fiatal korában is. Inkább leköszön az életről és emberi rangjáról is. Elég volt belőle.

Pesti Hírlap, 1935. szeptember 1.

NAPJAIM MÚLÁSA

Reggel behozták postámat. Könyvek, folyóiratok, levelek, sok levél, külföldről, az ország különböző részéből, sürgős levél, ajánlott levél, közönséges levél, s amint böngészgetek közöttük még álmos, szórakozott ujjakkal, egy más levelet is találok, egy őszi falevelet, mely nyilván a levélhordó kezére pottyant vagy a táskájába, s ő az iratok közé keverve beküldte ide hozzám. A többi levelet föl se bontom. Csak ezt nézegetem. Hárslevél, sárga hárslevél. Címzése nincs. De érzem, nekem szól. Névtelen levél. Föladója valószínűleg régi ismerősöm, a szeptember. Kimondhatatlan szomorúságot közöl velem, röviden és tömören, a jó írók módjára, a mulandóságról, s arra figyelmeztet, hogy arcom nemsokára oly élettelen lesz, mint ez a levél. Tudomásul veszem, majdnem közönyösen. Aztán a hársfalevelet, a többi levéllel együtt, papírkosaramba hajítom.

A helyiérdekű vonat igénytelensége szívfacsaró. Valaha Isten bizonyára szárnyas gőzparipának teremtette. De közben „történt valami”. A szépreményű vonat, mely ifjú napjaiban a gyárban még arról álmodozott, hogy talán Párizs és Berlin között száguld majd százhusz kilométeres sebességgel, letett nagyralátó ábrándjairól, megszürcült és elzüllött, s most itt a környéken, a vidéken kocog, szerény gyorsasággal, kötelességét teljesítve. Olyan, mint az a költő, aki hajdan csillagról csillagra röppent, de később meg kellett alkudnia, s szakmányban körmöl, mozifeliratokat gyárt.

Akik benne ülnek, hasonlítanak hozzá. Szegény, beteg pesti emberek, többnyire nők, akiket a közeli üdülőtelepre utaltak ki, hogy pihenjenek és gyógyuljanak, ők már kicsöppentek a nyaralásból. A jobb helyeket azok foglalták el, akiknek nagyobb pártfogójuk, befolyásuk volt. Csak az ősz jutott nekik, afféle fájó őszi nyaralás. Váltig dicsérgetik a „balzsamos, friss, tiszta levegőt”, a gyümölcsök évadját, lenézik a nyarat, mert egyebet nem tehetnek, vigasztalják, áltatják magukat.

Egy sápadt, kis fekete asszony mérgeszöld ruhában, fekete kalapban ül velem szemben. Szegényke szorongatja kis táskáját, s eszelősen szemmel tartja a bőröndjét is. Elmondja, hogy néhány nappal ezelőtt a villamosban ellopták a kis táskáját, s tizenhárom pengő hetven fillér volt benne. A kocsis közönsége, a többi szegény ember, részvevően hallgatja történetét, s csóváltatja fejét. Ehhez a csapáshoz mérve semmi sem azoknak a New York-i bankároknak a vesztesége, akiknek a tőzsde fekete péntekjén felhőkarcolóik, városrészeik, milliárdjaik semmisültek meg pillanatok alatt. Mindenki a csomagjára mered, s ebben a riadalomban él, a vad erőszak és hihetetlen változás légkörében.

Ezenkívül gyomorfekélye is van a sápadt, kis fekete asszonynak. Ezt is hosszasan magyarázgatja útitársainak. Mérgeszöld ruháján barna gombok sorakoznak, s a hetedik gombnál megtalálja gyomorfekélyét, nyomogatja a gombot, melyet oly jelentősnek érez, hogy talán szeretne helyette egy más színű gombot odavarratni, a gyomorfekély jelzésére. Föl is áll, hogy jobban lássuk valamennyien. Mosolyog az aranyfogaival, szeretetreméltóan, valami fanyar, hideglelés mosollyal. Keserű is, édeskés is, mint a cukrozott mák. Ha valaki a kocsiban a jegyére vagy a vonatok érkezésére vonatkozólag érdeklődik, akár férfi is az illető, ő a tompa, fáradt hangocskáján azonnal fölvilágosítással szolgál. Ismeretségeket óhajt kötni ebben a borzasztó, idegen világban. Sohase láttam még a szenvedés, a megalázottság és a félelem ilyen eleven szobrát.

Amikor leszálok, s megemelem előtte kalapomat, szelíden bólint, ismét mosolyog az aranyfogaival, de utánam pillant gyanakodva, hogy nem vittem-e el véletlenül a kis táskáját vagy a bőröndjét.

Fekszem az ágyamban órák hosszáig, mozdulatlanul, bebugyolálva törzsemet, lábaimat sárga paplanommal. Bámulom ezt a téglaszerű tekercset, ezeket a hosszú csontokat, melyek tulajdonképpen engem jelentenek. Megállapítom, hogy az emberi test koporsó alakú. A koporsó utánoz bennünket, s mi is utánozzuk a koporsót. Úgy látszik, mégis ez a legtermészetesebb ékszerartó tokja emberi mivoltunknak.

Pesti Hírlap, 1935. szeptember 11.

ÁKOMBÁKOM

Jaj, milyen szívfacsaró és siralmas a nyárspolgár, aki egy külföldi képtárban valami Andrea del Sarto vagy Correggio előtt áll, s az iskolában belénevelt áhítattal, kötelességét teljesítve lelkesedni próbál azért, amit nem ért, nem érthet, és közben útiköltségére gondol, vagy a vászon méreteire, s arra, mennyibe kerülhetett a kép vastag aranykerete. Tőle elsötétül a mesterek minden kéke és bíbora, s az angyalok sírva fakadnak. De mihelyt hátat fordít a művészetnek, s a képtár lépcsőjén lefelé ballag övéivel, ki az életbe, a maga csip-csup dolgairól beszélgetve, megint természetes lesz, emberi és érdekes, s majdnem műremek is, amikor ezt mondja:

- Kadarkafröccs, tojásos galuska.

H. L. Mencken új könyvét lapozgatom: *Értekezés a jóról és rosszról*. A gondolatok e szellemes és bátor kardnyelője, aki évtizedek óta vezérkedik az amerikai szellemi életben, metszően éles értelemmel, természettudományos alapon, összefüggően és tüzetesen vázolja föl az erkölcs mivoltát, természetét, fejlődését. Nem is az ősemberen kezdi, hanem alsórendű testvéreinken, az állatokon. Vajon tudja-e az állat, hogy mi a jó és mi a rossz? Nem egészen tudja, de érzi, az ösztönével. Előtte nincs erény és bűn, s mégis bizonyos erkölcsi törvények szerint cselekszik. Itt az amerikai gondolkozó az állatoknak arra az okos és finom lélekbúvárrára hivatkozik, akit magam is több ízben emlegettem, Theodor Zellre. Az állatok között már hiba, megtorlandó jogtalanság a lopás. Minden állat - még a madár és rovar is - szenved, ha nem őt szeretik, hanem a másikat, akár az én kutyám, amely kétségbeesetten vakarózni kezd, mihelyt jelenlétében egy idegen kutyát simogatok. Az aranyhal a víztartóban büntető lépéseket tesz az ellen, aki élelmét elcseni. A majmok megölik társukat, mely az emberek fogságába kerül, akár azért, mert hűtlenné vált a törzs hagyományaihoz, akár azért, hogy megszabadítsák - az élete árán is - szégyenletes rabságából. Csodálatos, hogy a föld legkülönbözőbb pontjain, a legkezdetlegesebb társadalmakban már évezredek előtt egyformán bűnnek tekintették a gyilkosságot, a lopást és hamis tanúzást, mintha a világ népei titokban összebeszéltek volna. Mencken pontról pontra haladva megállapítja, hogy az ember már a pliocén korszaktól kezdve jellegzetes társas lény, hogy a közösségből származó gyakorlati követelményeket fölmagasztosítja, hogy több akar lenni önmagánál, vagyis odajut, ahova Kant jutott, aki ezt annak idején oly szenvedelmesen és gyönyörűen fejezte ki: „Az erkölcsi törvény úgy ragyog fölöttünk, mint a csillagos égboltozat.”

Egyszer az elmekórházban élém állt egy beteg, fölismert, költőtársát üdvözölte bennem, s elmondta legújabb versét:

*Tavasza van ősszel,
Ibolya szőlővel.*

Ez a költemény a különös eszmefűzésével, a beteges színhatásával furcsa érték. Nem is tudom titokban tartani. Átadom a nyilvánosságnak.

Vannak, akik neheztelnek, megsértődnek, haragszanak, orrolnak vagy érzékenykednek, de vannak olyanok, akik *apprehendálnak*. „Nagy *apprehenzió* volt” - hallom, s magam előtt látok egy egész osztályt, a gondosan ápolt félműveltségével, sete-suta előkelőségével, vékony női ajkakat, melyek megvetően fölbiggyednek, hideglelés mosolyokat, merev főbiccentéseket, s egyszerre kacagni kezdek. Ó az *apprehenzió*, a nagy-nagy *apprehenzió*.

Ha a lélek elborult, néha órák tompa egyhangúsága után tündéri káprázatban van része. Hirtenül észrevesz például egy pohár vizet a folyékony frissességével, a tündökletes briliáns csöppjeivel vagy valami narancsszín fénykévét, mely egy karosszék barna bársonyán lobban föl az alkonyatban, s ezekben fedezi föl az élet szépségét, örömét, ígétét. Egyébként képtelen ilyen megfigyelésre. Csak az láthatja meg igazán a világot, aki távozni készül.

Pesti Hírlap, 1935. szeptember 15.

KÉT ZARÁNDOKÚT

A bőrgyógyászok imént lezajlott budapesti nagygyűlésén a sok egyéb kitűnőség között nálunk járt Jean Darrier is, a francia tudomány büszkesége.

Őróla meséli nekem ezt a történetet Török Lajos tanár, aki viszont a mi büszkeségünk.

Még 1889-ben ismerkedett meg Darrier-vel egyik párizsi tanulmányútján. Darrier közölte vele, hogy hozzánk régi kapocs fűzi. Budapesten született, réges-régen, még a kiegyezés előtt, 1854-ben. Édesapja annak idején hivatalos küldetésben járt Magyarországon, letelepedett Budapesten, évekig itt lakott. Miután elvégezte munkáját - fia akkor töltötte be hatodik évét -, visszaköltözött családjával Párizsba. Az a kisfiú, aki a Duna partján pillantotta meg a napvilágot, a Szajna mellé került, hamarosan elfelejtette azt a néhány magyar szót, melyet tudott, elfelejtette kenyerünk és gyümölcsünk ízét is, s a „fény városában” a francia szellem egyik lobogó lángja lett.

A két tudós ismeretsége barátsággá mélyült. Leveleztek egymással. A magyar kartárs hívta-hívogatta, hogy látogassa meg szülővárosát. A francia kartárs készült-készülődött, lelkében a gyermekkori honvágyával, de sok munkája fogva tartotta. Útja folyton halasztódott.

Végre 1909-ben csakugyan elvetődött Budapestre, először gyermeksege után, egy orvosi nagygyűlésre. Akkor már ötvenöt éves volt.

Nyugtalanul szállt ki a vonatból, s a viszontlátás lámpalázában figyelte ezt a keleti fővárost, mely szélesen, kényelmesen terjeszkedik el a Duna partjain s a budai lankákon, és mégis nyugatian fürge, lüktető. Az a sok békebeli vidám kávéház, ahol pezsgősdugók durrogtak, s késő hajnalig hullámozott az élet, közel volt az ő párizsi szívéhez. De ő más emlékeket keresett.

Vajon mire emlékezett? A lélekbúvárok azt állítják, hogy voltaképpen semmit se felejtünk el, s mindaz, ami valaha érintkezett akárcsak a lélek felületével, nem mehet veszendőbe, ott marad hatóerőként, ha rejtetten és tudattalanul is, s bármely pillanatban fölszínre bukkanhat. Egy féléves csecsemőnek is lehet valamiről emléke.

Darrier ezt nem tapasztalta. Budapestet nyomban megszerette, s élénk népét is, de a város és lakossága merőben új volt, idegen. Eljárt az ülésekre. Aztán, amikor már hazafelé készült, az utolsó napon ezt mondta magyar barátjának:

- Emlékezem. Most már emlékezem. Egy fára emlékezem, egy nagy-nagy fára, amilyent sohase láttam életemben. Egyszer édesapám mutatta nekem, talán négyéves koromban. Egyedül állt fenn a hegyen, valami tisztáson.

Mind a ketten fölkaptak egy kocsira, kihajtottak a Sváb-hegyre, a Normafához. Darrier nézegette a legendás fát, melyet egy operadíszletről kereszteltek el, s a régen letűnt, regényes korban sok százezer kiránduló és szerelmes zárt szívébe. Vaspánt vette körül a magával tehetetlen, aggastyán roncsot, mint sebesültet a kötés. Az a fa, melyre ő emlékezett, nagyobb volt, sokkal nagyobb, égis és csillagokig érő, a gyermekkori emlékek tündérlámpáival. Csalódottan utazott haza.

Elmúlt egy negyedszázad. Darrier most ismét itt járt. Már nyolcvanegy éves volt. Ismét szerepelt a nagygyűlésen, s a tiszteletére rendezett díszlakomán fölszólalt, kezében pezsgőspohárral, Budapestet éltetve. Az utolsó napon pedig így szólt magyar barátjához:

- Emlékezem. Auwinkel - mondta, mert akkoriban még többnyire németül beszéltek Budapesten. - Zugliget, Zugliget. Ott laktunk. Volt ott nekünk egy kis földszintes házunk, halványsárgára meszelt, abban töltöttem első éveimet, afféle nyaraló, üveges tornáccal, körötte hatalmas mezőségek, szabad terek, rétek. Azt hiszem, meg fogom találni. Egy dombtetőről nézett le az erdőre. Keressük meg, kedves kartársam.

Kocsira szállt a két tudós - az egyik nyolcvanegy éves, a másik csak hetvenegy -, s a csöndes szeptemberi délutánon ilyenféle utasításokat adtak a kocsisnak:

- Előre, vissza, vissza, vissza, a múltba.

De a kocsis hiába tévedezett, hiába fordult parancsuk szerint jobbra és balra, hiába kanyarodott be kis ösvényeken, a párizsi emlékezőre egy ismeretlen városrész meredt gyönyörűen kiépített villasoraival, s nem lelte meg sem a halványsárgára meszelt házat, sem azokat a hatalmas mezőségeket, szabad tereket és réteket, melyekről valaha pitypangot szedgetett. Néha már úgy rémlett, hogy céljához ér. De akkor hirtelenül észrevette, hogy az a nyaraló és az a gyöp, melyet ő keres, egészen más volt.

Alkonyig bolyongtak így. Akkor ezt az utasítást adták a kocsisnak:

- Vissza, vissza, vissza a jelenbe, előre.

Darrier mosolyogva, fájdalmas tanulsággal búcsúzkodott el szülővárosától. A múlt - a Normafa és a Zugliget - csak a lélekben van.

Pesti Hírlap, 1935. szeptember 24.

VIDÉKI ŐSZ

1

Itt vidéken az ősz más, mint a nagyvárosi utcákon és körutakon.

2

Királyi pompával vonul be, sárga és piros lobogókkal, a kukorica, a dinnye, a tök, a paradicsom s az érett paprika színeivel.

3

Ha a környezet igénytelen, annál inkább kitetszik, milyen előkelő és nagyszerű vendég érkezik. Szegény emberek laknak errefelé, akik viseltes ruhában járnak, takarékoskodnak a villannyal, kucorgó félelmükben csak egyetlen körtét mernek égetni. A nap, az égi fényszóró azonban nem fukarkodik. Pazarul ontja sugárpásmáit, lángkévéit. Megvilágítja életük kopott színpadát, az alacsony házsorokat, a vaksi szobákat. Dicsőséggel vonja be szürkeségüket.

4

Talán kárpótlásul kapják ezt azért, hogy hozzájuk egyébként csak késve érkezik az újság, a divat, s mindent csak második szereposztásban, lecsökkentve, vidéki előadásban láthatnak. A természet nem úgy gondolkozik, hogy „vidékre minden jó”. Becsülettel szolgálja ki közönységét. Rendezése mindig eredeti, friss. Télen itt is kristályhavat ad, s hamisítatlan jeget, tavasszal ibolyát és cseresznyét, nyáron forróságot és árnyékot, s ősszel ezt a remek díszletet, melyet nálunk észre se lehet venni, rozsdásbarna cserfákat, vérző gyepszőnyegeket, a menyasszonyvirágok halványlila költészetét.

5

Mióta itt vagyok, azt hiszem, mindig ünnep van, minden áldott nap vasárnap, a levegőben zsongás, bogarak, méhek zenéje. Langyos köveken koldusok üldögélnek, mosolyogva a boldogságtól, s pihegve, mint lábadozó betegek. A must zavaros édességében kiskorom elfelejtett ízeit fedezem föl.

6

Napraforgókat látok a kert végében, melyeknek szára a csillapíthatatlan fényimádattól, a folytonos nyújtózkodástól már egészen összeráncosodott, mint a kíváncsi emberek tarkója. Egy öregurat látok a kerek erdő padján egyedül, maga elé mered, botjára dőlve emlékeiben turkál, s talán erre gondol: „Ezt a kerek erdőt...” Gyászruhás nőt látok közelegni az arany avarban, hosszú fátyola söpri a csörgő leveleket, s oly lassan, fölségesen halad, mint egy gyászmenet.

7

Régi temetőnk mozog az élettől. Csupa szín, pipere és láz. Így inkább egy török bazárhoz hasonlít. Künn a tuskosövény mögött egy fiú meg egy leány csókolóznak. A fiú huszonöt éves, a leány tizenöt. Csókjaik harsány lárma fölébreszti a halottakat, akik már félszázada pihennek. Szegények ki is ugranak sírjukból, bosszúsán, mint a nyugalomban megzavart délutáni szendegők, s az izgatottságtól és haragtól piros arccal rájuk kiáltanak, hogy ne emlékeztessék őket az életre, hagyják tovább aludni.

Pesti Hírlap, 1935. szeptember 29.

SZERELEM

Mi az a szerelem? Mi az, szeretni? Mi a szerelem bűvös állapota, a szerelmesség? Erről és hasonlókról már egy könyvtáryit firkált össze az emberiség, s hogy milyen értékűt, azt csak most érzem, amikor José Ortega y Gasset ide vonatkozó írásait böngészgetem, melyek összegyűjtött műveinek testes kötetében jelentek meg.

Ez a pallérozott gondolkozó lámpájával átvilágítja a ködöt, s egyszerre fényesség gyullad. Latin ő, a legszebb és legősibb értelemben, az Ibériai-félsziget latinja, Seneca és Martialis kései leszármazottja, aki egységben látja a testet és szellemet, az eget és földet. Ízig-vérig mai, a tudomány legutóbbi eredményeire épít, de épp ezért nem szolgálja a félmúlt előítéleteit. Ha haladó, a szellem nevében mer visszaható is lenni.

Hogy is vélekedünk mi a szerelemről, „művelt, természettudományos emberek”, akik ma élünk? Azt tartjuk, hogy a szerelem a vér színes füstje, az érzékiség túlvilági tűzijátéka vagy szivárványa. Nyomban Stendhalra gondolunk, az ő kristályosodási elméletére, arra a gallyra, mely a vízesésbe hull, aztán bevonódik tündöklő kristályokkal, úgy, hogy eredeti mivolta nem is látszik, csak csalóka és tündéri máza. Ortega y Gasset szétszedi ezt a tetszetős, népszerű elméletet, s kimutatja, hogy hamis, hogy a XIX. század idealizmusában és pesszimizmusában fogant, hogy olyan ember alkotta, aki sohase szeretett, és akit sohase szerettek. A szerelem mivolta nem az az öncsalás, hanem a magányunktól való futás, az önkívület. Valaha a középkorban a corteziából keletkezett, s Dante ismerte igazán a mélységét, akinek élete, fejlődése egy nő mosolyától függött. De a nő föladata ma is és mindig csak az, hogy a férfi káprázata legyen, hogy igényességével, lelkiségével kerülő úton hasson az életre. A férfi cselekszik. A nő van.

Rendkívül érdekes az a fejtegetése, melyben összeveti a misztikusokat, Plotinust, Eckehart mestert a szerelmesekkel. Isten rajongói kizárják magukból a világot, föloldozzák kötelékeit, csak arra törekszenek, hogy a dolgok sokféleségétől megszabadulva elveszítsék értelmüket, egy pontra rögzítsék tekintetüket, teljesen üresek legyenek, s megteljenek Istennel. A misztikus nem is gondol Istenre, mert benne van. A szerelmes se gondol kedvesére, mert egy vele, s amikor magával foglalkozik, vele foglalkozik. Figyelme éppoly görcsös-merev, külsőséges, mint a misztikusé. Amint Böhm Jakab egy óntányérra bámult, s abból merítette minden lázát és megismerését, a szerelmes is makacsul egy tárgyra mered, állandóan azt óhajtja hallani, hogy „szeretik”, holott egy szellemes mondást másodszeri hallásra már megunna.

Még valamire föl hívja érdeklődésünket a spanyol gondolkodó. Arra, hogy a voltaképpeni szerelem milyen kevésbé függ össze a szépséggel. Csak Platón fogalmazása nyomán hisszük, hogy kedvesünkben a szépséget szeretjük. Az úgynevezett tökéletes szépség, a vonalak aránya és összehangzása, a görög eszmény alig kelt nagyobb szenvedélyt. Ünnepeelt társadalmi, színházi csodák inkább a távolságot hangsúlyozzák, nem azt a közelséget - a tekintetnek és mozdulatnak azt a bensőséges-egyéni varázsát -, mely az igazi szerelmet ébreszti. „Szeretlek, mert szép vagy” - ez afféle platóni visszhang. Az igazi vallomás ez: „Szeretlek, mert vagy.”

Amíg ezeket az értekezéseket lapozgatom, gyakran elcsodálkozom. Az ember szeretetből támadt, azért él, gyakran azért is hal meg. Úgy látszik, mégis a főfoglalkozása az a földön, hogy szeressék. Mellette minden egyéb - hídépítés, országhódítás - csak eszköznek, jelentéktelen mellékfoglalkozásnak rémlik.

Pesti Hírlap, 1935. szeptember 29.

ARCOK ÉS KARCOK

„Haszontalan” - hallom az utcán, s egy öregurat látok, aki egy kisfiút korhol, mert véletlenül megdobta labdájával. Én pedig elkapom a szót, mint kisfiú a labdát, ide-oda forgatom, játszom vele. Haszontalan, haszontalan. Mit is jelent ez? Eredetileg nyilván csak annyit, hogy a befektetés meddő, hogy valami nem éri meg a pénzt, hogy teljesen haszon nélkül való. Ez a szűk jelentés azonban azóta kitágult, a szigorú, tárgyilagos-anyagias megállapítás majdnem kedélyes feddésé és becézéssé enyhült, átcsuszamlott a lelki élet mozgékonyabb területére, s most körülbelül csak annyi, hogy az illető pajkos, dévaj, huncut, kedvesen-csintalan semmirekellő, megbízhatatlan és gyermekes ingyenélő, de nem annyi, hogy nem hajt hasznot. Ha valakiről ma azt akarnám mondani, hogy csakugyan semmi haszon sincs belőle, akkor nem is alkalmazhatom ezt a szót, mely az értelmet teljesen födi, hanem bonyolult kerülőkkel kellene körülírnom. Megint elcsodálkozom, milyen nagyszerűen rugékony, milyen emberien tökéletlen-tökéletes hangszer a nyelv. Minden szó egy-egy billentyű. Megütjük, de nem maga a hang fejezi ki gondolatainkat és érzéseinket, hanem a mellézköngék, melyek egyre távoluló körökben közelítik meg lelkünket.

Esti Kornél múltkor azt mondta nekem:

- Tudod, hogy diákkoromban Arabellát szerettem. Egy sötét télen szülei elzárták előlem, s nem láthattam többé sehol és soha, egyetlen másodpercre sem. Kétségbeesetten kóvályogtam ide-oda. Fejemben hervadni, haldokolni kezdett a képe. Iszonyú volt ez, barátom. Bármit tettem, nem tudtam elképzelni a csodálatos arcot. Ettől oly dührohamokat kaptam, mint az, aki azt érzi, hogy tulajdon teste lassanként megbénul, s idegei nem közvetítik a parancsot azoknak az izmoknak, melyeket egy életen át mozgattak. Fényképeihez menekültem. De ezek se csillapították gyötrelmemet. A fénykép a végtelen életből egy véletlen, egy esetleges mozzanatot rögzít meg. Ennélfogva a fénykép nem is eszme, hanem rögeszme. Trillió fénykép együttvéve sem ér föl a valóság egyetlen rezzenetével. Lehetetlennek tartottam, hogy én az eszemmel ne diadalmaskodjam az ostoba földi törvényeken. Ekkor, már bírhatatlan szenvedésemben tanulmányozni kezdtem a fénytant, a tükrözést, a beesési és visszaverődési szöveget, a fénytörést, a fénysarkítást és fényelhajlást, a tükörképet és a valódi képet, s hónapok szívós, lázas munkája árán a domború és homorú tükrök elmés válogatásával és a violántúli sugarak bekapcsolásával végre sikerült oly tükört szerkesztenem, mely megoldotta a helyzetet. Külsőleg egyszerű kézitükör volt. De ha beletekintettem, nem a saját arcomat láttam - nem ezt az unalmas arcot, a busa homlokával és kócos hajával -, hanem az ő egyedülvaló arcát, mégpedig elevenen, abban a helyzetben, amelyben volt, fájdalommal vagy mosollyal, komolyan vagy tréfásan úszva a tükör ezüst fölszínén. Találmányom bizonyára korszakalkotó tudományos fölfedezés volt, mely egyszerre forradalmasította az egész fénytant, s bizonyára óriási üzleti értéket is jelenthetett. Én azonban nem törődtem ezzel. Használtam, és nem beszéltem róla senkinek. Valahányszor elővettem otthon, az utcán, a villamosban, megjelent benne Arabella. Később egy másik ilyen tükört is készítettem, s elküldtem neki. Ő is csak engem látott benne, ha föléje hajolt. Évekig éltünk így az ötödik kiterjedésben, a lehetetlenség délibábos országában, a tükörben találkozással, és bámultuk egymást, mint megfordított Narkisszoszok. Egyszer reggel aztán észrevettem, hogy a tükörben ismét saját arcom jelent meg. Ő is ezt észlelte. Valami sugártörési hiba történt? Nem tudom. Valószínűbb, hogy már nem szerettük egymást.

Amikor Kedves kutyámat elütötte a gépkocsi, s vérébe fagyva beszállították a kórházba, megemlékeztem róla. Olvasóimtól sok-sok levelet kaptam, melyben vigasztaltak, tanácsokkal láttak el. Megnyugtathatom őket, hogy azóta a beteg felépült, s egy idegrázkódáson kívül a szó szoros értelmében kutya baja. Ha gépkocsit lát, visszatorpan, a fülét hátracsapja, leül. Vagyis most már egészen korszerű kutya. Úgy tiszteli ezt a szörnyet, mint valaha az őserdő kutyája a tigrist és oroszlánt. Egyébként újabban még egy levél érkezett, amely nem nekem szólt, hanem lakásomra címezve egyenesen neki: „Kedves kutyának”. Tűnődtem, mit tegyek ezzel a levéllel. Végül elhatároztam, hogy mivel a címzett nem tud olvasni, kinyitom, és az ő nevében köszönöm meg az ismeretlen szíves figyelmét, mivel a címzett írni se tud. Bocsánatot kérek ezért. Életemben először sértettem meg - kénytelenségből - a levéltitkot.

Pesti Hírlap, 1935. október 8.

TÖLTŐTOLLAM HALÁLÁRA

Egy augusztusi napon vettem, még békében, pontosan harmincegy esztendeje.

Emlékszem, fehér nyári ruhát viseltem akkor, rozsdabarna nyakkendőt, s amíg hazafelé mentem az alkonyatban, megnyúlt árnyékom elrajzoltan és valószínűtlenül libgett előttem az aszfalton, a lilás párázat porában. Zsebemben pedig ott nyugodott az új töltőtoll, papírtokjában, vattába ágyazva, mint csecsemő a bölcsőjében.

Alighogy hazaértem, kicsomagoltam, odafektettem jobb hüvelykujjam és nagyujjam közé, ahhoz az íróbütyökhöz, mely hivatásom egyetlen maradandó kitüntetése, emléke és testi rendellenessége. Barátkoztam vele. Vonalakat húzogattam, lefirkáltam többször egymás után a nevemet, azt a tizenhárom betűt, mely szerencsétlen számával születésem óta szerencsésen jellemez engem, magam és a világ előtt. Olyan volt ez, mint holmi bemutatkozás. A töltőtoll tudomásul vette, hogy így hívnak, s kezesen rajzolta személyiségem fogalmi jegyét vékony és mégis árnyalt betűivel. Szoktattam magam a töltőtollhoz, s a töltőtollat magamhoz. Boldog pillanatok voltak. Ekkor barátkoztunk össze.

Csakhamar beláttam, hogy soha még gyár nem gyártott olyan töltőtollat, mely annyira megfelelt volna idegrendszeremnek, vérem lüktetésének, lélegzetvételemnek, mint ez. Minden időben egy tucat töltőtollat tartogattam a fiókomban, merő idegességből, hogy ha írás közben elfáradnék az egyikkel, akkor egy másikat vehessek elő, s váltott lovakkal érkezzem a célhoz. De a többiekkel már egyáltalán nem törődtem. Állandóan ezt használtam. Vele írtam meg öt regényemet, több száz versemet, elbeszélésemet, cikkemet és sok ezer leveletem, de ezt kaptam kezembe akkor is, amikor aláírásomat kérték figyelmes gyűjtők, vagy az adóintések kevésbé figyelmes kézbesítői. Annyira egyikek voltunk, hogy nem is tudtuk, ki dolgozik: ő-e, vagy én.

Egy téli éjszakán - tíz éve lehet ennek - észrevettem, hogy nem megy a munka. Fölkeltem íróasztalomtól, le-föl sétálgattam, olvastam érlökésemet, hőmérőt dugtam a hónom alá, mert azt hittem, lázam van. Kiderült, hogy nem én vagyok beteg, hanem a töltőtollam. Az folyton botladozott, ugrált a papíron, nyugtalanul ide-oda hánykódva. Másnap elvittem a műszerészhez. Maga elé fektette az asztalra, egy villanylámpa éles sugárkörébe, majd azzal a döbbenetes merészséggel, mellyel a sebészek hirtelenül fölnyitják szervezetünket, szétszedte érrendszerét, lecsavarta gumiszívókáját, mely a szív szerepét betöltve tintát szivattyúz testébe, valamit igazított rajta itt és ott, és mosolyogva átnyújtotta. Megnyugtató, hogy minden rendben. Később még egyszer-kétszer ki kellett cserélnie a tollát is, mert iridiuma elnyüvődött. Csak azt kötötte lelkemre, hogy ezután egy kissé kíméljem és gondozzam, s minthogy annyit robotol szegény, hetenként egyszer langyos vízzel öblögessem ki.

- Kitűnő szerszám - biztosított -, elél a töltőtollak legvégső korhatáráig.

Komoly betegsége ebben az évben kezdődött. Egyszer csak könnyezett. Én éppen egy vidám történetet írtam vele, de töltő tollam, mint azok az idő előtt megrokkant öregemberek, akik minden ok nélkül sírnak, humoromat teljesen fitymálva, egy kövér könnycseppet pottyantott kéziratomra, majd ismét egyet. Ettől megriadtam. Csak nem aggkori végelgyengülés? Néhány hétig reménykedtem. Nemsokára egy versem írása közben azt hallottam, hogy mindenféle gyanús és alattomos neszt is ad, serceg, sóhajt, és mélyen felköhög hurutos tüdejéből.

Azonnal kocsira szálltam, és a műszerészhez hajtottam. Fehér köpenyben, udvariasan fogadott. Nagyítóüveggel szemlélte, hosszan és némán. Közben magyarázgattam neki, hogy

nyilván ismét valami jelentéktelen baja lehet - nátha vagy meghűlés -, hiszen a tokja még ép, alig kopott, s a kupakja is csak oldalt van valamicskét elcsempülve. Erre azonban ő már nem felelt semmit. Nem is mosolygott. Reám tekintett. Úgy tekintett reám, mint aggódó rokonokra az az orvostanár, aki egy nyolcvanhét éves aggastyánnál érlemeszesedést, szívbillentyű-elégtelességet és kétoldali tüdőgyulladást észlel. Bizonyos szomorú részvétellel, de bizonyos kaján-hetyke szigorral is megkérdezte tőlem, mikor vásároltam.

- Hát igen - bólintott -, igen, kérem - s visszaadta.

Én még három napig dolgoztam vele. Múltkor aztán, amikor egy hosszabb értekezésre noszogattam, elhördült, s szemem láttára hányni kezdte vérét, az ő zöldtinta vérét, mind elem okáda, egyet még nyekkent, s vége volt. Megindultan pillantottam rá. Gép volt, de lélek is volt, szellemi munkás. Utoljára megadtam neki azt a tisztességet, hogy belecsavartam kéziratomba, mint szemfedőbe, visszahelyeztem papírtokjába, melyben annak idején hazahoztam, s utasítottam a cselédet, hogy reggel kíméletesen nyújtsa át a szemetesnek.

Most nincs többé.

De valahányszor írok, még rá gondolok. Tartalékomból előkerültek a régóta parlagon heverő, pihent töltőtollak, melyeket ezután huzamosabb munkára fogok be. Ezek is hozzásimulnak az ujjaimhoz, igyekeznek teljesíteni kötelességüket. Fürgén szántják a papirost. Olykor, szerencsés-ritka pillanatokban velem röpködnek az önkívület égébe is. Mégis, minden áldott nap eszembe jut az öreg töltőtoll, mely koporsóvá kinevezett papírtokjában hever valahol a szemételepen. Ilyenkor az utódai, melyek helyettesítik, hirtelen elakadnak a mondat közepén, egy percig vesztegelnek, mint azok a vonatok, melyek világhíres nevezetességeket gyászolnak, s haláluk évfordulóján az ország egész területén egyszerre megállnak a síneken, ott, ahol éppen vannak, alvó pusztákon, ligetek vagy disznóhízalók mellett, zúgó nagyvárosok házfalai között, hogy némaságukkal és mozdulatlanságukkal emlékeztessenek bennünket azokra, akik már eltűntek.

Így tart ez egy darabig. Később bizonyára őt is elfelejtem majd, mint annyi más mindent a világon.

Pesti Hírlap, 1935. október 13.

EMBER ÉS VILÁG

FEHÉR KRIZANTÉMCSOKOR

Mihez is hasonlít ez a gyönyörű fehér krizantémcsokor, melynek szirmai alul észrevétlenül halvány és piszkos rózsaszínbe maszatolódnak át? Most már tudom. Szakasztott olyan, mint az a fehér csirke, melyet imént ölt le a szakácsné, véres kését hanyagul beletörölve tollaiba.

FÉRFIARCKÉP

Ismerem őt még harmincéves korából. Koponyáján fekete fürtök röpködtek, mint nyugtalan lángok. Szemében kaján tűz szikrázott. Ha jókedve kerekedett, rikkantgatott, s vizespohárból itta a rumot. Negyvenéves korában haja egyszerre csak lehullott feje búbjáról, s akkor ő egy darabig bizonyos tiltakozó-gúnyos mosollyal viselte sajátos barátpilisét. Olykor még egy-egy talpraesett észrevételt tett az emberekről, de már a humortól, bölcsességtől, belátástól enyhítve. Ötvenéves korában a viszontagságok, a családi gondok, a csalódások annyira megtörték, hogy hangja valamit halkult, szerette némán szívogatni a szivarját, el-eltűnődött, csak azután szólalt meg, s előbb mindig körültekintett, ha kettesben voltunk is, hogy nem hallja-e másvalaki. Most, hatvanéves korában, annyi megértés és megbocsátás, csupa figyelem és szerénység, mindenkiről a legjobbat föltételezi, gondolja és mondja, nincs már benne semmi a fiatalság boldog szemtelenségéből, a kezdeményezésből, a hetykeségből, az élességből, mely voltaképp az élet. Maga a tökéletesség, vagy maga a tökéletlenség. Ide jutott, szükségszerűen és végzetesen. Szelleme, tekintélye, rangja, vagyona ellenére olyan alázatos lett, mint egy boltiszolga.

IRODALOMTÖRTÉNETI POFONOK

Victor Hugo ötven éve halott. Helyesebben ötven éve halhatatlan. Ez az ő éve. A franciák az idén szakadatlanul róla beszélnek, írnak, vitatkoznak, s én nem győzöm bámulni ezt a szabad, bátor népet, mely ösztönösségével mindent áttelekésít, s még ilyen hivatalos évfordulót is ünneppé avat. Mi által lesz ez az ünnep igazán ünneppé? Azáltal, hogy ki-ki őszintén megnyilatkozhat, a hajlama és ízlése szerint. Ott a remekírókat nem zárják be a kegyelet börtönébe, nem vétetik körül rendőrök sorfalával. Ha valaki csakugyan nagy, arról bárki büntetlenül állíthatja, hogy kicsiny. Leconte de Lisle annak idején azt hirdette, hogy Hugo apó páratlan költő és szóvarázsló ugyan, de „akkora számár, mint a Himalája”. Szókimondása számos követőre talált. Victor Hugo ezúttal is kazlakban kapta a babért, s a hagymakoszorút. Ő a Minden. Ő a Semmi. Egy újság megkérdezte írókartársait, milyen alkotásában a legjobb és legrosszabb. Volt, aki azt felelte: „Nála minden a legjobb, semmi sem a legrosszabb.” De volt olyan is, aki ezt felelte: „Minden a legrosszabb, mert én mindent elfelejtettem tőle.” Anatole France halálakor egy fiatal író így kezdte megemlékezését: „Most fel fogok pofozni egy halottat.” Franciaországban az élőket tisztelik, s az életet, az irodalmat, nem a személyeket. Ez az üde tiszteletlenség azonban - úgy látszik - senkinek sem árt. A pofonoktól, mint valami edző dögönyözéstől, a halottak kipirulnak, s oly üdén és frissen mosolyognak, mint a halhatatlanok.

TEMETŐ ÉS SÉTATÉR

Régóta figyelem ezt a budai temetőt, melyet sétaterré alakítottak át. Előbb kilakoltatták csontvázait, szétszedték sövénykerítését, hogy végképpen összeolvadjon, elvegyüljön az utcával. Lassanként sírköveit, fejfáit is elhordták. Most csak egyetlenegy sírkő hever a gyöpön, az akácfa alatt, mint kő névjegy, melyet egy régóta elporladt halott hagyott itt, régóta elfeledt nevével, emlékeztetőül. Egyébként a levegőben tömjén helyett csöndes, sütkérező öregemberek pipafüstje szállingózik. Ott, ahol hajdan a legnagyobb szavak hangzottak el: *soha többé, mindörökké*, ma a sétálók semmi üzeneteket, vidám és közeli időpontokat kiabálnak át egymáshoz: *fél négykor, úgy hét felé*. A háborúsdit játszó gyermekek, akik egy képzelt golyótól homlokukon találva összeesnek, lehemperednek a magas fűbe, de néhány pillanat múlva már kacagva, piros arccal támadnak fel, s újból beállnak a hadakozók közé. Forró, nyugodt ősz tündököl, mozdulatlanul. Egy ribizkebokr olyan, mint a vörösréz. Cukorkát, sósperecet árulnak. Vasárnap kakadu húzza ki a kimenős cselédleányok szerencseplanétáját. Teljesen birtokba vette ezt a helyet az élet. Megdöbbenő, hogy a temető mily gyorsan alakul át sétaterré. Valószínűleg éppoly gyorsan, mint a sétatér temetővé. Számomra azonban még sincs ennél szomorúbb sétatér. Azt érzem, hogy még a temető is meghal, hogy még a mulandóság tanyája is mulandó.

Pesti Hírlap, 1935. október 25.

LÓ

Elesett egy ló. Teherkocsit vont, téglákat vitt valahova, megbotlott, s ott hever a kocsúton, négy mereven kinyújtott patás-patkós lábával, a szerszámjaival, teljes hosszában.

Egy ilyen utcai baleset bennem mindig valami vad szerencsétlenség riadalmát keltette. Ledőlt egy ház, egy eleven ház. Egy élet zuhant le mozgó állványáról, s nem tudják fölállítani. Vége a világnak. Eddig nem is mertem megnézni, most odamegyek, és megijedek. Emeletes, óriási állat a ló. Egy emelet ablakából tekint le ránk, vagy hosszú, tréfás gólyalábakról. Csak ilyenkor látszik ez, hogy elnyúlik a kövezeten. Hosszú, nyúlánk feje a csontkeretes szemgödreivel olyan, mintha horpadt, keménypapírból ragasztották volna össze kontár kezek, s belül teljesen üres volna. Éjjel-nappal folyton eszik az istálló homályában zabot, szénát, szecskát, nádtörmeleket, az országúton lombot és faháncsot rág csúnya, sárgazöld fogaival, hogy túlméretezett, rengeteg testének legtávolabbi zugaiba is eljuttassa az éltető táplálékot; úgy rémlik azonban, eredménytelenül, mert ennek a műveletnek sohase vethet véget. Szomorúsága is baljós, merőben érthetetlen. Barna szeme néhai hintalovam üvegszeméhez hasonlít, melyet gyermekkoromban kaptam, s ha akkor a játékszerben fölfedeztem az élőt, ma az élőben fedezem föl a játékszert. Leginkább egy kitömött lóra emlékeztet az eleven ló, a kitömött ló reménytelen némaságára és közönyére. A szamár és zebra e közeli rokona egészen valószínűtlen teremtmény. Egy régen kihalt állatfaj furcsaságát idézi eszembe. Amikor az állattárban a mammut, dinotherium vagy megatherium csontvázát bámulom, akkor fog el ilyen csodálat.

Nézem, hogy mit művel. A kocsisok, akik közben leugráltak a bakról, hujjogatóssal, ostorokkal biztatják, hogy álljon föl. Ő csak fekszik, nem mozdul. Forrón párázó teste melegíti a hideg talajt. Hiába kérnek-könyörögnek neki, nem törődik semmivel. Nyilván pihenni akar. Éveken át folytatta robotját türelmesen, de most, mint az a kishivatalnok, aki torokgyulladást kapott, és ezen a címen szabadságot engedélyez magának, kaján kárörömmel szemléli a kétségbeesett embereket, akik segíteni akarnak rajta. Ez az ő szanatóriuma.

Fél óráig tart, amíg fölemelik, és odairányítják a kocsirúdhoz. Még mindig csak áll, és nem indul. Körülnéz, bús fejét lehajtja. Bizalommal közeledem hozzá. Tudom, hogy sajátos szerkezetű szemével mindent négyszer akkorának lát, mint amilyen valóban. Ennélfogva engem is. Nagy író lehetek előtte. Négyszer akkora, mint amilyen vagyok. De így se fél tőlem. Úgy látszik, még az ő szemében se vagyok valami túlságosan nagy.

Pesti Hírlap, 1935. november 6.

VERA MEG A CIGARETTA

Vera, öcsém két és fél éves kisleánya, a kertben ült, székpadjában, a vadribiszke és a jég-golyóbokrok között, fején vékony gallykoszorú, sötét szemében a játék tündэрálma, s amint én beszélgetés közben öntudatlanul, évtizedek óta belém idegzett gépies mozdulattal cigarettát kotrok elő zsebemből, és rágyújtok, ő abbahagyja a játékot és tündэрálmot, a csodálkozástól tág szemmel szájamra mered, s az izgalomtól szinte rekedt hangon ezt kérdezi:

- Mit csinálsz te?

A helyzet nyilvánvaló. Azt látja, talán életében először, mert apja nem cigarettázik, hogy egy ember, a teremtés koronája, akitől eddig mindenféle hasznos fölvilágosítást kapott, itteni rejtélyes tartózkodására és környezetére - a lángra, a kutyára és a csillagra - vonatkozólag, ajka közé vesz egy gyárban előállított, fehér papírba csomagolt dohányrudat, de nem eszi meg, amint ésszerűen várni lehetett volna, hanem ott fityegteti, szívja, a vége tüzesedni és parázslani kezd, körötte pedig bodorkék füstfelhők szállingóznak az őszi levegőben. Ámulata akkora, hogy magam is elámulok tőle. Ilyesmit még nem tapasztalt soha. A tündэрék, akikkel imént társalgott, az álomvilág páraalakjai sem olyan titokzatosak, mint ez a kézzelfogható, érzékelhető valóság. Fekete szeme, mely közben még jobban elfeketült, választ vár tőlem.

- Mit feleljek neked, édes - tünődöm -, milyen szabatos magyarázattal szolgáljak neked, te emberi lény, aki a petesejt és a csírasejt találkozásából jöttél létre, oly végzetesen, mint a világűrben az égitestek, s harmadfél éve járod ezt a földet, te teljesen műveletlen, írni és olvasni nem tudó östehetség, te minden tudományban és irodalomban egyformán tájékozatlan gyönyörűség, te rokonom és vérem, ocsúdó érzékeiddel nyilván éppoly fogékony vagy a csodálkozásra és ámulatra, mint én ilyen koromban. Hogy mit csinálok mostan? Hát bizony erre nem oly egyszerű válaszolni, mint te hiszed. Mondhatnám tréfásan, hogy tüzet eszem, és füstöt iszom rá. De én nem akarlak becsapni, se felülről kezelni. Ahhoz, hogy az élet legparányibb mozzanatairól becsületesen és értelmesen beszéljünk, szükséges tudnunk mindent, de mindent, ami azelőtt történt, amit az emberek évezredek óta gondoltak és éreztek, történelmet, bölcseletet, csillagászatot, s most el is kezdhethélek beavatni ezekben a titkokba, de attól félek, hogy mire ez a gyorstanfolyam véget érne, te körülbelül tizennyolc éves lennél, s akkor is csak édeskeveset sejdítenél meg abból, hogy voltaképpen mit is csinálok én, amikor cigarettázom. Mindenekelőtt magamról kellene szólnom, hosszan és bonyolultan, arról a mélységes mélységről, mely egy ember lelkében lakozik. Vedd tudomásul tehát, Vera, hogy ilyenkor megjutalmazom magam egy kis mámorral azért, amit az előző percekben szenvedtem, vagy esetleg megbüntetem magam, nyelvemet és szájpapulásamat pörkölve, egészségemet rongálva, azért az örömeért, melyről azt hiszem, hogy méltatlanul jutottam hozzá. Vedd tudomásul, hogy mi, amikor nyugtalanok vagyunk, nyugodtak akarunk lenni, és amikor nyugodtak vagyunk, akkor a nyugtalanságra áhítozunk, s szívünket, mely percenként hatvanat ver, végezve a maga robotmunkáját, paskoljuk, pácoljuk, korbácsoljuk, hogy csak azért is százhuszat verjen, és mennél gyorsabban vágta sson a végső célhoz, a halálhoz. Vedd tudomásul azt is, hogy az életet botránnyosan és felbőszítően rövidnek tartjuk, de a kis részleteiben botránnyosan és felbőszítően hosszúnak is, és fölsóhajtunk a boldogságtól, hogy már megint nyár van és ősz van, s nincs előttünk annyi letudni és elintézni való idő, mint eddig. Általában ilyenek vagyunk, Vera, de ezt te most még nem értheted, ennél fogva nem is magyarázom meg neked, hogy mit csinálok, amikor cigarettázom, és miért cigarettázom.

Lenyelem gyorsan kigömbölyödő párbeszédemet, egy kukkot se szólok, de hogy mégse maradjak adós a válasszal, Vera elé guggolok, fogaimat vicsorítva mutatom neki az égő cigarettát, s szájamból-orromból vastag füstfelhőket fújok rá.

- Mit csinálsz te? - kérdezi még egyszer rémülten és kacagva a csiklandozó füsttől, s úgy tetszik, hogy ezt gondolja magában: - Te hozzám hasonló, te, az élet egy darabja, te ember, te felnőtt, te csecsemő, te csodálatos, te megmagyarázhatatlan, te őrült.

Pesti Hírlap, 1935. november 10.

KISMACSKA

Nyáron, a vidéken, amint a hegyek közt bolyongtam, az országút melletti lombos ösvényen pillantottam meg, egy halványzöld tamaricskafán. Ott ült az ágon, mint testvérei, a vadmacskák. Valahogy fölmászott, pedig alig lehetett háromhetes, nyilván még szopott is. Rám nyitotta rózsaszín száját, és nyávogott, hangtalanul. Ez meghatott. Nagyon szegény gyermekek szoktak ily némán koldulni, akik igazán szükségét látják. Leemeltem az ágról. Kérdősködtem a köröttem állóktól, kié ez a kismacska. Azt mondták, gazdátalan, úgy tudják. Ebben a pillanatban határoztam el, hogy hazaviszem. Megindultam vele. Vállamra ültettem, s amikor eluntam, beledugtam a zsebembe. A macskát zsebtigrisnek nevezik.

Egy szatyorban szállítottam Budapestre, hajón. Nem volt rajta semmi különös. Nem volt egyéniség. Szürke volt, cirmos volt, éhes volt, mint afféle kóbor kismacska. Talán éppen azért mulattatott. A fény és tisztaság rajongójának mutatkozott, mint a fajtája. Dorombolt, mosdott, aludt. Ha néztem, amint estéknént figyelte a falon háromszögletű feje és hegyes füle árnyékrajzát, amint hatalmas bukfenceket vetett a levegőben, amint kimeresztette kíváncsi smaragdszemét, megértettem, hogy hajdan az egyiptomiak imádták. A szfinx roppant titkából belé is szorult egy csipetnyi. De ez az ártatlan szfinx még karmolni se tudott. Kis, gyöngye karmai úgy cirógatták az arcomat, mint a rózsabimbó puha tövisei. Íróasztalomra telepedett, s lábaival igyekezett elkapni mozgó töltőtollamat. Ezt nem szerettem. Éjszaka pedig, hogy aludtam mozdulatlanul, mint valami hegylánc, ágyamra ugrott, s testem kevésbé szilárd részeivel, hajammal, orrommal, fülcimpámmal játszadozott. Ismeretségünk mindössze három napig tartott. Egy délután szórén-szálán eltűnt. Keresgéltem, bár nem nagy buzgalommal. Reméltem, hogy majd csak előkerül valahonnan, a lakásból vagy az udvarról, hiszen, ha kicsiny volt is, sokkal nagyobb volt, mint egy gombostű. De nem került elő. Belenyugodtam abba, hogy elveszett. Findzsaalját, melyből tejet lefetyelt, kimosták, s ezzel utolsó nyoma is megsemmisült. Tétova kis emléke napról napra halványodott bennem. Hiszen még arra se maradt idő, hogy nevet adjak neki. Csak kismacskának neveztem. A hangját se hallottam. Éltem a gyanúpörrel, hogy valaki ellopta. Isten adta, Isten elvette, mondtam. Így fejeztem ki azt az igazságot, hogy én valami ismeretlentől loptam, s most valami ismeretlen lopta el tőlem. Sorsára hagytam, hadd bujdossék eleven köztulajdonként.

Egy hónap is elmúlt már, az őszi éjszakában bandukoltam hazafelé, egyedül, a néptelen, sötét utcán, amikor egy kopott öregasszony közeledett felém, azok közül való, akik ilyenkor rózsét szedegetnek az erdőn, száraz gallyakat dugdosnak óriási vázontarisznyájukba, s a szeneszekerek után haladva, föl-fölveszik a lepotyogó széntörmelékeket, hogy télire legyen tüzelőjük. Eleinte nem mert megszólítani. Egy villanyláng alatt álltam. Intett, hogy kövessem az árnyékba. Ott titokzatosan, szinte súgva közölte velem, hogy a kismacska nemsokára meglesz.

Bevallom, hirtelenében nem is tudtam, miről van szó. Én a kismacskát ekkor már félig-meddig el is felejtettem. A néni azonban nem felejtette el. Ő, aki annak idején hallotta az esetet, fölháborodott a lopáson, nem törődött belé, mint én, s minthogy ideje bőven van, lassanként nyomozni kezdett a környék útmutatása szerint. Itt is mondtak neki valamit, ott is. Végre sikerült kipuhatolnia, hogy a kismacskát igen előkelő emberek vitték el. Biztosított, hogy legyenek teljesen nyugodt, egy-két nap múlva hazahozza nekem.

Megköszöntem a kétes szívességet, s csodálkozva siettem el az éjszakába. Azóta állandóan kapom a híreket. Most arról értesítenek, hogy a kismacska egy itt tartózkodó külföldi államférfiú családjánál van, s pazar villájában látták is kék szalaggal a nyakán; most pedig arról,

hogy egy közismert ideg orvos, egy országszerte ünnepeelt hegedűművész tartja rabul jogos tulajdonomat. Névtelen levelek kezdetleges helyesírással vigasztalnak, hogy ne tegyek le a reményről, még mindig ne essem kétségbe, mert ami késik, az nem múlik, az igazságnak előbb-utóbb ki kell derülnie. Rejtélyes hangok szólítanak a telefonhoz. Utcagyerekek futnak hozzám lelkendezve, friss hírekkel. A szegény emberek dolgoznak, mint Isten titkosrendőrei, s mindent behálózó, hatalmas kémszervezetük bizonyára előbb-utóbb diadalt is arat.

Vajon miért cselekszik ezt? Nem hiszem, hogy egy kismacska örvén szeretnének bizalmamba férkőzni. Gyöngédek és önzetlenek. A maguk ügyének tekintik ezt a cicarablást. Talán inkább arra van szükségük, hogy ők, akikkel senki se törődik, néha törődjenek másokkal is, akik még náluk is gyámoltalanabbak és elhagyatottabbak, egy kismacskával, egy törött lábú cinegével vagy egy kutyával, amelyiket ver a rossz gazdája. Valami hivatást akarnak ezen a földön. Pártfogolni akarnak valakit. Ebben pedig szerények és kitartók. Sokszor eszembe jut, hogy érdemes volna rájuk nagyobb dolgokat is bízni. Akkor talán jobb volna a világ sora, mint mostanában.

Pesti Hírlap, 1935. november 10.

MONDATFOSZLÁNYOK 1935-BŐL

Délelőtt féltizenegy. A nap úgy ragyog ebben a kora őszi időben, mintha még a nyár bujdosnék itten, egy lombos bokor mögé lapulva, remegő potyautasként, aki attól fél, hogy fölfedezik, kipöndörítik, s nem folytathatja útját az ismeretlen cél felé vágató földgolyón.

Sétára indulok. Budáról áthaladok az alagúton s a Lánchídon a Belvárosba, az Apponyi térig. Ezalatt ismert módszeremmel újra hallgatom a járókelők beszélgetését, s följegyzem azt, ami véletlenül megüti a fülem. Figyelmem laza. Nem tolakszom, nem is fülelek.

Jól öltözött úr:

- Ha az a négus olyan biztos a dolgában, akkor, kérem...

Boltikisasszony, angyali egyszerűséggel:

- Megverte, aztán Juci szembeköpte.

Vérmes nő szinte kiabálva:

- Forrázd le.

(Ő azonban - amint kiderül - nem férfiről beszél, csak birkacombról.)

Levélhordó bólongatva:

- Éhen fog halni.

Irattáskás hivatalnok:

- Hogyne, szövettani vizsgálatot is csináltak.

Valaki szónoki kérdéssel:

- Az, kérlek? Az egy közönséges gazember.

Vidor fiatalember a társához:

- Csak nem nősülni, édes barátom, csak nem nősülni.

(Az édes barát önhittén vigyorog, mint aki azt hiszi, hogy nem fog megnősülni, pedig téved szegény.)

Egy olasz nő:

- *Io sono sempre nervosa.*

Féllábú ember, két mankóján lengve, kedélyesen:

- Hát a tejfölös csirkepaprikás nem is rossz. Nem bizony.

Zöld szakállú aggastyán:

- Ötven fillérje se volt.

Fiatalasszony, szenvedélyesen:

- Ki kell vágni s alul jól fölhasítani.

(Ő se gyilkosságról beszél, csak valami ruháról.)

Ügynök, harsogó jókedvvel, mint a világ legnagyobb humoristája:

- *Ausgeschlossenen*. Teljesen ki van csukva. Háromszáz pengő manapság.

Megértő bölcs:

- Hát igen, ötven és hatvan között, az a legveszedelmesebb életkor.

Egy tizenöt éves fiú:

- Vesemedence-gyulladás van.

Idősebb úr, nyugodtan:

- Lelövöm, mint egy kutyát. Mint egy kutyát.

(A szemléletes hasonlatot azonban már táguló orrcimpákkal, teljes meggyőződéssel, nagy lendülettel ismétli.)

Dajka mesél két kislánynak:

- Hófehérkét pedig szépen belefektették az üvegekoporsóba.

Öreg nénike egy másik öreg nénikéhez:

- Én, édesem, már szívesen mennék. De mindenkinek meg kell várnia, amíg megjön a maga ideje...

Fél óra alatt ezeket a mondatfoszlányokat és szócafatokat szedegettem föl a gyalogjáróról, mint az emberi szellem alázatos rongyszedője. Minekelőtte gyűjteményemet a szellemi személtre szállítanám, oda, ahova való, megvizsgálom s levonom belőle a tanulságot.

Úgy veszem észre, hogy az emberek, amikor azt gondolják, hogy nem figyelik őket, nemigen válogatják a szavakat, őszinték, s a legvégzetesebb dolgokat emlegetik. Folyton háború és pénz, étel és élet, szenvedély és szenvedés, betegség és halál. Lázak viharzanak minden happy end nélkül. Drámaírók, jegyezzétek meg, hogy nincsenek semmis, jelentéktelen párbeszéddek. Voltaképp mindig az életről és halálról beszélünk.

Pesti Hírlap, 1935. november 17.

TELEP

A telepen napszálltakor, amikor a csúnya házakat elborítja a köd, az emberek, mint árnyak az árnyban, megindulnak a düledező bódé felé fát lopni.

Maguk is érzik, hogy nem művelnek valami épületeset. Gyanakodva figyelik egymást. Bűntudatosan köhögnek a ködben. De otthon a szoba, mint a farkasordító, s a régi, bitang bódé, a már szétszedett deszkáival, palánkjával, karóival, annyi melegséget, piros faparazsat ígér, hogy nem állhatnak neki ellent ebben a fekete éjszakában.

Lassan mozog előre a sötét körmenet. Sok benne a gyermek, a kisfiú, a kislány. A felnőttek tudják, hogy a gyermekek mindenütt a világon menedéklevelet élveznek, s őket küldik erre a gyarmatosító munkára albérletben.

El is végzik ezt, komor játék gyanánt. Vézna karjuk, gyöngé válluk kevesebb fát bír el, mint az övék, de legalább hazahozzák, mert az éber figyelem szemet huny előttük, szórakozottan, füttyörészve elfordul, mintha más dolga lenne.

Mindössze az a veszély fenyegeti a gyermekeket, hogy az agyafúrt, kényelmes felnőttek lesben állnak az erdők körül, ahol már világítás sincs, s ott rövid kézitusa és szóváltás után ők lopják el tőlük a lopott holmit. Ezért ezen a tájon a gyermekek különösen ügyelnek. Véd- és dacszövetséget kötnek a felnőttek ellen. Kettőzött őrszemmel haladnak.

Itt találkozom Ferivel. Megszólítom:

- Hol jártál?

- Fát hozok - mondja, s ledobja a földre a rossz zsákot, piheg, törölgeti izzadt homlokát a keze fejével.

- Kinek viszed?

- Nekünk - szól egyszerűen, de éles indián szeme már a homályba kémlel, s minthogy néhány gyanús, tagbaszakadt alak ólálkodik ott, rálép a zsákra, hogy közben rajta ne üssenek, s el ne vegyék tőle. - Tessék vigyázni - figyelmeztet.

A gyanús, tagbaszakadt alakok eloldalognak. Én pedig nézem Ferit. Nyolcéves. Szellős, nyári nadrágocska van rajta, tornaing, kabát nélkül, s egy vásott, sárga félcipő. Sapkát nem visel. Fölösleges is volna. Haja kócosan burjánzik, benővi halántékát, homlokába lóg. Olyan, mint egy kis ősember.

- Feri - mondom neki hirtelen -, mit szólnál, ha adnék neked egy pengőt?

- Egy pengőt? - kérdezi.

- Igen.

- Nekem?

- Neked.

- Hát - kezdi, és elnémul, látszik, hogy töpreng, álmodozik.

- Mire költenéd?

- Hosszú a hajam. A telepen négy fillérért lenyírják. Vagy kettőért is.

- Helyes. Aztán?

- Aztán vennék fél kiló rizst. Feleset. Nem egész szeműt.
- Mennyibe kerül az?
- Huszonhat fillérbe. Aztán vennék lefőlözött tejet. Három litert. Az összesen huszonnégy fillér.
- Még van negyvennyolc filléred.
- Egy irkát is vennék, meg egy ceruzát. Elmennék húsz fillérért moziba. A többiért meg vennék Leventét az apámnak.

Mind a ketten hallgatunk. Ő azért, mert fölzaklatott képzelete még mindig lázasan dolgozik, én pedig azért, mert megdöbbenek, milyen tárgyilagos, pontos, földönjáró már ilyen korában, s mennyire ismeri az előnyös beszerzési forrásokat. Még valamin megdöbbenek. Azon, hogy mekkora erőtartály egy pengő. Feri elintézi belőle szépségápoló szükségletét, lucullusi lakomát csap, áldoz az irodalomnak, a tudománynak és művészetnek, sőt, ajándékkal is kedveskedik apjának.

Már ott csillog tenyeremen a pengő. Átnyújtom neki szótlantul.

Szótlantul fogadja el. Nem köszöni meg. Csak rám pillant, s egy kicsit fölugrik. Hátára öleli a zsákot, megindul. Gyorsan kocog lefelé a telepre, hazáig. Sáros útját besugarazza a pengő, a kültelki éjszaka ezüst csillaga.

Pesti Hírlap, 1935. november 24.

HIVATALOS JÁNOS

Hadd rajzolom meg itt arcképét, porral, hamuval, pókhálóval, csupa-csupa szürkével.

Ismertem gyermekkorától fogva haláláig. Természetesen nem így hívták. Én adományoztam neki ezt a nevet. Díjtalanul, mert világeletemben ő volt a személytelenség, az ügybuzgalom, a fegyelem, a fölötteseinek kijáró hódolat, a *miszerint* egy mellékmondat élén, a savanyú, eger-rágta ügyirat, melyet elmosódott tintával írtak, s szemcsésen-csillogó homokkal poroztak le.

Hogy miképpen született, azt nem tudom. Fölöttébb valószínűnek tartom, hogy mihelyt a földre jött, iktatószámot kapott. Amikor a baba először teknőbe emelte, hogy lemosdassa langyos vízzel a kis, lila-vörös csecsemőt, a nyivákoló és rugdalózó húsdarab nem azon tűnődött, hogy került erre a rejtélyes helyre, hanem nyilván azon, hogy a bábának van-e hatósági bizonyítványa és hivatalos képesítése. Már akkor is az illetékesség érdekelte. Hogy ezt nem kérdezte meg a szülésznőtől, szigorúan összevont szemöldökkel, az csak annak tulajdonítható, hogy ebben az időben még nem tudott beszélni.

Hangja később egy lejátszott, elkoptatott hanglemez nyekergésére emlékeztetett.

Gyermekkorában sohasem rontotta el a gyomrát, még a karácsonyi ünnepek alatt sem. Nyomban kitűnt mértékletességével. Nem válogatott. A dióst és a mákost egyaránt szerette. Szerette az aludttejet és a lencsefőzeléket is, mert *egészséges táplálék*. Ügyelt ruháira. Nem volt sem vidám, sem szomorú. Csak elmosódó átmenet a két lelkiállapot közt. Olyan volt, mint a sózott krémes lepény, vagy mint a cukrozott káposztafőzelék.

Már ifjúkorában hátratett kézzel sétált. Részegnek senki se látta. Szerelmesnek se. Hogy elkövetkezett az ideje, annak rendje és módja szerint megnősült, családot alapított. Talán szerelmet is vallott leendő feleségének a kertben, a holdfényben jázminbokrok előtt, de közben föltétlenül „fölöttes hatóságára” gondolt, illő tisztelettel.

Fölöttes hatósága kedvelte őt. Évről évre előreugrott a számlátrán, s csakhamar igazgató lett belőle. Intézetét példás szigorral vezette. Örködött mindenre. Nem tűrte, hogy valaki magánlevelét az *állam itatásával* itassa le. Ha egy kartársa kezét dörzsölgetve belépett irodájába, s holmi kedélyes történetbe kezdett, egyetlen pillantással leintette, s figyelmeztette, hogy most hivatalos óra van, magánügyeinket majd *magánóráinkon* intézzük el. Ő azonban magánóráin sem szívelte az élceket, az adomákat, melyekben a jókedv tiszteletlen manói fintorognak. Nem nevetett rajtuk. Amikor a társaságban elbeszéltek neki egyet-egyét, enyhe ború szállt homlokára, babrálgatta vörös-barna szakállát, s a csattanónál mindig kitépett belőle egy szőrszálat, mereven szemlélte, aztán mintegy megvetése jeléül a földre dobta. Szakállának sok szőrét kellett hasonló okból eltávolítania.

Irodájában volt egy vascsacsi. Arra csapták le az érkezők kabátjukat, kalapjukat. Egyszer, amint hátratett kézzel le-föl sétált, dermedten állt meg. Észrevette, hogy valamelyik kartársa, aki előtte jött, s címben, rangban, korban, érdemben mélyen alatta állt, a vascsacsi legfelső ágára akasztotta kalapját. Szóttalanul odasietett, s a maga kalapját akasztotta legmagasabbra, a kartársét pedig oda, ahova való, kissé lejjebb. Ami rend, az rend.

A folyosó kőkockáin gyökérszőnyeg futott végig. Megesett, hogy egy ős kartársa a folyosó szélén haladt, az ablakok mentén, és onnan bámult kifele merengve a tavaszi tájra, a virágzó barackfákra. Félrevonta őt nyájasan, elnéző szeretettel értésére adta, hogy *középtűt kell menni*, a gyökérszőnyegen, mert különben az állam kőkockái kopnak.

Három fia született. Nevelési elveivel csakhamar megnyomorította őket. Kezdte ezt azon, hogy valamennyiüket különös nevekre kereszteltette, a fölöttesei után, akiket a távolból reménytelen szerelemmel imádott. Egyik fia Kunó lett, a másik Anasztáz, a harmadik Norbert. Szegény, hízásra hajlamos, alacsony és álomszuszék gyermekek bamba ámulattal és szuszogó értetlenséggel viselték ezt a kitüntetést, abban a biztos tudatban, hogy holtuk napjáig viselniük kell.

Érdeklődött a művészetek iránt is. Olvasott, zenét hallgatott, tárlatokra járt, már amennyire *hivatali kötelessége megengedte*. De mit enged meg a hivatali kötelesség? Semmit a világon. Az egész embert kíván. Egyébként sohase azt kérdezte, hogy valaki jó író-e, hanem azt, hogy tagja-e ennek vagy annak az irodalmi társaságnak. A lelke mélyén meg volt győződve, hogy aki *kegyelmes úr*, az különbül fest, mint aki csak *méltóságos* vagy *nagyságos*, mert akkor miért volna az illető *kegyelmes úr*?

Iszákos koldusnak sohase adott, elvből. Különben az a gazember még pezsgős lakomát is rendezne az ő kétfilléres alamizsnájából. Ezért a koldusokat mindig megszagolta. Ezer és ezer koldust szagolt meg életében, de adni egyiknek se adott. Ha nem búzlóttak a bortól meg a pálinkától, akkor koldulási engedélyüket követelte tőlük, hiába meresztették rá a világtalan szemüket, hiába kandikáltak ki meztelen lábujjaik talpatlan cipőikből. Ha pedig a koldulási engedély is rendben volt, s a hatósági pecsét valódiságához se férhetett szó, kijelentette neki, hogy ő már *eleget tett jótékonyági kötelezettségének*, amit a lakása ajtajára kiszögezett, hivatalos bélyegzővel ellátott igazolvány tanúsít. Semmi kétség, hogy ennek a kötelezettségének éppúgy eleget tett, mint minden egyéb kötelezettségének.

Ötvenhét éves korában sárgulni, zöldülni kezdett. Heves rohamai voltak. Hivatali idején kívül azzal szórakozott, hogy forró vízzel töltött gumimelegítőt rakosgatott sajtó hasára, s pirosra süttette vele a bőrét. Végül műtétet kellett rajta végre hajtani. A műtét sikerült. Harminckét óriási epekövet vettek ki belőle, de a beteg utána meghalt.

Hivatalos János özvegye fekete ruhában, kisírt szemekkel fogadta a részvétlátogatókat, tiszta és rideg lakásában, három felnőtt fiával, Kunóval, Anasztázzal és Norberttel. Az asztalon egy kis tányérkában ott volt a harminckét epekő. Ezt később, mint ereklyét, az üvegszekrénybe zárták, a karlsbadi poharak és az ezüstneműek közé.

Más után marad valami alkotás vagy legalább egy szenvedély, egy botrány lángoló emléke. Őutána, aki egész életében a köznek élt, s sziklaszilárdan állt helyén, csak kő maradt. Harminckét sárgászöld epekő.

Pesti Hírlap, 1935. november 24.

ISKOLAI DOLGOZATOK

Kitépett, régi irkalapokat forgatok. Iskolai dolgozatok vannak rajtuk. Tanár barátomtól kaptam őket. Tizenkét-tizenhárom éves fiúk írták, volt növendékei, évekkkel ezelőtt, hogy gyakorolják magukat az írás művészetében.

A módszer az, hogy a tanár előzőleg nem magyaráz. Legföljebb fölolvass nekik egy verset, s a tanulók számot adnak arról, hogy hatott rájuk a vers. Ha hull a hó, akkor a hóról írnak. Tárgyukat szabadon választják. Egy kisdíák arról a megrázó élményéről vall, hogy fogadta őt szigorú édesapja, amikor az iskolából intót hozott haza. A szigorú édesapa nem mennydörgött, nem ádázkodott. Csak fölsóhajtott, s ezt mondta:

- Édes fiam.

Ez a két szó oly váratlanul jött, hogy a kisdíák sírva fakadt, s azóta igyekszik jobban tanulni.

Már órák óta böngészgetem az iskolai dolgozatokat, s érdeklődésem nem lanyhul. Miért van ez? Azért, mert itt a gyermeklélek hangját hallom. A hangot meg lehet különböztetni a visszhangtól. Ami a felnőtt ajkán bölcsesség, abból szólam lesz, ha gyermek szájkózza vissza. Olyan rosszul áll rajtuk a mi érzésünk, ítéletünk, mint nagy télikabátunk a kis verébmellükön. Nem felel meg nekik a mellbősége. De itt a nevelő nem zavarja köreiket. Valamennyien a maguk esze járása szerint fogalmazznak, gyarlón, őszintén és bájosan, mintegy a természet után, megmerevítő minták nélkül.

Csodálatos, milyen eredeti tud lenni egy gyermek, ha hagyják. Egy fiúcska például figyeli a szállingózó hópelyheket. Sajnálja őket, mert rövid az életük. Mihelyt földre érnek, széttiporják, vagy elolvadnak. „Némelyik hópehely - írja - ráesik az emberek ruhájára, kalapjára, és mint apró potyautas, utazik tovább.” A tanár vörös tintával a lapszélre írta: „Szép.” Én azt írtam volna oda: „Gyönyörű.” Csak a szüzi képzelőerő tud ilyesmit kitalálni. Egy fáradt író megirigyelhetné friss hasonlatát. Finom és talpraesett az az észrevétele is, hogy csak az első hópelyheket lehet megsemmisíteni, a többieket nem, mert millió és millió jön, „mint óriási hadsereg”, s a tömörülésben erő van, hatalom, ha mégoly lenge és veszendő is egy hópehely önmagában.

Egy másik fiú - ez kültelki munkásgyermek - arról ábrándozik, milyen is lehetne a mai, korszerű Toldi: „Körös-körül nagy cséplőgépek vannak - írja. - Lacfi Endre jön tankokkal, ágyúkkal fölfegyverzett hadával. Miklóshoz odamennek, s ezt kérdezik tőle: Hé, proli, melyik úton lehet Budára jutni?” Ez a somogyi fiú így képzelel el Toldit: „Palóc díszítésű mellényéből ki-kandikált a borjúsájú ing. Nadrágja minden kötés nélkül megállt csípején. Hasonlított ki-varrása a mai huszárnadrághoz, s fényes csizmájába torkollott.” Ez itt a költőről elmélkedik: „Szeretem a költőket - vallja -, mert többnyire szép verseket írnak.” Hát nem édes és okos kölyök ez? Megállapítása hibátlan. Valóban, a költők csak *többnyire* írnak szép verseket. Néha, amikor nincs ihletük, csúnya verseket is írnak. A szép vers úgy hat a dolgozat írójára, mintha „szívét késsel piszkálnák”. A kifejezés szokatlan, de szemléletes. Jobb, mintha a felnőtteket majmolva azt mondaná, hogy: „A szép verstől eláll a lélegzete...”

Az idézeteket szóról szóra közlöm. Helyesírási hiba bőven akad bennük, de idétlen, torz, németes mondat alig. Mindnyájan röviden, velősen írnak, mesterkéltségek és utalások nélkül. Senki se kezdi így dolgozatát, mint majd később, nyolcadikos korában: „Ha lapozgatjuk a történelem véres, dicső lapjait...” Ebből az a tanulság, hogy fogalmazni mindenki

tud, amíg meg nem tanítják rá. A nevelőnek nem is lehet más föladata, mint hogy megőrizze tanítványai ösztönösségét.

Pesti Hírlap, 1935. december 5.

AJÁNDÉK

Arany virgácsot, vörös ördögöt és ezüst cukorkát veszek egy öt éves kisleánynak. A cukrászdában, ahol ezen az ünnepestén szorongok, velem együtt egész tömeg várakozik. Miniszteri tanácsos és kis pesztonka, grófné és vargainas egymás mellett. Mindegyik vásárolni akar, s adni, adni.

Nézegetem őket. Feltűnik, hogy milyen áhítatosak, boldogok valamennyien. Mintha az a szándék, hogy visznek valamit valakinek, máris kielégítette volna őket. Nem türelmetlenkednek, nem tolakszanak. Szemükben előre az ünnep lángja tündöklök föl, az öröm visszfénye. Belefeledkeznek az ácsorgásba. Senki se siet. Ott állanak a pogány-keresztény emlékek között, s szemlélik az évezredek során elcsenevészedett és megszelídült jelképeket, a kegyesen bearanyozott vesszőnyalábokat, a pokolvörös hártypapírba csomagolt édességeket, melyek még a germán hitregéből maradtak itt, s földi létünk legnagyobb kérdéseire emlékeztetnek bennünket, a bűnre és bűnhődésre, az erényre és jutalomra. Tűnődve válogatnak közülük. Gondolatban szeretnék elvinni az egész cukrászdát kedveseiknek. Ez a megindult és csöndes embercsoport egy másik embercsoportot idéz eszembe, az estélyi ruhás hölgyeket és frakkos urakat, akik előkelő kerti ünnepélyek tortákkal, pástétomokkal rakott asztalait rohamozzák meg, hogy mennél előbb érkezzenek oda, mert ezek nem adni akarnak, hanem kapni.

Vajon melyik is a nagyobb boldogság? Az őseibert úgy képzeljük el, hogy ragadozó volt, s csak a birtoklásban találta meg barbár örömét. De ez nyilván tévedés. Ma is ismerjük a vadnépeket, melyek hajlam, műveltség, lelkiakat tekintetében egy szinten mozognak a hajdani őseimmel. Ezek pedig nem ilyenek. A kutatók, akik náluk jártak, azt vallják, hogy egyik legnagyobb - mindennapos - szenvedélyük az ajándékozás. Így például a pápák csak azért természetlik burgonyájukat, hogy odaadják másoknak. Gyűjtenek is kagylót, gyöngyöt, de hatalmukat nem a birtoklásban érzik, hanem az adakozásban. Amint Roheim Géza elmésen és talpraesetten mondja: „Apró ajándékokkal ingerlik egymást.” Tulajdonuk voltaképp mozgó holmi. Amijük van, azt állandóan csereberélik. Kis ajándékot adnak, s titokban nagyobbat remélnék helyette: szeretetet.

Bizonyára mi is az őseimbek ivadékai vagyunk. Szeretünk kapni, de adni talán még inkább. Csak nagyon kevesen vannak, akik vérmérsékletük szerint teljesen beérik a kapás örömeivel. A kapás valaminek a beteljesülése és vége. Az adás azonban valaminek az ígérete és kezdete. Van-e olyan kincs és gazdagság, mely ne volna a maga valóságában siralmas szegénység ahhoz képest, amit csak remélünk?

Álmodozásomból a cukrász rezzent föl, aki az iránt érdeklődik, mit vásárolok. Megveszem az arany virgácsot, a vörös ördögöt és az ezüst cukorkát. De még mindig sokáig időzöm a cukrászdában. A többiek is, akik már csomagjukat ott szorongatják hónuk alatt. Élvezik a pillanatot. Ez az igazi ünnep. Amikor kimegyünk az utcára, szinte sajnáljuk azokat, akik csak kapni fognak.

Pesti Hírlap, 1935. december 8.

ORVOS, BETEGSÉG, EGÉSZSÉG

Stahl írta a XVII. században:

- A jó orvos oly egyszerű, mint a természet.

Ugyancsak a XVII. században Boerhave így nyilatkozott:

- Én lennék a legnagyobb orvos, ha a váltólázat éppoly könnyen idézhetném elő, mint ahogy megszüntethetném.

J. G. Zimmermann ezt mondotta:

- Mennél inkább hálásan fogadják a betegek az orvos fáradozását, annál nagyobb az orvos reménysége. Mennél inkább fogantja van az orvos szavának a beteg lelkére, annál inkább helyesnek látszik az a következtetés, hogy vannak olyan betegségek is, melyeket pusztán szavakkal lehet meggyógyítani.

Cazalis megállapítása:

- Annyi idők vagyunk, mint amennyiek a véredényeink.

Georg Christoph Lichtenberg, a jeles német satirikus jegyzi föl, hogy egyszer egy vak ember megkérdezte a bénát:

- Hogy-mint megy a sora?

- Amint látja - válaszolt a béna.

Ugyancsak ő jegyezte föl ezt:

- Mindig megkérdezni, hogy mint van az ember, éppoly bárgyú és kellemetlen dolog, mint egy kereskedőtől a rossz üzletmenet mellett aziránt érdeklődni, hogy meddig tartja még nyitva a boltját.

Az öregedésről ezt írta:

- Ha az ember fiatal, alig tudja, hogy él, az egészség érzetét csak a betegség által szerezzük meg. Amikor beáll az öregkor, akkor a betegség állapota afféle egészséggé válik, s ha nem maradna meg a múltra való emlékezés, akkor a változást alig vennők észre. Ezért azt hiszem, hogy az állatok csak a mi szemünkben öregszenek meg.

Goethe Eckermann-nak 1824-ben ezt a nyilatkozatot tette:

- Engem a halálra való gondolás teljesen hidegen hagy, mert szilárdul meg vagyok győződve, hogy lelkünk tényleges valóság, elpusztíthatatlan jellegű, továbbható, az örökkévalóságtól az örökkévalóságig működő, a naphoz hasonlatos, mely csak a mi földi szemeinknek áldozik le, de voltaképp sohase nyugszik le, hanem szakadatlanul világít.

Pesti Hírlap, 1935. december 8.

ÁKOMBÁKOM

EURÓPA SORSA

„Ma dől el Európa sorsa” - olvasom az utcán egy deszkára szögezett újság vastag betűs címében, s már-már eltűnődöm, milyen végzetes fordulóponthoz értünk mindnyájan ebben a huszonnégy órában, amikor észreveszem, hogy az újság, mely ezt hirdeti, már egyhetes. Ennél fogva megállapítom, hogy Európa sorsa nem ma dől el, de már egy héttel ezelőtt eldőlt. Erről én semmit se tudtam. Közben dolgoztam, ettem, aludtam. Barátaim se tudtak róla, mert egyikük sem említette.

Valami államférfi tette ezt a nagyhangú nyilatkozatot, s valószínűleg senki se fogja kérdőre vonni őt, hogy azon a napon csakugyan eldőlt-e Európa sorsa, és jobbra dőlt-e vagy balra. Valamerre csak eldőlt, annyi szent. De akkor mi az értelme a fontoskodó jóslatnak? Olyan ez, mintha egy orvos rám meredne, amikor az asztalnál kanalazom a paradicsomlevest, s kijelentené nekem, hogy ettől a paradicsomlevestől függ, vajon megérem-e a nyolcvanhatodik esztendőmet. Lehet, hogy igaza van, hiszen az életben minden összefügg, mint ok és okozat, de lehet, hogy nincs is igaza, mert ebben a bonyolult okhálózatban nemigen tudunk biztosan következtetni.

A háború óta, mióta a közéleti öntudat erősödött, naponta kapunk ilyen kétes értékű figyelemzestetéseket. „Vesztébe rohan a világ” - intenek bennünket, mi pedig tudomásul vesszük ezt is, átszállót váltunk a társaskocsin, s elhatározzuk, hogy délután egy kicsit aludni fogunk. Roppant unjuk már ezt a játékot, melyet néhány felelős-felelőtlen úr úz a szavakkal, s majdnem visszasóhajtjuk azt az időt, amikor a tömegek teljes öntudatlanságban éltek, s csak akkor ocsúdtak a veszedelemre, amikor közvetlen az ajtójukban állott.

Bamba és ostoba játék ez. Talán nem is árt senkinek. Felöltlik azonban a gondolat, nem volna-e helyes, ha ezek a károgó hollók, ezek a süvöltöző mindentudók kissé szerényebben viselkednének, s Európa jövője érdekében legalább egyévi hallgatást fogadnának, hogy ezalatt valamelyest visszatérhessen az ezerszer meggyalázott szavak szótári becsülete. Utána talán ismét hinni tudnánk abban, amit olvasunk és hallunk.

CSALÁDI OZSONNA

Fölöttébb unalmas családi ozsonnára volt kilátás. Hogy-mint vagytok? Köszönjük, mi megvolnánk. Hát ti? Köszönjük, mi is megvagyunk. Csak úgy, lassan, lassan. Fő, hogy nincs különösebb baj. Az a legfontosabb.

Teát szolgálnak föl, sonkás zsömléket, utána habbal vont gesztenyetortát, mint minden évben ilyenkor télen. Az ebédlő felett a csillár ragyogott. Ünneplőbe öltözött, bóbítás szobalány kínálgatta az ételeket. A lakás rendben, a szekrények zárva, a fiókok betolva. Sehol se kandikált ki valami limlom, mely az otthon meghittségét és hétköznapiját sejtette volna.

Beszélggettünk, vagy helyesebben: társalogtunk. Egy-két szó a rokonokról, a közéleti eseményekről, s természetesen, a színházról és irodalomról is. Valamennyien tudtuk, hogy mi lakozik a másokban, de óvatosan kerültük a kényes és kínos tárgyakat. Őszinteségünk félárbocon lengett. Csakhamar elfogyott mondókánk. Az ingaóra ketyegését hallgattuk.

Egyszerre bejött Pista, a hidegtől pirosra csípett füllel. Pista intőt hozott haza három tárgyból, a franciából, a mennyiségtanból és a történelemből. Az apa nyelt egyet, és a levegőbe meredt. Pista leült uzsonnázni, alamuszin, büntudatos arccal, de azért kitűnő étvággal evett. Az anya megjegyezte, hogy ez a gyerek el van kényeztetve. Ugyan ki kényeztette el? A család tagjai egymásra néztek. Néma csönd lett. Az anya az apát vádolta, szelíden, egy megbocsátó kezelegyintéssel. Ő vett neki az idén nyáron kerékpárt, pedig az év végén megbukott, s a pótvizsgára kellett volna tanulnia. Az apa nem szólt semmit. Szivarra gyújtott. Csak később, mintegy mellékesen jegyezte meg, hogy az anya még második gimnazista korában is a kisasszonnyal kísértette iskolába, annyira féltette mindentől. A vitába beleszólt két nagynéni s egy nagybácsi, amiből olyan kavarodás támadt, hogy alig lehetett érteni szavukat; mindenki egyszerre beszélt, a szemek szikrát hánytak, benn a lelkekben pedig megmozdultak az ősi vádak és sérelmek, fölfakadtak a régi sebek, lehullottak az álarcok, s mindnyájan a maguk emberi mivoltukban mutatkoztak meg.

Jaj, milyen mulatságos volt ez. Az a szoba, ahol az imént még a közöny, a képmutatás, a társadalmi illem szelleme terpeszkedett, színpaddá változott, s a szenvedélyek dübörögtek rajta. Elmés, kaján, kedves párbeszéddek csattogtak, melyeket a harag fűszerezett. Az ellenfelek összevesztek és kibékültek. Pártok keletkeztek, s véd- és dacszövetséget kötöttek egymással. A nagyapa dühösen fölkel, a másik szobába szaladt, s becsapta maga után az ajtót. Nem ittunk bort, de fölviannyozódtunk, és berúgtunk egy csöpp őszinteségtől. Én magam, aki már arra gondoltam, hogy megszököm, órákig maradtam ott, míg a vihar el nem ült.

Amikor elmentem, hálásan megcsókoltam Pistát.

Pesti Hírlap, 1935. december 15.

VADREGÉNYES TÉL

Az erdő, melyet még vidám nyarából ismerek, csöndesen alszik téli subájában. Most a padon nem mi ülünk, csak a hó, vastagon, egy méter magasságban. Annyi van itt ebből a hideg, szúzi patyolatból, lábunk alatt, fejünk fölött, jegenyefák koronáján, mint a fertőtlenített vattából egy kórház raktárában.

Miért idézi a hó mindig gyermekségünket, azt az időt, amikor három-négy éves korunkban a fűtött ebédlő ablakából először pillantottuk meg a szállingózó, gyapjas pihéket? Az esőt is körülbelül ekkor vehettük észre először. De az nem hagyott bennünk ily nyomot. A hó évente úgy tér vissza, mint végzetes emlék, régi üzenet az eszmélkedés őskorából, hogy érzékelní és gondolkozni még egy volt. Minden téli táj egy gyermekszobához hasonlít.

Több mint ezer méterre vagyok a tenger színe fölött. Alattam felhők libegnek. Kezdem lenézni őket.

Hóemberekkel találkozom utamon, de feltűnően sok hóasszonnyal is. Ez újabb jelenség. Azelőtt ismeretlen volt. Amint a villamosban feltűnedezték a kalauznók, a kórházban az orvosnók, a törvényszéken az ügyvédnók, a hóasszonyok is megfutották a maguk pályáját ebben a haladó században, s a nőuralom diadalaképpen így sorakoznak elém kristályhóból kifaragva, carrarai fehérségben, venusi idomokkal vagy tohonyán tenyeres-talpasan, mint elhízott némberek, bő szoknyában, ténsasszonyi köténnyel, zsírpárnák mögöl pislogó szemmel, homlokukon piros, kék szalaggal. Hány eleven *szüfraszettnek* kellett fölpofoztatnia magát rendőrökkel, berekedni a szónoklásban, börtönt ülni, amíg ezt elérték. Tisztelettel tekintek a hóasszonyokra. Előre köszönök nekik.

Milyen színek vannak? Fehér, zöld, fekete. Egy didergő csipkebokron egyetlen piros bogyó virít, mint fázó kisgyermek orrocskája. Mutattak sárga havat is, több négyzetméternyi területen. Ez itteni sajátosság. A lenn tenyésző apró gombák miriádja festi sárgára a hószőnyeget. Megállapították, hogy kék és piros hó is akad. Errefelé a természet kendőzi magát.

Szürkületkor a hegyek közt eltévedek. Kopott, sötét vándorok jönnek velem szemben. A sík földön talán tartanék tőlük. Itt nem. Arra gondolok, hogy nem lehetnek egészen alacsonylelkű emberek azok, akik ily magasra fölmásztak.

Sütkérezem a rejtélyes ibolyántúli sugarakban. Arcom rózsaszínre égett. Ha az árnyékban tizenöt fok hideg van, a napon néhány lépéssel odább tizenöt fok meleg. Lenn a völgy didereg. Fönn a hegy üstöke izzad. Esténként az alanti lámpafények úgy sziporkáznak ide, mint a csillagok. Ledobjuk felöltönket, nyakbavető kendőnket, hajadonfőtt sétálunk a hidegben, a záporpatakok között, melyek jégtől kérges medrükben, fagytól csipkézett hidak alatt őrzöngve, harsány lármával tajtékoznak. A szél oly metsző, mint az ablakozók üvegvágó gyémántja.

Mélyen benn az erdőben, ahol már csak állatnyomokat lelek, elém jön egy őz. Hatalmasan megriad. Jaj, hogy tud félni. Fekete szeme csupa könny. Egyik elülső lábát fölemeli, s mozdulatlanul rám mered. Én is megijedek a félelmétől, a riadalmától. Először látok így őzet. Eddig többnyire csak étlapon vagy tányéron láttam a combját vagy a gerincét, áfonyával. Most előttem az egész őz, áfonya nélkül. De nem. Mellette egy áfonyabokor hajlong. Az őz áfonya nélkül egy lépést se tesz.

Pesti Hírlap, 1935. december 22.

SZERETEM...

Szeretem azokat, akik nagy alkalmakkor kis dolgokat mondanak, ilyesmiket: *No, látod; Szervusz*, s bennük reked az ünnepi buzgalom, mely a *helyzethez méltóan* megvilágítaná örömünk vagy fájdalmunk roppant voltát. Ezzel a távlat növekszik.

Szeretem a világmegváltókat és emberboldogítókat, akik nem azt jelentik, hogy ezután a jólét általánossá válik, és mindenki pezsgőben fog fürödni, kappanban törülközni, hanem egyszerűen közlik, hogy holnaptól kezdve a kenyér kilója három fillérrel olcsóbb.

Szeretem a józan, prózai lényeket, akik kerülnek a versekben divatos szókinccset, s a *mindörökké vagy a sohasem* helyett így biztosítanak hűségükről: „Körülbelül január 27-ig.”

Szeretem a költőket, akik nem életük főművére készülnek, nem remekműveket gondolnak el, csak folyton firkálnak, kapirgálják a papirost, vegyítgetik a szókat, aztán maguk is boldogan, ámulva hallják, hogy amit utóbb megjelentettek, nem egészen rossz.

Szeretem a hűséges, szerény, odaadó feleséget, aki oly föltétlenül, kizárólagosan imádja urát, hogy titokban még lábvizébe is három darab kockacukrot tesz, abban a hiszemben, hogy ezzel is megédesíti életét.

Szeretem a kutyákat, melyek nem a pillangókhoz, díspintyekhez és denevérekhez hasonlíthatnak, nem viselnek se selyemkabátot, se aranyszemüveget, nem túlságosan kicsinyek, de nem is túlságosan nagyok, nem illedelmesek, nem jól neveltek, de nem is dühös fenevadak, nem tiszták és nem is piszkosak, nem olyan tanultak, értelmesek és műveltek, hogy mellettük mi is merőben fölöslegesnek tarthatjuk magunkat, csak kedves, ugató, vakaródzó kutyák.

Szeretem a részvétleneket, akik hamarosan elfelejtik betegségünket, melyet mi is igyekszünk mennél előbb elfelejteni, s évek múlva, amikor már makkegészségesen toppanunk eljűk, nem nyújtják arcukat szív alakúra, nem rezegetik gonoszán emlékező, hamis hangukat és nem kérdezik tőlünk: „Hooogy vaaagy?”

Szeretem a szerényeket, akik dicséretünket azonnal tudomásul veszik, nyugtázzák, elkönyvelik, anélkül hogy elsápadnának, tiltakoznának ellene, vagy a földbe süllyednének a szégyentől, mert azzal, hogy sokallnák elismerésünket, voltaképp kevesellnek, s szándékunkra, figyelmünkre, jóindulatunkra mondják ezt: „Köszönöm.”

Szeretem a gyászolókat, akik miután eltemették legkedvesebbjüket, hazamennek, és vacsoráznak, vagy nem, aszerint, hogy van-e étvágyuk, vagy nincs.

Szeretem a szegényeket, akik nem sokkal büszkébbek a szegénységükre, mint a gazdagok a gazdagságukra.

Szeretem a béke irgalmas barátjait, akik még a katonákra se nagyon haragszanak, hogy meghalnak értük.

Szeretem a jó lelkeket, akik egy koldus láttán nem érzik, hogy oda kellene adni mindenüket, csak kigombolják télikabátjukat a csikorgó hidegben, lehúzzák kesztyűjüket is, s átnyújtanak tíz fillért.

Pesti Hírlap, 1935. december 25.

A VÁNDOR

Karácsony másodnapján érkezett a vidéki kisvárosba. Messze földről jött, cipőjén országoknak havával, sarával, feje fölött varjak fekete kíséretével. Sok száz kilométert tett meg gyalog. Éjszakánként pincegádorokban, padlásokon hált. Nem volt munkája. Minthogy pedig az ország északi részében nem akadt munkája, valami vak bizakodástól sarkallva azt hitte, hogy sok száz kilométerrel távolabb, az ország déli részében majd akad munkája.

Amint végighaladt a nyárfasortól szegélyezett főutcán, már tántorgott a fáradságtól. Leült egy utcapadra, maga mellé dobta sovány batyuját, és körülnézett. Éhséget érzett. De korgó gyomránál is jobban fájt a lába. Ahogy megállott, és már nem dagasztotta a sarat, egyszerre lüktetni, sajogni, égni kezdett a két alsó végtagja.

Megpillantotta egy orvos tábláját. Bement hozzá.

- Doktor úr - mondotta -, messze földről jövök, szegény vándor vagyok, nem tudok fizetni.

- Vesse le a cipőjét - mondotta gépiesen az orvos.

A vándor kihámozta lábát a toprongyos állati bőrökből. Maga az orvos is elhült. Két sáros, véres csonkot látott fekete, sárga és kék sebekkel. Azon tűnődött, hogy ma, a repülőgépek korában, milyen alkalmatlan, idejétmúlt közlekedési eszköz a gyaloglás.

- Van, kérem, errefelé munka? - kérdezte a vándor alázatosan.

- Bizony nincs, kérem - szolt az orvos éppoly alázatosan, mint szövetségesének. - Nekem sincs - tette hozzá.

De elharapta szavát, mert eszébe jutott, hogy neki most végre van munkája. Kiszólt a kiscselédnek, hogy a konyhában melegítsen vizet, s hozza be. Addig pipára gyújtott. Megkínálta a vándort egy cigarettával. Némán füstöltek.

Hozták a vizet. A vándor beleáztatta a lábát. Aztán az orvos kezdte el kezelni. Benzinnel tisztogatta, itt-ott be is jódozta, leragasztotta a sebeket, s az egésztestet csinos, fehér pólyába kötözte.

- Majd pihentesse - tanácsolta minden remény és meggyőződés nélkül.

A vándor megköszönte az orvos szívességét, kiment a rendelőből az udvarba, ott álldogált egy darabig egy ecetfához támaszkodva. Sokáig észre se vették. Vidéken egy ember nem mindjárt tűnik föl. Csak egy óra múlva látta meg az orvosné, aki az udvarban tett-vett.

- Ki ez? - kérdezte.

- Valami vándor - szolt a kiscseléd. - Messze földről jött.

- Ha akadna a ház körül munka - rebegette a vándor. - Szeretném meghálálni a doktor úr jóságát.

Az orvosné rátekintett. Értelmes embernek látszott. Kopott volt és sápadt, de szeme világított, s szemén fekete csontkeretes szemüveg tündökölt, az egyetlen kifogástalan holmija, mely lencséjével összefogta, élesítette tekintetét, s mintegy még inkább hangsúlyozta fájdalmas értelmét. Közölte, hogy négy nyelven beszél.

- Ért a varrógéphez is? - tudakolta az orvosné.

A vándor bólintott, s az orvosné lehozatta az udvarba a varrógépet, mely már tavasszal elromlott, s azóta egyáltalán nem működött. Odatették az ecetfa alá, a vándor leült eléje egy

székre. Jólesett ülnie. Nézegette, vizsgálgatta a gépet. Próbálta hajtani is, de az nem moccan, állt, mint a cövek. Levette a kerék szíját, forgatta ide-oda a kezével, olajozta a csapágyakat, a forgókat, befűzött a tübe, rázta az orsót, babrált. Sokáig babrált. Olykor háta mögé állt a kiscseléd, a kocsis vagy egy gyerek a házból is tudakolta:

- Jár-e már?

- Kell neki - szólt a vándor, s csak pizmogott, nem sietve, az érdeklődők pedig tovább álltak, szintén nem sietve.

Közben az orvosnak vendégei érkeztek, azok a rokonai, akik minden karácsony másodnapján nála ebédelnek. Benn az ebédlőben megterítették a hosszú diófa asztalt patyolatfehér abrosszal, asztalfutóval, karácsonyi búzával, s a konyhából hordani kezdték az ebédet, a tyúklevest, a tyúkot s a tegnapi becses maradékot, egy óriás tálon a hideg pulykamellet, a töltött káposztát, a pörköltet, a túrós csuszát, hogy egyébként szerény életmódjuk mellett ezzel a hagyományosan dús lakomával üljék meg az ünnepet. Már a tésztánál tartottak, kirakták a dióst, a mákost, a fahéjas rudacskákat, a huncutkákat és a tortákat, s egy új gesztenyetortát is megszigtek, amikor az orvos kitekintett az udvarba, s megkérdezte:

- No, megjavította a varrógépet?

- Reggel óta dolgozik rajta - felelt az orvosné, nem türelmetlenül.

A társaság néhány tagja leszállingózott az udvarba, s ellentétes híradással tért vissza. Voltak, akik azt állították, hogy a varrógép most se mozog, voltak azonban, akik szerint mozogni ugyan mozog, de még mindig nem lehet varrni vele, s voltak olyanok is, akik kereken kijelentették, hogy nem ért hozzá, és végképp elrontotta.

- Nem lehet ezt elrontani - sóhajtott az orvosné. - El van az már rontva régen.

Valaki ezt tanácsolta:

- Akkor hagyja abba. Úgyse tud rajta segíteni.

- Én se tudtam segíteni szegényen - szólt az orvos. - Bekötöztem. De holnap megint tovább kell majd vándorolnia. Adjanak neki levest.

A vándort behívták a konyhába, s egy nagy, mély tányérba tyúklevest öntöttek neki. Később az orvosné néhány darab pulykamellet tett egy tányérra, s utasította a kiscselédet:

- Vidd le, s add oda neki.

De visszahívta a kiscselédet. A gesztenyetortából is lekanyarintott egy szeletet:

- Ezt is.

Így fejezték be a beteg utókezelését, aki véletlenül betévedt a rendelőbe. Ebben pedig valami türelem volt és közöny, mely hasonlít a bölcsességhez és irgalomhoz. Amíg ettek, s lenn a vándor is evett, szebben csillogott a karácsonyi boruk, s jobban esett a falatjuk.

Pesti Hírlap, 1936. január 1.

ARCKÉP

Miért annyira magyar ez a rokonom, aki itt ül előttem a vidéki tisztaszoba alkonyi borulatában, s havas, téli utazás után odatessékel a zöld kandallóhoz, és értő mozdulattal, hamiskás oldalpillantással barackpálinkát tölt poharamba? Voltaképp semmi se jelzi magyar voltát. Valamivel túljár a hatvanon. Gyérülő haja zúzmarás, de fésült, nem kócos. Bajusza nem villásan pödört és nem torzonborz, inkább petyhüdt és konya. Szürke ruhát visel, szürke selyem nyakkendőt, hogy a közelítő aggkor elől belemeneküljön ebbe a színtelenségbe, szerényen a porhoz hasonlítson, s így mintegy láthatlanul maradjon. Nyugat-európai jelenség. Bejárta az egész világot, s öt nyelven beszél. Külseje után bizvást el tudom őt képzelni egy norvég egyetem dobogóján, francia vidéken, Lyonban vagy Dijonban, mint nyugalomba vonult, tehetős nagykereskedőt, Németországban is, mint előkelő köztisztviselőt. Mégis, ahogy szól, s ahogy bölint egyet lemondóan, és főképp ahogy elhallgat vagy hallgat, ahogy köszönt a bejöttemkor atyafiságos bizalommal, de távoli embertisztelettel, valamicskét összeverve a sarkait, katonásan, láthatatlan huszársarkantyúk pöngését és villanását éreztetve, ahogy mulat csip-csup dolgokon, egy gyermekteg megjegyzésen, egy köröm csempeségén, egy felsülésen, egy nyelvbotlásán, egy étel, egy töltött káposzta szagán és ízén, ahogy úri kedvességgel és lovagiassággal, de éles csalafintasággal megítéli a nőket, ahogy nem fecsegő tapasztalatából humor és fájdalom villózik, ahogy bölcseleti magasából sóhajtván néz le a múltó időre, s tulajdon hanyatlására és kopására is, ahogy él, ahogy lélegzik, mindez annyira ízig-vérig magyar, annyira a mi életünk századokba visszanyúló szellemét idézi, hogy bárhol a földgolyón tízezer ember közül is fölismerném, s meghatottan, rajongva mutatnék rá: Ez az én testvérem.

Pesti Hírlap, 1936. január 5.

VÉR

Aki még nem szeret senkit és semmit - magyarázta nekünk Esti Kornél -, annak rendben a szénája, annak sohase gyűlhet meg a baja a törvénnyel, a hatóságokkal, az nyugodtan aludhat, mert az életben afféle személytelen területenkívüliséget, közönyt és érdektelenséget élvez. De mihelyt szeretünk valakit vagy valamit, ha csak egy ritka külföldi bélyeget vagy egy madarat is, akkor a döntő kapcsolatok olyan hálózatába bonyolódunk, hogy egyszerre elveszítjük nyugalmunkat, akkor már küzdenünk kell az emberekkel, akkor arra a harctérre kerülünk, ahol halált adunk, és halált kapunk.

Ezt az átlátszó, de becses igazságot, mint annyi más mindent, Párizsban tanultam meg először. Nagyon fiatalon vetődtem a Szajna partjára. Az első héten megismerkedtem a bal parttal, a Szent Mihály útja gesztenyefáival, a Szent Jakab utcával, a Luxemburg-kerttel, azzal az idilli városnegyeddel, melyen szinte a XVII. század egyházi és polgári békéje lebeg. Reggelenként egy kávémérésben feketét kortyoltam, s vajaskiflit haraptam hozzá. Aztán a régi könyvtárak történelmi csöndjébe vonultam. Mindennap elém raktak néhány kiló bölcsességet és költészetet a viaszosvászonnal vont munkaasztalra. Este zöld állólámpa sugárzott kócos fejemre. Úgy éltem itt, védetten és boldogan, mint holmi gyermekszobában, az édesanyám köténye mellett.

Nemsokára aztán talákoztam Violával. Megszerettük egymást. Viola tizenkilenc éves volt, én huszonhárom. Nem kellett bujdosnunk. Az egész város a miénk volt, minden utcaped és közkert. Párizs, évszázados hagyományának hódolva, tapintatosan lesüti szemét a csokolódzó előtt, mint valami szemérmes óriás. Azok szegyenkeznek itt, akik magukra maradnak, a vének, a rútak, akik nem szeretnek senkit, az ifjúság pedig az élet jogán, gyöngéd és bölcs oltalom alatt mindenütt nyíltan ölelkezhet, kávéházakban, tündöklően kivilágított földalatti villamosokon s a tárlatok ünnepélyes megnyitásán is, míg a közoktatásügyi miniszter frakkban és kürtőkalapban jobb ügyszó méltó buzgalommal olvassa egy papírlapról formás és zörgő szövegeit.

Mi mégis ösztönösen kerestük a magányt. Menekültünk az emberek elől. Órákig bolyongtunk, hogy igazán egyedül lehessünk, ismeretlen városrészekben, idegen emberek és boltok között, valahol a külterlen, a liget táján. Egy deres decemberi délután is így sétáltunk az elhagyott téli erdőben egymás karján. A köd leeresztette sűrű, neszfogó függőyeit. Egy fatörzsbe kapaszkodtunk, s ájult szájunk egymásra alélt. Egyre mélyebben és mélyebben jutottunk be az erdőbe, mint ártatlan, mit se tudó gyermekek. Csönd volt. Varjak húztak át felettünk. Később füttyöket hallottunk, hosszú füttyöket, melyek innen és túl felelgettek egymásnak. A fatörzsek mögött néha egy-egy alakot pillantottunk meg, sipkában, vörös nyakbavető kendővel. Ekkor ocsúdtunk arra, hogy már körülkerítettek bennünket az apacsok, akik itt leselkednek, s harcszerűen fejlődnek föl, hogy a szerelmespároktól, mint a részeg emberektől, elrabolják téli-kabátjukat vagy életüket, amint lehet, aztán vérbe fagyva otthagyják az áldozatokat, akiknek meztelen holttestét a rendőrség néhány nap múlva a Szajna partján teszi ki közszemlére, egy tükörelablak mögött. Hatalmasan megriadtunk. A füttyök lenn és fönn tovább sivalkodtak, élesen, mint a hegyes kések. Egymás kezét szorongatva futásnak eredtünk. Egy tisztásra értünk. Ott már láttunk egy gázlámpát. A gázlámpa alatt állt a rendőr. Szívünk még viharosan dobogott, de föllélegeztünk. A rendőr felé igyekeztünk.

Az a gázlámpa fényében rám nézett, figyelmesen félrevont, s mosolyogva közölte velem, hogy véres az arcom. Violára tekintettem. Az ő arca is véres volt. Reszketve nézegettük magunkat egy kezitükörben. Szájunk a csokolódzás közben kirepedt, s vérezett. Csak most kezdtünk el

igazán félni a ködben, a barátságtalan, cirmos, téli alkonyatban. Mi, akik az imént még attól tartottunk, hogy meggyilkolnak bennünket, zsebkendőnkkel vért töröltünk le magunkról. Ebben a baljós riadalomban pedig egyszerre megértettük, hogy vége gyermekkorunknak, vége minden rendnek és biztonságnak, mert immár szeretünk, és a legvégzetesebb dolgok közé kerültünk. Igen, barátaim - fejezte be történetét Esti Kornél -, azóta tudom, ebből a jelképes, kis gyermekkalandból, hogy a szeretet, bármily enyhe és sugárzó is a neve, fölöttébb közel van a pusztításhoz és vérhez, s ölelni majdnem annyit jelent, mint ölni.

Pesti Hírlap, 1936. január 22.

TINTA

ÉLMÉNY

Az írókat azokért az élményekért szokták irigyelni, melyeknek semmiféle hasznát nem veheti. „Ezt majd meg fogod írni” - biztatják barátjai, amikor összetörve, kétségbeesetten áll egy koporsó mellett, vagy amikor élete valami ítéletnap orkánban inog, minden eresztékében recsegve-ropogva. Ő elmosolyodik a tájékozatlan-gyermekes vigasztalásra, s tudja, hogy ezt sohase fogja megírni. Vannak az életnek ingyen szenvedései is. Éppen a legnagyobb és leg-
őszintébb szenvedések ezek, melyek annyira megtelítik lényét, annyira földüljék, szétzúzzák egész mivoltát, hogy semmit se kezdhet velük. Fájdalma ilyenkor haszontalan üzemanyag, oly tömör és teljes, hogy nem tűr széljegyzetet, zenekíséretet, mint azok a nagyon dallamos versek, melyek már eleve magukban foglalják a muzsika minden zengését, s a zeneszerző számára éppen ezért értéktelenek. Egy gyötrelmes, hosszú betegségünk annyi emléket se hagy maga után, mint egy fogfájás. Lelkünk felejteni igyekszik. Évek múlva még azt a városrészt is elkerüljük, ahol a kórház van, melyhez szenvedésünk rögződik. A nagy, lázas, kiélt boldogság is meddő. Képzletben nem tudjuk folytatni. Az irodalmi élmény nem hasonlít ahhoz, amit az iskolában tanítanak azok, akik sohase alkottak, s azt képzelik, hogy a költők tényekből terem-
tenek, és a valóságot szőröstül-bőröstül könyvükbe mentik. Az irodalmi élmény szerényebb, igénytelenebb, de szövevényesebb. Az irodalmi élmény játékos. Az irodalmi élmény a valóság egy kis csücske, melyet valaha megpillantottunk, és elkívántunk magunknak, anélkül hogy a miénk lehetett volna, s szívesen vissza-visszatérünk hozzá képzletben, hogy kiteljesítsük és befejezzük. Az irodalmi élmény voltaképp nem is *élmény*, csak vázlat vagy sejtélem, egy óhaj árnyéka, a tények egy kis morzsája, ábránd a veszélytelen örömről és a veszélytelen bánatról. Az irodalmi élmény ködös, felületes, felelőtlen valami, ami a kivitelben, a művészi megvalósításban mélyül el, telik meg tartalommal; mert a be nem teljesült vágy titokban tovább munkálkodik. Az irodalmi élmény álmom a jóról és rosszról, önjutalmazás vagy önbüntetés, koszorú, melyet önmagunknak nyújtunk át, kárpótlás azért, ami egészen sohasem történhetett meg. Az irodalmi élmény egy gyufaláng, melyből tűzvész támad. Ami rosszat, gyatrát, unalmast olvasunk, az többnyire az a valóság, melyet a kontár nem tud visszaidézni, az az átélt élmény, melyet a lélek törvényei szerint nem lehet újra átélni, az a tűzvész, melyből a papiros pislákoló gyufaláng lesz. Arany János, aki mindent tudott bonyolult mesterségünk titkairól, erre céloz *A dalnok búja* című költeményének e két csodálatos, vitatkozó versszakában:

*Dalnok, ha van szívednek búja,
S érinti azt fájdalmak ujja,
Hangot hogy mégsem ad?
„Hiszen a bú mesterkezének
Veréseitől a legszebb ének,
A legszebb dal fakad.*

*- Haj! Zönghet-é a szívnek húrja,
Midőn a bánat tépi, dúlja
S nem óva nyúl felé?
Ha durva kézzel gyöngé lantod
Kemény sziklához paskolandod:
Harmónia kel-é?”*

A MEGVADULT ÍRÓGÉP

Tanulmányt lehetne írni arról, hogy befolyásolják az írószerszámok az írás művészetét. Mennyi áhítat, betűtisztelet volt hajdan a lúdtollban, melyet az író maga választott, metszett, gömbölyített és hegyezett ki kezéhez, egyéni hajlamához és szeszélyéhez, hogy egészen belefeledkezzék az írás mámoros tárgyszeretetébe. Azok a művészi hurkok és kacskaringók, melyeket a lúdtoll rajzolt, megérzik a mondatok szövésén, a jelzők választékos építményén, még a rímeken is, melyeket babráló kedvtelés rakosgatott össze. Később jött az acéltoll. Hidegen és józanul csillogott, mint gyári áru, de még ott maradt az asztalon a tintatartó, ez a kút, melybe a toll le-leszállt, merített belőle, s olykor merengve megpihent a kávéján. Aztán a töltőtoll jelentkezett, s minden tollforgatóból egyszerre „aranytollas író” lett. Már nem kellett megitatnia tollát, nem kellett vesződni szerszáma fogyatékoságával, kikapcsoltak minden akadályt, mely elterelte figyelmét a lényegről, de az írás csodálatosképpen egyre hanyagabbá és lomposabbá vált, mintha arra volna szüksége, hogy éppen a kicsinyes gátlásoktól s az aprócseprő műszaki zökkenőktől kapjon fényt és erőt. Végül az írógép köszöntött ránk ördögi zajával, villámgyors beidegzésével, elröppenő íveivel és másolópapírjaival, s vele együtt a műkedvelők borzalmas korszaka, amikor már senkinek se volt mondanivalója, de ezt sietve mondta el s lehetőleg bőbeszédűen tíz-tizenöt kötetes regényekben, kiadósan, a semmit is fölhígítva. Az írógép megvadult, s magától kezdett írni. Mindennek megvan a nyoma írásmodorunkon, sőt helyesírásunkon is. Évek óta figyelem, hogy teremt az írógép új helyesírást. Ezeket a szócsoportokat: *úgylátszik, maéjszaka, tegnapeste, jónapot, jóéjszakát* önkényesen és következetesen egybeírja, egyre-másra alkotja és honosítja meg nyomtatásban is a hosszú és éktelen szószörnyeket, mintha nem volnának amúgy is eléggé hosszú szavaink. Nekünk, akik még mindig kézzel körmölünk, fáradtságos egybeírni a szavakat. A gépirónak viszont kényelmesebb, mert egy billentést takarít meg vele. Vigyázzunk a megvadult írógépre, különben érzéseink és gondolataink zenéje nemsokára oly lelketlen kattogássá válik, mint a gépzongora lármája.

Pesti Hírlap, 1936. január 26.

CUKOR ÉS IRODALOM

A halálraítéltek utolsó huszonnégy órájukat siralomházzá alakított zárkában töltik. Ott várják a halált.

Amikor tudatják velük, hogy nincs kegyelem, s a legközelebbi rájuk virradó reggelen meg kell halniok, az igazságszolgáltatás irgalomra lágyul, és az emberiesség egy morzsáját veti oda, melyet különben megtagadott volna tőlük. Már nem övék az élet. Javai közül azonban erre-arra éppen ezért még számot tarthatnak. Ha nem várhatják meg a tavaszt, magukhoz hívatják menyasszonyukat, s egy utolsó, didergő csókkal zárják le szájukat. Olykor virágot is kapnak az akasztófavirágok. Bort, dohányt kérhetnek. Megrendelhetik utolsó vacsorájukat. Teljesen tetszésüktől függ, hogy ezúttal fényezett borjúszeget egyenek-e, vagy tojásos galuskát, paradicsommártást vagy mákos metéltet, mely aztán a mit se tudó, kötelességét tovább teljesítő szervezet gépies buzgalma folytán megemésztődik bennük, immár merőben céltalanul, vérrel táplálja a szívet, a tüdőt, abban a pillanatban is, amikor másnap reggel a pribékek összekötözik őket, s föllógatják a bitófára.

Ebben a figyelemben van valami megható, de valami játékosan kegyetlen is. Borzongva szoktam olvasni az erről szóló jelentéseket, amint bizonyára velem együtt sokan. Egy ember utolsó tette, akárki is az, érdekes. Mintha jelentőséget kapna attól a távlattól, mely a halál kapujában várja. Ilyenkor valamennyien arra gondolunk, hogy mit kívánnánk mi hasonló helyzetben, hasonló körülmények között. Nehéz valami okosat kívánni. Voltaképpen csak egy dolog volna okos, bár az se minden esetben: halál helyett életet kívánni. De ez nem lehetséges. Mindent kívánhatunk, az életet kivéve. Kívánhatunk egy zöld pöttös selyem nyakkendőt, egy hegedűhúrt, egy üveg piros tintát, csak hogy ezeknek a becses holmiknak az egész élettel együtt van értelmük, külön-külön mind esztelenség és nevetséges. A kívánságok szörnyű akadályversenyén az értelem orra bukik. Egy étel kívánsága pedig kifejezheti őszinte, pillanatnyi vágyunkat, de nyomban föl is tárja szomorú állati mivoltunkat, prédául dobja maradék büszkeségünket, megaláz.

Azok a fiatal rablógyilkosok, akiket utóbb végeztek ki, két kéréssel álltak elő.

Először cukrot kívántak, édeset. Egyikük egy óriás tál cukrászsüteményt hozatott magának, megtetejzve, hogy utoljára dúskálhasson a sok gyümölcsízben és tejszínhabban. Bevallom, ez a vágy a szememben nem is olyan ostoba, mint a többi. Az édes szinte túl van az ész határkörén. Az édes az első és ősi íz, mely az anyatejet idézi föl. Az édes szinte nem is eledel, hanem izgatószer, mámor és zsongító, mely villamos ütésként hat ránk, s idegrendszerünket, agyvelőnket táplálja. Az édes bizakodás, szellemi erőtartály, pótszere az élet keserűségének. Az édes bölcsélet és világnézet is. Az édes a messze múltba nyúló érzet, a gyermekkori mennyország. Hiába hallottuk szidni kiskorunktól fogva, hogy kártékony és haszontalan, hogy rontja fogunkat és gyomrunkat, belül, a lelkünk mélyén mindnyájan megrögzött édespártiak vagyunk.

Másodszor könyvet kértek a halálraítéltek, olvasmányt, regényt. Mit is lehet tenni a halál tözsomszédságában, amikor az órák eszeveszetten rohannak, s a percek ólomlábon vánszorognak, amikor a deres téli hajnal már besandít a börtönablakon, és emlékeink baljósan fintorognak ránk? Olvasni kell valami újat. A regény szélesen hömpölyög. Ott más idő van és más időszámítás. Megeshetik, hogy a regény tovább tart, mint az élet, s hogy az olvasó sohase tudja meg, mi fejeződik be, mert közben az ő regénye már befejeződött. De mit számít ez? Az álmodott regényalakok valóbbak a valóságnál, még annál a hóhérnál is, aki, mint lelkiisme-

retes hivatalnok, már a kötelét szappanozza. Haszontalannak nevezték az irodalmat is. Gyakorlatilag nyilván az is. Nincs olyan határozott célja, mint például egy mozgósítási parancsnak. Mégis úgy rémlik, hogy egynemű a rejtélyes étellel, és végzetes pillanatokban semmire sincs oly nagy szükség, mint az irodalomra és a cukorra.

Az írók és a cukrárszok egy kissé magasabban hordhatják a fejüket.

Pesti Hírlap, 1936. január 26.

JEGYZETEK

1

DE SENECTUTE

- Mit olvasol?

- Cicerót. Az öregségről.

- Ó - szólt az öregember, rázogatva törékeny, ősz fejét -, milyen jellemző, hogy a mi nyavalyánkról a legnépszerűbb művet egy szónok írta, aki a szavakból bokrétát tud kötni bármily alkalomra, sőt egy ügyvéd, egy védőügyvéd, aki hivatásából kifolyólag még olyan elvetemült, semmi irgalmat meg nem érdemlő vádlottat is védelmébe vesz, mint az öregség. Ne hidd, hogy bármit is megtudsz majd belőle, mi vár rád a következő évtizedekben. Sima, elmés körmondatok ezek, szónoki hasonlatok és ellentétek, érvek csoportosítása, ügyvédi remeklés egy reménytelen, előre elvesztett ügy érdekében, de a lényeg, a kérdés veleje ezután is rejtve marad előtted. Arról bizony csak hallgatni lehet, barátom. Az írók, az igazi vallók, akik lemeztelenítették magukat az életük minden idejében, s föltárták gyermekségüket, kamaszságuk lángoló borzalmát és férfikoruk tusait is, szintén hallgattak az öregkorról, mert egyebet nem tehettek. Idézték idilljeit és rémképeit, képzelegtek felőle mindaddig, amíg a közelébe nem értek, de akkor hirtelen elnémultak. Ez pedig természetes. Az öregkor már nem közlékeny. Sokat tud. Tudását azonban megtartja magának, elviszi a sírba. Nem érzi érdemesnek, hogy bármit is följegyezzen az utazás utolsó szakára vonatkozólag, amikor már becsomagolta bőröndjeit, s a végállomást lesi, hogy leszálljon. Nincs erre a kirándulásra se megbízható útirajz, se tájékoztató idegenvezető. Kinek-kinek magának kell nekicsapnia, mint egy északsarki útra, szánokkal és kutyákkal, ismeretlen jégvidékekre, vaksi ködbe, s óráról órára kell látnia, hogy fagy be utolsó szánja, hogy pusztul el utolsó kutyája, míg egyszerre csak egyedül áll a didergő világban, a vörösen lángoló, komor napkorong alatt.

2

CHARLES HENRI MELTZER

Ő fordította le angolra *Az ember tragédiájá*-t, mégpedig remekbe, igazán madáchian. Most távol tőlünk meghalt New York-ban. Barátom volt. Szeretnék róla egy kis emlékérmét kikalapálni, mert életemben kevés oly finom, érdemes embert ismertem, mint ezt a rajongó angolt, a zene és az irodalom szerelmesét, aki korának egyik jelentős zenebírálója volt. Annak idején még Hugo Victorral is beszélt, s mint ihletes művész, Daudet Alphonse-t, Hauptmann Gerhardot szólaltatta meg angolul. Évekig élt körünkben. Hogy került ide? Úgy, ahogy mások véletlenül találkoznak egy nővel, aki végzetükké lesz, aztán követik ismeretlen országokba, őt egy szellemi-lelki kaland sodorta földünkre: Prágában egyszer végignézte *Az ember tragédiájá*-t, s az alsósztrigovai költő annyira megbabonázta, hogy nem nyugodott mindaddig, amíg verseit vissza nem zengette tökéletes hűséggel és zeneiséggel Shakespeare nyelvén. Ha bandukolt itt magában a Teréz körúton, a téli szélben, kigombolt kabátjával és röpülő nyakbavető kendőjével, ha egy kávéházban Madách szövegét csiszolgatta, ha otthon, szegényes hónapos szobájában híg teácskáját főzte, akkor bölcs öregségében nyilván eltűnődhetett arról, hogy egy irodalmi ábránd is életalkotó sorsunkká válhat. Különcnek tartották. A társaságban

gyakran maga elé mormolt egy Browning-sort, s Wagnert és Verdit füttyörészte. Valószínűleg hatott akkor is, amikor élt. Ma úgy hat rám, mint valami lélek, akit még a XIX. század telivér eszményisége röpített át ezen az életen.

Pesti Hírlap, 1936. február 2.

ORVOS ÉS BETEG

Beszéltem az orvossal. Az orvos ezt mondta:

- Azt kérdezed tőlem, milyen viszonyban vagyok a beteggel. Hát a beteget a legjobb tudásom, képességem szerint meg kell gyógyítanom, mégpedig mindenáron. Hogy a lélektani kapcsolat orvos és beteg között az utóbbi évtizedekben megromlott, vagy elhalványult, s nem olyan, mint amilyen kívánatos volna, azt nem tagadhatom. A haladó idő ebben a tekintetben változásokat hozott létre. Állandóan népszerű tudományos munkák, tájékoztató orvosi újságcikkek világosítják fel a közönséget minden betegség okára, kezelésére, mivoltára vonatkozólag. Az orvos többé nem az a rejtélyes, varázsos, bűvös egyéniség, aki a múlt századokban. Nem léphet papi mozdulattal a beteg ágya mellé. Lehetetlen azt a sugallatos módszert alkalmaznia, melyet elődeinek. Ami akkor tartalom volt, az ma a hit híján csak nevetséges hókuszpókusz volna. A beteg, még a legszegényebb is, egyszerre több kártyával játszik, orvosait ellenőrizteti, nem bízik bennük föltétlenül. Ezt mi fájjaljuk, nem a hiúságunk miatt, hanem a gyógyítás érdekében, mert így kevesebb eredményt tudunk fölmutatni. Különben is a század szervezete - egyletek, klinikák - kivették kezünkől a betegeket, csak futólag érintkezhetünk velük, mint hivatalnokok, nem ismerjük őket, mindössze becses tudományos leleteket kapunk róluk, melyek azonban közel sem érnek annyit, mint egyéniségük tüzetes ismerete. Minden betegség - még egy nátha, még egy kis torokgyulladás is - egyéni, s szövevényesen, fölbogozhatatlanul összefügg a legmellékesebb családi és lelki körülménnyel. Hiszem, hogy a jövőben ki fog alakulni olyan rendszer, mely az orvost ismét visszaiktatja régi hatáskörébe, megadja neki a kizárólagosságot, a tudomány mellé a sugallatnak és a varázslatnak azt a hatalmát, mely nélkül lehetlenség gyógyítani.

A beteggel is beszéltem. A beteg ezt mondta:

- Orvost akarok. Úgy, ahogy az utcán kiáltanak a szerencsétlenségek alkalmával, vagy a színarabokban végzetes végjelenetekben: „Orvost, orvost.” Betegágyam szenvedéséről, éjszakám mélyéből harsan föl ez a vágy. Olyan orvosra áhítozom, akire ráruházhatom nyavalyám minden gondját és felelősségét, úgy, hogy én csak viselője legyek, semmi egyéb. De ilyen orvos nincsen. Sok orvos vesz körül. Ha pedig a mondás azt tartja, hogy egy orvos orvos, két orvos már kevesebb, három orvos pedig már nem is orvos, akkor nagyon igaza van. Ezek mind a legkitűnőbb emberek egyenként és külön-külön, olyan szaktudósok, hogy párjukat ritkítják, olyan irgalmas, önfeláldozó lények, hogy sokszor könnyeket csálnak szemembe, de bizalmam tíz és húsz részre osztva a reménytelenséghez és kétségbeeséshez hasonlít, különösen a hajnal óráiban, amikor éjszakai fájdalomtól elcsigázva az első sugarak feltűnését várom ablakomon. Mi, mai betegek, a kor gyermekei, kétkedőek és gyanakvóak lettünk, magunk is konyítunk valamit a tudományhoz, az orvosi munkatermek vizsgálatához, s bizonyos viszonylagosságot, politeizmust vallunk hitünknek. Jaj, mennyire odaadnám ezt a sok istent, a nagyisteneket és kisisteneket egyetlenegy lélekért, aki tudására és segítőkészségére támaszkodva elvállalná, hogy sáfárja, vezérkari főnöke legyen gyötrelmeimnek, tetszése szerint adagolja nekem az álmot és ébrenlétet, a fájdalomcsillapítót és az ételt, s helyettem küzdjön meg a kórral, napról napra vezetve a gyógyulás felé. Gyermekkorom egy orvosára gondolok, aki talán nem volt nagy tudós, csak hívő, cselekvő, fáradhatatlan gyógyító, s egyszer, amikor a párnák közt fetrengtem a lázban, levetette kabátját, feltúrta inge ujját, s azt a rendelkezést adta anyámnak, hogy „hozzanak be egy nagy tál forró vizet”, aztán maga keverte a forró vízbe a konyhasót, a fenyőszeszt meg a többi járulékot, maga bugyolálta be fejemet nagykendőkbe, a víz párái fölé nyomva, s ott tartott mindaddig, amíg a gőzök át nem járták

testemet és megkönnyebbülést éreztem. Mit tudom én, használt-e ez valamit. Valószínűleg semmit sem használt. De biztonsága bennem biztosságot ébresztett, s az a határozott, parancsoló mozdulata, mellyel odahozatta azt „a nagy tál forró vizet”, már megmutatta az utat a gyógyulás felé.

Pesti Hírlap, 1936. február 23.

**ZSIVAJGÓ TERMÉSZET
1930**

VIRÁGOK BESZÉDE

RÓZSA

- Hódolj, mint királynénak szokás. Aztán majd megengedem, hogy ajkaiddal illesd ruhám szegélyét.

MUSKÁTLI

- Piros bokorugró szoknyámban virítok falusi ablakokban, mint régi, híres népszínművek elfelejtett primadonnái.

TÁRNICS

- Lila selyemzsebkendőmet lengeti a szél. Milyen bohémes. Itt a virágok gavallérja. Itt a gavallérok virágja.

KAMILLA

- Csecsemők első itala, haldoklók ajkán az utolsó íz. Orvosi székfű. Matricarla Chamomilla. Ne csodálkozz, hogy latinul is tudok. Egyetemet végeztem. Gyógyszerészkiasszony vagyok.

HAJNALKA

- Amikor hajnali zenét adtál, vidéken, a kedvesedhez én mutattam neked az utat. Emlékszel még rám?

FUKSZIA

- Veled nem tudok beszélni. Talán hozz kínai tolmácsot.

TUBARÓZSA

- Láz emészt, elájulok, fáj a fejem, megőrülök. A szájad, a szájad.

KATÁNG

- Kék, hideg lámpám utolsóul lobog a didergő októberi mezőkön. A természet ravatalán én világítok.

NEFELEJCS

- Ne felejts, ne felejts! Egész életemben ezt kiabáltam, úgyhogy már belérekedtem. Azt hiszed, ért valamit? Azért mégis elfelejtett...

ORGONA

- Ha átzúg rajtam az áprilisi vihar és tépázza haragoszöld leveleimet, lila fürtjeimet, orgonálok. Egy tavaszi misét játszom, melynek hangjai haragoszöldek és lilák.

TULIPÁN

- Előkelő, gazdag családom évekig kezeltetett külföldi ideggyógyintézetekben. Nem tudok érezni, makacsul hallgatok, az a rögeszmém, hogy én vagyok a világ közepe. Nincs szívem. Nincs szavam. Nincs szagom. Estélyi ruhámban hidegen kevélykedem. Szép vagyok és boldogtalan.

BÜDÖSKE

- Nem én voltam.

LILIOM

- Zsíros, buja illatom senkit se tévesszen meg. Már régen legyőztem önmagam. Millió vágyamból túlvilági ábránd lett. Oltárookra vágyakozom, hogy májusi délutánokon ott hervadjak el, mint fiatal apáca.

NADRAGULYA

- Ifiúr, ifiúr, tessék mán idegyönni, lelkem, galambom. Nézze, mit nem mondanak rólam a népek. Hogy boldogult uramat, Isten nyugosztalja, elemésztettem, meg hogy csak afféle méregkeverő dajna volnék. Ide zargattak a dögös árok mellé, szégyenszemre. Üljön le kicsit. Nagyon tűz a nap. Hadd borítsam aranyos orcájára virágos kötényemet. Ha szomjas, kóstolja meg ezt a jóféle bogyót. Mért szabódik? Krisztus úgyse, nem mérges.

IBOLYA

- Közismert szerénységem tiltja, hogy nyilatkozzam. Ki az a pimasz, aki nálam is szerényebb mer lenni?

HÓVIRÁG

- Velem nagyon siettek. Fehér gyolcsból férceltek, lazán, vázlatosan. Csak épp összeaggattak, varrótúvel, hogy mihamarabb kidobjanak a piacra, mint mintát. De első lettem. Ez is valami.

PITYPANG

- Egy régi tízkoronás arany vagyok, melyet valamilyen kártyás pottyantott a mező zöld asztalára, s ott felejtett.

ÁRVÁCSKA

- Még mindig abban a poros, sötétkék bársonyruhácskában járok, melyet szegény édesanyám adott rám. Apám azóta megnősült, elvette a pompás nőtűzirmot, vele mulat az üvegházban, elkényeztetett csemetéi körében. Engem elfelejtettek, kidobtak. De a jégkéreg alól is kiütöm fejemet. Ne féltsetek engem. Megélek én a jég hátán is.

NAPRAFORGÓ

- Szó sincs róla, jellemem nem valami erős. Folyton hajladozom, nyújtogatom nyakam, úgyhogy a bőre már egészen megráncosodott. Azzal vádoltok, hogy köpönyegforgató vagyok? Igazatok van. De ti, akik a földre sütitek fejeteket, és a sötétséget imádjátok, tudjátok meg, hogy én a napot bámulom, ezt a mindig mozgó, izzó bálványt, mely úgy változik, mint az élet, és úgy fénylik, mint az igazság.

PAPSAJT

- Nekem, sajnos, mindig papsajt. Szeretnék már egy kis változatosságot.

ERIKA

- No, azért nem vetek meg egy kis erotikát sem.

JÚDÁSPÉNZ

- Kör alakú leveleim olyanok, mintha valami ügyetlen kéz vágta volna ki áttetsző ezüstpapírból, aztán körülszegte volna pezsgőszín cérnával. Úgy rémlik, hogy nem is élek. Ezzel szemben a többi virág mind elvirít, míg én cserjémről levágva hónapokig díszelgek a szobákban önzetlenül, anélkül hogy elhervadnék. Az árulásnak hervadhatatlan érdemei vannak. Örökkévaló vagyok, mint a gonoszság.

NÁRCISZ

- „Kertem nárciszokkal végigültetéd...” Mindig ezt a verset mondogatom magamban. Mindig Csokonai Vitéz Mihályra gondolok.

ORCHIDEA

- Természetellenesnek látszom, de azért a természet termett. Ajkam olyan színű, mint a nyers hús, duzzadt, mint a gyulladós torok s nyálkás és mézes. Néha azt hiszed, hogy nem is vagyok virág, hanem egy kis véres sárkány. A gyarmati napfény bujasága árad belőlem, melyet nem tudok soha elfelejteni. Fázékonyan üvegházakba vonulok a plebejus virágok elől. Wilde Oszkár szeretett engem. Én is őt.

GYÖNGYVIRÁG

- Első áldozásom után fehér ruhában ballagok haza májusi délelőttökön, kezemben elefántcsont kötéses imakönyvemmel.

VIOLA

- Négyen vagyunk nővérek, én, a fehér, aztán a kék, aztán a rózsaszín, aztán a sárga. Ruhánkat egy varrónő varrta. Édesanyánk gondos nevelésben részesített bennünket. Háziasak vagyunk, kedvesek, szelídek. Ki vesz el bennünket, uraim? Bármely agglegény rideg otthonát földéritezők. Mosolygunk jobbra-balra, kacérkodunk is, az illem keretén belül, ahogy efféle úrilányokhoz illik. Azonnal odaugrunk ahhoz, aki táncra kér. Ekkor nevünket egy kis betűugratással franciásan ejtjük ki, ilyenformán: voilà!

CSALÁN

- De most már, kedves Kosztolányi, végezzen a virágokkal és a szóvirágokkal, mert hosszúra nyúlik. Ne vegye rossz néven csípős megjegyzéseimet. Távol a világtól a szatíra műfaját művelem. Ezért senki sem szeret engem. Csak a számár.

FÁK BESZÉDE

TÖLGY

- A hős vagyok, minden díszítő jelző nélkül. Terebélyem alatt forró délben is fázol. Wagneri operák viharzanak át zord lombjaimon, csatákról, népek és istenek alkonyáról. Amikor a téli és kora tavaszi erdön még csupaszok a fák, én még viselem tavalyi sárga és barna leveleimet, mint arany és bronz hadiérmekeket, melyek elmúlt vitézi tetteimről regélnek. Egyébként hősiességemnek nem magam veszem hasznát. Disznók híznak meg rajtam.

PÁLMA

*- Versben beszélek és verssel köszöntésék
nagy mozdulatlan legyezőimet
s nagy csöndemet is.
Én vagyok a Fönség.*

CSERESZNYEFA

- Kissé régies lehetek, amint minden áprilisban divatjamúlt, fehér krinolinommal illegek, a múlt századokat idézve, a pásztorjátékot, a szalagos főrangú dámákat meg a báránycákát a zöld pázsiton. Egyesek édeskésnek is tartanak, unalmaskának. Valóban, majdnem a giccs határát súrolom. De én nem nektek óhajtok tetszeni. Menyasszony vagyok. A tavasz vesz el.

AKÁC

- Itáliában, hogyha megpillantasz az utcákon, a tereken, leülsz egy kőpadra, és hazagondolsz. Most elmesélem neked, hogy én, aki mindig eszetekbe juttatom édesanyátokat, az udvarházakat és a cigányzenét, idegenből származom, s a XVIII. században még nem is jártam földeteken. Nem vagyok fajmagyar. Azt példázom nektek, hogy gyakran leghűbb fiaitok azok, kik máshonnan jöttek hozzátok, de gyökereikkel úgy belekapaszkodtak a futóhomokba, hogy onnan többé sohase tudnak elmenni.

SZOMORÚFŰZ

- Hogy miért szomorkodom? Először is láttam az Avon partján meghalni Opheliát, ágaimba kapaszkodott, dalolt-dalolt, míg a síró folyóban el nem merült „eszélős fűzérivel”. Aztán gyászolom a költők költőjét, Musset Alfrédot, aki hozzám ama híres versét írta. Kétségbeesetten borultam sírjára, mint zokogó özvegy. Azóta azonban annyi költő nyivákolt körül, a kisebb fajtából, akiket rólam fűzfapoétáknak neveznek, hogy a kín megdermedt bennem. Elfelejtettem azt, ami hajdan fájt. Közönyös lettem. Ma a szó szoros értelmében el vagyok fásulva.

BABÉR

- Phoibosz Apollón homlokát koszorúztam, Püthia rágta keserű leveleimet jós dühében, költők, hadvezérek versengtek érettem. Most, miután nincs méltó fő reám, szarvasmarhákat gyógyítanak, legyeket irtanak velem, s a szakácsné belefőz a krumplifőzelékbe. Mégis arra kérlek, hogy ha néha megtalálasz tányérodon, ne nagyon ítélj el. Megváltoztak az idők. A gazdasági viszonyok egyre nehezebbek, tudod. Nekem is csak élnem kell valamiből.

HÁRS

*- Szülőházadban, a vén udvaron
hová gurultak labdáid, szegény?
Hová repült a sárkányod vajon
s kedved, hited az életed felén?
És merre szálltak, merre tűntek el
viháncoló, víg gyermektársaid?
Ezt kérdezed, de senki sem felel,
csak mi zúgunk, régi hársak itt.*

SZILVAFA

- Heten voltunk, uram, heten, nemesi kúriátok portáján. Végignéztük a vidám dínomdánomokat, a szilvaszüretet, mikor rézüstökben bugyborékol a lekvár, s a gyermekek nyakig majszosak voltak. Az udvarház újra került. Társaimat kivágták, feltüzelték. Magam maradtam, jobb idők hírmondójául. Manapság görcsös gallyaimmal már csak lemenő és fölmenő rokonaidat mutatom, de inkább a lemenőket, akik végképp lementek, egy pincelakásba. Unottan hozom meg tőpörödött, savanyú gyümölcsseimet. Már nem is vagyok gyümölcsfa. Csak családfa.

NYÍRFA

*- Héjam fehér, mint a papír.
Mebabonázza azt, ki ír
és hogyha elrontott a hír,
nevem álmodba visszasír.
Izen neked a nyír...*

IHARFA

- Ihar-juhar, tyű de jókedvem van.

CIPRUS

- Sovány szerzetes a sírok mellett. Csak egyetlen mondatot mormolok éjjel-nappal: Memento mori!

BÜKK

- Testvéreim, emberek. Testvéreim, emberek, állatok és minden élőlények. Alakítsuk meg a lélegzők világszövetségét. Mindaddig gyilkosok maradtok, s egymást ölni fogjátok, míg börtönbe nem csukjátok azt, aki elpusztít egy állatot vagy egy fát. Jagadis Bose, a kegyes indus tudós, már fölfedezte, hogy nekünk is van központi idegrendszerünk, vérkeringésünk, s kertjében, villamos műszerei segítségével beszélt is velünk. Ezt különben réges-régen tudhattátok volna. Évezredek óta látjátok, hogy mikor kályhátokba dobtok, én, akit oly keménynek vélték, könnyezek. Nekem is fáj meghalni.

MAGYAL

- Erdők mélyén ha reám bukkansz, mindig visszadöbbsz. Haragoszöld lombjaimat vércsöpek borítják. Egy titokzatos gyilkosság emlékét őrzöm, melyről senkinek se merek beszélni.

DIÓFA

- A kertész azt hiszi, azért száradtam el, mert egyszer belém ütött a villám. Mennyire téved. Az ég haragját még csak el tudtam volna viselni. De egy novemberi éjszakán ágamra kötötte magát egy leány, és hajnalig kellett tartanom. Akkor idegrázkódást kaptam. Annyira megbor-zadtam az élet undokságától, hogy többé nem volt kedvem teremni. Merre csörög a dió? Semerre.

TAMARISKA

- Világoszöld és rózsaszín. „Utolsó divat.” Legalábbis 1890-ben ez volt az utolsó divat. Azóta ragaszkodom hozzá, mint afféle regényes, érzelmes hölgy. Hajam lobog, a Duna-keringőt dúdolom. Üres óráimban Beniczky Lenke regényeit olvasom.

VÉRBÜKK

- Látod lilás-vörös leveleimet? Bőrfarkasom van. Kórházi udvarokban hiába várom gyógyulástomat.

ALMAFA

*- Bő, zöld szoknyában, széles terebélyvel
mesékről álmodom, ha jó az éjjel.
A lombjaim közt almák aranya.
Mindig csak adnék, én, örök anya.*

SZILFA

- Nem nagyon szívesen állok szóba efféle taknyosokkal. Meg sem érthetsz. Én most legszebb férfikorom élem. Pont kétszázhetven éves vagyok. Ha akarsz, üzenhetsz egyet-mást ükunokáidnak. Majd átadom.

ECETFA

- Nyurgán, elhagyottan álldogálok vörös bugáimmal a nyirkos kert mélyén, egy fal mellett. A kutya se vesz észre. Ezért lettem olyan savanyú. Hirtelen, vadul nőtem fel. Szegény sorsú szüleim semmiféle nevelésben se részesítettek. Még faiskolába se járattak.

GESZTENYEFA

- Lombozatom alatt egy középkori székesegyház sötétzöld homálya. Törzsöm templompillér. Fehér gyertyáimat azért gyújtom meg, hogy láss a borongó árnyak között, hogy elővehesd imakönyvedet, és imádkozhass.

EPERFA

*- Itt lakmároztaál egykor, az eperfán,
jaj, hogy szerettél. Majd ha por leszel,
egy nyári szellő még felém seper tán.*

FENYŐFA

- Van-e fa, mely ennyire sokféle és sokoldalú? Hatalmas rokonságunk síkon, lankán, hegyen egyaránt otthonos. Engem gyalogfenyőnek neveznek, de vannak olyan atyafiaim, akiket nem így hívnak, ennél fogva azt kell következtetnem, hogy azok sohase járnak gyalog, csak kocsin és autón közlekednek. Alacsony vagyok. Egyik nagybátyám azonban hetvenöt méter magas. Mi szolgáltatjuk nektek a két legszükségesebb holmit: a bölcsőt és koporsót. Közben az ágyat is. Úgy látszik, álmodok örökkévaló összefüggésben van velünk. Olajat szállítunk a tüdőbetegeknek, hegedűvázat a művészeknek. Karácsonykor fűtött szobákba visszük az erdőt. Egypár gallyal hangulatot teremtünk. Hasznos voltunk mellett mi vagyunk a költők is.

OLAJFA

- Ingyen illatszerbolt a szegényeknek. Tessék besétálni.

NYÁRFA

*- Mily szép nevem van. Hallod? Nyárfa, nyárfa.
Karcún, fehérén állok a határba.
Úgy reszketek és sírok, mint egy árva.
S minden széllel zenélek, mint a hárfa...*

ÁLLATOK BESZÉDE

OROSZLÁN

- Csak pár percnyi időm van. Hajdan az állatok királya, ma csak köztársasági elnöke az állatoknak, meggyőződéses demokrata, aki halad a változott időkkel. Mindenki meggyőződéses demokrata, ha nagyon kényszerítik rá. Elvakult alattvalóim nem akartak engedelmeskedni annak a legszentebb kötelességüknek, hogy fölfalassák magukat velem. Most emlékiratomon dolgozom. Itt kimutatom, hogy nem is voltam kegyetlen. Azt is tagadom, hogy annak idején különösen pályáztam volna az arénák keresztényeire. Ebben a tekintetben sohasem ismertem valláskülönbséget. Nem hallod? Ez az ordítás azt jelenti, hogy vége az audienciának.

FARKAS

- Jogot nekem, jogot! Nyájat és pásztort! Piroskát és nagymamát! Minden Piroskát és minden nagymamát! Vadászati tilalmat mindenkinek! Vadászati engedélyt a számomra! Ólat és otthont! Aggkori biztosítást! Különben az ellenzéken maradok, és ordítok!

ZSIRÁF

- Maga az ámulat, egy fölkiáltás, tátott szájjal: áá. Az ágaskodó, kotnyeles kíváncsiság, mely bekukucskál mindenüvé, nyújtogatva nyakát: óó. A döbbenet, a rémület azon, amit látott: őő. Állandóan úgy csodálkozom, mintha tükörben szemlélném a képemet. De az igazán furcsa, hogy ti engem megpillantva szintén utánoztok, s fölkiáltotok, ágaskodtok, csodálkoztok. Nyakam olyan hosszú, hogy a zöld levél, melyet lenyelek, megsárgul és elhervad, míg a gyomromig ér. Próbáljatok rólam karikatúrát rajzolni!

FÓKA

- Elhízott, bajuszos, rekedt úszómester.

MAJOM

- Titokban jössz meglátogatni, mint gazdag rokon a szegény rokont, aki szükséglakásban él nevetlen, visongó gyermekeivel. Kezedet nem nyújtod felém. Én sem az enyémet. Vérengzőnek tartasz. De én nem csináltam világháborút. Utánzónak tartasz. De nálunk nincsen divat. Hiúnak tartasz, aki állandóan a közönség felé sandít, és lesi a hatást, melyet artistamutatványa kelt. Valóban a ti költőitek mások. Azok azt szeretik, ha nem olvassák verseiket. Pofámon ez a fintor onnan származik, hogy beteg vagyok. Orvosaim kétoldali tüdőcsúcshurutot állapítottak meg. Sürgősen verőfényes égalj alá küldöttek, lehetőleg dél-afrikai erdőkbe. Tanácsukat nincs módomban követni. Az ujjongás és levertség végletei között ingadozom. Szilaj hancúrozás után félreülök, órákig se látok, se hallok. Szemem elhomályosodik, szűk, fekete homlokom csupa ránc. Ilyenkor Darwinról gondolkodom.

HIÉNA

- A természet is drámaíró. A bonyodalom érdekében egy sötét ármánykodóra volt szüksége, akit mindenki utál, és senki se szeret. Ezért alkotott meg engem, regényes, shakespeare-i szeszélyében. Önmagamtól is borzadok. Csíkos bundám véres. Orrom tonka, lábam sánta,

szagom olyan, hogy elájulok tőle. Hullákat ások ki, s hiénakacagással zabálom föl. Minden gonoszságtól, fertelemtől tetézve sunnyogok ide-oda. Még az állatok is megvernek. Akire ráesik az árnyékom, az megőrül. Amikor a teremtés a hatodik napon befejeződött, a hetedik napon megtartották nyilvános főpróbáját, a sajtó meghívott képviselői előtt. Egy özvíz előtti kritikus ezt írta rólam: „Lélektani képtelenség. Nem hús-vér alak.”

SZARVAS

- Akármit is beszélnek, nincs párja annak az édes, családi életnek. Az én áldott, jóságos hitvesem, esténként, mikor látja, hogy kifáradtam a napi munkától, elküld sétálni. Ilyenkor otthon a holdas erdő lankáin vár, hogy hazajöjjek. Ő a leghűségesebb gím. Mit nevensz, te marha? Nem értelek.

RÓKA

- Ó, a furfangos, ravasz csalavér. Contradictio in adiecto. Hát ki van a ketrecben, ti vagy én? Vagy talán az én nőstényeim hordják a ti asszonyaitok bőrét? Hagyjátok az én híres ravasz-ságomat. Torkig vagyok vele.

LAJHÁR

- Az élet magában vajmi kevés. Ha nincs benne harc, harag, indulat, akkor nagyon hasonlít a halálhoz. Semmi sem érdekel bennünket. Semmitől sem félünk, semmin sem szomorkodunk. Rövidlátó szemünkkel, nagyothalló fülünkkel, tompa érzékeinkkel csak éppen hogy vagyunk. Államhivatalnokok vagyunk. Egy aktát kellene elintéznünk, már évezredek óta. De csak ásítozunk és vakarózunk. Lógunk.

MEDVE

*- Mindig ölelnék, mindent, a világot,
a fát, a sziklát, a kisgyereket,
Vagyok a lompos és otromba jóság,
a láncra vert, esetlen szeretet...*

ELEFÁNT

- Száznolc esztendő vagyok, harminchárom mázsát nyomok testvérek között is, s minden áldott nap bekebelezem a magam hetven kiló szecskáját. Oszlopos lábam a teremtés templom-pillérjének tetszik, ormányom holmi iszonyú öntözötömlőnek, fülem egy titáni pálma levelelének. Bő, pötyögő bőrömmel, melyben elférne még egy elefánt is, be lehetne teregetni az indiai alkirály legnagyobb tróntermét. Állandóan azon tűnődöm bölcsen és mélabúsan, hogy a természet, mely egyébként oly okos és takarékos, miért pazarolt ennyi húst, vért, ideget, csontot, agyart egyetlen lény életrehozására, mely születik, s éppoly nyomorultul pusztul el, mint egy muslinca. Annak idején, a prehisztorikus időkben, a természet még bizonyára nagyon sok anyaggal rendelkezett afrikai műtermében, s tobzódott benne, a maga multságára. Azóta, hogy az anyagihiány minden téren mutatkozik, szűkebben bánik velem. A kisplasztikára adta magát.

VADKAN

*- Zrínyi Miklósnak aljas gyilkosa.
Röfögve száz alakot öltök
s amint elbántam a dicső magyarral,
ármánykodással vagy kemény agyarral
irtok a földön mindenféle költőt.*

MACSKA

- Csak én, csak én. Azonkívül ki még? Nem látom. Nekem mindenki idegen. Szívem körül a részvétlenség burka, a közöny. Házas hisztérikaként üldögélek a családi körben. Szemem sohase könnyezik. Az csak lát. Zöldes sugárkévéje, mint a röntgen, átvilágít mindent. Családfámat az istenekig vezetem föl, a Nap és a Szerelem istenéig. Háromszögletű arcomat a Nap és Szerelem felé fordítva, szemrebbenés nélkül bámulom a nézhetetlen lángot. A szfinxekkel tartok atyafiságot, akik nem fejtették meg titkukat. Én, afféle kis zsebszfinx, ennek a titoknak egy szemerjét hordozom villamos bundámon. Nem vagyok oly rejtély, mint szfinx öreganyám, de mindenesetre fejtörő, melytől fejkörcsöt kaphat az, aki nyitjára akar jönni. Egyiptomból származom. Állandóan kesztyűt viselek, még étkezés közben is, állandóan mosakszom, öltözködöm. Rögeszmém a tisztaság. Boszorkányos éjeken a háztetőn lesem udvarlóimat. Folyton az erkélyjelenetet játszom. Mint Júlia hallgatom Rómeómat, aki lenn kétségbeesetten és édesen nyávogja szerelmes verseit.

KENGURU

- Kivételesen erszényt kaptam a teremtőmtől, a saját bőrömből, tartós, finom kengurubőrömből, akkorát, hogy abba összehordhatnám a világ minden pénzét, s az állatok uzsorása lehetnék. Én azonban ebbe az eleven erszénybe inkább fiaimat helyezem. Ezek is kamatoznak. Fiaimtól unokák születnek, azoktól ükunokák. Példámmal leckét adok tinektek, hogy nincs nagyobb kincs a gyermeknél. Gyűjtsetek gyermekeket.

PÁRDUC

- Tízparancsolatom mindegyik parancsolatja ezt hirdeti: ölj! Robbanó dühömet csak izmaim acélpáncélzata tartja vissza. Maga a rombolás vagyok, a gonoszság. Ki meri mégis azt állítani, hogy nem vagyok szép? Sárga bundám, mint a nap. Ruganyos lépéseimben az erő kecses, művészi lüktetése érzik. Almazöld szememben ábrándok szunnyadnak. Oktondi erkölcsösözök, akik azt papoljátok, hogy a szépség és jóság mindig együtt jár, ne áltassátok magatokat. Látjátok, hogy a szépség kitűnően összefér a gasszággal is.

LÓ

- Eglyóerős ló. A ti undok nyelveteken kifejezve: egy nyolcvanad autóerejű természetes gépkocsi, mely benzin nélkül is megy. Ha akar...

SAKÁL

- Az irodalmi kávéházban naponta kifejtem, hogy a tigris voltaképp gyöngé, s az, amit ma művel, legfőleg aggszüzeknek való érzélgős limonádé, hogy a hiúz rövidlátó, hogy az iramszarvas nem halad. Mind gyűlölöm. Szeretném fölfalni őket. De nem bírom. Ezért csak ordítok. Néha fordítok is, mert valamiből meg kell élnem.

VÍZILÓ

*- Csak azt tudom, hogy lenni, enni jó!
Leírni szörnyepofám nincs semmi szó!
Iszonyú száj, húspoklokhoz nyíló!
Négyszögletes tömb, kétezer kiló!
Grammban kimondva épp kétmillió!
Egyiptom álma! Roppant vízió!
Lidércnyomás! Húszmázsás víziló!*

KUTYA

|- Gazdám, gazdám. Lásd, igazán megható, hogy végre rám is gondoltál. Hadd nyalom meg a kezedet. Mindjárt nyilatkozom. Előbb azonban engeddd, hogy kissé vakaróddzam, és megszagoljalak. Én szagolok, te csak látsz. Én főképp az orrommal veszek tudomást a világról, te a szemeddel. Én azt mondom róla, hogy rossz szagú, te azt, hogy csúnya. Neked mindenesetre jobb. Egy undok ember elől nyomban bevonulhatsz fényesen berendezett óladba, s az már nem is létezik számodra. De én őt sokáig érzem azután is, hogy elhaladt előttem, mert ott marad utána a szaga, mint makacs kísértet, és üldöz, gyötör. Ezért ugatok én tovább, mint te, gazdám. Éjjel szolgálatom miatt sohasem aludhattam még ki magamat. Így, mint a legéberebb állat, állandóan szundikálok, idegesen föl-fölébredek, minden másodpercben. Hidd el, kutyának való az ilyen élet.

TIGRIS

- Magánzárkába csuktak, rácsok mögé, mint elmebeteget, mint dühöngő örültet. Téveszmém a hús és vér. Ezt belátom. Szeretnék meggyógyulni. Küldjétek ketrecembe Bicsérdit, csak egy-két pillanatra, hogy megtérítsen a növényevésre. Izgatottan várom.

NYÚL

*- Bátor vadász, ki átlövöd acéllal
alázatos és tiszta szívemet
tiszteld az én százszor-szent gyávaságom,
ki meghalok, az életért zokogva,
mint az egyéves, siró kisgyerek.*

DENEVÉR

- Ezt olvastam: „A denevér az egyetlen repülő emlős.” Hát Lindbergh micsoda? Sürgősen javíttassátok ki tankönyveiteket.

BÖLÉNY

- Az utolsó! A legutolsó, visszavonhatatlanul! Nyilvánosság előtt haldoklom, mint egy agyonreklámozott, véget nem érő színdarab! Az utolsó előadás, a legutolsó! De már évszázadok óta műsoron vagyok!

SZAMÁR

- Angolosan szürke ruhám, türelmem, szorgalmam mindenkinek rokonszenves. Kollégáim - sokan vannak - támogatnak, összetartanak velem. Csak családi nevem nem eléggé jó hangzású. Nem kellene belügyminiszteri engedéllyel megváltoztatni?

ANTILOP

- Min tűnődöm bársonyos, nagy, fekete szememmel? Azon, hogy előbb-utóbb mindnyájunktól kesztyű lesz.

ZEBRA

- Valaha becsületes, fehér ló voltam. Egyszer véletlenül odadőltem egy vándorcirkusz kátrányos ponyvájához, azóta csíkos a köntösöm. Így lettem a lovak bohóca.

SÜNDISZNÓ

- Kedvenc közmondásom: „Nincsen disznó tövis nélkül.”

GÖRÉNY

- A kakasülön foglalok helyet, mint a tüntetők, s bűzbombákat vetek.

CSIGA

- A statisztikusok kiszámították, hogy sebességem másodpercenként 0,0015 méter. Ennélfogva együtt emlegetnek a szélviharral és a repülőgéppel, mert a földön az ellentétek csodálatosan találkoznak egymással, s elsőnek vagy utolsóknak lenni majdnem egy. Hova igyekszem? Hivatalosan kiküldtek, hogy védelmezzem a szegények, igazak és becsületesek ügyét.

GYÍK

- El utamból. Sürgönyt viszek.

KÍGYÓ

- Éva anyátok valóságos, belső titkos tanácsosa.

TEVE

- Előbb bújok én át a tű fokán, semmint, hogy a gazdag a mennyországba jusson. Újabban azonban az acéltrösztök olyan óriási tüket gyártanak, hogy azok fokán hajcsárainkkal, fölhalmozott kincseimmel együtt kényelmesen átsétálhatok.

HAL

- Engem aztán vallathatsz. Nem tudok beszélni. Nem hallod? Néma vagyok...

MADARAK BESZÉDE

SAS

- Éljen a háború! Éljen az erő és mindenfajta militarizmus! Horgas csőrrel üldögélek a szirt-orom tetején, s emészték! Húst ettem, gödölyehúst! Vért ittam, pacsirtavért! Izmos szárnyammal halálra sújtom az énekeseket! Gyűlölök minden énekest! Aiszkhüloszt is én öltem meg, úgyhogy fejére egy teknősbékát ejtettem!

KAKAS

- Más nemzetek oroszánt, kerecsent, mesebeli sárkányt választanak jelképükül. Én a franciáké vagyok. Ennek a népnek bálványa az értelem és az önismeret. A földön jár. Hatalmas képzeletének nincs szüksége arra, hogy nagyobbítsa, szépítse magát. Ezért nem szégyenli, hogy nemzeti madara az éber, korán kelő, szorgalmas, erősen poligám természetű baromfi. A világ szemétdomb. Meg kell rajta találni a szemet. Kapirgálva magam is a szemétben leltem meg a tudományos pozitívizmust és az irodalmi realizmus nagy kincsét.

FOGOLY

- Mikor cserélnek már ki? Meddig leszek még fogoly? Mikor üt végre szabadulásom órája?

GÉM

- Csak a kíváncsiság nyújtott ki ilyen nyurgára, ilyen vékonyra. Kandian tekintetek erre-arra, mindent látni akarnék, folyton ágaskodom. Sekély vizekben, gázlóknban úgy álldogálok sovány lábaimon, mint holmi állványokon. Kémkedek magas megfigyelőállomásomról.

SIKETFAJD

- Tessék?

KAKUKK

- A szerelem őrtjített meg. Bohém vagyok. Nem születtem családapának. Fiaim szétszéledtek a szélrózsa minden irányában, benépesítik az erdőt, a világot. Egyiket most a tengelic neveli, másikat a pirók, a harmadikat galambék intézetébe adtam, bennlakónak, a negyediket a rigó vitte el nagyobb külföldi nyaraltatási akcióra. Ők foglalkoznak ilyesmivel, én nem. Egyébként szélhámoskodom, fünek-fának megjósolom, hogy meddig él, vagy bakterkedem, és a falusi ingaórák favázából ki-kikukkantva kakukkolok, hogy hány az óra.

STRUCC

- Íme, a madarak zsiráfja és tevéje. Ha csupasz nyakamra, megkopasztott lábamra tekintesz, azt hiszed, hogy még nem öltöztem föl egészen. De ez az átmeneti állapot örökké tart. Ostoba, fekete szememmel állandóan keresek valamit. Tudod, mit keresek? Afrikát, Afrikát!

HATTYÚ

*- Hogy énekelnek mindenféle fattyúk
Pimasz veréb, csicsörke, banka, vadtyúk,
Mi hallgatunk a zűrzavarban, hagyjuk,
Csivogjanak, legyen meg akaratjuk.
Csodásan úszunk a csodás halálba,
De ottan az igaz dalt megtalálva,
Az égre sírunk, gőgös, néma hattyúk...*

VERÉB

- Aki éhes és szegény, az szemtelen és komisz. A lúd, melyet kukoricával tömtök, nem az, a kanári sem, melynek cukorral kedveskedtek, a kövér galamb sem, melyet tiszta búzával etettek. Én azonban, a kis szárnyas koldus, aki kopott, barna ruhámban soványan lesem a morzsák alamizsnáját, a telhetetlenség és tolakodás hírébe keveredtem. Furcsa az élet. Pedig hűséges és ragaszkodó is volnék. Télen, mikor a vándormadarak elrepülnek, s minden néma, a jégvirágok között csak az én nótám hallik, melyet sok tagú családommal együtt állhatatosan csiripelek, az alkotmány bástyáin kívül. Egyszerű ez, mint a nyomorúság panasza és nagyon egyhangú. Körülbelül így szól: „Csak egy kicsit, csak egy kicsit.”

FECSKE

- Hőmérsékletem negyvennégy fok. Ebben a magas lázban bármely más élőlény elpusztulna. Engem ez hajt, hogy szellőkben, fellegekben hűtözsem. Kívül levegő. Belül, a könnyű testemben, torkomban, tüdőmben, csontjaimban szintén levegő. Az bélel ki egészen. Óránként átlag kétszázötvenhat kilométert haladok. Mindig frakkban és fehér mellényben. Mint előkelő személyiség, a hidegebb idő beálltával minden évben egy dél-afrikai fürdőhelyre szállok. A saját repülőgépem.

FÜLEMÜLE

- Toll és ének! Neked is ez a mesterséged! Engedd hát, hogy kissé oktassalak! Csak a fájdalom, csak a szenvedés a karmesterünk! Az szedi ütemre trilláinkat, az tart mértéket velünk, az diktálja, hogy most piano, most forte. Attól csuklik el hangunk oly mesterien, hogy a hallgatók fölkiáltanak, micsoda művész! Éjszaka énekelek, mikor nem látok semmit, csak emlékezem! Minek is a világ! Egy újat kell teremteni! Ha megvakítják mind a két szemem, tudvalevőleg még szebb a dalom! Mert jegyezd meg, hogy sohasem azt énekeljük, ami van, hanem azt, ami nincs már, ami volt, ami fáj, ami hiányzik!

CSIRKE

- Az emberek figyelnek, hogy csetlek-botlok a baromfiudvaron a suta lábaimmal, a korszárnyaimmal, s megállapítják, hogy madárnak vajmi balog vagyok, és valami hiányzik hozzá, hogy tökéletes legyek. Hogy mi ez a titokzatos valami, nem tudják. Én tudom. Egy kis tejfölös-paprikás mártás kellene mellém, meg egy kis galuska.

GÓLYA

- Amikor megpillantasz, szájadon elkényszerült mosoly játszik, megindultság a gyermekorból, kajánság és ősi bámulat. Bizony, hékás, én félig-meddig a családhoz tartozom. Most azonban közölhetem veled, hogy nem én hoztalak. Valaha én is ezt hittem, gólyafiók koromban. De azóta az anyám engem is fölvilágosított.

PAPAGÁJ

- Régi ripacsfamíliából származom. Száz esztendő vállamon, itt hintázom a rézkarikán, cifra, divatjamúlt, vidékies maskarámban, mint agg cirkuszosné. Hajdan borlevessel itattak, tükörből tanítottak beszélni. Egy évszázada locsogok, povedálok, pletykázok. Már mindenkit a világon megszólaltam. Hangom rekedt. Csőröm olyan maszatos, mint az elemi iskolások palatáblája. Nyelvem dagadt és szemölcsös. Fekete a sok rágalmazástól.

HOLLÓ

*- Rég dalolt meg engemet már híres versében Poe Edgár
és habár a század eljár, nem múlt el egy sora sem.
Most is itt ülök s előre károgok, miként a dőre
pusztulás vad hirdetője, a zord rímet keresem.
Gyászruhámban, kárvallottan a bús rímet keresem
S azt üvöltöm: „Sohasem!”*

PÁVA

- Jaj, mennyit szapulnak kevélységem miatt. Ti azonban csak akkor láttatok, mikor izzó nyáron végigsétálok a majorságban, keleti, szinte törökös pompában, s a nap fényezője zölddé, bíborra aranyozza ruhámat meg fejkül használt, lenge bóbitámat. Ha a fényező kilobban, én is barna leszek és szomorú. Nézzetek meg esős délelőttökön. Akkor megszerettek. Egy színésznőhöz hasonlítok ilyenkor, aki mosdás előtt kócosan hever az ágyban, s gyötrődve gondol a múltó időre és dicsőségre.

SIRÁLY

*- Dac és düh, mely felhők közül kiszáll
S bírál!
Vészben-viharban vijjogó király!
Sirály!*

SZARVASVARJÚ

- Karón tarvarjút már láttál, azt elhiszem. De ilyent, pajtikám, ilyen maskarát, mint én! Állj meg kalitkám előtt az állatkertben. Akár az öreganyád piaci bőrtasakja, a padláson, penészesen, pókhálós limlomok között, akár az ángyod szemétre vetett szutykos holmija, melyről már azt se tudni, micsoda lehetett valaha. Ez a hosszú, vastag, feketevörös csőr, a gyanús sárga foltjával, egyszerűen rémes. Lottyadt bőr pötyög alóla, hupikék cifrázattal, leffentyű, melyben haragomat tartogatom. Mindez pedig belül él is, lüktet, én magam vagyok. A természetnek néha pokoli ötletei vannak. Mit akart velem? Fogalmam sincs róla.

GYURGYALAG

- Roppant muris a nevem. Magyarosították. Azelőtt - neked elárulom - *merops apiaster*-nek hívtak.

CINEGE

- Cíppanó muzsika, nyápic, oly ici-pici és gyors, hogy érzékesalódásnak rémlik. Szinte hallhatatlan. Testem fürge semmi. Itt van, s már nincs is itt. Szinte megfoghatatlan. Fényképészek, próbáljatok levenni. Én még a pillanatképből is elmozdulok.

SÓLYOM

- Hej, a középkor, a dézsma, a robot, a jobbagyság. Csak az volt az aranyidő. Amikor a nemes úrfiak, lovagok nézték, hogy röppenek a várkisasszony pirinyó öklére, s a sólymász selyemzsinóromat elengedve, szememre húzott bőrsipkámot lekapva ráengedett a galambra, hogy fönny a levegőben gyilkoljak, én, nemes ragadozó. Ma senki se törődik velem. Csak a nevem sejteti, hogy ki voltam egykor. Nem haladok a korrall. Sajnos, a kor halad. Egyelőre nemesi címerek mezőnyére menekülök.

PULYKA

- Vén banya módjára reggeltől estig pletykálok, s pletykákat hallgatok. Nem bírom ki. Mindenki gyönyörű, mindenkit dicsérnek, mindenkinek sikere van. Meg kell pukkadnom. Csombókom vérvörösre gyullad, mint akinek vértolulása van. A guta környékez. Hamar, eret vágni rajtam. Szakácsné, szakácsné...

KOLIBRI

*- Kincs voltam, el nem múltó fényes ékszer,
De szárnyra keltem, élni, csélcsap ésszel.
Bolond is vagy, ha hírrel megelégszel.
Csókolni itten nem lehet elégszer.
Őrjögj, röpj, s örülj, ha lázban égsz el.*

BOGARAK BESZÉDE

SZARVASBOGÁR

- Mindig állig fegyverben, páncélingben, vértben, kesztyűben, dzsidával, kelevézzel, ahogy ilyen középkori harcoshoz illik. Könyörtelenül megcsípem azt, aki elém kerül. Nekünk, bogaraknak nincs szívünk. Egy hosszú csövön át kering sárgás-vizenyős vérünk. Jobb is így. Száz szemünkkel, mely finomabbra van csiszolva, mint a gyémántok lapocskái, minden irányban tudunk nézni, előre, hátra, magunk fölé és magunk alá. Aki ilyen élesen lát, annak nem is lehet szíve.

ARANYBOGÁR

- A rózsaszín rózsza a szeretóm. Annak a keblén csüngök, mint smaragd ékszer.

FUTRINKA

- Jaj, ne állítsatok meg, ne zavarjatok, ne beszéljetek hozzám. Nem látjátok, mennyire sietek? Staféta-versenyfutásban veszek részt. Ezerszer körül kell futnunk a földgolyót. Akkor talán megpihenhetek.

CSEREBOGÁR

- Egy régi, forró májusi estén szalagos szalmakalapodhoz koppantam. Te megfogtál, gyufaskatulyába tettél. Éjszaka aludni se tudtál az örömtől. Azt tervezted, hogy majd fölnevelsz. De reggelre bizony elpusztultam. Mikor lesz nyár? Mit kérdezed. Jól tudod, hogy a te nyarad is elmúlt már.

ZSIZSIK

- Nagyon kártékony vagyok. Legalábbis ezt hirdetik rólam. A csűrökben tudniillik néha-néha elmajszolok egy búzaszemecskét. Viszont a zsizsikek azt látják, hogy ti egész magtárákat zabáltok föl előlünk. Az ember sokkal kártékonyabb.

SZENTJÁNOSBOGÁR

- Nappal jelentéktelen, fakó proletárként alszom. Csak éjszaka dolgozom a nedves partok mentén. Régi, regényes költők a fű szikrájának, elkallódott gyémántnak neveznek. A valóság prózaibb. Anyagi helyzetemre való tekintettel egy zsebvillanylámpa-gyár szolgálatába szegődtem, s mint reklámember keresem kenyerem. Hátamra fénybetűkkel ez van írva: „Vegyetek zsebvillanylámpát.”

SZENT GALACSHAJTÓ

- Mi Sziszüphoszok! Mi munkások! Mi szent galacsinhajtók, akik ötszörte akkora trágyagolyókat gurítunk, mint mi magunk, a hegyre föl, a hegyre le, örökkön-örökké! Mi a szorgalom örültjei! Mi a világtéremtés értelme, az egyiptomi istenek titkárjai, fáraók bizalmasai! Mi, kik dicsőséget szereztünk a szennyes, áldott munkának! Hajdan onyxból, sáraranyból mintázták ki bogárszobrainkat! Ma oly névvel illetnek bennünket, hogy ki se merjük mondani!

KATALINKA

- A gyermekeknek van egy buta szokásuk: markukba szorítanak, nem engednek röpdülni s közben váltig biztatgatnak, hogy szálljak el. Ilyenkor kétségbeesetten nyitogatom szárnyaimat, s alóluk kikandikál szürke alsószoknyám, mintha lógna. Roppant szégyenlem magam.

CSIBOR

- Mint sötét tengeralattjáró a víz alatt imbolygok, alattomosan. Néha-néha fölbukkanok a víz színére, periszkópommal egy kövér csiga felé bandzsítok. Aztán lemerülök, s a páncélhajóját alulról fúrom meg kitűnő műszereimmel.

HŐSCINCÉR

- Történetem egyszerű. Katona voltam a háborúban, azalatt fölszarvazott a feleségem. Szarvam most kétszer akkora, mint önmagam. Világraszóló szégyenemet megadóan viselem. Ezért neveznek hősnek.

SZÚ

- Nyoszolyák redves fájában kopogok, ketyegek, tiktakolok. Az emberek, akiknek rossz a lelkiismeretük, felülnek ágyukban, a halál óráját vélik hallani, s az elmúlásra gondolnak. Ostobák. Ekkor én a páromat hívogatom. Kopogásom ezt jelenti: Memento vivere!

SVÁBBOGÁR

- Szeretlek benneteket. Sohasem tágitok mellőletek. Folyton otthon ülök. Olyan házias vagyok. Miért nem szerettek?

KŐRISBOGÁR

- Világoszöld selyemcukor. De valahogy meg ne egyél, mert megtévelyedsz a vágától, s a százesztendő vén szipirtónak is szerelmet vallasz.

NÜNÜKE

- Előkelő, gazdag család egyetlen, féltve őrzött, elkényeztetett leánya. A tavasz tarka báljain tűnök fel, violaszín belépőmben. Nevem minden báli tudósításban olvasható, a leányok névsorában. Májusi Nünüke is ott volt. Ah, a Májusi Nünüke.

TEMETŐBOGÁR

- Sokan vagyunk, sokan. Mi takarítunk. Egyforma, fekete egyenruhánkban mindenütt megjelenünk, ahol kell, mint a köztisztasági hivatal alkalmazottjai, hogy véget vessünk az életnek nevezett undokságnak. Ti azt kérdezitek, hogy mi a halál értelme? Mi azt kérdezzük, hogy mi az élet értelme? Ami nektek vég, az nekünk a kezdet. Ami nektek gyász, az nekünk nász. Ami nektek bűz, az nekünk íz és illat. Izmos, rugékony szájunk úgy dolgozik, mint valami ércrugó. Tudósok agyveleje, költők szíve, festők szeme a csemegénk. Dinasztiánk kiterjedtebb, mint bármely emberi család. Koporsótokban végigkísérünk benneteket a vajjas, sajtos, ammóniákos erjedés minden izgalmas folyamatán, mindaddig, míg benne valóban a semmi nem ver fészket. Találkozunk...

ROVAROK BESZÉDE

MÉH

- Nők, ide tekintsetek. Íme, a kaptár, a legősibb nőállam, ahol föltétlenül mi uralkodunk, s minden értünk, miattunk történik. Mi, államalkotó asszonyok, éles tüvel szájunkban dolgozunk imádott Királynőnkért, virágport gyűjtünk, mézelünk, viaszkolunk, sejteket építünk a jövődönék, a termékenységek. Körülöttünk sete-sután lézengenek bamba hímjeink. Esténként, ha a munkából fáradtan hazatérünk - egy átszállóval -, a henye férfiak részegre isszák magukat azzal a mézzel, melyet mi gyűjtöttünk, s horkolva alszanak el. Egyelőre túrt elemek ebben a mintaszerű társadalomban, de aztán, hogy a nászrepüléskor elvégezték egyetlen főadatukat, s Királynőnket megtermékenyítették, könyörtelenül szíven szúrjuk őket, hulláikat pedig kidobjuk a kasból. Dolgozó nők, orvosnők, hivatalnoknők, gépirónők, takarítónők s minden más nővéreink a világon, meddig tűritek még zsarnok férjeitek basáskodásait? Feministák, egyesüljünk!

KÉRÉS

- Sajnos, én már frázis lettem. Nyilván csak parlamenti beszédekből ösmertek. De azért kérészéletű vagyok én is. Mint az ellenzéki szónokok szerint minden kormány. Huszonnégy óráig élek. Mint a frázisok általában.

TÜCSÖK

- Fekete frakkunkban a népzeneészek vagyunk. Apró nyírettyűinket húzogatjuk-vonogatjuk, s akkor a holdfényes tájon olyan muzsika támad, mint a falusi malacbanda távoli cincogása. Szegényes nóta, de ingyen van, sohase tányérozunk. Emellett süketek is vagyunk, mint az ágyú. J. H. Fabre, a tücsök királya kimutatta, hogy semmit se hallunk, még tulajdon muzsikánkat sem. Ez önzetlenségünket bizonyítja, mert csak mulattatunk, de nem mulatunk. Másrészt magyarázza azt is, hogy miért piricskelünk állandóan. Ha meghallanók egyhangú, szomorú zenénket, talán szégyenkezni, s örökre elnémulnánk.

TERMESZ

- Csak így röviden közlöm, hogy tegnap hetvenezer gyermekem született. Nálunk ez így szokás. Bevallom, az egykerendszert nemigen értem.

POLOSKA

- Ragaszkodom az emberhez. Mások kalandoznak künn a szabadban, én bámulom a civilizációt, a nagyvárost, a XX. század megannyi csodálatos vívmányát. Természetem szelíd. Békésen óhajtánék élni s ágyban, párnák közt meghalni, késő öregkoromban. De sok ellenségem van. A barbár militaristák, akik nem értik világboldogító pacifizmusomat, éjszakánként véres háborúkat vívnak velem minden megengedett és meg nem engedett fegyverrel. Utóbb már a kéksavat, a mérgező gázokat is alkalmazzák. Ez ellen legközelebb felszólalok a Népszövetségben.

HANGYA

- *Földművelő a hangya.*
A szorgalom a kenyere s kalandja.
Ha langy a
nyár, nézi, hogy nő télre a kalangya.

SZITAKÖTŐ

- Én, lenge vízi tündérke, tavi balerina, üvegszárnyammal, karcsú, barna testemmel alkonyatkor - színháznyitás idején - lejem fátyoltáncomat, kék, lila, sárga, zöld kardalosnőim között. A rendezés Reinhardté, a díszlet Baksté. Szúnyogok muzsikálnak hozzá, melyeket később meg is eszem. Egyébként szívesen fölfalom kartársnőimet is, a szitakötőket. Sohase csodálkozzanak ezen. Primadonna vagyok.

PÓK

- Betörök, képzeljétek, hogy mikor az ötödik emeleten dolgoztok, s rajtatok üt a rendőrség, egyszerűen leköptök, a nyálatokból hosszú, szívós selyemkötél keletkezik, s azon leereszkedtek légtornászok módjára a földre. Ez az én esetem. Irigyeltek?

BOLHA

- A hölgyeket a XVIII. században, mikor szépségflastromot, krinolint viseltek, esténként egyénien szórakoztattam a gyertyalángnál. Azóta velünk egy jövedelmező iparágak alapját vetették meg: a bolhaszínháznak. Hivatásos artisták lettünk, erőművészek, ezermesterek, a rovarok csepürágói. Vásárokon pöttön ércokocikat, ágyúkat vontatunk, egyenruhában, katonasipkában. Igazgatónk a karján táplál bennünket, tulajdon vérével. Szegény színésztársaim, tudjátok meg, hogy mi vagyunk az egyetlen színészek, akik az igazgatónk vérét szívjuk.

LÉGY

- Az egyiptomi hitrege azt mondja, hogy Belzebub, a Legyek Istene, egyszer az orrát piszkálta, s azt a csúnyaságot, amit kivett belőle, eldobta. Abból született a légy, a szárnyas szemét, a repülő piszok. Ma uralkodunk a földön. Nincsen állatfaj, mely velünk számban vetekedhetnék. Emellett sokféle erényünk van. Mindenekelőtt követjük az embert, bölcsőjétől a koporsójáig, de még ott sem válunk el tőle. Őrangyala nem olyan hűséges hozzá, mint mi, kis zümmögő ördögök. Kíváncsiságunk egyszerűen zseniális. Semmi sem idegen tőlünk, ami emberi. Beleütjük orrunkat mindenféle bűzös, mocskos magánügybe. A pöcegödörben otthonosabbak vagyunk, mint a naturalizmus. Elsőül jelenünk meg mindenütt. Fürgeségünknel csak állhatatosságunk nagyobb. Ha az államférfiak, tudósok, művészek orrára szállunk, hiába hessegetnek el, mindaddig vissza-visszarebbenünk, míg meg nem nyilatkoznak. Nemzetközi hírszolgálatot teljesítünk. A híreket és a kolerát egyaránt terjesztjük. Hivatásunkból kifolyólag a vasúton - újabban a repülőgépen is - szabadjeggyel utazunk.

SZÖCSKE

- Kétszázötvenszer akkorát ugrunk, mint a testünk. Eleven cáfolatai vagyunk annak a mondásnak, hogy a „természetben nincs ugrás”.

SZÚNYOG

- Hopp, máris röpülök, egy rubintcsöppel, mely a lámpafényben bíborlik, a meleg, harminchét fokos véreddel, egyéniséged egy parányával. Te fölkiáltasz: „Segítség, lopják az életem.” De ekkor én már messze szálllok, viszem bíbor kincsemet, mint egy ékszertolvaj.

FÜLBEMÁSZÓ

- Akármelyik operettmelódiával fölveszem a versenyt.

SÁSKA

- A böjtölő, jámbor remeték annak idején mézzel ettek meg bennünket. Aztán minket vádolnak azzal, hogy falánkok vagyunk. Eddig még egyetlen remetét sem ettünk meg.

DARÁZS

- Feketesárga gyilkos, tőr kezében:

darázs!

Izgága röpte, ideges zúgása:

varázs!

A seb, melyet döf, izzó, lángoló-vad:

parázs!

LEPKÉK BESZÉDE

SZŐLŐSZENDER

- Ember, aki folyton habzsolsz, üzleteket hajszolsz, pénzt gyűjtesz, ne essél kétségbe. Van lélek és lélekvandorlás. Majdan föltámadsz, megfinomodsz ivadékaidban, s azok nemesebbek, tökéletesebbek lesznek náladnál. Tekints reám. Egykor én is ronda, zabáló hernyó voltam, aztán bebáboztam, egyszerre kiröppentem hajnalszín köntösömben. Egész életemben mindössze egy harmatcsöppet ittam meg egy korty mézet. A hernyópokol, bábpurgatórium után következik a pillangómennyország. Most repülő lélek vagyok. Angyal.

PÁVASZEM

- Zöld lepkefogóval, borszeszhalállal várnak a kis gyilkosok, a gyermekek. De amikor éjszaka fölgombostűznek gyűjteményükbe, rájuk meredek a szárnyamon lévő két szememmel. Ez azt mondja: látok! Ez azt mondja: ne öl!

KÁPOSZTAPILLE

- Mi libegő-fehérek, nyugtalan-tétovák, akik tízével-húszával szálldosunk a levegőben, egy kéziratpapír darabkái vagyunk. Élt valaha egy költő. Az írt egy remekművet, oly élő tökéleteset, amilyen még sohase termett. De utolsó pillanatban széttépte, a szélbe szórta. Azóta röpködünk, mint könnyű, eleven papírfoszlányok. Az élet lüktet bennük. Ezért nem tudunk megpihenni, veszteg maradni, végképp lehullani.

FECSCKEFARKÚ

- Hogy hova igyekszem ideges sietségemben? A kedvesedet keresem, a régi szeretődet. Végre át akarom neki adni üzenetedet. De hol van, merre találok? Szállok utána...

HALÁLFEJŰ

- Toromon vigyorgó koponya. Zúgásom a motor berregése. Mérgező bombákat vetek a virágos mezőkre. A halál légiójában teljesítek szolgálatot, mint hadipilóta.

ILONKAPILLE

- Kis kék szoknyámban lejtem szeszélyes táncomat. A zenét hozzá Puccini írta, a *Pillangókisasszony* ismert szerzője.

CITROMPILLANGÓ

- Jaj annak, aki tavasszal először engem vesz észre a varjútövisen. Az egész évben ilyen sápadt-hektikás lesz, mint én.

MOLYPILLE

- Üzleti úton vagyok. Szücsárut keresek, lehetőleg naftalin nélkül. Szörmet, boát, prémet sikerrel rágok. Házhoz megyek. Cím a kiadóhivatalban.

ÉJJELI PILLANGÓ

- Unom ezt a vacak életet. Bár volna egy gyertyaláng, hogy belé szállhatnék, és megéghetnék, mint őseim tették. De manapság a lámpákat üvegburákkal veszik körül. Még meg se halhatok tisztességesen. Legfőlebb egy agglegény konyakospoharába pottyanok, aki éjjél után a kávéház tornácán iszik. Ölj meg te, gyűjts meg te. Mért nem mersz hozzám nyúlni? Talán a hímporom akarod kímélni? Ugyan, drágám, ne gúnyolj. Hol van már az én hímporom.

GALATHEA

*- A madarak zenészek.
Én nem tudok dalolni, ámde nézek.
Ha színeket rakétáz a tenyészet,
úgyis megértem a dicső Egészet.
Fészek
nélkül csapongok így a feslő
virágra, részeg,
bohém és néma festő.*

GYÜMÖLCSÖSKOSÁR

CSERESZNYE

- Csitri iskolás lány, kacér, piros sapkában, tavaszi délelőtt. Még ízetlen, de azért üde és kedves.

MÁLNA

- A vérem, melyet átfűtött a napfény, lázasan lüktet, s ha hozzám érsz, azonnal kiserked belőlem. Vékony bőröm pihés, forró, mint egy leányarc. Semmiféle parfümgyár nem versenyezhet természetes illattal, melyet hegyekről és erdőkből hozok. Kéjes omlatagsággal heverek és várlak, én, a szerető, az igaz szerető, az egyetlen, akiből nincs több ezen a szomorú világon.

SZŐLŐ

- Grófnő, uszályos, zöld selyemszoknyában, udvari bálon.

BERKENYE

- Ó, ez a gyűrött, lötyögő, barna ruha, mely múlt századok divatját idézi. Vidéken tanítónősködöm. Kesernyész szájjammal szakadatlan ezt hirdetem: „Gyermekeim, csak az erény boldogít, csak a szorgalom, csak a munka.”

BANÁN

- Afrikai táncosnő, egy párizsi bárban. Csak felnőtteknek. Awfully eccentric!

GÖRÖGDINNYE

- Ki látott ilyen tenyeres-talpas, életkedvtől duzzadó némbert? Szoptató dajkának ajánlkozom jobb házakhoz, vérszegény csecsemők mellé.

CITROM

- A régi kedvesed, akit elhagytál, s most sápkóros a bűtől, és megsavanyodott a sok szenvedéstől. Csak őszi estéken élvezhető, langyos teával fölhígítva, erősen megcukrozva hamis érzelmességgel.

ASZALT SZILVA

- Ne csúfoljátok szegény nagymamát, hogy bőre olyan ráncos, s arca majdnem fekete a vénségtől. Valaha én is ott ringottam a leveles ágon, táncoltam a betyár szelekkel, frissen, fiatalon. Szépségem azóta a múltó idővel eltűnt, de nem veszett kárba, csak átalakult, megváltozott, befelé fordult. Tartalom lett belőle: jóság és édesség.

EGRES

- Parasztpesztra, a faluról. Éretlen, zöld, ropogós. De vannak, akik kedvelik az én zöld csókjaimat is.

ALMA

- Mindenki fölött álló, igaz, megunhatatlan. Íz, amely hűsít és melegít, komoly zamat, mely táplál mindörökké. Az anyacsók zamata...

SÁRGABARACK

- Ó, a kívánatos, andalító, polgári asszony, a hű, puha, de kissé kacérka feleség, az, akit régibb regényírónk „érett szépség”-nek nevezett, úgy harminc és harmincöt között, egy nyaralóhely verandáján, sárga pongyolában.

SZILVA

- Szegény proletárasszony. Sok van belőlünk, nagyon sok. Azért vagyunk oly olcsók, nagyságos úr. Kék blúzunkban napszámosmunkát végzünk, téglákat hordunk épülő házakhoz.

EPER

- Színésznő.

SZAMÓCA

- Színiövendék.

NARANCS

- Vigasztaló és enyhítő. Lázás ínyek csillapítója. Minden szomjúság oltója. Betegek mellett virrasztok mint ápolónő.

ŐSZIBARACK

- Egy nemzetközi verseny hamvas szépségkirálynője.

ANANÁSZ

- A démon, aki mindenkit megejt füledt illatszerével, testszín fátylaival, üvegszerűen áttetsző csillámszoknyáival. Világvárosok roppant szállodáiban tűnök fel, előcsarnokokban és éttermekben, álnevek alatt, mint elvált asszony, vagy kétes grófné, arany kokaindobozzal csuklóm. Anyák, óvjátok tőlem fiaitokat.

NASPOLYA

- Beteg, vízkóros özvegy, dagadt lábakkal, sárga-barna foltos arccal. Ízem, akár a vízé. Nyugdíjam kevés. Tapasztalatom sok. Magvas igazságom azonban senkinek se kell.

DATOLYA

- A pálmák és szfinxek országából érkezem, s bármennyire megszoktak, idegenül tekintek a közrendű gyümölcsökre, melyekkel egy kosárba raknak. Mit tudnak ezek a verőfényről, a sivatag izzásáról, a kék majmokról és zöld madarokról. Bőröm olajosbarna. Szájam nedves a vágytól. Indus tekintetével kígyókat bűvölök.

HECSEDLI

- Valaha vadrózsa voltam. Most csak fanyar vénlány. Egyszerű, bordó ruhám telis-teli tűvel. Varrogatok. Ne nyúljatok hozzám: szúrok.

SZEDER

- Maszatos cigánypurdé.

MEGGY

- Utálok a többi édeskés társamat, aki csak kellemes óhajt lenni. Savanyú bölcsességet prédikálok, harcot, feminista jövőt: „Nem kell limonádé, nem kell többé lovagiasság, jogot a nőknek!”

KÖRTE

- Karcsú. Ellenállhatatlan. Diadalmas. Micsoda nyak, micsoda termet. Báلكirálynő...

ÁSVÁNYOK BESZÉDE

VAS

- Elöljáróban csak pár szót, többi szervetlen - és szervezetlen - társam, a kövek, ércek, fémek védelmében, akiket ti, főnnhéjazó szervesek és szervezettek, lelketlennek, élettelennek neveztek, mert nem értetek meg. Hát tudjátok, mi az élet? Először én, az égő meteor, hoztam hírt róla nektek, mikor lepottyantam erre a silány golyóbisra, mint túlvilági hírnök. Nemcsak e világból való vagyok. Hazám a világmindenség is. Csodálatos ábrákat észleltetek rajtam, melyeket még mindig nem tudtok megfejtetni. Ami értékes bennetek, az a vas. Ha véretek fogytán, akkor vasat esztek, hogy összeragassza testeteket. Abból mindenesetre kikerülne néhány silány vasszög. Én azonban világokat alkotok. Belőlem készítették az Idő híres vasfogát is, mely majd megrág mindnyájatokat.

ARANY

- Hátam mögött mindenki ócsárol. Szemben mindenki magasztal. Hétrét görnyedve kúsznak felém a fejedelmek is, mióta fölcsillantam az aranyércekben. Hízalgőim annyit dicsértek már, hogy el lehet viselnem néhány erkölcsösöz bírálátát s a vádat, hogy csak én okoztam minden átkotokat. De nem gondoljátok, hogy bennetek a hiba? Ha nem volnék én, a nemes, a tündöklő, az értékek értéke, akkor hamarosan egy sárgöröngyöt választanátok, s amiatt zsigereznétek egymást. Akarva, nemakarva érettem hajszolódtok, amíg éltek, sőt újabban a modern halottak még a sírba is levisznek magukkal, és miután a férgek leharapdálták ajkaikat, aranyfogaikkal vigyorognak az enyészetre. Csak az vethet meg, aki a becsvágyat megveti. Engem keresve találtátok meg az utat az igaz tudomány és élet felé. Nem is aljas fullajtárjaim tömjénezésére vagyok büszke, hanem erre. Meg arra, hogy egy költőt, aki maga a tökéletesség, az, ami én a nemesfémek között, rólam neveztek el.

PLATINA

- Igénytelen külsőmmel többnyire vegykonyhák poros asztalán húzódok meg, olvaszthatatlan, tűzálló tégely alakjában. A legnagyobb szerelem hőfokát is állom. Mikor újabban a poklot a mai kor igényeihez képest átalakították, lemezeimmel vonták be padlóját, mennyezetét, falait. Dante még nem tudta, de elárulhatom, hogy azok az amerikai bankárok, akik a hamisbukás következményei elől repülőgépen menekülnek, platinakamrákban fognak égni örökkön-örökké.

EZÜST

*- Én az arany szegény testvére, fáradt
lelkemből a múlt halvány fénye árad.
Olyan vagyok, mint ég késői ősszel,
mint könny a csipkén, a holdfény s az ősz fej.
Emlékezem csupán, de már nem élek.
Ezért zenélek.*

DRÁGAKÖVEK BESZÉDE

GYÉMÁNT

- Adamas! A legyőzhetetlen, a legkeményebb! Mindenkit megkarcolok. Ki karcol meg engem? Spinoza valaha Amszterdamban próbált köszörülni, kicsiszolni, de nem bírt velem. Én köszörültem, csiszoltam ki őt. Tőlem tanulta gyémántlogikáját. Királyi koronákban villogok, dollármilliomosnók aszott keblén, hervatag fülcimpáiban, de mindig közönyösen, függetlenül tőlük, rájuk se hederítve. Másnap, hogyha elérverezik ékszerüket, éppúgy szikrázom egy ügynök sötét páncélszekrényében, ahol nincs is közönségem. Az embereket túlélem. Századokon át folyton gazdát cserélek. Természetem a hűtlenség. Csak egyhez vagyok hű. A szegény üveges tóhoz. Annak kopott bőrtáskájában mindig találtok egy darab gyémántkát, mert ez az ablakvágó szerszámhoz szükséges. Hitvány gyémántrögöcske ez, igaz. De örökre nála marad.

RUBIN

- Kleopátra naponta galambvérben fűrösztött, azzal locsoltatott, hogy friss maradjak. Nem sejtette, hogy nem a galamb véretől piroslok, hanem az ő tüzetől. Ma is azért izzom így, mert az ő mellén aludtam, mikor Antoniust csókolta. Éjszaka, ha véletlenül elhajítasz, fölgyújtom a boglyát, az asztagot, az egész szérűskertet. Szerellemmel hamvasztom el a világot.

ZAFÍR

- Egy indiai isten kék szeme. Ne lopj el. Isten szeme mindent lát.

OPÁL

- Előkelő, beteges, sápadt jósnőhöz hasonlítok, aki csak rosszat jósol, s szerencsétlenséget, tébolyt, romlást hoz. Hajdanában főrangú hölgyek kedveltek, de mióta kiismertek, senki se visel, még a boltilányok sem. Tekintve a változott körülményeket, öngyilkosokhoz ajánlkozom, a biztos sikerért szavatolva, féláron.

SMARAGD

- *Mi illik a te szép, vad kedvesedhez?
Mi hűti forró lázát? A smaragd.
Tedd gyűrűjébe a zöld, lanyha békét,
s hogy meg ne unja hűvös, tiszta ékét,
művész, kemény, fényes lánggá faragd.*